

საბა ფიფია

სამხედრო ოკუპაციის
საერთაშორისო სამართალი

**The International Law of
Belligerent Occupation**

თბილისი, 2020
გამომცემლობა „იურისტების საყვარო“

ლევან ალექსიძის საერთაშორისო სამართლის პუბლიკაციათა სერია

ლევან ალექსიძის საერთაშორისო სამართლის პუბლიკაციათა სერია თანამედროვე საერთაშორისო საჯარო სამართლის სხვადასხვა დარგის აქტუალურ საკითხებზე გამოცემულ მონოგრაფიებს, ესეების კრებულებს, ჟურნალებს, კონფერენციის მასალებსა და სხვა სამეცნიერო ლიტერატურას მოიცავს. პუბლიკაციების სერია **აკადემიკოს ლევან ალექსიძის სახელობის ფონდის** მხარდაჭერით გამოიცემა.

წინამდებარე მონოგრაფია ლევან ალექსიძის საერთაშორისო სამართლის პუბლიკაციათა სერიის პირველი გამოცემაა.

Levan Alexidze International Law Publication Series

The Levan Alexidze International Law Publication Series includes monographs, collections of essays, journals, conference proceedings and other scientific material on challenging topics from different branches of contemporary public international law. The publications are made available with the support of the **Academician Levan Alexidze Foundation**.

The present monograph is the first in that Series.

ავტორი: საბა ფიფია (სამართლის დოქტორი)

რედაქტორი: პროფ. ქეთევან ხუციშვილი

Autor: Dr. Saba Pipia

Editor: Prof. Dr. Ketevan Khutsishvili

გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“

თბილისი, მ. კოსტავას №75; 0171

ტელ.: (+995 032) 238 35 99; (+995) 557 51 51 34

ვებ-გვერდი: www.law.ge

ელ-ფოსტა: Info@law.ge

www.facebook.com/PublishingWorldofLawyers

ISBN 978-9941-9648-9-3

სარჩევი

Table of Contents	3
რედაქტორისაგან	9
Executive Summary	14
აბრევიატურების ნუსხა	28
შესავალი	34
1. ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების საერთაშორისო სამართლებრივი რეჟიმი	45
1.1. სახელშეკრულებო სამართალი	46
1.2. საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმები	52
1.3. სხვა წყაროები	58
2. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა	64
2.1. ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლები	65
2.2. შეიარაღებული წინააღმდეგობის დასაშვებობა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე	80
2.3. სამხედრო აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპი	89
2.4. სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის სტანდარტი	94
2.5. ოკუპირებული ტერიტორიების ხელოვნური ფრაგმენტაცია	110
2.6. განათლების უფლების უზრუნველყოფა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე	120
3. ოკუპირებული ტერიტორიების საკანონმდებლო და სასამართლო სისტემა	123
3.1. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედი კანონმდებლობა	123
3.2. ოკუპირებული ტერიტორიების სასამართლო სისტემის ად- მინისტრირება	131
4. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი ადამიანის უფლებათა რეჟიმი	142
4.1. პასუხისმგებლობის საკითხი	142

4.2. გადახვევის შესაძლებლობა	145
4..3. <i>Lex specialis</i> წესი	146
4.4. არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის პასუხისმგებლობა ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის	148
4.4.1. კრიტერიუმები	150
4.4.2. პალესტინის მაგალითი	152
5. საკუთრების უფლების დაცვა სამხედრო ოკუპაციის დროს	161
5.1. სამხედრო ოკუპაციისას საკუთრების უფლების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა ..	162
5.1.1. ჰააგის სამართლის წინარე პერიოდი	162
5.1.2. ჰააგის სამართალი	165
5.2. ოკუპანტი მხარის მიერ კერძო საკუთრებასთან მოპყრობის უფლებამოსილების ფარგლები	169
5.3. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა	177
6. გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე	183
6.1. გარემოს დაცვის ვალდებულება ოკუპაციის სამართლის მიხედვით	184
6.2. საერთაშორისო სამართლის კომისიის პრინციპების პროექტი	190
6.3. დასკვნითი მოსაზრებები	196
7. ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული სხვა პრობლემური საკითხები	198
7.1. ტერიტორიის კონტროლის სხვადასხვა სტანდარტი	199
7.1.1. ეფექტიანი კონტროლის ტესტი და დისტანციური კონტროლი	199
7.1.2. ლაზას სექტორიდან „გამოსვლის გეგმა“ და კონტროლის საკითხი	206
7.1.3. ოკუპაცია <i>de facto</i> მარიონეტული რეჟიმების მეშვეობით	212

7.2. ოკუპანტი ძალის მიერ შექმნილი დასახლებები და მათი ბედი	218
7.2.1. დასახლებებში მოქმედი სამართლებრივი რეჟიმი ...	218
7.2.2. დასახლებების დაშლის შესაძლებლობა დეოკუპაციის შემდგომ პერიოდში	229
7.2.3. დასახლებების დაშლის ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული შეზღუდვა	235
7.2.4. დასახლებების დეოკუპაციის შემდგომი ბედი	243
7.3. ოკუპაცია გაეროს მანდატის ქვეშ	247
7.3.1. გაეროს უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილების ფარგლები	248
7.3.2. ტრანსფორმაციული ოკუპაცია	259
7.3.3. ადამიანის უფლებათა რეჟიმი გაეროს მიერ სანქცირებული ოკუპაციისას	264
დასკვნა	273
ბიბლიოგრაფია	285
გამოყენებული საქმეები	326

Table of Contents

Editorial

Executive Summary

List of Abbreviations

Introduction

Chapter 1. International Legal Regime for the Administration of Occupied Territories

1.1. Treaty Law

1.1.1. Hague Regulations

1.1.2. Fourth Geneva Convention and Additional Protocol I

1.2. International Customary Norms

1.3. Other sources

1.3.1. General Principles of Law

1.3.2. Secondary Sources

Chapter 2. Ensuring Public Order and Security in Occupied Territories

2.1. Scope of Authority of the Occupying Power

2.2. Admissibility of Armed Resistance in Occupied Territory

2.3. Principle of Military Necessity and Proportionality

2.4. Standard for Protection of the Civilian Population

2.4.1. Definition of Protected Persons

2.4.2. General Standard of Protection

2.4.3. Specially Protected Categories

2.5. Artificial Fragmentation of Occupied Territories

2.5.1. Defense Barrier and Associated Regime

2.5.2. Case Law

2.6. Ensuring the Right of Education in Occupied Territories

Chapter 3. The Legislative and Judicial System of Occupied Territories

- 3.1. Legislation Applicable in the Occupied Territories
- 3.2. Administration of Justice in the Occupied Territories

Chapter 4. The Human Rights Regime Applicable in Occupied Territories

- 4.1. The Issue of Responsibility
- 4.2. Admissibility of Derogation
- 4.3. Lex Specialis Rule
- 4.4. Liability of Non-State Actors for Human Rights Violations in Occupied Territories
  - 4.4.1. Criteria
  - 4.4.2. Palestine Example

Chapter 5. The Protection of Private Property in Occupied Territories

- 5.1. International Legal Framework Regulating Property Rights during Belligerent Occupation
  - 5.1.1. Pre-Hague Rules
  - 5.1.2. The Hague Law
- 5.2. Scope of Authority of the Occupying Power for the Treatment of Private Property
- 5.3. Contemporary Case Law of the European Court of Human Rights

Chapter 6. The Protection of the Natural Environment in Occupied Territories

- 6.1. Protection of the Environment under the Law of Occupation
- 6.2. Draft of the International Law Commission
- 6.3. Concluding Remarks

Chapter 7. Other Issues Related to the Administration of Occupied Territories

7.1. Different Standards of Territorial Control

7.1.1. Effective Control Test and Remote Control

7.1.2. “Disengagement” from the Gaza Strip and the Issue of Territorial Control

7.1.3. Occupation through Proxy Regimes

7.2. Settlements established by the Occupying Power and their fate

7.2.1. Legal Regime applicable in the Settlements

7.2.2. Possibility of Dismantlement after Occupation Ends

7.2.3. Human Rights-based Restriction on Dismantlement

7.2.4. Future Fate of Settlements in the Post-Occupation Period

7.3. Occupation under UN mandate

7.3.1. Authority of the UN Security Council

7.3.2. Transformative Occupation

7.3.3. Human Rights Regime during UN Sanctioned Occupation

Conclusions

References

Table of Cases

რედაქტორისაგან

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი სწრაფად ვითარდება და სამართლებრივი კონცეფციების ახლებურ გადაწყვეტას ხშირად საჭიროებს. სახელმწიფოთა პრაქტიკის განვითარების პარალელურად მეცნიერული კვლევა და თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის, როგორც დამოუკიდებელი სამართლებრივი სისტემის, ცალკეული დარგების ფარგლებში წამოჭრილი საკითხების დროული სიღრმისეული კვლევა როგორც თეორიის, ისე პრაქტიკის სწორად განვითარების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

სწორედ ამიტომ არის განსაკუთრებით დასაფასებელი საბა ფიფიას მოტივაცია, რაც გამოცემაზე „სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი“ მუშაობისთვის ბიძგის მიმცემი გახდა. ავტორმა მონოგრაფიის მოსამზადებლად კვლევა აწარმოა საქართველოში და მის ფარგლებს მიღმა არაერთ სამეცნიერო დანესებულებაში, როგორც გერმანიასა და ისრაელში, ისე - ნიდერლანდებში. კვლევის პროცესში მოხდა სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის აქტუალური საკითხების სკრუპულოზული ანალიზი და საქართველოსთვის საჭირობოროტო სამართლებრივი საკითხების ჭრილში გადანყვეტის ძიება.

წინამდებარე პუბლიკაცია ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების სამართლებრივი ასპექტების ფართო წრეს აანალიზებს პრაქტიკული მაგალითების განხილვის ფონზე. ავტორის მიერ გამოკვლეული საკითხები ოკუპაციის სამართლის ისეთ მნიშვნელოვან თემებს შეეხება, როგორც არის სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის წყაროები, ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლები, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე სასამართლო სისტემის ადმინისტრირება, ადამიანის უფლებათა და გარემოს დაცვითი რეჟიმები, ასევე საკუთრების უფლების დაცვა, ტერიტორიის კონტროლის სხვადასხვა სტანდარტი, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შექმნილი დასახლებებისა და გაეროს მიერ სანქცირებული ოკუპაციის საკითხები. თანამედროვე სამეცნიერო მასალის, სამართლის შესაბამისი წყაროებისა და მსოფლიოს სხვადასხვა წერტილში სამხედრო ოკუპაციის შემთხვევების ანალიზისას ავტორმა აკადემიური კვლევის მაღალი სტანდარტის დაცვით იმუშავა საქართველოში მკითხველისთვის

ჩვენი ქვეყნისთვის ამ ერთ-ერთი საჭირობო საკითხის მაქსიმალურად ცხადად წარმოსადგენად.

მეამაყება ჩემი ყოფილი სტუდენტისა და ახალგაზრდა კოლეგის, სამართლის დოქტორ საბა ფიფიას ამ სიღრმისეული ნაშრომის გამოსაცემად მზადების პროცესში რედაქტორის ფუნქციის შესრულება. ამ აღმატებულ განცდას თან სდევს მეორე, ასევე დიდი, თუმცა დანაკლისის შევსების შეუძლებლობით გაჟღენთილი განცდა, რაც ამ წიგნის გამოქვეყნებისთვის მომზადების პროცესში აკადემიკოს ლევან ალექსიძის (5 ივლისი, 1926 - 31 ივლისი, 2019) გვერდში დგომის შეუძლებლობით არის გამოწვეული. პროფესორი ლევან ალექსიძე ჩვენი ახალგაზრდა კოლეგის, საბა ფიფიას მიერ საკვლევი თემით დაინტერესების დროიდან ჩემთან ერთად მხარს უჭერდა და ხელმძღვანელობდა ახალგაზრდა მკვლევარს, როგორც უფროსი ფასდაუდებელი მეგობარი, მენტორი და საქართველოში საერთაშორისო სამართლის სკოლის დამფუძნებელი. ბატონი ლევანის პროფესიული და ადამიანური უპირობო გვერდში დგომით შეძლო წიგნის ავტორმა იმ კვლევით დაწესებულებებში საქართველოს ფარგლებს მიღმა მუშაობა, სადაც ამ მონოგრაფიის დიდი ნაწილია დამუშავებული.

ამ პუბლიკაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მხარე ქართულ ენაზე ამ რთულ საკითხზე მაღალკვალიფიციური სამართლებრივი ნაშრომის არა მხოლოდ სამართალმცოდნეთათვის, არამედ დაინტერესებული ნებისმიერი მკითხველისთვის ხელმისაწვდომობაა. ამასთან, მნიშვნელოვანია ქართულ აკადემიურ სივრცეში წარმოებული კვლევის საერთაშორისო თანამეგობრობისთვის გაცნობა, რაც წინამდებარე პუბლიკაციის ინგლისურენოვანი ანოტაციის მეშვეობით არის უზრუნველყოფილი. ამ საქმეში დახმარებისთვის მონოგრაფიის ავტორისა და ჩემი სახელით განსაკუთრებულ მადლობას ვუძღვნი ჰელგა კლაინს, აკადემიკოს ლევან ალექსიძის დიდი ხნის ერთგულ მეგობარსა და კოლეგას 1970-იან წლებში ჟენევაში, გაეროს შტაბ-ბინაში, მათი მუშაობის დროიდან. მე ბედმა მორიგ ჯერზე გამიღიმა, როდესაც აკადემიური სფეროს მიღმა პროფესიული საქმიანობისას, საქართველოსთვის ერთ-ერთი მორიგი სასიკეთო საქმის კეთების დროს, ჩემთვის „აღმოვაჩინე“ ქ-ნი კლაინი და აკადემიკოს ლევან ალექსიძეს ხელახლა დავაკავშირე, უკვე XXI საუკუნეში. გულითადად ვაფასებთ რედა-

ქტორის წინასიტყვაობისა და მონოგრაფიის მოკლე შეჯამების ინგლისურ ვერსიაზე ჰელგა კლაინის მონოდებულ კომენტარებს.

ეს გამოცემა რედაქტორისა და ავტორისგან აკადემიკოს ლევან ალექსიძეს ეძღვნება.

პროფესორი ქეთევან ხუციშვილი

საერთაშორისო სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის სასწავლო და კვლევითი ცენტრის დირექტორი იურიდიული ფაკულტეტი, ივ. ჯავახიშვილი სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

2020, თბილისი

Editorial

Modern International Law often develops by leaps and bounds. Scientific research and a timely, thorough examination of issues emerging in a variety of areas of a legal system are important prerequisites for the development of theories that then inform the development of State practice.

It is that interrelationship that obviously motivated Saba Pipia's research for the present monograph entitled "The International Law of Belligerent Occupation". The author explored the topic in Georgia, as well as studied the relevant materials in scientific institutions in Germany, Israel, and The Netherlands alike. In his research, Dr. Pipia thoroughly examines current issues of international law that refer to belligerent occupation and identifies and clarifies those of special relevance to Georgia.

The publication analyses the legal aspects of the administration of occupied territories against the background of practical examples. Topics, covered by the research include legal sources of international law of belligerent occupation, the scope of authority of occupying power, administration of justice in occupied territories, applicable human rights and environmental protection regimes, as well as protection of property rights, different standards of territorial control, issues related to the civilian settlements in occupied territories and UN mandated occupation. In appraising the scientific materials, relevant sources of law and examples of belligerent occupation in different parts of the world, the author observes the highest standards of academic research, thus presenting to the readers in Georgia an objective account on one of the pressing issues for the country.

I am honored to be the editor of this groundbreaking work by my former student and young colleague, Dr. Saba Pipia. This feeling is compounded by an emotion of sincere gratitude for the valuable guidance provided by Academician Levan Alexidze but also by an emotion of deep sorrow because of his untimely death on 31 July 2019 while preparing this book for publication. Professor Levan Alexidze had supported the young researcher, together with me, from the very inception of his research, as a precious elder friend, mentor and the founder of the International Law school of Georgia. His unconditional professional and personal backing

had made it possible for the author to work in research institutions outside of Georgia, where most of the book's content was developed.

It is of added value that the publication is written in the Georgian language and this research is accessible not only for legal specialists but also for a wider circle of interested readers. At the same time, it is equally important to make research by Georgian authors accessible for international community. The English language Executive Summary of the current monograph has been developed to that end. On behalf of the author and myself, I would like to extend sincere appreciation to Mrs. Helga Klein, long-time faithful friend of Academician Levan Alexidze and his long term colleague since their posting in the UN Headquarters in Geneva during the 1970ies. I've been lucky enough to "discover" Mrs. Klein, as working on yet another useful project for Georgia and to connect her again to Academician Levan Alexidze already in the 21st century. We are utterly grateful to Helga, for her dedication and valuable comments to the English version of the editorial and executive summary of this Monograph.

This book is dedicated to Academician Levan Alexidze by the editor and the author of this book.

Professor **Ketevan Khutsishvili**

Director, Teaching and Research Center of

International Criminal Law and International Cooperation in Criminal Matters

Law Faculty, Tbilisi State University

2020, Tbilisi

EXECUTIVE SUMMARY

Under international law the term “occupation” implies two different meanings. One of them considers occupation as a method of obtaining title over terra nullius, while the other definition entails a belligerent occupation of a territory. For the purposes of the present book, the term “occupation” shall be applied only under the second meaning, namely referring solely to belligerent occupation.

In the era of contemporary international law, the law of occupation becomes more and more important. During the Second World War, the most severe atrocities occurred in occupied territories. State practice in the aftermath of WWII up to now demonstrates the importance of reviewing and adjusting the law on occupation to provide a more suitable legal framework to respond adequately to present realities.

In some instances, the presence of foreign military troops in a certain territory has no justification under international law, while in other cases occupation occurs in the exercise of the legitimate right to self-defense. Sometimes, foreign occupation may be established under a United Nations Security Council mandate. In any event, the law of occupation is guided by the principle that the motive for the occupation does not have implications regarding the application of occupation law. The law of armed conflict, a component of which is the law of occupation, is applicable notwithstanding the legality of the use of force under international law.

The international law of belligerent occupation is a component of international humanitarian law, which provides a set of rules dealing with the military occupation of a territory. This set of rules includes laws and customs relating to the commencement and maintenance of occupation, the administration of occupied territories and the termination of occupation.

The present study focuses on the scope of authority of the occupying power regarding the governing of occupied territories as well as the proper treatment of the civilian population living in these territories.

The questions that the study’s research was to clarify were the following: Does the existing normative base of the international law of occupation regulate all aspects of the administration of occupied territories and in

this regard determine a clear and detailed scope of authority for the occupying power? If it is found that applicable international law leaves lacunae on some issues related to the administration of occupied territories, the norms of which branches of international law should be “imported” into the law of occupation in order to fill the identified “gaps”? Additionally, research was also to address the more general question, namely to what extent the international law of belligerent occupation is adequate and whether it responds to the contemporary challenges of occupation or whether it requires modification and improvement?

The key challenge that the international law of belligerent occupation faces is the adjustment of modern occupation practices with existing occupation law. Since the principles of occupation law were adopted more than a century ago, current occupation practices go significantly beyond the perception of the meaning of occupation a century ago; therefore, the need arises to transpose and adapt norms from other branches of international law to become part of the international law of occupation. Cases of occupation after WWII clearly demonstrate that existing law at that time was not adapted to reflect contemporary practices, which led to unregulated areas in occupation law. None of the international forums, thus far, have addressed the need for a significant transformation or adaptation of international occupation law. Other components of international law, such as international human rights law, private international law, the international law of self-determination, should be resorted to in “filling” the lacunae.

One of the main objectives of this book is to discuss scientifically and as comprehensively as possible all gaps in the international law of occupation that relate to the scope of authority of the occupying power in administering occupied territories and to point to possible solutions. To accomplish this objective, the relevant chapters of the book focus on the administration of occupied territories that are not sufficiently regulated or are not regulated at all by the existing law of occupation. The findings are based on applicable international legal norms as well as state practice and teachings of highly qualified scholars. All eventual positions and arguments are being presented in the book. Findings on disputed issues are not definitive but based on balancing the pros and cons. The research laid out

in the book also covers issues that are not directly linked to the governing of a captured territory by the occupying power but that are problematic as regards the law of occupation. Therefore, addressing those issues is important to determine the proper administration of occupied territories.

Structure of the book and brief summary for each chapter:

The book consists of seven chapters that are structured as follows:

(1) The first Chapter covers the international legal regime of the administration of occupied territories. This issue is important for the following reasons: The creation of a normative data base should facilitate the determination of the scope of authority of the occupying power and to assess the legality of the occupant's actions. The author opines that the international law of belligerent occupation is complex: integrating treaty and customary norms as well as general principles of law, case law and so-called "soft law" norms. It also would include UN Security Council resolutions as independent sources of occupation law. Those resolutions may diverge in some respects from the applicable legal framework and establish a scope of authority for the occupying power divergent from that of "hard law" norms, which regulate the administration of occupied territories.

(2) The second Chapter is devoted to the topic of Ensuring public order and security and thus the most important part of the book, since it provides a detailed overview of the primary obligation of the occupying power, namely that of ensuring public order and security in the occupied territories. To comply with this obligation, the scope of authority of the occupying power at present is too broad and restrictions too vague, which can lead the occupying power to abuse its power. Research covered in the book extensively discusses permissible margins in the scope of authority of an occupying power in maintaining public order and security as well as permissible restrictions. In order to ensure security and order in the occupied territory, the maintenance of peace is crucial. Consequently, this Chapter analyses the admissibility of armed resistance by the local population and the possibility of a military response by the occupant to such resistance. The latter is discussed in taking due account of the principle of

proportionality and of military necessity. The research thereby focuses on whether, during the occupation, the principles of military necessity and proportionality apply to the same extent as in other branches of international law or in considering the specific context of a belligerent occupation.

If ensuring public order and security in the occupied territory serves the legitimate objective of safeguarding the wellbeing of the local population, it is essential to define who are the recipients of those benefits and to what extent they are entitled to them. Therefore, a subchapter is dedicated to the level of protection enjoyed by the population under the occupation law, and how the terms of “protected persons” and “categories of protected persons” are defined. The right to education of the population in occupied territories is equally covered in the Chapter as well as the Israeli practice of constructing a defense barrier in the Occupied Palestinian Territories.

(3) After establishing the limits of the scope of authority of an occupying power in maintaining public order and security, the research turns to the another important issue of the administration of occupied territories. The third Chapter, therefore, covers the legislative and judicial system of the occupied territories. It identifies the domestic legal systems in the occupied territories which are applicable in conjunction with the international norms. The identification of those municipal legal systems is important for the courts in occupied territories when dealing with local disputes.

(4) The fourth Chapter deals with the applicable human rights regime in the occupied territories, which is directly linked to the scope of authority of the occupying power. Thus, the Chapter does not describe the general human rights regime applicable in the occupied territory but covers specifically those human rights aspects that relate to the responsibility for violations. In this regard, an important finding on the issue of “shared territorial control”, opines as to what happens when the occupying power has overall control over the entire occupied territory while in some parts of the occupied territory local authorities remain in effective control. Occupation law does not regulate this issue. In the author’s view such cases should in their entirety be examined according to human rights law. It should be noted here that the author’s research links “shared territorial control” to the responsibility of non-state actors for human rights vio-

lations in the occupied territories. In this regard, new solutions that go beyond the scope of both the occupation law and the international law of state responsibility are being applied in some cases. Theoretical arguments are supported by practical examples of non-state actors operating in the Occupied Palestinian Territories and of actors who have fractions of territories under their effective control.

(5) The fifth Chapter is devoted to research on the protection of private property during belligerent occupation. This issue has been extensively regulated in occupation law and lends itself well to the examination of the adequacy of norms enacted more than a century ago. The Chapter also presents the case law of the European Court of Human Rights on the protection of property rights during occupation. Cases discussed here refer to the practice that emerged in Occupied Northern Cyprus, which suggests new perspectives and solutions for the purpose of clarifying and amending norms related to private property during occupation.

(6) The sixth Chapter deals with the protection of the environment and of natural resources during military occupation. It discusses the scope of the obligations of the occupying power in relation to the protection of the natural environment in occupied territories. The research focuses on conventional sources of occupation law in order to determine whether the protection of the natural environment is meant to be an integral part of the occupant's general obligation, namely, to ensure public order and security in occupied territories. The Chapter also reviews the work of the International Law Commission related to the protection of the environment in armed conflicts.

(7) The seventh Chapter discusses a variety of problematic aspects of relevance to the administration of occupied territories. It covers, in particular, three issues that according to the author of the book are neither covered in the earlier chapters nor intersect necessarily with the scope of authority of the occupying power but that because of their implications and overall importance must be covered in the present study.

The first part of this Chapter reviews different standards of territorial control during occupation. Territorial control is an indispensable feature of belligerent occupation rather than of the administration of the occupied

territories. But since this study focuses on the scope of authority of the occupying power, it is important to also cover the issue of territorial control to determine when and to what extent the occupying power is being granted authority to administer the occupied territories.

The second part of the Chapter deals with one particular aspect of the administration of occupied territories, namely civilian settlements established in the occupied territories, the legality of such settlements in light of the international law of belligerent occupation and the fate of such settlements and their inhabitants after the lifting of the occupation. It, *inter alia*, covers the legal regime applicable in such settlements and whether international law prescribes recognition of such settlements as legal in any circumstances. The author argues that the post-occupation fate of these settlements should be decided under international human rights law, particularly the question to what extent the removal of settlements established during occupation is permissible by the returnee sovereign power pursuant to UN and the Council of Europe human rights protection systems.

The last part of the Chapter covers the scope of authority of the occupying power in administering the occupied territory during an occupation “authorized” by the UN Security Council. It discusses the scope of authority of the Security Council in contemporary international law, the ongoing research on the admissibility of a so-called “transformative occupation” by the Council, the occupation of Iraq in 2003–2004 (which was affirmed by a relevant UN Security Council resolution) as a case study. This part analyses the consistency of such [transformative] occupation with a habitual occupation and whether it is legitimate for the Security Council to alter applicable rules of occupation law on an *ad hoc* basis and to align them with the specific context of the occupation at hand. Finally, this part focuses on the issue of human rights during a UN “sanctioned” occupation. Based on the practice that emerged in Iraq and in subsequent case law, the international legal responsibility for human rights abuses is broadly discussed. The research in this regard addresses the following issue: who should be held responsible for human rights abuses that occur during a UN “mandated” occupation – the UN as an international organization, or the occupant State assigned the task to administer the country [Iraq] pursuant to occupation law and relevant Security Council

resolutions.

The author applies a research methodology based on a theoretical analysis of international legal norms applicable during the administration of occupied territories and on the practice of occupations that occurred over several years or decades or are still ongoing. Thus, in short, the objective of the study is to discuss the legal aspects as well as to compare these legal aspects with existing or past practices. Several examples are provided such as occupations during the First and Second World Wars as well as contemporary practices regarding the occupation of Northern Cyprus, of The Palestinian Territories, and of Iraq, and in the post-Soviet era and space - of Abkhazia (Georgia), South Ossetia (Georgia), Nagorno Karabach (Azerbaijan) and Crimea (Ukraine). Among those above-mentioned examples, the occupation of The Palestinian Territories is a point of reference, because of its multitude of legislative norms and case law. It should, however, be emphasized here that reference in this book to an occupation does not imply an attempt to “generalize” this occupation and to adopt an overall approach based on the special context of that occupation. On the contrary, the objective of referring to a few cases is to illustrate various approaches to occupation law, to describe them and make it easier for potential readers to familiarize themselves with this complex issue.

Findings/Conclusions/Recommendations:

Notwithstanding the development, over a relatively long period of time, of the international law of belligerent occupation as a branch of international humanitarian law, it still requires more research and clarification. Many contentious issues still arise within its [occupation law] regulatory framework to which no explicit answers have been given. Issues analyzed in the book demonstrate across the board that norms regulating the administration of occupied territories neither comprehensively cover all aspects of administration nor set out a clear scope of authority for the occupying power.

Findings and some recommendations, based on the book’s analysis of theory and practice regarding the international law of belligerent occupation, of international humanitarian law, international human rights law and other related areas, are provided below. They are by no means ex-

haustive but hopefully will shed light on some of the topical issues of our times.

1. In addition to traditional treaty and customary law, general principles of law and secondary sources of international law, such as case law, may be applicable to the administration of occupied territories. United Nations Security Council resolutions are also regarded to be an independent source of occupation law when regulating issues of a particular occupation and its associated administration;

2. International law does not differentiate between legitimate and illegitimate occupants; the authority regarding the administration of an occupied territory is transferred to the occupying power regardless of the legality of the use of force preceding the occupation;

3. The term “public order and security”, as applied in The Hague Regulations, obliges the occupant power not only to ensure public order and security but also to administer the occupied territory in such a way that it provides for the maintenance of “normal” civil life in the captured land;

4. Since the occupant power is under an obligation to take all necessary measures to ensure normal civil life in the occupied territory, in case of disturbances or tensions during the administration of the said territory, it is the duty of the occupant power to prove that all necessary steps have been taken to protect and maintain public order in the territories;

5. During the administration of the occupied territories, an alteration of the status quo by the occupying power based on security reasons may be justified only when serving the following two objectives: (1) the interests of local inhabitants; and/or (2) the needs of the army of occupation. In assessing the legality of the actions taken by the occupying power, only the above-named objectives shall be considered;

6. The introduction of major changes by the occupying power not required for the reasons enumerated in the previous paragraph, may be justified only if such changes are necessary to enhance the protection of human rights and to advance democratic institutions;

7. The occupying power does not exercise “sovereign control”, its autho-

ity is temporal and for its duration the occupant is under the obligation to ensure public order in the occupied territory, including adequate protection for property in the occupied territories. At the same time, the occupant is entitled to use state-owned natural resources and agricultural production within reasonable limits in order to ensure the sustainability of such resources;

8. Police operations carried out to restore “public order” are not regulated by the rules of hostilities established under international humanitarian law but by domestic legislation and international human rights law. Such police measures are subject to stricter restrictions than military operations which are targeted at reducing military capabilities of the hostile army;

9. All hostilities that occur systematically between the occupying power and local resistance movements would be qualified as an international armed conflict;

10. Inhabitants of occupied territories have the right to oppose occupation, even with armed resistance. This is affirmed by Additional Protocol I to the Geneva Conventions, which considers people’s fight against alien occupation as one of the sub-categories of international armed conflict. The objective of occupation law is to maintain as far as possible normal civil life in the occupied territory and to administer the territory in a way that alleviates the apprehension, among the local population, of suppression or persecution by an alien governing force. In the spirit of occupation law, the admissibility of armed resistance would probably not be acceptable since the occupation law is inspired by norms similar to those applicable in peace times;

11. In assessing the legality of measures taken by the occupant, principles of proportionality and military necessity should be given due regard. Since occupation law does not regulate the principle of proportionality separately, it is applied by the occupant in conformity with standards of international humanitarian law;

12. Persons to be granted protection under the international law of belligerent occupation, should be identified not because of their genuine link of nationality but their allegiance to the party to the conflict. Therefore, a

person's allegiance to a party to the conflict or occupying power should be given proper weight. Nationals of the occupying power, residing in the occupied territories throughout the period of occupation, are excluded from the categories of protected persons; consequently, inhabitants of civilian settlements implanted by the occupying power would not be able to avail themselves of the protections stemming from the Fourth Geneva Convention. Moreover, persons who are nationals of the occupied state but are being loyal to the occupying power for ethnic or other social reasons, are also precluded from the category of "protected persons" under the international law of belligerent occupation;

13. The obligations of the occupying power are two-folded: (1) obligations related to the status of the captured territory, and (2) obligations towards the inhabitants of the occupied territories. The absence of "protected persons" in the occupied territory does not eliminate the occupant's obligation to administer occupied territories pursuant to the established rules of occupation law and to undertake in good faith all commitments imposed by international law;

14. The legality of legislative changes carried out by the occupying power should be assessed in light of the test, which is applied by the occupant to measures in relation to the treatment of the civilian population. In that case, the margin of appreciation for the occupant when altering local legislation should be identical to the discretion that the occupying power possesses in making decisions related to the treatment of the civilian population. In both circumstances, the occupying power enjoys a wide margin of maneuver, meaning that the legality of each measure has to be based on the objective of this measure – whether this is "due administration" of the occupied territory and the "wellbeing of the local population", or the "political agenda" of the occupant's country;

15. The administration of justice in occupied territories may cover several concurrent judicial systems which, although different in "subject-matter jurisdiction", should complement each other in including all aspects related to the administration of the occupied territories;

16. Non-state actors operating within an occupied territory may be held accountable for human rights violations perpetrated against the local in-

habitants only then when that entity possesses a sufficient degree of control to secure and protect the fundamental human rights of the population living under its control. This scenario is usually in place when a non-state actor exercises effective control over a part of the occupied territory, possesses an organizational structure and operates independently;

17. When control over the occupied territory is “shared” between the occupying power and local authorities, occupied territories are subject to a special legal regime, under which the occupant power is considered to exercise the oversight over, and in some instances also the effective control of, the territory. The occupant shall observe the norms of international law of belligerent occupation and international human rights law in those parts of the territory that are under the occupant’s effective control, while in those parts of occupied territories where the occupant’s control has the character of oversight, it [occupant] shall apply only the norms of occupation law, whereas local authorities are responsible for upholding all obligations under international human rights law;

18. Private property enjoys a high standard of protection - in short: it is protected against arbitrary interference; restrictions of the right are permissible only for the needs of the occupation army and upon rendering corresponding compensation;

19. Under international law, the restriction of property rights may include the actual deprivation of property, as well as prevention of the owner’s enjoyment of his/her property rights;

20. The occupying power is under the obligation to protect the environment and natural resources in the occupied territories and to utilize them in a sustainable manner. This obligation is derived from the general obligation imposed upon the occupant to ensure the continuation of normal everyday life in the occupied territories. It should be noted that the environmental obligations of the occupant of the territory also reach beyond the occupied area - the occupant is prohibited from carrying out any activities in the occupied territories which may cause significant environmental damage to areas beyond the occupied territories;

21. “Ordinary” occupation implies effective control of the territory by

the occupying power, but according to contemporary practice occupation may also occur through remote control, an approach that is not explicitly provided for in the conventional sources of occupation law and where a standard test of control does not exist as is the case with ordinary occupation;

22. Occupation may happen through proxy regimes, where the occupying power is not physically present in the occupied territories but controls the regime that effectively controls the territory. Even in case where there is no sufficient ground to determine the overall control of proxy regimes by the allegedly occupying power, but where the latter's troops are stationed in the occupied territories with the consent of the concerned proxies and where the allegedly occupying power would have the capability to exercise effective control over the entire territory whenever deemed necessary, the territory would be considered as occupied and the troop-sending state as occupant power;

23. Neither the international law of belligerent occupation nor international human rights law provide for the recognition of the legality of settlements implanted by the occupying power. However, based on human rights law, the removal of such illegal settlements and the expulsion of populations living there in the post-occupation transition may be precluded. Prohibition of expulsion may be influenced by various circumstances, primarily by the degree of integration and assimilation of transferred populations with the local indigenous community. Therefore, every dispute should be decided on a case by case basis, as international law does not provide a unified and general approach in such matters.

24. The fact of occupation may be recognized by the UN Security Council via the adoption of a binding resolution under Chapter VII of the UN Charter, may be deemed as an implied "authorization" of the occupation in question by the Council. Such an occupation happened in Iraq in 2003-2004. If the Security Council considers it appropriate, it may divert from the rules established under the international law of belligerent occupation and create a different occupation regime during its "mandated" occupations; however, in taking such decisions, the power of the Security Council is limited to *jus cogens* norms. Hence it should be noted that the

“transformative” occupation of Iraq affirmed by the UN Security Council ought not to be admitted as a valid precedent for “generalizing” this type of occupation with transformative objectives. On the contrary, the case of Iraq must be regarded as *sui generis*; establishing a similar regime of occupation is only allowed under a Security Council mandate and not through the unilateral practice of a state or group of states;

25. During a UN-authorized occupation, responsibility for human rights violations in the occupied territories is entirely with the occupying power (state) and not the UN; accordingly, claims for alleged abuses that occurred within the occupied territories should be lodged against the troop-contributing states (occupying power) and not against the UN Security Council.

In view of the above findings and in conclusion, we can confirm that occupation law does not regulate all aspects related to the administration of occupied territories; therefore, issues, which are not covered by the occupation law, should be regulated through a convergence of occupation law and other branches of law, namely international human rights law, private international law, international criminal law etc.

The international legal regime of the administration of occupied territories does not clearly define the scope of authority of the occupying power; in addition, occupation law allows the occupant a wide margin of discretion, which enables the latter to act within vaguely formulated constraints which results in situations where measures taken by the occupant may be legally justified but morally unacceptable. Therefore, the spirit of the occupation law is more permissive to the occupying power than the latter is submissive to the occupation law. This approach is largely due to the period in which the occupation law was established and the context in which it was developed.

Despite the early development of occupation law and under different circumstances, there is no justifiable ground for the author to opine that occupation law is totally inadequate and does not at all reflect contemporary realities on the ground. The mere fact that certain aspects of the administration of occupied territories (e.g. running businesses in occupied territories, protection of environment) are not explicitly regulated

under the occupation law, is not enough to establish the inadequacy of occupation law in relation to current practice. Norms of occupation law are flexible and are open to wide interpretation. Consequentially, there is ample room for Governments, international organizations and judicial organs regarding the interpretation and application of these norms, which allows them to adjust provisions adopted more than a century ago to contemporary practice.

The modification of occupation law through unilateral measures is inadmissible and amounts to abuse of power. Occupation-related obligations deriving from conventional, customary or other sources of law should be observed by states in a good faith. Only the UN Security Council shall be entitled, if deemed necessary, to modify the legal order established under occupation law and to adopt, pursuant to Chapter VII of the UN Charter, binding resolutions, thus altering occupation law on an ad hoc basis and establishing different occupation regimes, which entail special rules for the administration of occupied territories as well as a modified scope of authority of the occupying power. However, every attempt by the Security Council to alter applicable provisions of occupation law should be considered as a “single-time” accommodation adjusted to a special situation. Such ad hoc arrangements could lead to the emergence of a common approach but should not be perceived as efforts to amend occupation law on a global level.

Finally, the administration of an occupation should be carried out within the framework of an applicable legal order, granting some discretion to the occupying power but at the same time subjecting it [occupant] to certain limitations. Matters, which are not explicitly set out under the occupation law, should be regulated via related fields of law, such as international human rights law, private international law, international environmental law and international criminal law. Modifications of the occupation law and its adjustment to modern times on a global basis should be avoided; only the UN Security Council shall be authorized to diverge from the existing legal order and create special occupation regimes fitting a special, concrete context applicable only to this context, and should not be generalized to apply vis-à-vis other territorial occupations.

აბრევიატურების ნუსხა List of Abbreviations

ADL	Anti Defamation League	ანტი ცილისმწამებლური ლიგა
AJIL	American Journal of International Law	საერთაშორისო სამართლის ამერიკული ჟურნალი
AP	Additional Protocol to the Geneva Conventions	ჟენევის კონვენციების დამატებითი ოქმი
app	application	განაცხადი
art	article	მუხლი
AWB	Australian Wheat Board	ავსტრალიის ხორბლის საბჭო
AYIL	African Yearbook of International Law	საერთაშორისო სამართლის აფრიკული წლიური
BYIL	British Yearbook of International Law	საერთაშორისო სამართლის ბრიტანული წლიური
CBERN	Canadian Business Ethics Research Network	ბიზნეს ეთიკის კვლევის კანადური ქსელი
CC	Circuit Court [Jerusalem]	[იერუსალიმის] საოლქო სასამართლო
ch	chapter	თავი
Co	Company	კომპანია
Corp	Corporation	კორპორაცია
CPA	Coalition Provisional Authority	კოალიციური მთავრობა
CSR	Corporate Social Responsibility	კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა
D	district	ოლქი
doc	document	დოკუმენტი
DOP	Declaration of Principles [Oslo Accord]	პრინციპთა დეკლარაცია [ოსლოს შეთანხმება]
DRC	Democratic Republic of Congo	კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა
e.g.	exempli gratia (for example)	მაგალითად

ECHR	Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms	ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კონვენცია
ECJ	European Court of Justice	ევროკავშირის მართლმსაჯულების სასამართლო
ECtHR	European Court of Human Rights	ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო
ed	edition	გამოცემა
EHR	European Human Rights Reports	ადამიანის უფლებათა ევროპული ანგარიშები
EJIL	European Journal of International Law	საერთაშორისო სამართლის ევროპული ჟურნალი
et. al	et alia (and others)	და სხვები
GA	United Nations General Assembly	გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეა
GC	Grand Chamber of the European Court of Human Rights	ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატა
GC	Geneva Convention	ჟენევის კონვენცია
GYIL	German Yearbook of International Law	საერთაშორისო სამართლის გერმანული წლიური
HCI	Israeli Supreme Court	ისრაელის უზენაესი სასამართლო
HR	Hague Regulations	ჰააგის რეგულაციები
HRC	United Nations Human Rights Committee	გაერთიანებული ერების ადამიანის უფლებათა კომიტეტი
HVO	Croatian Defence Council	ხორვატიის თავდაცვითი საბჭო
ICC	International Criminal Court	სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო

ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights	საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ
ICESCR	International Covenant on Economic Social and Cultural Rights	საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა შესახებ
ICJ	United Nations International Court of Justice	გაერთიანებული ერების მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო
ICL	International Criminal Law	საერთაშორისო სისხლის სამართალი
ICLQ	International Criminal Law Quarterly	საერთაშორისო სისხლის სამართლის კვარტლური
ICRC	International Committee of the Red Cross	წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტი
ICTY	International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia	ყოფილი იუგოსლავიისთვის შექმნილი სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალი
id	ibid	იქვე
IDF	Israeli Defence Forces	ისრაელის თავდაცვითი ძალები
IHL	International Humanitarian Law	საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი
IHRL	Human Rights	ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი
ILC	International Law Commission	საერთაშორისო სამართლის კომისია
ILM	International Legal Materials	საერთაშორისო სამართლის მასალები
IMT	International Military Tribunal	საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალი

IRRC	International Review of the Red Cross	წითელი ჯვრის საერთაშორისო გამოცემა
IYHR	Israel Yearbook of Human Rights	ადამიანის უფლებათა ისრაელის წლიური
LOAC	Law of Armed Conflict	შეიარაღებული კონფლიქტის სამართალი
LRTWC	Law Reports of Trials of War Criminals	ომის დამნაშავეთა სასამართლო პროცესების ანგარიშები
Ltd	Limited	შპს
MNE	Multi National Enterprise	მულტი ეროვნული კომპანია
n	note	სქოლიო
NLC	Israeli Labour Court	ისრაელის შრომის სასამართლო
no	number	ნომერი
NSA	Non State Actor	არასახელმწიფოებრივი დაჯგუფება
NSDAP	National Socialist German Workers' Party (Nazi)	გერმანიის ნაცისტური პარტია
NYIL	Netherlands Yearbook of International Law	საერთაშორისო სამართლის ჰოლანდიური წლიური
ODIHR	[OSCE] Office of Democratic Institutions and Human Rights	[ეუთო] დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებათა ოფისი
OHCHR	United Nations Office of High Commissioner on Human Rights	გაერთიანებული ერების ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისარი
OPT	Occupied Palestinian Territories	ოკუპირებული პალესტინური ტერიტორიები
ORD	order	ბრძანება
OSCE	Organization of Security and Cooperation in Europe	ევროპაში უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია
OT	Occupied Territory	ოკუპირებული ტერიტორია
p	page	გვერდი

PA	Palestinian Authority	პალესტინური ავტონომია
para	paragraph	აბზაცი
PCIJ	Permanent Court of International Justice	მართლმსაჯულების მუდმივმოქმედი სასამართლო
PD	Piskei Din (Israel)	ისრაელის სასამართლოს გამოცემები
PLC	Palestinian Legislative Council	პალესტინის საკანონმდებლო საბჭო
PLO	Palestinian Liberation Organization	პალესტინის განმანთავისუფლებელი ორგანიზაცია
RDTAM	Reports of the German-Belgian Mixed Arbitral Tribunal Awards	გერმანულ-ბელგიური ერთობლივი საარბიტრაჟო ტრიბუნალის გადაწყვეტილებათა კრებული
reg	regulation	რეგულაცია
rep	reports	ანგარიშები
res	resolution	რეზოლუცია
SC	United Nations Security Council	გაერთიანებული ერების უშიშროების საბჭო
sec	section	ნაწილი
SRSR	Special Representative of the Secretary General of the United Nations	გაერთიანებული ერების გენერალური მდივნის სპეციალური მომხსენებელი
SS	Schutzstaffel	ნაცისტური თავდაცვის კორპუსი
supp	supplement	დანართი
TNC	Trans National Corporation	ტრანს ნაციონალური კორპორაცია
TRNC	Turkish Republic of Northern Cyprus	ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკა
UDHR	Universal Declaration of Human Rights	ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია
UK	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებული სამეფო

UKHL	United Kingdom House of Lords	დიდი ბრიტანეთის პარლამენტის ლორდთა პალატა
UN	United Nations	გაერთიანებული ერები
UNMIK	United Nations Mission in Kosovo	გაერთიანებული ერების მისია კოსოვოში
UN- TAET	United Nations Transitional Ad- ministration in East Timor	გაერთიანებული ერების გარდამავალი ადმინისტრაცია აღმოსავლეთ ტიმორში
US	United States of America	ამერიკის შეერთებული შტატები
USFM	United States Field Manual	შეერთებული შტატების საველე სახელმძღვანელო
USMT	United States Military Tribunal	ამერიკის შეერთებული შტატების სამხედრო ტრიბუნალი
v	versus	წინააღმდეგ
vol	volume	ტომი
WCR	War Criminals Report [Nurem- berg]	ომის დამნაშავეთა ანგარიშები [ნიურმბერგი]
YLJ	Yale Law Journal	იელის სამართლის ჟურნალი
ა.შ.		ასე შემდეგ
აშშ		ამერიკის შეერთებული შტატები
გაერო		გაერთიანებული ერები
გვ.		გვერდი
დაახლ.		დაახლოებით
იხ.		იხილეთ
მაგ.		მაგალითად
მუხ.		მუხლი
სხვ.		სხვა
შეად.		შეადარეთ

შესავალი

საერთაშორისო სამართალში *ოკუპაცია* ორ, ერთმანეთისაგან განსხვავებულ კონცეფციას ასახავს. ერთი მათგანი ოკუპაციას განიხილავს, როგორც *terra nullius* ტერიტორიაზე უფლების მოპოვების მეთოდს, ხოლო ოკუპაციის ცნების მეორე დეფინიცია გულისხმობს ტერიტორიის სამხედრო ოკუპაციას.¹ წინამდებარე ნაშრომის მიზნებისათვის, *ოკუპაცია* მხოლოდ მეორე მნიშვნელობით არის გამოყენებული; ამ პუბლიკაციაში ტერმინი „ოკუპაცია“ მხოლოდ სამხედრო ოკუპაციის აღსანიშნავად გამოიყენება.

თანამედროვე ეპოქაში ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ადამიანის უფლებების განსაკუთრებით სასტიკი მასობრივი დარღვევები სწორედ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ხდებოდა. იმ დროიდან განვითარებული ოკუპაციის პრაქტიკა ცხადყოფს, რაოდენ აქტუალურია ოკუპაციის სამართლის სწორი გამოყენება ჩვენ თანამედროვეობაშიც.

უცხო სახელმწიფოს შეირაღებული ძალების სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე ყოფნას გარკვეულ შემთხვევებში არანაირი საერთაშორისო სამართლებრივი გამართლება არ მოეძებნება; ზოგჯერ კი, ოკუპაცია, შესაძლოა, თავდაცვის უფლების კანონიერად გამოყენების შედეგი იყოს. ხანდახან, კი შესაძლებელია უცხოური ოკუპაციის რეჟიმი დაწესდეს გაერთიანებული ერების² უშიშროების საბჭოს მანდატით.³ ნებისმიერ შემთხვევაში ოკუპაციის სამართლის ამოსავალი წერტილი უნდა იყოს პრინ-

---

1 Chinkin, C. *Laws of Occupation* in Botha, N., Olivier, M., van Tonder, D. (eds.) *Multilateralism and International Law with Western Sahara as a Case Study* (Collection of conference papers. Conference held in Pretoria, South Africa 4-5 December, 2008) Pretoria, 2010, p.167.

2 გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია ნაშრომში შემდგომში მოხსენიებული იქნება ასევე, როგორც „გაერთიანებული ერები“ ან „გაერო“, რადგან ორგანიზაციის სახელწოდება მის ოფიციალურ ენებზე სხვადასხვაგვარად ჟღერს, იხ. ორგანიზაციის ვებ-გვერდი: <http://www.un.org/> [ბოლოს ნანახია 25.12.2019].

3 Gasser, H.P. *Notes on the Law on Belligerent Occupation* in *The Military Law and the Law of War Review*, vol.1-2, 2006, p.229.

ციპი, რომ ოკუპაციის მოტივს არ აქვს არანაირი მნიშვნელობა ოკუპაციის სამართლის ნორმების გამოყენებასთან. შეიარაღებული კონფლიქტის სამართალი, რომლის ნაწილიცაა ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი, მოქმედებს იმის დამოუკიდებლად, ძალის გამოყენება კანონიერია თუ არა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.⁴

ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ვიწრო დარგია, რომელიც აწესრიგებს ტერიტორიის სამხედრო ოკუპაციასთან დაკავშირებულ წესების ერთობლიობას.⁵ აღნიშნული ერთობლიობა მოიცავს ოკუპაციის დამყარების, ოკუპაციის შენარჩუნების, ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისა და ოკუპაციის დასრულების შესახებ არსებულ კანონებსა და ჩვეულებებს.⁶

წინამდებარე ნაშრომი იკვლევს ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებს, როგორც ოკუპირებული ტერიტორიების მართვის ასევე ამ ტერიტორიების სამოქალაქო მოსახლეობის მოპყრობის კუთხით.

საკვლევი კითხვა შემდეგია – დღესდღეობით არსებული ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა აწესრიგებს თუ არა ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ ყველა ასპექტს და ამ მხრივ დეტალურად განსაზღვრავს თუ არა ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებს? თუკი დადგინდება, რომ დღეისათვის მოქმედი საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა ღიად ტოვებს ოკუპირებული ტერიტორიების მართვის გარკვეულ საკითხებს, მაშინ საერთაშორისო სამართლის რომელი დარგიდან „გადმოტანილი“ ნორმებით უნ-

---

4 ძალის გამოყენების საერთაშორისო სამართლისა და შეიარაღებული კონფლიქტის სამართლის ურთიერთმიმართების შესახებ დეტალურად იხ. Blank, L.R., Noone, G.P. *International Law and Armed Conflict: Fundamental Principles and Contemporary Challenges in the Law of War*, New York, 2013, pp.15-26.

5 *Ibid*, pp.169-170.

6 ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის რეგულირების სფეროს შესახებ დეტალურად იხ. Arai-Takahashi, Y. *The Law of Occupation: Continuity and Change of International Humanitarian Law, and its Interaction with International Human Rights Law*, Leiden, Boston, 2009, pp.4-24.

და მოხდეს არსებული „ღია ხვრელების“ შევსება და რა მასშტაბით? მეორეს მხრივ, ნაშრომი ასევე პასუხობს უფრო ზოგად საკვლევ შეკითხვასაც, კერძოდ, რამდენად ადექვატურია დღეს მოქმედი ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა და ასახავს თუ არა არსებულ რეალობას, პასუხობს თუ არა ოკუპაციის სამართლის თანამედროვე გამოწვევებს და საჭიროებს თუ არა მოდიფიკაციას?

სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის თანამედროვე ძირითადი გამოწვევაა საოკუპაციო პრაქტიკის მორგება ოკუპაციის სამართლის წყაროებთან. იმდენად რამდენადაც, ოკუპაციის სამართლის ძირითადი წყაროები მიღებულია საუკუნეზე მეტი ხნის წინ, თანამედროვე საოკუპაციო პრაქტიკა მნიშვნელოვნად გასცდა ოკუპაციის იმდროინდელ გაგებას, შესაბამისად საჭირო ხდება სხვა დარგობრივი ნორმების გადმოტანა და მათი ადაპტირება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალთან. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომმა ოკუპაციის შემთხვევებმა ცხადყო რომ არსებული საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა არ მიყვება თანამედროვე პრაქტიკას, რამაც განაპირობა ოკუპაციის სამართალში გარკვეული დაურეგულირებელი საკითხების წარმოშობა ან უკვე რეგულირებული საკითხების მოდიფიცირების აუცილებლობა. ვინაიდან ამჟამინდელ პერიოდამდე რაიმე საერთაშორისო ფორუმზე არ ყოფილა განცხადებული, რომ უახლოეს მომავალში იგეგმებოდეს ოკუპაციის სამართლის ძირეული გარდაქმნა და ადაპტაცია, ამიტომ გამოიყენება საერთაშორისო სამართლის სხვა მომიჯნავე დარგები (მაგ. როგორცაა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, თვითგამორკვევის საერთაშორისო სამართალი ა.შ.) რათა „შეივსოს„ ის დანაკლისი რაც გამოწვეულია ოკუპაციის სამართლის ადრინდელი წყაროებისა და ოკუპაციის თანამედროვე პრაქტიკის ერთმანეთისაგან აცილებით.

წინამდებარე წიგნის ერთ-ერთი მიზანია რაც შეიძლება ფართოდ და დეტალურად იქნას მეცნიერულ დონეზე განხილული და გაანალიზებული ყველა ის ხარვეზი თუ სიცარიელე, რაც ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალში არსებობს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას ოკუპანტი ძალის უფლე-

ბამოსილების ფარგლების კუთხით და განხილულ იქნეს ამ საკითხების მოგვარების შესაძლო გზები აკადემიურ ქრილში.

ამ მიზნის მისაღწევად, ნაშრომის შესაბამისი თავები კონცენტრირებულია ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული ისეთი საკითხების კვლევაზე, რომელიც ან საერთოდ არ არის ან არასაკმარისად არის რეგულირებული ოკუპაციის თანამედროვე სამართლით.

ნაშრომში მოცემული მიგნებები ემყარება როგორც მოქმედ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს, ასევე კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით არსებულ პრაქტიკასა და მეცნიერთა მოსაზრებებს. თემის მიზნებისათვის, განსახილველი საკითხების ირგვლივ გადმოცემულია რაც შეიძლება მეტი პოზიცია და არგუმენტაცია და განსაკუთრებით სადავო საკითხებთან მიმართებით გაკეთებული მიგნებები არაა აბსოლუტური ხასიათის და ემყარება კონკრეტული პოზიციის მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა აზრების ბალანსის შედეგად შეჯერებულ დასკვნებს.

ნაშრომი ზოგადი ხასიათისაა და მოიცავს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებით ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლების ფაქტობრივად ყველა სპექტრს. გარდა ამისა, თემა ეხება ისეთ საკითხებსაც, რომელიც პირდაპირ კავშირში არაა ოკუპანტი ძალის მიერ დაკავებული ტერიტორიების მართვასთან, მაგრამ ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალში პრობლემურია და ასეთი საკითხების სამართლებრივი რეგულირება ოკუპირებული ტერიტორიების ჯეროვანი ადმინისტრირებისათვის აუცილებელი წინაპირობაა.

ნაშრომის სტრუქტურა:

ნიგნი შედგება შვიდი თავისაგან და სტრუქტურირებულია შემდეგნაირად:

(1) 1-ლი თავი ეხება ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების საერთაშორისო სამართლებრივ რეჟიმს. მოცემული თავი მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც კვლევის მიზნებისათ-

ვის აუცილებელია პირველ რიგში განისაზღვროს ის საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმატიული ბაზა, რომლის საფუძველზეც უნდა მოხდეს ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლების დადგენა და მისი შესაძლო ქმედებების კანონიერების შეფასება. ამ მხრივ, ნაშრომში გადმოცემულია მსჯელობა რომ ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი კომპლექსური დარგია და მისი წყაროები აერთიანებს, როგორც სახელშეკრულებო ისე ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს, აგრეთვე სამართლის ზოგად პრინციპებს, სასამართლო გადაწყვეტილებებსა და ე.წ. „რბილი სამართლის“ ნორმებს. სპეციალური ხაზგასმაა გაკეთებული გაერო-ს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციების მნიშვნელობაზე ოკუპაციის სამართლის წყაროების კუთხით და მოცემულია დაშვება - არის თუ არა გაერთიანებული ერების წესდების მე-7 თავის საფუძველზე მიღებული რეზოლუციები ოკუპაციის სამართლის დამოუკიდებელი წყარო და თუ არის შესაძლებელი ამ რეზოლუციებმა გადაუხვიოს არსებული სამართლებრივი ჩარჩოდან და დაადგინოს ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების განსხვავებული ფარგლები, ვიდრე ეს იმ „მყარი სამართლის“ ნორმებითაა გათვალისწინებული, რაც ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებას არეგულირებს.

(2) მე-2 თავი შეიძლება ითქვას მოცემული ნაშრომის ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილია, რადგან ის დეტალურად მიმოიხილავს ოკუპანტი ძალის ყველაზე მთავარ ვალდებულებას – ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფას. ამ ვალდებულების შესრულებისას ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლები საკმაოდ ფართოა, ხოლო მისთვის დანესებული შეზღუდვები კი ბუნდოვანი, რაც ხანდახან ოკუპანტი ძალის მხრიდან ბოროტად არის ხოლმე გამოყენებული. კვლევა ფართოდ განიხილავს ოკუპირებული ტერიტორიის მართვისას საჯარო წესრიგის შენარჩუნებისათვის დაშვებულ უფლებამოსილების ფარგლებსა და დანესებულ შეზღუდვებს. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია განგრძობითი მშვიდობის შენარჩუნება, ამიტომ ნაშრომის მე-2 თავი ასევე ვრცლად იკვლევს ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან შეიარაღებული წინააღმდეგობის

დასაშვებობისა და ამგვარი წინააღმდეგობის ძალისმიერი მე-
თოდით გამკლავების შესაძლებლობის საკითხს. ამ კონტექსტ-
ში კვლევაში გაანალიზებულია სამხედრო აუცილებლობისა და
პროპორციულობის პრინციპები და საკითხი – ოკუპაციის დროს,
აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპი იმავე შინა-
არსით მოქმედებს, როგორც ზოგადად საერთაშორისო სამართ-
ლის სხვა დარგებში, თუ ოკუპაციის სპეციალური კონტექსტი-
დან გამომდინარე ეს პრინციპებიც განსხვავებულ კონოტაციას
იღებს? იმდენად რამდენადაც, ოკუპირებული ტერიტორიების
ადმინისტრირებისას საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების
შენარჩუნება ემსახურება ადგილობრივი მოსახლეობის მშვი-
დობიანი ცხოვრების მიზანს, მნიშვნელოვანია ზუსტად განისა-
ზღვროს თუ ვინ არიან ამ მიზნის შედეგად მიღებული სამართ-
ლებრივი სიკეთის ბენეფიციარები და რა მასშტაბით იღებენ
ისინი ამ სარგებელს, ამიტომ, ნაშრომი ცალკე ქვეთავად გამო-
ყოფს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის სტანდარტს, კერძოდ
განხილულია იმ სამოქალაქო მოსახლეობის ცნება, რომელიც
ოკუპაციის სამართლის მიზნებისათვის სარგებლობენ დაცვით,
ხოლო შემდგომ დეტალურადაა გაანალიზებული თუ რა სახის
ზოგადი და განსაკუთრებული დაცვის სტანდარტი ვრცელდება
მათზე ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების კონ-
ტექსტში. ასევე მიმოხილულია ოკუპანტი ძალის ვალდებულებე-
ბი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე განათლების უზრუნველყოფის
კუთხით. ამ მსჯელობის შემდეგ, ნაშრომის მე-2 თავი გვთავა-
ზობს კვლევის მიგნებების მორგებას კონკრეტულ მაგალითზე,
კერძოდ ისრაელის მიერ ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტო-
რიაზე დამცავი ბარიერის შენების პრაქტიკაზე.

(3) მას შემდეგ რაც დგინდება ოკუპანტი ძალის ვალდებულების
ფარგლები საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების შენარჩუნე-
ბის საკითხში, კვლევა მიმოიხილავს ოკუპირებული ტერიტო-
რიების ადმინისტრირების არანაკლებ მნიშვნელოვან ასპექტს,
კერძოდ ნაშრომის მე-3 თავი ეხება ოკუპირებულ ტერიტორია-
ზე მოქმედ საკანონმდებლო და სასამართლო სისტემას. საკა-
ნონმდებლო სისტემის ნაწილში, თემა ორიენტირებულია იმ ში-
და სამართლებრივი სისტემის იდენტიფიცირებაზე, რომელიც

საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებთან ერთად ვრცელდება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე. ამგვარი ეროვნული სამართლებრივი სისტემის დადგენა აუცილებელია იმისათვის, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედ სასამართლოებს ჰქონდეთ ის შიდა სამართლებრივი ბაზა, რომელსაც გამოიყენებენ სამართლებრივი ურთიერთობებისას წარმოშობილი ნებისმიერი დავის მოგვარებისათვის. რაც შეეხება უშუალოდ სასამართლოებს, კვლევა განიხილავს ოკუპაციის დროს მოქმედ ყველა შესაძლო სასამართლო სისტემას და ამ მხრივ წარმოაჩენს სხვადასხვა ოკუპაციის კონტექსტში არსებულ არაერთგვაროვან პრაქტიკას, რაც თავის მხრივ მიუთითებს ამ სფეროში ოკუპაციის სამართლის ერთგვარ ნაკლოვანებაზეც.

(4) ნაშრომის მეოთხე თავი იკვლევს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედ ადამიანის უფლებათა რეჟიმს, რაც პირდაპირ კავშირშია ტერიტორიის ადმინისტრირებისას ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებთან. აღსანიშნავია, რომ მოცემულ თავში ყურადღება მახვილდება არა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედ ზოგად რეჟიმზე, არამედ ადამიანის უფლებების იმ კონკრეტულ ასპექტებზე, რაც დაკავშირებულია დარღვევის შემთხვევაში წარმოშობილ პასუხისმგებლობასთან. ამ მხრივ კვლევა მნიშვნელოვან მიგნებას აკეთებს ოკუპირებული ტერიტორიის „საზიარო კონტროლის“ საკითხზე, კერძოდ რა ხდება მაშინ როდესაც ოკუპირებულ ტერიტორიას ზოგადად აკონტროლებს ოკუპანტი ძალა, ხოლო ტერიტორიის გარკვეულ ნაწილზე ეფექტიან კონტროლს ადგილობრივი ხელისუფლება ინარჩუნებს. ამ საკითხის სამართლებრივ მონესრიგებას არ შეიცავს ოკუპაციის სამართალი, აქედან გამომდინარე ნაშრომი მიუთითებს, რომ საკითხი მთლიანად ადამიანის უფლებათა სამართლის ქრილში უნდა დარეგულირდეს. ოკუპირებული ტერიტორიის საზიარო კონტროლის საკითხი კვლევაში მიბმულია არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის საერთაშორისო სამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის. ამ მხრივ ნაშრომში ახლებური მიდგომებია გამოყენებული, რაც ცალსახად სცდება ოკუპაციისა და სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობის საერთაშორისო

სამართლის ფარგლებს და მთლიანად ადამიანის უფლებათა სამართლის განზომილებაში გადადის. მე-2 თავში მოყვანილი თეორიული მსჯელობა გამყარებულია პრაქტიკული მაგალითით და განხილულია ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიებზე მოქმედი არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების შესაძლო საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ამ დაჯგუფებების კონტროლს დაქვემდებარებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის.

(5) წიგნის მიზნებისათვის ცალკე კვლევაა ჩატარებული სამხედრო ოკუპაციის დროს საკუთრების უფლების დაცვაზე. ეს პირველ რიგში გამოწვეულია ოკუპაციის სამართალში მისი განვითარების პირველივე ეტაპიდან ამ საკითხის ფართო რეგულირებით, ხოლო მეორეს მხრივ, იმის შესამოწმებლად რამდენად ადექვატურად ასახავს ოკუპაციის სამართლის საუკუნეზე მეტი ხნის წინანდელი ნორმები დღევანდელ რეალობას და ხომ არ გამოიკვეთა მოდიფიცირების საჭიროება. ამ მხრივ, ნაშრომში ყურადღებაა გამახვილებული იმ სამართლებრივ ჩარჩოზე, რომელიც არეგულირებს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კერძო საკუთრების დაცვის საკითხს და სწორედ ამ სამართლებრივი ბაზის განსაზღვრის შედეგად ხდება ოკუპანტი ძალის მიერ კერძო საკუთრების მოპყრობასთან დაკავშირებული უფლებამოსილების ფარგლების დადგენა, რადგან ეს უფლებამოსილება გადმოცემულია სწორედ ზემოთ აღნიშნულ სამართლებრივ ნორმებში. მე-5 თავი ასევე მიმოიხილავს ოკუპაციის დროს კერძო საკუთრების დაცვასთან დაკავშირებულ პრეცედენტულ სამართალს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკიდან. ნაშრომში განხილული საქმეები ეხება კერძო საკუთრების დაცვასთან დაკავშირებით ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კვიპროსში არსებულ პრაქტიკას, რომელიც გარკვეულწილად ახალ მიდგომებს აყალიბებს, რითაც ხდება ოკუპაციისას საკუთრების დაცვასთან დაკავშირებით არსებული სამართლებრივი ნორმების დაზუსტება, შევსება და დეტალიზაცია.

(6) მოცემული თავი ეხება სამხედრო ოკუპაციის დროს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვას. კერძოდ კი, ოკუპანტი ძალის ვალდებულებების ფარგლებს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე

გარემოს დაცვის კუთხით. კვლევა კონცენტრირებულია ოკუპაციის სამართლის კონვენციურ ინსტრუმენტებზე, რათა დადგინდეს მოიაზრებოდა თუ არა ბუნებრივი გარემოს დაცვა ოკუპანტზე დაკისრებული ზოგადი ვალდებულების – საჯარო წესრიგისა და სამოქალაქო ცხოვრების შენარჩუნების ქვეშ. გარდა ამისა, აღნიშნულ თავში ასევე მიმოხილულია საერთაშორისო სამართლის კომისიის მიერ წარმოებული საქმიანობა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ბუნებრივი გარემოს დაცვის ირგვლივ.

(7) წიგნის ბოლო, მე-7 თავი ეხება ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ სხვა პრობლემურ ასპექტებს. ეს თავი კონტექსტუალურად განცალკევებულია დანარჩენი ექვსი თავისაგან და აერთიანებს სამ დამოუკიდებელ საკითხს, რომელიც მოცემული ნაშრომის ავტორის აზრით არ იფარება არც-ერთი მანამდე განხილული თემით, არც პირდაპირ შემხეობაშია ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებით ოკუპანტის უფლებამოსილების ფარგლებთან, მაგრამ თავისი არსითა და სამართლებრივი მნიშვნელობით აუცილებელია წინამდებარე კვლევაში ამ საკითხების განხილვა.

ნაშრომის მე-7 თავი დეტალურად განიხილავს ოკუპაციისას ტერიტორიის კონტროლის სხვადასხვა სტანდარტს. ტერიტორიული კონტროლის ხარისხი, რომელიც ოკუპაციის განუყოფელი ნაწილია,⁷ ოკუპაციის ფაქტის დადგენისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია.

აღნიშნული თავის მეორე ნაწილი ეხება ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შექმნილ სამოქალაქო დასახლებებს, მათ შესაბამისობას ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალთან და დეოკუპაციის შემდგომ ასეთი დასახლებების დაშლისა და მასში მცხოვრები პირების გაძევების საკითხს. ნაშრომის ამ ნაწილში განხილულია ოკუპანტი ძალის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთარი სამოქალაქო მოსახლეობის გადმოსახლებისა და დასახლებების

---

7 ოკუპაციისას ტერიტორიის კონტროლის შესახებ დეტალურად იხ. Dinstein, Y. *The International Law of Belligerent Occupation*, Second Edition, Cambridge, 2019, pp.48 et. al.

შექმნის კანონიერება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ქრილში, ასევე საუბარია ასეთ დასახლებებში მოქმედ სამართლებრივ რეჟიმზე და ითვალისწინებს თუ არა საერთაშორისო სამართალი ამგვარი დასახლებების კანონიერად აღიარებას რაიმე გარემოებების არსებობისას. იმდენად რამდენადაც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი ამ საკითხს არ აწესრიგებს, მოცემულ ქვეთავში ვხვდებით მსჯელობას, რომელიც დასახლებების პოსტ-ოკუპაციური პერიოდის შესაძლო ბედს იხილავს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ქრილში, კერძოდ რამდენად არის გამართლებული აღდგენილი სუვერენის მიერ ოკუპაციის პერიოდში შექმნილი დასახლებების დაშლა გაერო-სა და ევროპის საბჭოს ფარგლებში არსებული ადამიანის უფლებების დაცვის სისტემის მიხედვით.

მე-7 თავის ბოლო ნაწილი კი ეხება ოკუპაციის სამართლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს, კერძოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ „ავტორიზებული“ ოკუპაციის პირობებში, ტერიტორიის ადმინისტრირებისას ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებს. ვრცლად არის განხილული უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილების ფარგლები თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, რის შემდეგაც საუბარია საბჭოს მიერ ე.წ. „ტრანსფორმაციული“ ოკუპაციის დასაშვებობაზე და მაგალითად მოყვანილია ერაყის 2003-2004 წლის ოკუპაცია, რომელიც უშიშროების საბჭოს შესაბამისი რეზოლუციით იქნა განმტკიცებული. ქვეთავში გაანალიზებულია ამგვარი [ტრანსფორმაციული] ოკუპაციის შესაბამისობა კლასიკური გაგების ოკუპაციასთან და მოყვანილია მსჯელობა რამდენად კანონიერია უშიშროების საბჭოს მიერ ოკუპაციის სამართალში არსებული მიდგომების *ad hoc* შეცვლა და მორგება კონკრეტული ოკუპაციის კონტექსტზე. ბოლოს ნაშრომი მიმოიხილავს ადამიანის უფლებათა საკითხს გაერო-ს მიერ სანქცირებული ოკუპაციისას, კერძოდ ერაყში არსებული პრაქტიკისა თუ ამ პრაქტიკიდან წარმოშობილი სასამართლო დავების საფუძველზე განხილულია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის წარმოშობილი საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი. საკვლევი შეკითხვაა

გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ მანდატირებული ოკუპაციის დროს მომხდარი ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის ვინ აგებს პასუხს, გაერთიანებული ერები, როგორც საერთაშორისო ორგანიზაცია, თუ ოკუპანტი ქვეყნები, რომელთაც გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ დაევალია ტერიტორიის მართვა ოკუპაციის სამართლისა და საბჭოს შესაბამისი რეზოლუციების ფარგლებში.

წინამდებარე წიგნზე მუშაობისას გამოყენებული იყო სამხედრო ოკუპაციასთან დაკავშირებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების თეორიული ანალიზისა და სხვადასხვა დროს მომხდარი ან მიმდინარე ოკუპაციის პრაქტიკის გაერთიანების შედეგად წარმოებული კომბინირებული კვლევა.

კვლევის მიზანი იყო როგორც სამართლებრივი ასპექტების განხილვა, ასევე ამ ასპექტების შედარება განვლილ თუ არსებულ პრაქტიკასთან. პრაქტიკის კუთხით ნაშრომში გამოყოფილია რამდენიმე ოკუპაცია, როგორც თვალსაჩინო მაგალითი. სხვადასხვა თავში, *case study*-ის სახით მოყვანილია მაგალითები როგორც პირველი და მეორე მსოფლიო ომის დროს მომხდარი ოკუპაციიდან, ასევე თანამედროვე პრაქტიკიდანაც, კერძოდ, ჩრდილოეთ კვიპროსის, პალესტინის ტერიტორიების, ერაყის, ასევე ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე მიმდინარე აფხაზეთის (საქართველო), სამხრეთ ოსეთის (საქართველო), მთიანი ყარაბაღისა (აზერბაიჯანი) და ყირიმის (უკრაინა) ოკუპაციიდან. ჩამოთვლილი მაგალითებიდან, ყველაზე ხშირად მითითებაა გაკეთებული პალესტინური ტერიტორიების ოკუპაციაზე, იმდენად რამდენადაც ამ ოკუპაციის პრაქტიკა ყველაზე მდიდარია სამართლებრივი ნორმებისა თუ სასამართლო გადაწყვეტილებების კუთხით. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ნებისმიერი მითითება, რომელიც ნაშრომში გაკეთებულია რომელიმე ოკუპაციაზე არ გულისხმობს ამ კონკრეტულ კონტექსტზე დაყრდნობით ზოგადი მიდგომების მიღების მცდელობას, არამედ პირიქით, ნაშრომში მოცემული მაგალითების მიზანია ოკუპაციის სამართალში არსებული ზოგადი მიდგომების კონკრეტიზაცია, დაზუსტება და მკითხველისათვის უფრო გასაგებად წარმოჩენა.

1. ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების საერთაშორისო სამართლებრივი რეჟიმი

ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას გამოსაყენებელი სამართლებრივი რეჟიმი კომპლექსური ხასიათისაა და მოიცავს, როგორც შიდა ასევე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობას. როგორც წესი, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ვრცელდება სამართლის სამი სისტემა: (1) ადგილობრივი კანონმდებლობა, რომელიც ოკუპაციამდე მოქმედებდა, თუკი ოკუპანტი ძალის მიერ ის არ იქნა შეცვლილი ან მოდიფიცირებული; (2) ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებული კანონმდებლობა რა სახის ან ხასიათისაც არ უნდა იყოს ის (კანონი, სამხედრო ბრძანება, რეგულაცია ა.შ.); (3) ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის კონვენციური და ჩვეულებითი ნორმები.⁸ რიგ შემთხვევაში, სახელშეკრულებო და ჩვეულებითი ნორმების გარდა საერთაშორისო სამართლის სხვა ინსტრუმენტებიც გამოიყენება ოკუპირებულ ტერიტორიებზე, კერძოდ გაერო-ს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები, ასევე „რბილი სამართლის“ სხვა ნორმები, როგორც სამართლის დამატებითი წყარო.

წინამდებარე ნაშრომის მიზნებისათვის ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების სამართლებრივ ნორმები დაჯგუფებულია ცალ-ცალკე საერთაშორისო და შიდა სამართლებრივ ნორმებად და თითოეულ ჯგუფს სხვადასხვა თავი ეთმობა. ეს თავი განიხილავს საერთაშორისო სახელშეკრულებო და ჩვეულებით სამართლებრივ სისტემას, ისევე როგორც უშიშროების საბჭოს რეზოლუციებს, ხოლო მესამე თავი ეხება ოკუპაციამდე მოქმედ სამართლებრივ ნორმებსა და ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებულ კანონმდებლობას.

მოცემული თავი მნიშვნელოვანია იმდენად რამდენადაც საჭიროა სამხედრო ოკუპაციის დროს მოქმედი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების იდენტიფიკაცია. ეს ერთის მხრივ გვეხმარება ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლების მარეგულირებელ ჩარჩოს ჩამოყალიბებაში, ხოლო მეორეს

---

8 von Glahn, G. *Law among Nations*, New York, 1992, p.774.

მხრივ ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის უფლებებისა და დაცვის სტანდარტის მკაფიოდ განსაზღვრაში. ამ მიზნით, მოცემული თავი მიმოიხილავს როგორც საერთაშორისო სახელშეკრულებო ისე ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს, ასევე სხვა შესაძლო წყაროებს, რომელსაც შეიძლება შემხეობა ჰქონდეს ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალთან. (მაგ. როგორიცაა რბილი სამართლის ნორმები)

1.1. სახელშეკრულებო სამართალი

ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი მოიცავს შემდეგ კონვენციებს: ხმელეთზე ომის კანონებისა და ჩვეულებების დაცვის შესახებ 1907 წლის ჰააგის მე-4 კონვენციაზე დართული რეგულაციები (შემდგომ ასევე „ჰააგის რეგულაციები“),⁹ ომის დროს სამოქალაქო პირთა დაცვის შესახებ 1949 წლის ჟენევის მე-4 კონვენცია (შემდგომ ასევე „ჟენევის მე-4 კონვენცია“),¹⁰ 1949 წლის ჟენევის კონვენციების 1977 წლის 1-ლი დამატებითი ოქმი.¹¹ ჩამოთვლილი საერთაშორისო კონვენციები ასევე ასახავს საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალსაც. თუკი ჰააგის რეგულაციების ჩვეულებით სამართლებრივი ხასიათი საყოველთაოდ აღიარებულია, წინააღმდეგობრივია ჟენევის მე-4 კონვენციისა და 1-ლი დამატებითი ოქმის ნორმების საერთაშორისო ჩვეულებად მიჩნევის იდეა. ჰააგის რეგულაციების შესახებ ნიურნბერგის სამხედრო ტრიბუნალმა განაცხადა:

[ჰააგის] კონვენციაში გადმოცემული ხმელეთზე ომის წარმოების წესები მათი მიღების დროს ნა-

---

9 Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907 (Hague Regulations).

10 Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949 (Fourth Geneva Convention).

11 Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

მდვილად არსებული საერთაშორისო სამართლის გაუმჯობესება იყო. მაგრამ კონვენცია პირდაპირ აცხადებდა, რომ ეს იყო „ომის ზოგადი კანონებისა და ჩვეულებების გადახედვის“ მცდელობა, რითაც ის ადასტურებდა იმ დროს ასეთი წესების არსებობას. 1939 წლისათვის კონვენციაში ჩადებული წესები აღიარებული იყო ყველა ცივილიზებული ერის მიერ და მიიჩნეოდა რომ ასახავდა ომის კანონებსა და ჩვეულებებს.¹²

სხვა კონვენციური ნორმები, რომლებიც სპეციფიკურ საკითხებს ეხება ასევე გამოიყენება ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას, კერძოდ: შეიარაღებული კონფლიქტის დროს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ ჰააგის 1954 წლის კონვენცია,¹³ რომლის მე-5 მუხლი სპეციფიკურად ეხება ოკუპანტი ძალის ვალდებულებებს.¹⁴ ხოლო კონვენციები რომელიც ომის წარმოების საშუალებებს არეგულირებს¹⁵ ასევე ვრცელდება ოკუპირებულ ტერიტორიებზეც, მაგრამ ადმინისტრირების კუთხით არაა რელევანტური. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ოკუპაციის მდგომარეობა პერიოდულად შეიძლება გადაიზარდოს სპორადულ შეტაკებებში ერთის მხრივ საოკუპაციო ჯარსა და მეორეს მხრივ ოკუპირებული ქვეყნის დარჩენილ შეიარაღებულ ძალებს, წინააღმდეგობრივ მოძრაობებს ან პარტიზანულ დაჯგუფებებსა და არარეგულარულ მებრძოლებს შორის. მაშინ როდესაც თუნდაც მცირე მასშტაბების ბრძოლები მიმდინარეობს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, ოკუპანტმა ძალამ ასევე მხედველობაში უნდა მიიღოს და გაავრცელოს ომის წარ-

---

12 IMT, *The Trial against Goering, et al.*, Judgment of 1 October 1946, International Military Tribunal in Nuremberg, *The Trial of the Major War Criminals*, (1947), Vol. 1, at 64–65 in American Journal of International Law, no.41, 1947, pp. 248–249.

13 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague, 14 May, 1954.

14 *Ibid*, Art. 5.

15 ომის წარმოების მარეგულირებელი კონვენციების სრული ჩამონათვალი იხ. შემდეგ ბმულზე, „Methods and Means of Warfare“ სექციის ქვეშ: https://www.icrc.org/ihl#view:_id1:_id2:_id250:repeat1:1:labelAnchor [ბოლოს ნანახია: 25.12.2019].

მოების კანონები¹⁶ და არ შემოიფარგლოს მხოლოდ ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების წესებით.

ჰააგის რეგულაციები ძირითადად, მაგრამ არა მხოლოდ, ანესრიგებს ოკუპანტი ძალის ადმინისტრაციულ უფლებებსა და ვალდებულებებს, ხოლო ყენევის მე-4 კონვენცია უფრო მეტად ეთმობა დაცული სამოქალაქო მოსახლეობის უფლებებს. გარდა ამისა, ჰააგის რეგულაციები ფორმულირებულია რამდენიმე მოკლე დებულებების სახით, რაც მათი ფართო ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, ხოლო ყენევის მე-4 კონვენცია კი ქმნის ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირების ყოველისმომცველ, კონკრეტულ და დეტალურ კოდექსს, რომელიც ორიენტირებულია სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვაზე, და ამითი აესებს ჰააგის რეგულაციებს,¹⁷ რომელიც ორი მსოფლიო ომის პერიოდამდე შეიქმნა და ძირითადად მიმართულია ისეთი აქტების პრევენციისაკენ, რომელსაც მეორე მსოფლიო ომის დროს ომის წესებისა და კანონების უხეში დარღვევით ჩადიოდა გერმანიისა და იაპონიის საოკუპაციო ჯარები.¹⁸

1.1.1. ჰააგის რეგულაციები

ჰააგის რეგულაციების ქვაკუთხედია 43-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც ოკუპანტი ძალას, რომელსაც ფაქტობრივად გადაეცემა ხელისუფლება, ევალება ყველა ღონე იხმაროს, რათა მაქსიმალურად აღადგინოს და უზრუნველყოს საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება, ისე რომ პატივი სცეს ადგილობრივ კანონმდებლობას, თუკი მისი შესრულება აბსოლუტურად შეუძლებელი არაა.¹⁹

---

16 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.57.

17 GC IV, *supra*, n.10, art.154.

18 Kolb, R., Hyde, R. *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts*, Oxford, Portland, 2008, pp. 229-230.

19 რეგულაციის ინგლისურენოვანი ორიგინალი ტექსტი ასეთია:

The authority of the legitimate power having in fact passed into the hands of the occupant, the latter shall take all the measures in his power to restore, and ensure, as far as possible, public order and safety, while respecting, unless absolutely prevented, the laws in force in the country

იხ. Hague Regulations, *supra*, n.9, reg. 43.

როდესაც მოწინააღმდეგის ტერიტორია ოკუპირებულია, ყველა სახელისუფლებო ფუნქცია – საკანონმდებლო, აღმასრულებელი თუ ადმინისტრაციული, ზოგად, ადგილობრივ თუ ცენტრალურ დონეზე გადადის ოკუპანტი ძალის ხელში. მათ მაგივრად ოკუპანტი აფუძნებს თავის მთავრობას, რომლის ხასიათს მნიშვნელობა არ აქვს იქნება ის სამხედრო თუ სამოქალაქო; სამართლებრივი შედეგი მაინც ერთია – ამ დაფუძნებული მთავრობის ქმედებები უნდა მოექცეს ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ფარგლებში. სამართლებრივად, ოკუპაციის დროს ოკუპანტი ძალა არის დაკავებული ტერიტორიის ერთადერთი დროებითი მფლობელი (და არა მესაკუთრე ან სუვერენი) და ეს მფლობელობა ემსახურება მის სამხედრო მიზნებს, ამიტომ მისი ძალაუფლებაც შემოიფარგლება მხოლოდ ამ მიზნითა და დამატებით საჯარო წესრიგის, უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და ტერიტორიის ჯეროვნად ადმინისტრირების მიზნით.²⁰ 43-ე რეგულაცია საკმაოდ ფართო უფლებამოსილების ფარგლებს აძლევს ოკუპანტ ძალას ამ მიზნების მისაღწევად, რადგან რეგულაციის ტექსტი შეიცავს დათქმას ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული სამართლებრივი სისტემის²¹ შესაძლო შეცვლის შესახებ, თუკი მისი შესრულება აბსოლუტურად შეუძლებელია. ეს ნიშნავს, რომ ზოგადი წესის მიხედვით ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ძალაში მყოფი სამოქალაქო თუ სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უწყვეტად აგრძელებს მოქმედებას, თუკი ოკუპანტმა ის არ შეცვალა უკიდურესი სამხედრო აუცილებლობის საფუძველით.²² როგორც წესი, ოკუპირებული ტერიტორიის ჯეროვნად ადმინისტრირების მოტივით ოკუპანტი ძალა აჩერებს ან ცვლის პოლიტიკური ხასიათის კანონმდებლობას, რათა

---

20 რეგულაციების ფრანგულენოვანი ტექსტი სიტყვა „უსაფრთხოების“ ნაცვლად ი

ტერმინს „საზოგადოებრივი ცხოვრება“ (*vie publique*), რომელიც მხოლოდ პიროვნულ უსაფრთხოებას არ გულისხმობს, არამედ მოიცავს ასევე ქვეყნის სოციალურ და ეკონომიკურ ცხოვრებასაც (ავტ.).

21 ტერმინი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე „მოქმედი კანონები“ გულისხმობს არა მხოლოდ საკანონმდებლო აქტებს, არამედ ოკუპირებული ქვეყნის აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ გამოცემულ სამართლებრივ აქტებსაც (ავტ.).

22 Greenspan, M. *The Modern Law of Land Warfare*, Los Angeles, Cambridge, 1959, pp. 223-224.

საოკუპაციო მთავრობას გაუმყარდეს პოზიციები იმ პერიოდის განმავლობაში, რა დროსაც გაგრძელდება ოკუპაცია. ასევე სამხედრო აუცილებლობის მოტივით, მეტად სავარაუდოა რომ საოკუპაციო მთავრობამ გააუქმოს სახელმწიფო ინსტიტუტები, რომელთა წინააღმდეგაც იბრძოდა იგი აქტიური სამხედრო მოქმედებების პერიოდში (თუკი ოკუპაცია შეიარაღებული კონფლიქტის შედეგად მოხდა). ფუნდამენტური ინსტიტუტების (მაგ. როგორცაა საგანმანათლებლო დაწესებულებები, სასამართლო, სამედიცინო დაწესებულებები ა.შ.) ჩანაცვლება ან გაუქმება მაქსიმალურად თავიდან უნდა იქნეს აცილებული, მითუმეტეს იმის ფონზე რომ ოკუპაცია არის დროებითი და არა მუდმივი, შესაბამისად ოკუპანტმა ძალამ არ უნდა მიიღოს ზომა, რომელიც ტერიტორიაზე ლეგიტიმური სუვერენის დაბრუნების შემდეგ *status quo* აღდგენას შეუძლებელს გახდის.

ზოგიერთი ავტორი²³ ჰააგის 43-ე რეგულაციის მიზნებისათვის განასხვავებს ოკუპაციის ორ ფაზას. პირველი ფაზა იწყება მაშინ, როდესაც შეიარაღებულ დაპირისპირებაში ერთი მხარე იღებს გარკვეულ სამხედრო უპირატესობას და წინაურდება მოწინააღმდეგის ტერიტორიაზე, მაგრამ საომარი მოქმედებები კვლავ მიმდინარეობს. ასეთ დროს ოკუპანტ ძალას შესაძლოა ჰქონდეს უფლება ფუნდამენტური ინსტიტუტების გაუქმების ან შეცვლისა, რათა ომი წარმატებით დაასრულოს. ხოლო მეორე ფაზა იწყება აქტიური საბრძოლო მოქმედებების შეწყვეტის მომენტიდანვე და გრძელდება მანამ სანამ სამშვიდობო შეთანხმება არ გაფორმდება ან ტერიტორიის სხვაგვარი გზით დეოკუპაცია არ მოხდება. ეს ფაზა შესაძლოა წლობითაც გაინელოს. ამ ფაზის დროს ოკუპანტმა ძალამ უნდა განახორციელოს ტერიტორიის ადმინისტრირება არა საომარი მდგომარეობის გადმოსახედიდან, რაც მას უფრო ფართო უფლებამოსილებას ანიჭებს ფუნდამენტური ინსტიტუტებთან მოპყრობის კუთხით, არამედ როგორც მშვიდობიანი პერიოდის დროს, რაც გამოორიცხავს ნებისმიერი სახის მუდმივ შედეგზე გათვლილ გადაწყვეტილებას.

გარდა ზემოთ განხილული ზოგადი დებულებისა, ჰააგის კონვენცია ასევე აწესრიგებს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმი-

---

23 *Ibid*, pp.224-225.

ნისტრირების კონკრეტულ ასპექტებსაც, როგორცაა მაგ. ეკონომიკა, საკუთრება, გადასახადები და ა.შ. ეს ასპექტები უფრო დეტალურად განხილულია ნაშრომის შემდგომ თავებში.

1.1.2. ჟენევის მე-4 კონვენცია და 1-ლი დამატებითი ოქმი

ჟენევის მე-4 კონვენცია მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში იქნა მიღებული და ოკუპაციის საერთაშორისო სამათალზე გარკვეული გავლენა მოახდინა. პირველ რიგში კონვენციამ შემოიღო ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობისათვის ადამიანის უფლებების დაცვის მინიმალური სტანდარტი²⁴ და ამ გზით ოკუპაციის სამართლის ცენტრში მოაქცია არა ოკუპანტი მთავრობა არამედ მოსახლეობა.²⁵ ამ ცვლილებამ თავისთავად გამოიწვია ოკუპაციის სამართალში გარკვეული გადაფასებები და უფრო მეტი ფოკუსირება დაეთმო სამოქალაქო მოსახლეობას, რომელსაც ოკუპაცია შეეხო. გარდა ამისა ჟენევის კონვენციამ გარკვეული მასშტაბით სახელმწიფოთა პრაქტიკაც შეცვალა ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების კუთხით. თუკი კონვენციამდე პერიოდში მიიჩნეოდა რომ ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირებას ოკუპანტი ახდენდა განდევნილი მთავრობის სახელით, კონვენციის პირობებში ამგვარი ადმინისტრირება ხორციელდება ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის სახელით.²⁶ გარდა ამისა, ჟენევის მე-4 კონვენციამ გააფართოვა ოკუპაციის სამართლის გამოყენების არეალი და მოიცვა ყველა შემთხვევა, როდესაც ხდება კონვენციის მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიის სრული ან ნაწილობრივი ოკუპაცია, მაშინაც კი თუკი ოკუპაციას შეიარაღებული წინააღმდეგობა არ ხვდება.²⁷ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მოსაზრებით კი, ჟენევის მე-4 კონვენცია მოიცავს ყველა სახის ოკუპაციას, თუნდაც ეს

24 GC IV, *supra*, n.10, Part III, Section I.

25 Benvenisti, E. *The International Law of Occupation*, Oxford, 2012, p.105-106.

26 Parsons, B.C. *Moving the Law of Occupation into the Twenty-First Century* in *Naval Law Review*, no.57, 2009, p.12.

27 GC IV, *supra*, n.10, Art. 2, para 2.

არ ხდებოდა მალალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე. კედლის საკონსულტაციო დასკვნაში სასამართლომ განაცხადა, რომ:

ჟენევის კონვენციების მე-2 საერთო მუხლის მე-2 პარაგრაფის მიზანს 1-ლი პარაგრაფით განსაზღვრული კონვენციის მოქმედების სფეროს შეზღუდვა არ წარმოადგენს. ეს დებულება კონვენციის გავრცელებას არ ზღუდავს იმ ტერიტორიებზე, რომლებიც კონვენციის ხელშემკვრელ სუვერენულ სახელმწიფოებს არ ეკუთვნით. ის მხოლოდ აკონკრეტებს, რომ კონვენცია მაშინაც მოქმედებს, თუკი ტერიტორიის ოკუპაცია შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ისე მოხდა, რომ მას წინააღმდეგობას არ უწევდნენ. კონვენციის დებულებების ასეთი ინტერპრეტაცია შესაბამისობაშია ჟენევის მე-4 კონვენციის შემქმნელების ჩანაფიქრთან, რომ შეძლებისდაგვარად დაეცვათ სამოქალაქო პირები, რომლებიც ოკუპანტი ძალის ხელში აღმოჩნდებოდნენ.²⁸

პირველმა დამატებითმა ოქმმა ასევე ფართო ყურადღება დაუთმო ადამიანის უფლებათა საკითხს და განსაკუთრებით კი ხალხთა თვითგამორკვევის უფლებას. ამ ოქმის გამოყენება ოკუპაციის დროს ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ხალხი იბრძვის უცხოელთა ოკუპაციის წინააღმდეგ საკუთარი თვითგამორკვევის უფლების რეალიზებისათვის.²⁹

1.2. საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმები

მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს წესდების მიხედვით, საერთაშორისო ჩვეულება არის ზოგადი პრაქტიკის

---

²⁸ *Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territories, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, p.136, para.95.*

²⁹ API, *supra*, n.11, Art.1(3).

ნაყოფი, მიჩნეული როგორც კანონი.³⁰ ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებითი წესების დადგენისას სირთულეა სახელმწიფო პრაქტიკის არსებობა, რადგან აღნიშნული კრიტერიუმის დაკმაყოფილებისათვის აუცილებელია რომ ასეთი პრაქტიკა იყოს რეალური³¹ და უნდა ეყრდნობოდეს მყარ, თანმიმდევრულ და ერთგვაროვან ქცევას სახელმწიფოების მხრიდან.³² ოკუპაციის სამართლის პრაქტიკაში გამოყენება უსისტემოა, რადგან ყველა ოკუპაცია ხასიათდება ინდივიდუალური კონტექსტით, შესაბამისად განსხვავებულია კონკრეტული წესებისა და კანონების გამოყენებაც. თუმცა „ზოგადი პრაქტიკა“ ფართო ტერმინია და ასევე მოიცავს ოკუპანტი ძალის მიერ შემუშავებულ სამხედრო სახელმძღვანელოებს, შიდა კანონმდებლობას, მიღებულ რეგულაციებს, მაგრამ ეს დოკუმენტები იშვიათად თუ მოიცავენ ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების ისეთ დეტალებს, როგორიცაა ოკუპანტისა და ადგილობრივი მოსახლეობას შორის ყოველდღიური ურთიერთობა და ა.შ. ამას გარდა, ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებული რეგულაციები ყოველთვის შეიძლება არც შეესაბამებოდეს მოქმედ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს, შესაბამისად გარდა დოკუმენტებისა, რომელიც აღიარებულია ყველა ცივილიზებული ერის მიერ (როგორიცაა მაგ. ჰააგის რეგულაციები) ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ცალკეული ასპექტების ჩვეულებითი ხასიათის დადგენა გარკვეულ სირთულეებს შეიძლება უკავშირდებოდეს, განსაკუთრებით სახელმწიფოთა პრაქტიკის კრიტერიუმის კუთხით.

მას შემდეგ რაც ნიურნბერგის ტირბუნალმა აღიარა ჰააგის რეგულაციები ჩვეულებითი სამართლის ნორმად, რეგულაციების ჩვეულებით სამართლებრივ ხასიათზე დავა აღარაა, მაგრამ იმავეს ვერ ვიტყვით ჟენევის მე-4 კონვენციაზე, შესაბამისად ოკუპაციის საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის იდენტი-

---

30 Statute of the International Court of Justice, Art.38(1)(b).

31 *Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta), Judgment, I.C.J. Reports 1985*, p.13, para.27.

32 *Colombian-Peruvian asylum case, Judgment of November 20th 1950: I.C.J. Reports 1950, p. 266. at p.14.*

ფიცირებისას განსაკუთრებული ყურადღება სწორედ ჟენევის მე-4 კონვენციის ჩვეულებით სამართლებრივ ხასიათს ექცევა. ჟან პიქტე ემხრობოდა პოზიციას რომ 1949 წლისათვის კონვენცია ასახავდა იმ დროს არსებულ ჩვეულებით სამართალს. კონვენციის *პიქტესეულ* კომენტარში ვკითხულობთ:

კონვენციას არანაირი ინოვაცია არ შემოუღია საერთაშორისო სამართლის ვიწრო გაგებით. მას არ წამოუწვია რაიმე ახალი იდეა, არამედ დეტალური დებულებების მეშვეობით ის ადასტურებს და ამავდროულად უზრუნველყოფს ომის დროს ადამიანის პიროვნულობის პატივისცემის პრინციპის ზოგად მიმღებობას.³³

ზოგიერთ ავტორს³⁴ მიაჩნდა რომ მე-4 კონვენცია აფართოებდა და კოდიფიცირებას უკეთებდა მოწინააღმდეგე სახელმწიფოში ან ოკუპირებულ ტერიტორიებზე სამოქალაქო პირებისადმი მოპყრობის მანამდე არსებულ საერთაშორისო წესებსა და პრაქტიკას. უფრო შერეული მიდგომის მიხედვით კი, კონვენცია გარკვეული მასშტაბით ასახავდა იმ დროისათვის არსებულ ჩვეულებით სამართალს, მაგრამ უფრო დიდი დოზით ის აწესებდა ახალ პრინციპებს, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის ნაწილად უნდა ქცეულიყო სწორედ სახელშეკრულებო ხასიათიდან გამომდინარე.³⁵ ამ მიდგომის მომხრეების აზრით თვითონ კონვენცია ცხადად არ მიუთითებდა თავისი დებულებები ჩვეულებითი სამართლის ნორმები იყო თუ არა. კონვენცია უბრალოდ აცხადებდა რომ არის 1899 და 1907 წლის ჰააგის რეგულაციების შესაბამისი ნაწილების „დამატება“.³⁶ კონვენციის ზოგიერთი დებულება ნამდვილად არსებულ ჩვეულებით ნორმებს იმეორებდა,

---

33 Pictet, J.S. *The Geneva Conventions, Commentary, Vol. IV*, Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, ICRC, Geneva, 1958, p.9.

34 Yingling, R.T., Ginnane, R.W. *The Geneva Convention of 1949* in AJIL, no.46, 1952, p.411.

35 Gutteridge, J.A.C. *Geneva Conventions of 1949* in British Yearbook of International Law, no.26, 1949, pp.318-319.

36 *Supra*, n.17.

მაგ. სამოქალაქო პირებთან მოპყრობის ძირითადი სტანდარტის ნაწილში (როგორცაა მკვლევლობის, მძევლად აყვანის აკრძალვა და სხვ.) თუმცა, „ოკუპირებული ტერიტორიების“ ნაწილის ზოგიერთი დებულება, რომელიც არათუ იმეორებდა ოკუპანტი ძალის ვალდებულებებს, რაც ჰააგის რეგულაციებშია გადმოცემული, არამედ განავრცობდა მათ და ამატებდა ახალ ვალდებულებებსაც, უნდა განიხილულიყო, როგორც სახელშეკრულებო სამართლებრივ ნორმებად, რომლებიც მოქმედებდა მხოლოდ კონვენციის მალალ ხელშემკვრელ მხარეებს შორის.³⁷

ოპენჰაიმი/ლაუტერპახტი მიიჩნევდა, რომ ჟენევის მე-4 კონვენცია შეიცავს ისეთ დეტალურ დებულებებს, რომლებიც რიგ შემთხვევებში საკმაოდ სცდება იმ ჩვეულებით ნორმებს, რომელიც მისი მიღების დროს არსებობდა მონინააღმდეგე მხარის პირების მოპყრობასთან დაკავშირებით.³⁸ იმავე პოზიციას იზიარებდა ისრაელის უზენაესი სასამართლოც *ალ-ნასერის* (1988) საქმეში, რომელშიც სასამართლოს არგუმენტაცია დაეყრდნო იმ ფაქტს, რომ ჟენევის მე-4 კონვენციის ჩვეულებითი სამართლებრივი ხასიათი არ დადასტურებულა 1949 წლის შემდგომ მომხდარ არცერთი ოკუპაციისას (მაგალითად სასამართლოს მოყავდა ინდოეთ-პაკისტანი და კვიპროსი).³⁹ *დინშტაინიც* ვინრო მიდგომის საფუძველზე ასკვნიდა რომ ჟენევის მე-4 კონვენციის მხოლოდ ზოგიერთი დებულება ასახავს ჩვეულებით სამართალს.⁴⁰ მიუხედავად *პიქტეს* იდეალისტური მიდგომისა, რომლის მიხედვითაც ჟენევის მე-4 კონვენცია არსებული ჩვეულებითი სამართლის კოდიფიკაციას ახდენდა, როგორც დავინახეთ უმეტესი ავტორები მიიჩნევდნენ რომ 1949 წლისათვის, ჟენევის მე-4 კონვენცია იყო, როგორც ჩვეულებითი, ასევე ახლად შემოღებული დე-

---

37 Schwarzenberger, G. *International Law as Applied by International Courts and Tribunals* in *The Law of Armed Conflicts*, vol.II, 1968, pp.165-166.

38 Lauterpacht, H. (ed.) *Oppenheim's International Law, Volume II: Disputes, War and Neutrality*, London, New York, Toronto, 1952, p.313.

39 HCJ 785/87, 845/87 827/88, *Abd al Nasser al Aziz Abd al Affo et al. v. Commander of the IDF Forces in the West Bank et al.* in *International Legal Materials*, vol.29, 1990, p.139.

40 Dinstein Y. *The Israel Supreme Court and the Law of Belligerent Occupation: Deportation* in *Israel Yearbook of Human Rights*, no.23, 1993, p.13.

ბულებების ერთობლიობა.⁴¹

მეოცე საუკუნის ბოლოდან, ჟენევის კონვენციების უნივერსალურმა რატიფიკაციამ⁴² და სახელმწიფოთა პრაქტიკამ გაამყარა შეხედულება იმის შესახებ რომ მე-4 კონვენცია უკვე იქცა საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილად. ამას მონაწილეობს საერთაშორისო სასამართლოების გადამწყვეტილებებიც. ყოფილი იუგოსლავიისათვის შექმნილმა ტრიბუნალმა არაერთხელ დაადგინა რომ ჟენევის კონვენციები ჩვეულებით საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს ასახავს.⁴³

მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ ბირთვული იარაღის საკონსულტაციო დასკვნაში განაცხადა, რომ:

[...] როგორც [ამ] სასამართლომ დაადგინა კორფუს არხის საქმეში შეიარაღებული კონფლიქტის დროს გამოსაყენებელი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძალიან ბევრი წესი ისეთი ფუნდამენტურია ადამიანის პიროვნებისა და „ელემენტარული ადამიანური შეგნების“ პატივისცემის კუთხით, რომ ჰააგის და ჟენევის კონვენციები ფარდოდ არის უკვე რატიფიცირებული. გარდა ამისა, ეს ძირითადი წესები უნდა დაიცვას ყველა სახელმწიფომ მიუხედავად იმისა მოახდინეს თუ არა კონვენციების რატიფიკაცია, რადგან ეს წესები საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის დაურღვეველი პრინციპებია.⁴⁴

41 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, pp.61-62.

42 ნიგნზე მუშაობის პერიოდის მონაცემით, ჟენევის მეოთხე კონვენციას 196 მაღალი ხელშემკვრელი მხარე ყავს. მონაცემები ხელმისაწვდომია ICRC-ის ოფიციალურ ვებ-გვერდზე: https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=380 [ბოლოს ნანახია 25.12.2019].

43 ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Judgment of the trial chamber (1995) No. IT-94-I-AR72, para.126; *Prosecutor v. Tadic*, Judgment of the appeal chamber (1997) No. IT-94-I-T, para.577; *Prosecutor v. Delacic*, Judgment of the trial chamber (1998) No. IT-96-21-T 16, paras.305, 316.

44 *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996*, p.226, para.79.

ასევე ერთრეა-ეთიოპიის საპრეტენზიო კომისია ჟენევის კონვენციებს განიხილავდა, როგორც ფართოდ გამოხატულ ჩვეულებითი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნაწილად.⁴⁵ კომისიამ დაადგინა, რომ სამოქალაქო პირთა დაცვის შესახებ კონვენციების დებულებების მიმართ მოქმედებს პრეზუმფცია, რომ ისინი საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილია და საწინააღმდეგოს მტკიცების ტვრითი ეკისრება იმ მხარეს, რომელიც ამ საკითხს სადავოდ გახდის.⁴⁶

ჩვეულებითი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის შესახებ წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის კვლევის⁴⁷ მიხედვითაც, ჟენევის კონვენციებში გადმოცემული წესები მიიჩნევა საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილად, მათ შორის ჟენევის მე-4 კონვენციის ის დებულებებიც, რომელიც აწესრიგებს ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირების საკითხს.

ხოლო მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ *კედლის* საკონსულტაციო დასკვნაში კიდევ ერთხელ დაადასტურა ჟენევის კონვენციებში გადმოცემული საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ფუნდამენტური წესების ჩვეულებითი სამართლებრივი ხასიათი და დამატებით ამ წესებისგან წარმოშობილი ვალდებულებები მიიჩნია *erga omnes* მოქმედ ვალდებულებად.⁴⁸

---

45 Eritrea-Ethiopia Claims Commission, *Partial Award in Eritrea's Prisoners of War Claims*, 1 July 2003, para.38 in *Partial Award, Civilians Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 and 27-32, 17 December 2004, Eritrea Ethiopia Claims Commission*, ILM, vol.44, 2005, p.607.

46 *Ibid*, p.626.

47 Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L. *Customary International Humanitarian Law*, vol.I, ICRC, Cambridge, 2005.

48 *Wall case, supra*, n.28, para.157.

1.3. სხვა წყაროები

1.3.1. სამართლის ზოგადი პრინციპები

კონვენციური და ჩვეულებითი სამართლის წესების გარდა, ოკუპანტი ძალა ასევე უნდა დაემორჩილოს საერთაშორისო სამართლის კიდევ ერთ ძირითად წყაროს, კერძოდ – სამართლის ზოგად პრინციპებს, რომელიც არ უნდა აგვერიოს საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებში. სამართლის ზოგადი პრინციპები ეროვნული კანონმდებლობიდან გამომდინარე ჩვეულებითი ნორმებია, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში ის ასევე ასახავს საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებსაც.⁴⁹

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის კონტექსტში ძირითადი პრინციპები მოიცავს ისეთ მნიშვნელოვან დებულებებს, როგორცაა განსხვავებითობის პრინციპი, აუცილებლობის პრინციპი, გადამეტებული ზიანისა და არასათანადო ტანჯვის მიყენების აკრძალვის პრინციპი.⁵⁰ ასევე ჰუმანიტარული სამართლის ძირითად პრინციპად მიიჩნევა „ელემენტარული ადამიანურობის“ გამოჩენის პრინციპი, ცნობილი როგორც ე.წ. „მარტენსის დათქმა“,⁵¹ რომელიც ბევრი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის კონვენციის პრეამბულაში არის გადმოცემული⁵² და ასევე დადასტურებულია ნიურნბერგის ტრიბუნალის მიერაც. ტრიბუნალის განცხადებით:

---

49 Cassese, A. *International Law*, Oxford, 2005, p.188.

50 საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ზოგადი პრინციპების შესახებ დეტალურად იხ. Abi-Saab, R. *The 'General Principles' of Humanitarian Law According to the International Court of Justice* in IRRC, no.259, 1987, pp.367–375.

51 იხ. Cassese, A. *The Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky?* In *European Journal of International Law*, no.11, 2000, p.187 et.al.; Meron, T. *The Martens Clause, Principles of Humanity, and Dictates of Public Conscience* in *AJIL*, no.94, 2000, p.78 et. al.; Ticehurst, R. *The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict* in *International Review of the Red Cross*, no.317, 1997, p.125 et. al.

52 The Martens Clause was originally stipulated as `the principles of the law of nations, as they result . . . from the laws of humanity and the dictates of the public conscience~: the preamble of the Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land 1907. This is reiterated, with a small change in the terminology, in GCI, Article 63 (4); GCII, Article 62(4); GCIII, Article 142 (4); GCIV, Article 154(4); API, Article 1(2); APII, preamble; and the Convention on Prohibition or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, preamble, see: Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.68, n.45.

ომის ტყვეებს არასათანადოდ ეპყრობოდნენ, აწამებდნენ და კლავდნენ არა მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის ჩამოყალიბებული ნესების უხეში დარღვევით, არამედ ელემენტარული ადამიანური შეგნების აბსოლუტური უფლებელყოფითაც. ოკუპირებული ტერიტორიების სამოქალაქო მოსახლეობაც იმავე ბედის ქვეშ იტანჯებოდა.⁵³

ასევე მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ კორფუს არხის საქმეში ცალკე გამოყო „ელემენტარული ადამიანურობის“ პრინციპი, როგორც ჰუმანიტარული სამართლის ზოგადი პრინციპი.⁵⁴

აღნიშნული პრინციპის მიღმა არსებული სტანდარტის ზუსტი შინაარსი კი აუცილებლად უნდა დადგინდეს შეცვლილი გარემოებების, ტექნოლოგიური პროგრესისა და სხვა გარემოებების ფონზე⁵⁵, რამაც შეიძლება გავლენა იქონიოს ომის წარმოების ან ოკუპაციის წარმართვის მეთოდებსა და საშუალებებზე. მაშასადამე, მიუხედავად იმისა, რომ ოკუპაციის ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული საერთაშორისო სახელშეკრულებო თუ ჩვეულებითი ნორმები საკმაოდ ფართო უფლებამოსილებას ანიჭებს ოკუპანტს ძალას, „მარტენსის დათქმა“, როგორც სამართლის ზოგადი პრინციპი გარკვეულწილად მაინც გონივრულ ჩარჩოში აქცევს ამ უფლებამოსილებას, რათა დაბალანდეს ოკუპაციის ჯეროვანი ადმინისტრირებისა და ოკუპანტი ძალის სამხედრო ინტერესების ღირებულებები და ამ უკანასკნელს არ მიეცეს ფართო უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების საშუალება.

1.3.2. მეორადი წყაროები

ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას სამხედრო მთავრობა უნდა დაეყრდნოს ასევე საერთაშორისო თუ

---

53 IMT, *The Trial of German Major War Criminals*, Judgment of 30 September 1946, Judgment of the International Military Tribunal, 226, at 227; in *Proceedings of the International Military Tribunal Sitting at Nuremberg, Germany (1950)*, Part 22, at 450.

54 *Corfu Channel Case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports 1949*, p.4. p.22.

55 *Legality of Nuclear Weapons case, supra*, n.44, dissenting opinion of Judge *Shahabuddeen*, p.406.

ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილებებსაც, როგორც სამართლის დამატებით წყაროს.⁵⁶ თუმცა, როგორც წესი სასამართლოების გადაწყვეტილებები არ არის ზოგადი, არამედ კონტექსტუალური და მორგებულია იმ კონკრეტულ დავაზე და იმ კონკრეტულ სადავო საკითხებზე, რასაც ის განიხილავს, შესაბამისად ოკუპანტი ძალა დაკავებული ტერიტორიის ადმინისტრირებისას ვალდებულია მხედველობაში მიიღოს სასამართლოს გადაწყვეტილება, თუ ეს კონკრეტულად იმ ოკუპაციის კონტექსტს ეხება, რომელშიც ეს მხარე გვევლინება ოკუპანტ ძალად. ამის ფართო მაგალითები იყო როგორც ორი მსოფლიო ომის პერიოდში, ასევე მათ შემდგომაც.

სასამართლო გადაწყვეტილებებისაგან განსხვავებით გაერო-ს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციას, რომელიც ორგანიზაციის წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზეა მიღებული საყოველთაო სავალდებულო ხასიათი აქვს. ასეთი რეზოლუცია, როგორც ე.წ. „რბილი სამართლის“ ნაწილი, შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ოკუპაციის სამართლის მეორად წყაროდ.⁵⁷ გაერო-ს წესდების 25-ე და 103-ე მუხლების მიხედვით უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული შესასრულებლად სავალდებულო რეზოლუცია მოქმედებს ყველა წევრ სახელმწიფოზე, მაშინაც კი, როდესაც ეს რეზოლუცია მათ მიერ აღებულ სხვა საერთაშორისო ვალდებულებებს შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს.⁵⁸ თავის მხრივ, გაერო-ს წესდება არ ითვალისწინებს არანაირ მექანიზმს, რომელიც უშიშროების საბჭოს რაიმე ლიმიტს დაუწესებდა გადაწყვეტილებების მიღებაში. დოკუმენტის 39-ე მუხლის საფუძველზე უშიშროების საბჭო თავად ადგენს როდის არის ჩარევის საჭიროება და ასევე თავად განსაზღვრავს რა სახის ზომები იქნას მიღებული.⁵⁹ უშიშროების საბჭოს უფლება-მოსილებაზე უფრო ვრცლად ნაშრომის ბოლო თავშია საუბარი.

---

56 ICJ-ის წესდების მიხედვით სასამართლო გადაწყვეტილებები საერთაშორისო სამართლის დამხმარე წყაროა. The Statute of the International Court of Justice, art.38(1-d).

57 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.72.

58 Charter of the United Nations, art.25, 103.

59 *Ibid*, art.39 et. al.

მოცემული ქვეთავის მიზნებისათვის კი განვიხილავთ არის თუ არა შესაძლებელი უშიშროების საბჭოს რეზოლუციით დადგინდეს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების განსხვავებული რეჟიმი, ვიდრე ეს დადგენილია საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, ჩვეულებითი სამართლებრივი ნორმებითა თუ სამართლის ზოგადი პრინციპებით. ზოგიერთი ავტორის⁶⁰ აზრით, უშიშროების საბჭომ შეიძლება მიიღოს ასეთი გადაწყვეტილება და დაადგინოს ოკუპაციის სამართლის არსებული ნორმებისაგან განსხვავებული წესები, მაგრამ მისი უფლებამოსილების ფარგლები ამ შემთხვევაში შეზღუდული იქნება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპებისაგან გადახვევის დაუშვებლობით. ამ მოსაზრების ავტორები მიიჩნევენ, რომ პირველ რიგში ეს შეზღუდვა გამომდინარეობს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების ელემენტებისა და მიზნებისაგან, რადგან საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძირითადი პრინციპები, მაგ. როგორცაა სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის გარანტიები, ომის წარმოების მეთოდები და საშუალებები სწორედ გაერო-ს წესდების მიზნებს ასახავს; გარდა ამისა, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ თავის თავზე აიღო ამ პრინციპების დაცვის ვალდებულება, რაც ქმნის სამართლებრივ მოლოდინს იმისა, რომ წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზე მიღებული ზომები არ შეეწინააღმდეგება ამ პრინციპებს; ასევე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძირითადი ნორმები შეადგენენ საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმების *jus cogens*-ის შემადგენელ ელემენტებს, რომელიც უნდა შესრულდეს როგორც ყველა სახელმწიფოს, ასევე გაერო-ს ორგანოების მიერაც.

გაერთიანებული ერების წესდების 103-ე მუხლის მიხედვით წესდებისაგან წარმოშობილ ვალდებულებებს აქვს უპირატესი ძალა სხვა საერთაშორისო შეთანხმებებით აღმოცენებულ ვალდებულებებთან მიმართებით, თუმცა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ წესდების 103-ე მუხლი

---

60 de Wet, E. *The Chapter VII Powers of the United Nations Security Council*, Oxford, 2004, p.215.

ნებას რთავს უშიშროების საბჭოს გვერდი აუაროს ასევე საერთაშორისო ჩვეულებით სამართლებრივ ნორმებს და მიიღოს ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც ამ ნორმებით დადგენილისაგან განსხვავებულ მდგომარეობას შექმნის და ასეთ გადაწყვეტილებას ექნება უპირატესი ძალა.⁶¹ შესაბამისად ნებისმიერი სახის კოლიზია ზოგად ჩვეულებით სამართალსა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებას შორის უნდა განიხილებოდეს წესდების 25-ე მუხლის ფონზე, რომელიც აცხადებს, რომ ორგანიზაციის ყველა წევრმა უნდა აღიაროს და შეასრულოს უშიშროების საბჭოს გადაწყვეტილება მიუხედავად მისი კანონიერებისა.⁶²

აღნიშნული ცხადყოფს, რომ უშიშროების საბჭოს ნამდვილად აქვს უფლებამოსილება, რომ წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზე შეცვალოს ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის (როგორც სახელშეკრულებო ისე ჩვეულებითი) ნორმები და შეზღუდოს ან გააფართოვოს ოკუპანტი ძალის ძალაუფლება ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირების კუთხით ან/და დაადგინოს ჰააგის რეგულაციებისაგან და ჟენევის მე-4 კონვენციისაგან განსხვავებული წესები.⁶³ თუმცა ეს არ ეხება ისეთ ცვლილებებს რომელიც წინააღმდეგობაშია საერთაშორისო სამართლის იმპერატიულ ნორმებთან და ოკუპანტ ძალას ნებას რთავს გადაუხვიოს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ფუნდამენტური პრინციპებისგან. მაგალითად, თუკი უშიშროების საბჭო კონკრეტული ოკუპაციის კონტექსტში მიიღებს გადაწყვეტილებას, რომ ოკუპანტ ძალას აეკრძალოს ადგილობრივი მოსახლეო-

---

61 ILC, *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law – Report of the Study Group of the International Law Commission*, Finalized by Martti Koskeniemi, UN Doc A/CN.4/L.682, 13 April 2006, p.176, para.345.

62 Zwanenburg, M. *Existentialism in Iraq: Security Council Resolution 1483 and the Law of Occupation* in IRRC, no.856, 2004, p.761; Reisman, M. *The Constitutional Crisis in the United Nations* in AJIL, no.87, 1993, p.93.

63 Irmischer, T.H. *The Legal Framework for the Activities of the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo: The Charter, Human Rights, and the Law of Occupation* in German Yearbook of International Law, no.44, 2001, p.383; Sassoli, M. *Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers* in EJIL, no.16, 2005, pp.680-681.

ბისათვის კონტრიბუციის დაკისრება, რაც ჰააგის რეგულაციებით ნებადართულია, ამგვარი გადაწყვეტილება იქნება უპირატესი ძალის მქონე და ოკუპანტი ვალდებულია დაემორჩილოს მას, ხოლო, თუკი უშიშროების საბჭო პირობითად გადაწყვიტავს რომ ოკუპანტ ძალას მიეცეს უფლება ადგილობრივი მოსახლეობის მოპყრობის სტანდარტი შეცვალოს და შეეძლოს თვითნებურად, სასამართლოს გარეშე სასიკვდილო განაჩენის გამოტანა, ამგვარი რეზოლუცია ჩაითვლება საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმების დარღვევად და არ შეიძლება ჰქონდეს უპირატესი ძალა ოკუპაციის საერთაშორისო ჩვეულებითი თუ სახელშეკრულებო ნორმებთან მიმართებით. თუმცა რეალურად რთულია უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის კანონიერების საკითხის შემოწმება. ამ საკითხს უფრო დეტალურად ეხება ნაშრომის ბოლო თავი.

ამრიგად, ნაშრომის მოცემული თავით დადგინდა საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა, რომელიც არეგულირებს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებას და ამ მხრივ ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებს. გამოჩნდა, რომ გარდა ტრადიციული სახელშეკრულებო და ჩვეულებითი სამართლის ნორმებისა, ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას გამოსაყენებელი სამართალი შეიძლება იყოს ასევე *სამართლის ზოგადი პრინციპები* და საერთაშორისო სამართლის მეორადი წყაროები, როგორიცაა მაგ. *სასამართლო გადაწყვეტილებები*. დამატებით, გაერთიანებული ერების უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები ასევე განიხილება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის წყაროდ, თუკი ის აწესრიგებს კონკრეტულ ოკუპაციასთან და ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ საკითხებს.

2. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა

ჰააგის რეგულაციების 43-ე მუხლი ამბობს, რომ ლეგიტიმური სუვერენის ხელისუფლება ფაქტობრივად გადადის ოკუპანტი ძალის ხელში, რომელსაც ევალება მის ძალებში არსებული ყველა ზომის მიღება, რომ აღადგინოს და უზრუნველყოს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, ისე რომ პატივი სცეს ოკუპირებულ ქვეყანაში მოქმედ კანონებს, თუკი ეს აბსოლუტურად შეუძლებელი არ არის.⁶⁴ თეორიაში ამ მუხლის განმარტება საკმაოდ რთულია და დაკავშირებულია დიდ ბუნდოვანებასთან, ხოლო პრაქტიკაში ოკუპანტი ძალის მიერ ხშირად ხდება მასზე აპელირება იმისათვის რომ გაამართლოს ფართო საკანონმდებლო ძალაუფლება ან ადგილობრივი კანონების უგულვებელყოფა მათი შესრულების „აბსოლუტურად შეუძლებლობის“ მოტივით.⁶⁵ 43-ე მუხლის ტექსტი ერთი ნაკითხვით თითქოს აწესრიგებს ადგილობრივი კანონმდებლობის პატივისცემის საკითხს მას შემდეგ რაც ოკუპანტი ძალა აღადგენს და უზრუნველყოფს საჯარო წესრიგს და უსაფრთხოებას, მაგრამ მუხლის შექმნის ისტორიამ და შემდგომმა პრაქტიკამ ცხადი გახადა, რომ ეს მუხლი გაცილებით უფრო ფართო და ყოვლისმომცველია და ეხება ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილებას დაადგინოს წესები ტერიტორიის სათანადო ადმინისტრირებისათვის.⁶⁶ ჰააგის რეგულაციების ამ დებულებას ოკუპაციის ადმინისტრირების „მინი კონსტიტუციასაც“ კი უწოდებენ.⁶⁷

მოცემული თავი დეტალურად განიხილავს ოკუპანტი ძალის ყველა შესაძლო ქმედების კანონიერებას ჰააგის რეგულაციების 43-ე მუხლის ჩრილში. ზოგადი მსჯელობის შემდეგ გაანალიზებულია ისრაელის მიერ ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიაზე ბარიერის აღმართვის პრაქტიკა ოკუპირებული ტერიტორიის ხელოვნური ფრაგმენტაციის კანონიერების კუთხით.

64 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.43.

65 Sassoli, *supra*, n.63, p.663.

66 Schwenk, E.H. *Legislative Power of the Military Occupant under Article 43, Hague Regulations* in *Yale Law Journal*, no.54, 1994, p.397.

67 Benvenisti, *supra*, n.25, p.9.

2.1. ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლები

ჰააგის რეგულაციების 43-ე მუხლი, როგორც ზემოთ აღინიშნა ეხება „საჯარო წესრიგსა და უსაფრთხოებას“. ავტენტური ფრანგული ტექსტის ამგვარი თარგმნა ინგლისურად იმთავითვე კრიტიკის საგანი გახდა. ფრანგული ტექსტი იყენებს ტერმინს „*vie publique*~ (საზოგადო ცხოვრება), რომლის მნიშვნელობაც მართლაც გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე საჯარო წესრიგი. რეგულაციების მოსამზადებელი სამუშაოები ნამდვილად ცხადყოფს რომ ამ დებულებაში ჩადებული ტერმინი მოიცავს სოციალურ ფუნქციებს, ჩვეულებრივ ტრანზაქციებს, რომელიც ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილია.⁶⁸ ბევრი მეცნიერი ემხრობა ამ პოზიციას და ხშირად ტერმინს „*la vie publique*“ თარგმნიან, როგორც სამოქალაქო/საზოგადო ცხოვრება (*civil life*).⁶⁹ ტერმინის ამგვარი განმარტება მართლაც შესაბამისობაშია ჰააგის 43-ე რეგულაციის შესვალ წინადადებასთან, რომელიც ამბობს რომ ლეგიტიმური მთავრობის მთელი უფლებამოსილება ფაქტობრივად გადადის ოკუპანტი ძალის ხელში, შესაბამისად ამ უკანასკნელის ქმედებების არეალი გაცილებით ფართოა, და არ შემოიფარგლება მხოლოდ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფით, არამედ მოიაზრებს ყოველდღიური საზოგადო ცხოვრების სხვა მრავალ ასპექტსაც.

რეგულაციების 43-ე მუხლის ტექსტის მიხედვით ოკუპანტი ძალა უფლებამოსილია გაატაროს საკანონდებლო თუ ადმინისტრაციული ზომები რომ არა მარტო აღადგინოს, არამედ გააგრძობთადად უზრუნველყოს კიდევ საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება. თუკი ოკუპაცია დიდ ხანს გრძელდება და ომის შედეგების გამო ოკუპირებული ქვეყანა განიცდის მკვეთრ ეკონომიკურ და სოციალურ გარდაქმნებს, ცხადია რომ ადრე თუ გვიან ოკუპანტი ძალის მიერ ახალი საკანონმდებლო ზომების მიღება საჭირო

68 ამგვარი განმარტება ბრიუსელის 1874 წლის კონვენციის მოლაპარაკებებზე შემოთავაზებულ იქნა ბელგიის დელეგატის მიერ. იხ. ბრიუსელის კონფერენციის მასალები ფრანგულ ენაზე: *Ministère des Affaires Etrangères de Belgique, Actes de la Conférence de Bruxelles de 1874*, p. 23.

69 Sassoli, *supra*, n.63, p.664.

გახდება.⁷⁰ ზოგიერთ შემთხვევაში ოკუპანტი ვალდებულიც კია რომ მიიღოს ზომები, რათა უზრუნველყოს საჯარო წესრიგი და საზოგადო ცხოვრება. ამას მოწმობს ნიურნბერგის ტრიბუნალის გადაწყვეტილებაც *ლისტის* საქმეზე, რომელშიც სასამართლომ განაცხადა, რომ:

მტრის ტერიტორიის ოკუპანტი ძალის სტატუსის მიღებისთანავე, საერთაშორისო სამართალი ამ ძალის მეთაურობას აკისრებს პასუხისმგებლობას შეინარჩუნოს წესრიგი, მიუსაჯოს სასჯელი დანაშაულისათვის და დაიცვას სიცოცხლე და საკუთრება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე. ამ მიზნების მისაღწევად ოკუპანტის ძალაუფლება იმდენად დიდია, რამდენადაც მისი პასუხისმგებლობა. მაგრამ ის რა თქმა უნდა შეზღუდულია საერთაშორისო სამართლის აღიარებული კანონებით, კერძოდ კი ჰააგის 1907 წლის რეგულაციებით.⁷¹

ოკუპანტი ძალის ვალდებულება, რომ აღადგინოს და შეინარჩუნოს საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე აშკარაა რომ ორივე მხარის ინტერესებში შედის, კერძოდ ოკუპანტი ძალის ერთის მხრივ და ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის მეორეს მხრივ.⁷² თუმცა, როგორც ნიურნბერგის ტრიბუნალის მიერ იქნა აღნიშნული ოკუპანტი ძალა მოქმედებს ფართო დისკრეციის, მაგრამ გარკვეული შეზღუდვების ფარგლებში. საზოგადო ცხოვრების ბევრი ასპექტი, ასევე ზომები, რომლის მიღებაც ოკუპანტს ევალება, შეუძლია ან არ შეუძლია მიიღოს იმისათვის, რომ აღადგინოს და შეინარჩუნოს ეს „საზოგადო ცხოვრება“ არის დეტალურად მოცული თვითონ ჰააგის რეგულაციებში, ჟენევის მე-4 კონვენციასა და პირველ

---

70 Leurquin, A. *L'occupation allemande en Belgique et l'article 43 de la Convention de la Haye du 18 octobre, 1907* in *International Law Notes*, vol.1, 1916, pp.54–55.

71 US Military Tribunal, Nuremberg, 8 July 1947–19 February 1948, *Trial of Wilhelm List and Others (Hostages Trial)*, (1949) 8 *LRTWC* 34, at 57 (section iv 'The Status of Yugoslavia, Greece and Norway, and of the Partisan Group Operating Therein, at the Relevant Time~).

72 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.98.

დამატებით ოქმში. თუმცა ეს დებულებები არის *lex specialis* 43-ე მუხლში გადმოცემულ ზოგად წესთან მიმართებით, რომლის მიხედვითაც საჯარო წესრიგი და საზოგადოებრივი ცხოვრება შედეგი კი არაა, რომლის გარანტირებაც ოკუპანტმა ძალამ უნდა მოახდინოს, არამედ მიზანი, რომლისკენაც ოკუპანტი უნდა მიდიოდეს მის ხელთ არსებული ყველა კანონიერი და პროპორციული საშუალებით.⁷³ მაგალითად უკანონო იქნება ისეთი მეთოდები, რაც პირდაპირ აკრძალულია საერთაშორისო სამართლით, როგორიცაა კოლექტიური სასჯელის დაკისრება, დეპორტაცია, იძულება, წამება, მძევლად აყვანა და ა.შ.⁷⁴ 43-ე მუხლის ტექსტში ტერმინები - „მის ძალებში არსებული ყველა ზომა“ და „რამდენადაც ეს შესაძლებელია“ – ცხადყოფს რომ ოკუპანტი ძალის ვალდებულება გამოიხატება მის მიერ ყველა შესაძლო, საერთაშორისო სამართლით დაშვებული მეთოდის გამოყენებაში, რათა 43-ე მუხლში ჩამოთვლილი მიზნები მიღწეულ იქნას, შესაბამისად, თუკი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგის აბსოლუტური უზრუნველყოფა ვერ ხდება ოკუპანტი ძალისგან დამოუკიდებელი მიზეზით, მაშინ ამისათვის ოკუპანტის პასუხისმგებლობა გამოირიცხება, თუკი დადასტურდა, რომ მან ყველა შესაძლო კანონიერი ძალა იხმარა, რათა უზრუნველყო ოკუპირებული ტერიტორიის ნორმალური საზოგადოებრივი ცხოვრება, საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება.

43-ე მუხლში მოცემული ვალდებულებები ხასიათის მიხედვით შეიძლება გაიყოს ორად – პოზიტიურ და ნეგატიურ ვალდებულებად. პირველ მათგანს ეკუთვნის ოკუპანტის ვალდებულება, რომ მის ძალებში არსებული საშუალებებით აღადგინოს და უზრუნველყოს საჯარო წესრიგი და ნორმალური ცხოვრება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, ხოლო მეორეს მისი ვალდებულება რომ პატივი სცეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედ კანონებს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს აბსოლუტურად შეუძლებელია. პირველი კატეგორიის ვალდებულება, რომელიც უნდა შესრულდეს სამხედრო მთავრობის აღმასრულებელი და სასამართლო შტოების მიერ მოითხოვს ოკუპანტის პოზიტიურ

73 Sassoli, *supra*, n.63, p.664.

74 GC IV, *supra*, n.10, part III.

ქმედებებს, მაშინ როდესაც მეორე კატეგორიის ვალდებულება ძირითადად ნეგატიურ მოვალეობაზეა დაფუძნებული და უკრძალავს ოკუპანტს ადგილობრივი კანონმდებლობის შეცვლას, თუკი ეს აბსოლუტური აუცილებლობით არ არის გამონვეული. ორივე ვალდებულება ხასიათდება მაკვალიფიცირებელი ფრაზებით: პირველი – „რამდენადაც ეს შესაძლებელია“ და მეორე – „თუკი აბსოლუტურად გამორიცხული არაა.“⁷⁵

ისრაელის უზენაესი სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით⁷⁶ პირველი ტიპის ვალდებულება შეიძლება დაიყოს ორ ქვეკატეგორიად; საჯარო ნესრიგისა და უსაფრთხოების აღდგენა იქნება „მყისიერი და ძირითადი ვალდებულება“, ხოლო მისი შენარჩუნება და უზრუნველყოფა კი „შემდგომი და განგრძობითი“ ვალდებულება, რომელიც ოკუპანტს ეკისრება ოკუპაციის ხანგრძლივობის მთელს პერიოდში და რომელიც შეიძლება მოერგოს ოკუპირებული ტერიტორიის შეცვლილ სოციალურ საჭიროებებს, რაც დაკავშირებულია უსაფრთხოებასთან, ეკონომიკასთან, ჯანდაცვასა და ტრანსპორტთან.

ოკუპანტი ძალის ქმედებები, რომელიც ემსახურება 43-ე მუხლში მოცემულ მიზნებს არ უნდა იყოს მიმართული მუდმივი ცვლილებებისაკენ. ზოგიერთი მეცნიერი⁷⁷ აღნიშნავს, რომ ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლები, რომ გაატაროს ინსტიტუციური რეფორმები იზღუდება მხოლოდ „მცირე“ (minor) და არა „ძირითადი“ (fundamental) ცვლილებებით. ეს გულისხმობს ოკუპირებული ქვეყნის ფუნდამენტური ინსტიტუტების დაცვას მუდმივ ცვლილებებისაგან, მაგალითისათვის ოკუპანტი ძალა ვერ შეცვლის დაკავებული ქვეყნის საპარლამენტო მმართველობას მონარქიით იმ მოტივით რომ ეს საჯარო ნესრიგის უზრუნველსაყოფადაა საჭირო. აღნიშნული მიდგომის მიზანია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპაციამდე არსებული

---

75 Dinstein, Y. *Legislation Under Article 43 of the Hague Regulations: Belligerent Occupation and Peace Building* in Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University, Occasional Paper Series, no.1, fall 2004, p.3.

76 HCJ 69493/81, *Abu Aita et al. v. Commander of the Judea and Samaria Region et al.* in Israel Yearbook on Human Rights, vol.13, 1983, pp.356–357.

77 Stone, J. *Legal Controls of International Conflicts*, 1959, p.694.

მდგომარეობის მაქსიმალურად კონსერვაცია, სანამ ლეგიტიმური სუვერენი აღიდგენს ხელისუფლებას.⁷⁸ თუმცა ამ მიდგომის გამოყენებისას მაინც ვხვდებით წინააღმდეგობას, კერძოდ რა შეიძლება ჩაითვალოს მცირე და რა ძირეულ ცვლილებად. მაგალითად, მუნიციპალიტეტის ფარგლების გაზრდა უფრო ფართო წარმომადგენლობის უზრუნველსაყოფად ჩაითვლება თუ არა მცირე ცვლილებად, თუ ძირეულ ცვლილებად, რომელიც აკრძალულია ოკუპაციის სამართლით?! მეორე სახის წინააღმდეგობა შეიძლება წარმოიშვას, როდესაც ოკუპირებულ ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობა აშკარად ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისოდ აღიარებულ სტანდარტებს და არაგონივრულად ზღუდავს ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის კანონიერ უფლებებს. მაგ. აბსურდული კანონმდებლობა, რომლითაც უნივერსიტეტში სწავლა ეკრძალებათ რომელიმე რასის ან სქესის ადამიანებს. ისმის კითხვა, უნდა შენარჩუნდეს თუ არა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპაციამდე მოქმედი სამართლებრივი და სოციალური სისტემა, რომელიც გაუმართლებლად ავიწროვებს ადგილობრივ მოსახლეობას და ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა სამართალს თუ ჰააგის რეგულაციების 43-ე მუხლის დებულება რომ ოკუპანტმა „უნდა იღონოს მის ხელთ არსებული ყველა ძალა“, უნდა განიმარტოს უფრო ფართოდ, ლიბერალური მიდგომით რაც მოიაზრებს ძირეულ ცვლილებებსაც კი, თუკი ეს მიმართულია ადგილობრივი მოსახლეობის საკეთილდღეოდ.⁷⁹

ზოგადად ძალიან რთულია ოკუპანტი ძალის ქმედების კანონიერების შეფასება, როდესაც ეს ქმედება ეყრდნობა ჰააგის 43-ე რეგულაციას, რადგან, როგორც აღინიშნა, ეს დებულება იძლევა საკმაოდ ფართო წაკითხვის საშუალებას. იმ შემთხვევაში, თუკი ოკუპანტის რაიმე ქმედების კანონიერება, იქნება ეს ადმინისტრაციული თუ საკანონმდებლო ზომის მიღება, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა, ოკუპანტმა ძალამ უნდა დაამტკიცოს რომ სადავო ქმედებით გამოწვეული ცვლილება არის მცირე მასშტაბის და

---

78 Chinkin, *supra*, n.1, p.175.

79 Gerson, A. *War, Conquered Territory, and Military Occupation in the Contemporary International Legal System* in Harvard International Law Journal, vol.18, no.3, 1977, p.536.

მიმართულია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგის და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, ან გატარებული რეფორმა არის ძირეული, მაგრამ მისი მიღება განპირობებულია ნამდვილი ჰუმანიტარული მიზნებით.⁸⁰

ოკუპანტი ძალის ქმედების კანონიერების შესამოწმებლად ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ შეიმუშავა ტესტი,⁸¹ რომლის მიხედვითაც ოკუპაციის სამართალი უშვებს მხოლოდ ორ ლეგიტიმურ ინტერესს, რომელზე დაყრდნობითაც შეიძლება გამართლეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე *status quo*-ს შეცვლა: (1) ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესი; (2) საოკუპაციო ჯარის, რომელიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზეა, ვინრო სამხედრო ინტერესი. სამხედრო მეთაურის ძალაუფლების იმგვარი გამოყენება, რომელიც ემსახურება ამ ორი ინტერესის გარდა სხვა გარეშე ინტერესს ჩაითვლება უკანონოდ. სასამართლომ განაცხადა, რომ:

სამხედრო მმართველს არ აქვს უფლება მხედველობაში მიიღოს თავისი ეროვნული, ეკონომიკური ან სოციალური საჭიროებები ოკუპირებულ ტერიტორიაზე პოლიტიკის განსაზღვრისას იმდენად რამდენადაც ამას შემხეობა არ აქვს თავის სამხედრო ინტერესებსთან ან ოკუპირებული ტერიტორიის ადგილობრივ მოსახლეობის ინტერესებთან. თავად სამხედრო საჭიროებაც არის მხოლოდ საოკუპაციო ჯარის სამხედრო საჭიროება და არა ეროვნული უსაფრთხოების საჭიროება ფართო გაგებით. სამხედრო ოკუპაციის ქვეშ მოქცეული ტერიტორია არ არის ღია მდელი ეკონომიკური ან სხვა სახის გამოყენებისათვის. შესაბამისად სამხედრო ადმინისტრაციას არ შეუძლია დაგეგმოს ან განახორციელოს გზების მშენებლობა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე თუკი ეს ემსახურება თავის სახელმწიფოსათვის „მომსახურების გზის“ შექმნას. ოკუპირე-

80 Lauterpacht, *supra*, n.38, p.270-278.

81 HCJ 393/82 *Jamayit Iscan Almalmun Althaunia Almahduda Almesaulia v. The Commander of IDF in the Judea and Samaria Area* in Piskei Din, no.738, 1983.

ბულ ტერიტორიაზე გზების მშენებლობა შეიძლება სამხედრო საჭიროების გარეშეც განხორციელდეს, თუკი ეს ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობას შეუწყობს ხელს. დაუშვებელია, რომ ამგვარი პროექტის დაგეგმვა ან განხორციელება ემსახურებოდეს მხოლოდ ოკუპანტ სახელმწიფოს.⁸²

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ოკუპანტ ძალას შეუძლია განახორციელოს, როგორც მცირე, ისე ძირეული ცვლილებებიც, თუკი ეს მიმართულია ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობისაკენ, შესაბამისად დიქტატორული კანონმდებლობის და სისტემის შეცვლა, როცა ამის აუცილებელი საჭიროება არ არსებობს, მაინც გამართლებულად ჩაითვლება.⁸³ ძირეული ცვლილებებისა და ზოგადად ტრანსფორმაციული ოკუპაციის შესახებ უფრო დეტალურად საუბარია ამ ნაშრომის ბოლო თავში. ოკუპანტი ძალის ქმედებების შეფასებაში ამოსავალი წერტილია რამდენად კეთილსინდისიერად მოქმედებს იგი. თუკი მისი ქმედება ემსახურება ოკუპირებული ტერიტორიის ჯეროვანი ადმინისტრირების მიზნებს და ამავდროულად შედის ან ადგილობრივი მოსახლეობის ან თავისი საოკუპაციო ჯარის ინტერესებში ამგვარი ქმედება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის გადმოსახედიდან ჩაითვლება კანონიერად. ყველა სხვა ქმედება, რომელიც შესაძლოა ემსახურებოდეს ოკუპანტი ძალის ქვეყნის ეროვნულ ინტერესს ან სხვა მესამე მხარის ინტერესს იქნება უკანონო და გამოიწვევს ოკუპანტი ძალის პასუხისმგებლობას სართაშორისო სამართლის მიხედვით.

ყენევის მე-4 კონვენციის მთავარი მონაპოვარია ოკუპაციის სამართლის ეპიცენტრის გადატანა პოლიტიკური ელიტისგან სამოქალაქო მოსახლეობაზე, ოკუპირებული ტერიტორიების კანონიერი ადმინისტრირების საერთაშორისოდ აღიარებული სახელმძღვანელო პრინციპების შემოღების გზით.⁸⁴ ეს სხვაობა ცხადად ჩანს ამ ორი კონვენციის შინაარსის შედარებისასაც,

---

82 *Ibid*, para.13.

83 Lauterpacht, *supra*, n.38, p.446.

84 Benvenisti, *supra*, n.25, p.105.

ჰააგის რეგულაციები უმეტესად ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილებებზე აკეთებს აქცენტს, მაშინ როდესაც ჟენევის მე-4 კონვენციით ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის უფლებებზე ხდება ყურადღების გამახვილება.

ჰააგის რეგულაციებში უფრო შემჭიდროვებული დებულებებია გადმოცემული, რომელიც ეხება კონკრეტულად მოწინააღმდეგის დაკავებულ ტერიტორიაზე სამხედრო ძალაუფლებას. რეგულაციები კრძალავს იძულებით ინფორმაციის მოპოვებას (44-ე რეგულაცია), ოკუპანტი ძალისათვის ერთგულების ფიცის მიცემას (45-ე რეგულაცია) და ძარცვა-მიტაცებას (47-ე რეგულაცია), ამავდროულად ჰააგის კონვენცია აწესებს ოჯახის, ღირსების, პირთა სიცოცხლის, კერძო საკუთრებისა და რელიგიის აღმსარებლობისა და მსახურების უფლების უზრუნველყოფის ვალდებულებასაც (46-ე რეგულაცია). ოკუპანტი ძალის მიერ გადასახადების აკრეფის ვალდებულება შეზღუდულია მიზნით, კერძოდ ეს უნდა ემსახურობდეს ან საოკუპაციო ჯარის საჭიროებას ან ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირებას (49-ე რეგულაცია); ამავდროულად გადასახადების აკრეფა რამდენადაც ეს შესაძლებელია უნდა შეესაბამებოდეს ოკუპირებულ ქვეყანაში მოქმედ საგადასახადო სისტემას (48-ე რეგულაცია). კონტრიბუციის აკრეფისას აუცილებელია ქვითრის გაცემაც (51-ე რეგულაცია). კოლექტიური სასჯელი აკრძალულია (50-ე რეგულაცია), ხოლო რეკვიზიცია შეზღუდული (52-ე რეგულაცია). მოძრავი სახელმწიფო ქონება შეიძლება დაყადაღდეს, ასევე ზოგიერთი კატეგორიის კერძო ქონებაც, რომელიც დაკავშირებულია საომარ მოქმედებებთან, თუმცა მშვიდობის აღდგენისთანავე ასეთი ყადაღა უნდა მოიხსნას და გაიცეს შესაბამისი კომპენსაცია (53-ე რეგულაცია). ჰააგის კონვენციაში ასევე არის სპეციალური დებულებები, რომელიც აწესრიგებს წყალქვეშ გამავალ კაბელებსა (54-ე რეგულაცია) და კულტურულ საკუთრებას (56-ე რეგულაცია),⁸⁵ მაგრამ ამ ყველა დებულების ქვაკუთხედი 55-ე რეგულაცია, რომელიც ამბობს, რომ:

ოკუპანტი სახელმწიფო განიხილება მოწინააღმდე-

---

85 Hague Regulations, *supra*, n.9, section III.

გე მხარის კუთვნილი და ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მდებარე საჯარო შენობების, უძრავი ქონების, ტყეების და სასოფლო სამეურნეო სავარგულების მხოლოდ ადმინისტრატორად და უზუფრუქტუარად. მან უნდა დაიცვას ამ ქონების ერთიანობა და მართოს ეს [ქონება] უზუფრუქტის წესების შესაბამისად.⁸⁶

ჰააგის კონვენციის ეს დებულება აცალიბებს წესს, რომლის მიხედვითაც ოკუპანტი ძალა არავითარ შემთხვევაში არ ახორციელებს მის მიერ დაკავებული ტერიტორიის „სუვერენულ“ კონტროლს, არამედ მისი ძალაუფლება არის დროებითი და ამ დროის განმავლობაში ის ასევე ვალდებულია უზრუნველყოს წესრიგი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე,⁸⁷ მათ შორის იქ არსებული ქონების დაცვის კუთხითაც. ამავდროულად, რეგულაციები პირდაპირ არ მიუთითებს, თუმცა ნავარაუდევია რომ ოკუპანტი ძალას შეუძლია სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ბუნებრივი რესურსებისა თუ სასოფლო სამეურნეო მოსავლის გონივრულ ფარგლებში გამოყენება, ისე რომ ამგვარ რესურსს განადგურების საფრთხე არ დაემუქროს.⁸⁸

თავის მხრივ ჟენევის მე-4 კონვენცია ჰააგის რეგულაციებისაგან განსხვავებით შეიცავს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების უფრო დეტალურ და პროცესუალურად განწერილ წესებს, ადგილობრივი ოფიციალური პირების, განსაკუთრებით კი მოსამართლეების, ჩათვლით.⁸⁹ მიუხედავად იმისა რომ კონვენცია უფრო მეტად ორიენტირებულია ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის უფლებრივ მდგომარეობაზე, ის მაინც აღიარებს ოკუპანტი ძალის უფლებას დაიცვას საოკუპაციო ჯარის უსაფრთხოება და ამ მიზნით დაუნესოს გარკვეული შეზღუ-

---

86 *Ibid*, art.55.

87 Watkin, K. *Maintaining Law and Order during Occupation: Breaking the Normative Chains* in *Israeli Law Review*, vol.41, 2008, p.179.

88 *Supra*, n.79, p.540-541.

89 Garraway, C.H.B. *The Duties of the Occupying Power: An Overview of the Recent Developments in the Law of Occupation* in Raue, J., Sutter, P. (eds.) *Facets and Practices of State-building*, Leiden, 2009, p.185.

დგები ადგილობრივ მოსახლეობას, მათ შორის თავისუფალი გადაადგილების კუთხითაც, ასევე კონვენცია ითვალისწინებს ოკუპანტის მიერ სავალდებულო საცხოვრებელი ადგილისა (*assigned residence*) და ინტერნირების ზომების მიღებას ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ. (42-ე, 43-ე და 78-ე მუხლები) თუმცა ეს უკანასკნელი ზომები განიხილება როგორც გამონაკლისი და უკიდურესი აუცილებლობით გამონვეული, როდესაც სხვა უფრო მსუბუქი ზომის მიღებით მიზნის მიღწევა შეუძლებელია. სავალდებულო საცხოვრებელი ადგილისა და ინტერნირების გამოყენება ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ უნდა ხდებოდეს იმავე რეჟიმით, რითაც ეს ზომები გამოიყენება ომის ტყვეების მიმართ ჟენევის მე-3 კონვენციის მიხედვით.⁹⁰

ჟენევის მე-4 კონვენცია ასევე არგულირებს ისეთ სპეციფიკურ საკითხებს, როგორცაა სკოლები (50-ე მუხლი), სამედიცინო მომსახურება (56-ე მუხლი), სამოქალაქო ჯანდაცვის ობიექტების დაცვა (57-ე მუხლი), ასევე ჰუმანიტარული ტვირთი, მისი დაცვა და განაწილება (59-ე - 61-ე მუხლები), შრომის შესახებ რეგულაციები (51-ე - 52-ე მუხლები) და საკუთრების დაცვა (53-ე მუხლი). მთლიანობაში ჟენევის მე-4 კონვენცია ყოველმომცველ დაცვის სტანდარტს იძლევა იმ პირთათვის, რომლებიც მოექცევიან „კონვენციის დაცვის ქვეშ“ და ჰააგის რეგულაციებისგან განსხვავებით სწორედ ასეთ პირთა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებისკენაა მიმართული.⁹¹

საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების შენარჩუნების ყველაზე ეფექტიანი გზაა საპოლიციო კონტროლი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე. ოკუპანტი ძალა უფლებამოსილია თავისი სამხედრო მიზნებისათვის გაატაროს კონკრეტული საპოლიციო ზომები, ამავდროულად ამგვარი ზომები ხელს უნდა უწყობდეს ადგილობრივი მოსახლეობის უსაფრთხოებასაც, რადგან ყოველი კანონიერი ოკუპაციის ერთ-ერთი მიზანი სწორედ ადგილობრივი სამოქალაქო მოსახლეობის კეთილდღეობის უზრუნველყოფა-ცაა.⁹²

90 GC IV, *supra*, n.10, part III, section IV.

91 Garraway, *supra*, n.89, p.186.

92 von Glahn, G. *The Occupation of Enemy Territory: a Commentary on the Law and Practice of Belligerent Occupation*, Minneapolis, 1957, p.97.

როდესაც საქმე ეხება ოკუპანტი ძალის სამხედრო ინტერესებს, სავარაუდოა რომ იგი შეზღუდავს ადგილობრივი მოსახლეობის პოლიტიკურ აქტივობასაც, რათა თავიდან იქნეს აცილებული პოლიტიკური გზით საოკუპაციო ჯარისათვის ან საოკუპაციო ადმინისტრაციისათვის წინააღმდეგობის განევა. ჰააგის რეგულაციების 43-ე მუხლის ფართო განმარტება ამის უფლებას აძლევს ოკუპანტს. ზოგიერთი მეცნიერის⁹³ მოსაზრებით, უფრო მეტიც, ოკუპანტს შეუძლია ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობას შეუზღუდოს არჩევნებსა ან პოლიტიკურ კამპანიაში მონაწილეობის მიღება ქვეყნის არაოკუპირებულ ნაწილში (როდესაც სახეზეა ქვეყნის ნაწილობრივი ოკუპაცია). თუმცა ამგვარი განმარტება ალბათ მუხლის საკმაოდ ფართო ნაკითხვით შეიძლება იქნეს გამართლებული, ამავდროულად ჰააგის 42-ე რეგულაცია აშკარად აცხადებს რომ ოკუპაცია ვრცელდება მხოლოდ იმ ტერიტორიაზე, რომელზეც მონინააღმდეგე ძალამ დაამყარა კონტროლი, შესაბამისად ოკუპანტის მიერ ქვეყნის არაოკუპირებულ ტერიტორიაზე არჩევნებში მონაწილეობის აკრძალვა შეეწინააღმდეგება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის სულისკვეთებას და ჩაითვლება უკანონოდ, რადგან ოკუპანტი ძალას არ აქვს უფლება ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობას აუკრძალოს რაიმე ქმედების განხორციელება იმ ტერიტორიის მიღმა, რომელსაც იგი აკონტროლებს.⁹⁴

ოკუპირებული ტერიტორიაზე საპოლიციო კონტროლის განხორციელება შესაძლებელია, როგორც ადგილობრივი უსაფრთხოების სამსახურების მიერ, ასევე ოკუპანტი ძალის ადმინისტრაციის მხრიდან. ოკუპანტი ძალას არ შეუძლია შორიდან უყუროს თუ როგორ ხდება მოროდირობა, ძარცვა თუ მკვლელობა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, თუნდაც მის ჯარისკაცებს არანაირი საფრთხე არ ექმნებოდეთ. ოკუპანტმა უნდა შეინარჩუნოს სამართალი და წესრიგი და მას არ აქვს იმის უფლება რომ

---

93 *Ibid*, p.98.

94 ამ საკითხზე საინტერესოა საქართველოს მაგალითი, როდესაც აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის დეფაქტო მთავრობა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ პირებს (ძირითადად გალისა და ახალგორის რაიონში მცხოვრები) უკრძალავს საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე გადასვლას არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად.

მშვიდად აიტანოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გამეფებული უკანონობა და არეულობა. მაგრამ ოკუპანტ ძალას უნდა ახსოვდეს რომ ოკუპირებული ტერიტორია სამართლებრივი რეფორმების საექსპერიმენტო სივრცე არაა, შესაბამისად მისი საკანონმდებლო უფლებამოსილება ვინროდ უნდა იქნეს გაგებული.⁹⁵

საჯარო წესრიგის აღსადგენად მიღებული საპოლიციო ზომები არ რეგულირდება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით დადგენილი სამხედრო მოქმედებების წარმოების წესებით, არამედ შიდა კანონმდებლობით და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით, რადგან საომარი მოქმედებები მიმართულია მონინააღმდეგის სამხედრო შესაძლებლობების დასუსტებისაკენ, ხოლო საპოლიციო ოპერაციების მიზანია კანონის აღსრულება და საჯარო წესრიგის შენარჩუნება. საპოლიციო ზომების მიღებისას უფრო მეტი შეზღუდვები მოქმედებს, ვიდრე ომის წარმოებისას.⁹⁶

როდესაც საზოგადოებრივ წესრიგს საფრთხე ემუქრება ადგილობრივი ინსურგენტების მხრიდან, საპოლიციო ძალების გამოყენება ყველაზე საუკეთესო მეთოდია ამგვარი საფრთხის გასაწინააღმდეგობად.⁹⁷ თუმცა ხანდახან საპოლიციო ძალები საკმარისი არაა ოპერაციის წარმოებისათვის, როდესაც ადგილობრივი ორგანიზებული დაჯგუფებები იყენებენ პარტიზანულ ტაქტიკას, აწყობენ ტერორისტულ აქტებს და სხვა სამხედრო მოქმედებებს ახორციელებელ ოკუპირებული ტერიტორიის სხვადასხვა ნაწილში. ამგვარი შეიარაღებული დაჯგუფებები საკმაოდ სერიოზული საფრთხეა არა მხოლოდ საოკუპაციო ჯარისათვის, არამედ ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობისთვისაც. ასეთ დროს ხდება უკვე კონფლიქტის ესკალაცია და ვხვდებით აშკარა მსგავსებას შეიარაღებულ პარტიზანულ დაჯგუფებებთან ბრძოლასა და არასაერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტს შორის.⁹⁸ ამგვარი სახის შეიარაღებულ დაპირისპირებას ა.შ.შ.-ის სამხედრო სახელმძღვანელოები „გარდამავალ

95 Dinstein, *supra*, n.7, p.134.

96 Sassoli, *supra*, n.63, p.665.

97 The US Army, Marine Corps, *Counterinsurgency Field Manual*, para.91.

98 GC III, *infra*, n.122, commentaries, 1960, art.4.

მოზაიკურ ომად“ მოიხსენიებენ.⁹⁹ თუმცა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე სამხედრო მოქმედებების წარმოებას დეტალურად ეხება ნაშრომის შემდგომი ქვეთავი, შესაბამისად ამ ქვეთავში საუბარი გვაქვს მხოლოდ ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებზე საპოლიციო ოპერაციების წარმოებისას.

ტერიტორიის საპოლიციო კონტროლი მოიაზრებს ძალის გამოყენებასაც, რომელიც არსებითად განსხვავდება შეიარაღებული კონფლიქტის დროს საომარი მოქმედებებისაგან. პოლიციის მიერ ძალის გამოყენება ექვემდებარება გარკვეულ შეზღუდვებს, რომელიც წინასწარ განერილია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში. ამ შეზღუდვების მიხედვით, საპოლიციო ოპერაციებისას ძალის გამოყენება ნებადართულია მხოლოდ აბსოლუტური საჭიროების შემთხვევებში.¹⁰⁰ სასიკვდილო ძალის გამოყენება დაიშვება ისეთ დროს, როცა მისი თავიდან აცილება პრაქტიკულად შეუძლებელია.¹⁰¹ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით დაკავება ან ეჭვმიტანილის განეიტრალების სხვა ნაკლებად მსუბუქ მეთოდს აქვს აშკარა უპირატესობა „სასიკვდილო გასროლასთან“ (*shoot to kill*) მიმართებით.¹⁰² როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სამართლომ განაცხადა:

სასიკვდილო ძალის გამოყენება ჩაითვლება არაპროპორციულად თუკი [საპოლიციო] ძალებმა ვერ შეძლეს განზრახ ან დაუდევრად, იმ ზომების მიღება, რომელიც თავიდან აირიდებდა ეჭვმიტანილის სიცოცხლის მოსპობას სხვათა სიცოცხლის რისკის ქვეშ დაყენების გარეშე.¹⁰³

აღსანიშნავია, რომ ეს გადაწყვეტილება ეხებოდა ირლანდიური ტერორისტული დაჯგუფების წევრის მოკვლას ბრიტანელი სამართალდამცავების მხრიდან. ასეთ დროს აშკარაა, რომ ად-

99 *Supra*, n.97, paras.1-2.

100 ECtHR, *McCann and Others v. United Kingdom*, no.18984/91, 1995, para.148.

101 *Ibid*, para.149.

102 ECtHR, *McKerr v. United Kingdom*, no.28883/95, 2001, para.100.

103 *McCann, supra*, n.102, para.235.

გილი ჰქონდა საპოლიციო ძალის გამოყენებას, თუმცა მოგვიანებით ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება მოიშველია დამიზნებითი მკვლევლობების კანონიერების საკითხის დადგენისას, როდესაც ხდება მოწინააღმდეგის სიცოცხლის განზრახ მოსპობა შეიარაღებული კონფლიქტის ფარგლებში. ისრაელის უზენაესი სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებას მიმოიხილავს ამ თავის შემდეგი ქვეთავი, რადგან ის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არა იმდენად საპოლიციო ძალების ქმედებებს, არამედ უფრო სამხედრო მოქმედებებს ეხება.¹⁰⁴

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნება საპოლიციო ძალით უნდა მოხდეს, როდესაც დაძაბულობას არ მიუღწევია შეიარაღებული კონფლიქტის ზღვრამდე და შესაბამისად სახეზეა შიდა არეულობა, მღელვარება, სპორადული აქტები, ჯანყი და ა.შ. ხოლო სამხედრო ძალის ჩარევა საჭირო ხდება მაშინ, როდესაც პოლიცია ვეღარ გაუმკლავდება ამგვარ არეულობას და განგრძობითი ძალადობა უკვე აშკარად შეიცავს შეიარაღებული კონფლიქტის ნიშნებს.¹⁰⁵

ბოლოს, აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ საერთაშორისო სამართალი არ ახდენს განსხვავებას კანონიერ და უკანონო ოკუპანტს შორის და ოკუპაციის სამართლით გათვალისწინებული ტერიტორიის ადმინისტრირების უფლებამოსილება სრულად გადაეცემა ოკუპანტ ძალას მიუხედავად იმისა ოკუპაცია კანონიერი ძალის გამოყენების შედეგად მოხდა თუ უკანონო აგრესიის აქტის შედეგად.¹⁰⁶ როგორც ა.შ.შ.-ის საოლქო სასამართლომ განაცხადა:

დამპყრობელი [მტერი] საუკეთესო ძალა არაა, რომელსაც შეიძლება ვანდოთ ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირება. თუმცა ის არის ერთადერთი ძალა ადგილზე და აქვს იმის უფლებამოსილება რომ

---

104 დამიზნებითი მკვლევლობის ტაქტიკასთან დაკავშირებით ზოგადად იხ. Alkautout, J. *The Legality of Targeted Killings in View of Direct Participation in Hostilities*, Berlin, 2015.

105 Watkin, *supra*, n.87, p.189.

106 Chinkin, *supra*, n.1, p.171.

აღასრულოს თავისი ბრძანებები. და მიუხედავად იმისა რომ მისი უფლებამოსილების აღიარება შეიძლება სახიფათოც კი იყოს, მაინც უკეთესია რომ აღიარებულ-იქნეს რომელიმე მთავრობა, ვიდრე არც-ერთი მთავრობა არ იყოს ადგილზე. რაიმე სახის წესრიგის გარეშე მოსახლეობის მთელი საზოგადოებრივი და ეკონომიკური ცხოვრება პარალიზებული იქნებოდა. ასე რომ, საერთაშორისო სამართალმა აღიარა ოკუპანტის უფლება მიიღოს რეგულაციები თავისი სამხედრო ინტერესების დასაცავად და საპოლიციო კონტროლის განსახორციელებლად. თუმცა საერთაშორისო სამართალი ასევე ავალდებულებს ოკუპანტს საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფას და ადგილობრივი მოსახლეობის უფლებების დაცვას.¹⁰⁷

აღნიშნული საქმე ეხებოდა მეორე მსოფლიო ომის დროს იაპონიის, როგორც ოკუპანტი ძალის, მიერ ოკუპირებულ ფილიპინებში განხორციელებულ კონკრეტული ფინანსური ქმედებების ანულირებას ოკუპაციის უკანონო ხასიათიდან გამომდინარე, თუმცა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ოკუპანტის ქმედებები, რომელიც განხორციელებულია საერთაშორისო სამართალით მისთვის მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში, არის კანონიერი. ნიურნბერგის ტრიბუნალმაც გამოიყენა ასეთი მიდგომა, როდესაც განიხილავდა გერმანიის, როგორც ოკუპანტი ძალის, ქმედებებს ოკუპირებულ ევროპულ ტერიტორიებში.¹⁰⁸ აღნიშნული მიდგომა ეხმიანება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სულისკვეთებასაც, რომლისთვისაც მნიშვნელობა არ აქვს ძალის გამოყენების კანონიერების შეფასებას. ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილებაც, როგორც ფაქტობრივი მოცემულობა, არ შეიძლება გახდეს დავის საგანი, რადგან ასეთ შემთხვევაში დაზარალებდა ადგილობრივი მოსახლეობა, რომელთა დაცვის ვალდებულებაც ოკუპანტმა ძალამ უნდა აიღოს თავის

---

107 United States District Court. D. Utah, Central Division. *ABOITIZ & CO. v. PRICE*. **F.Supp. no.99, p.602**, Civ. 1650, June 16, 1951.

108 *Supra*, n.79, p.542.

თავზე, განურჩევლად იმისა ამ ტერიტორიის დაკავება მან კანონიერი ძალის გამოყენებით მოახდინა თუ უკანონოდ. განურჩევლად ოკუპაციის კანონიერებისა, ოკუპანტის მიერ მისთვის მიცემული უფლებამოსილების ფარგლებში მიღებული ყველა კანონიერი ზომა უნდა აღიაროს ლეგიტიმურმა მთავრობამ, მას შემდეგ რაც ოკუპაცია დასრულდება და განდევნილი სუვერენი კვლავ აღადგენს თავის ძალაუფლებას ტერიტორიაზე.¹⁰⁹

2.2. შეიარაღებული წინააღმდეგობის დასაშვებობა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტი ძალის მიერ ეფექტიანი კონტროლის დამყარების შემდეგ შეიძლება თავი იჩინოს ადგილობრივი სამოქალაქო მოსახლეობის ან გასამხედროებული რაზმების მხრიდან საოკუპაციო ჯარისათვის შეიარაღებული წინააღმდეგობის განევამ. ასეთი ფაქტები შესაძლოა იყოს, როგორც მცირემასშტაბიანი და დაუგეგმავი, ასევე საკმაოდ ფართომასშტაბიანიც და სისტემატიური, რა დროსაც მსგავსი დაპირისპირება გადაიზრდება შეიარაღებულ კონფლიქტში. ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი არ არეგულირებს ამგვარი შეიარაღებული წინააღმდეგობის დასაშვებობის საკითხს, თუმცა ცალსახად მიუთითებს რომ ოკუპანტი ძალას აქვს უფლებამოსილება მიიღოს ყველა კანონიერი ზომა საკუთარი სამხედრო ინტერესებისა და საოკუპაციო ჯარის დასაცავად, შესაბამისად ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან შეიარაღებული წინააღმდეგობის დროს ოკუპანტი ძალას ეკისრება ვალდებულება მოძებნოს ბალანსი საკუთარ სამხედრო ინტერესებსა და სამოქალაქო მოსახლეობის კეთილდღეობის ღირებულებებს შორის. მან უნდა შეძლოს საკუთარი საომარი პოზიციების შენარჩუნება ისე რომ საფრთხე არ შეექმნას ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგსა და სამოქალაქო მოსახლეობის უსაფრთხოებას, რადგან ოკუპანტის მიერ ტერიტორიის ადმინისტრირება უნდა ემსახურებოდეს ორივეს – საკუთარი ჯარისათვის სამხედრო

---

109 Lauterpacht, *supra*, n.38, pp.436-437.

უპირატესობის მიღებისა და მოსახლეობისათვის სარგებლის მოტანის მიზანს.¹¹⁰ ამგვარი ბალანსის დაცვა წარმოუდგენელია მსგავსი სიტუაციების მარეგულირებელი კონკრეტული წესების არსებობის გარეშე.

ჰააგის რეგულაციების მიხედვით ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობა არ არის ვალდებული ერთგულების ფიცი მისცეს ოკუპანტს და ასევე დაუშვებელია მოსახლეობის იძულება იბრძოლოს ოკუპანტი ძალის მხარეს.¹¹¹ მათ შეუძლიათ გააპროტესტონ ოკუპაცია, მაგრამ ზოგიერთი მეცნიერის¹¹² მოსაზრებით, მათ არ აქვთ უფლება რომ გამოიყენონ ძალა ოკუპანტის სამხედრო თუ სამოქალაქო ძალების წინააღმდეგ. დაპყრობილი ქვეყნის მაცხოვრებლების მიერ სამხედრო აჯანყებები დასაშვებია მხოლოდ იმ ტერიტორიებში, სადაც ოკუპაცია ჯერ არ განხორციელებულა და ეფექტიანი კონტროლი არ დაუმყარებია მოწინააღმდეგე ჯარს, ხოლო როდესაც ტერიტორია უკვე დაკავებულია *levee en masse* უკვე აღარაა სანქცირებული საერთაშორისო სამართლით. ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობის მიერ საოკუპაციო ჯარის წინააღმდეგ იარაღის აღების უფლებას ოკუპაციის სამართალი არ უშვებს, რადგან სამხედრო ოკუპაციის დროს ტერიტორიაზე ლეგიტიმური სუვერენის მმართველობა შეწყვეტილია და იქ მცხოვრები მოქალაქეები დროებით ემორჩილებიან საოკუპაციო ხელისუფლებას.¹¹³ ამგვარი მორჩილების ვალდებულების დაკისრება განპირობებულია საოკუპაციო ჯარის უსაფრთხოებით, საჯარო და საზოგადო წესრიგის შენარჩუნებისა და დაკავებული ტერიტორიის ჯეროვანი ადმინისტრირებისათვის.¹¹⁴ შესაბამისად, სამოქალაქო პირების მიერ ძალისმიერი მეთოდით ოკუპაციის გაპროტესტება ან ოკუპირებული ტერიტორიის გათავისუფლე-

---

110 *Ibid.*, pp.433-434.

111 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.45.

112 Gasser, *supra*, n.3, p.235.

113 Barican, L.B. *Military Occupation: Its Legal Effects and Limitations*, Manila, 1947, p.6, 29.

114 US War Department Field Manual, *Rules of Land Warfare*, 1 October, 1940, art.297.

ბის მცდელობა არ დაიშვება.¹¹⁵

ამის საპირისპიროდ არსებობს მოსაზრება,¹¹⁶ რომ ტერიტორიის სამხედრო ძალით დაკავებისას ოკუპანტი ძალის წინააღმდეგ შეიარაღებული დაპირისპირება შეიძლება კანონიერი იყოს, თუმცა მხოლოდ ისეთ შემთხვევებში, როდესაც დაპირისპირება მიმართულია სამხედრო ობიექტების წინააღმდეგ. როდესაც ამგვარი დაპირისპირება იმდენად სერიოზული ხასიათისაა, რომ ოკუპანტ ძალას აღარ ძალუძს დაკავებული ტერიტორიის ეფექტიანი კონტროლი, მაშინ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ომის წარმოებასთან დაკავშირებული ნორმები იწყებს სრულ ამოქმედებას.¹¹⁷ ხოლო, თუკი შეიარაღებული დაპირისპირება არ უშლის ხელს ოკუპანტ ძალას განახორციელოს ოკუპირებული ტერიტორიის ჯეროვანი ადმინისტრირება, მაშინ ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ნორმები იმოქმედებს ოკუპანტსა და ტერიტორიის მაცხოვრებელ სამოქალაქო მოსახლეობას შორის, ხოლო შეიარაღებული კონფლიქტის სამართლის ნორმები კი გამოიყენება საოკუპაციო ჯარსა და შეიარაღებულ წინააღმდეგობრივ მოძრაობებს შორის. ზოგიერთი მეცნიერი¹¹⁸ მიიჩნევს, რომ რადგან ოკუპაცია ომის მიზანია, ტერიტორიის ოკუპირებულად შენარჩუნება ასევე ოკუპანტი ძალის სამხედრო მიზანია, შესაბამისად მას შეუძლია ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობას დააკისროს „ნეიტრალურობის“ ვალდებულება (რადგან „ერთგულების ფიცის“ ვალდებულების დაკისრება ჰააგის რეგულაციებით პირდაპირ დაუშვებლად ცხადდება). ნეიტრალურობის ვალდებულება გულისხმობს საოკუპაციო ჯარის წინააღმდეგ მტრული დამოკიდებულებისა და შეიარაღებული დაპირისპირებისაგან თავის შეკავებას და საოკუპაციო ადმინისტრაციის ლეგიტიმური ბრძანებების ნებაყოფლობით დამორჩილებას. ამგვარი ვალდებულების შეუსრულებლობა შეიძლება შესაბამისი სასჯელის დაკისრების საფუძვე-

---

115 Dinstein, *supra*, n.7, p.105, 107.

116 Françoise Bouchet-Saulnier, F. *The Practical Guide to Humanitarian Law*, Plymouth, 2007, p.293.

117 *Ibid.*

118 Lauterpacht, *supra*, n.38, p.437.

ლიც კი გახდეს.¹¹⁹ როგორც ნიდერლანდების სპეციალურმა სამართლომ განაცხადა კრისტიანსენის საქმეში:

[ოკუპირებული ტერიტორიის] სამოქალაქო მონახლეობა თუკი გამართლებულად ჩათვლის წინააღმდეგობის განწევას, მან ზოგადად უნდა იცოდეს რომ მის წინააღმდეგ შეიძლება კანონიერად იქნეს გამოყენებული სამაგიერო ზომები, როგორც ეს დაშვებულია საერთაშორისო სამართლით.¹²⁰

აღსანიშნავია, რომ ოკუპანტი ძალისათვის შეიარაღებული წინააღმდეგობის განწევის უფლება შენევის კონვენციების მიღებამდე არსად გვხვდება. ჰააგის კონფერენციაზე ზოგიერთი ქვეყნის დელეგაცია აცხადებდა, რომ ოკუპაციის ქვეშ მცხოვრებ ხალხს შეეძლო ოკუპაციისათვის ძალისმიერი წინააღმდეგობის განწევა, თუმცა ეს უფლება თავის დროზე არც 1874 წლის ბრიუსელის დეკლარაციაში ასახულა, რომელიც საფუძვლად დაედო ჰააგის კონვენციას და შესაბამისად არც 1907 წლის რეგულაციებში შესულა.¹²¹

აქვე აღსანიშნავია, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი მილიციის ან პარტიზანული დაჯგუფების წევრებმა მოწინააღმდეგის ხელში მოხვედრისას უნდა ისარგებლონ ომის ტყვეის სტატუსით თუკი ისინი აკმაყოფილებენ ოთხნაწილიან ტესტს (ყავთ მეთაური, ატარებენ განმასხვავებელ ნიშანს, ღიად ატარებენ იარაღს, სამხედრო მოქმედებებს წარმართავენ ომის კანონებისა და ჩვეულებების შესაბამისად).¹²²

ვინაიდან ომის ტყვეის სტატუსი გვხვდება საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტში, სავარაუდოა რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტსა და ადგილობრივ წინააღმდეგობრივ მოძრაობებს შორის ყველანაირი დაპირისპირება, რომელიც სისტემატიურ ხასიათს მიიღებს დაკვალიფიცირდება საერ-

---

119 *Ibid*, p.439.

120 Netherlands, Special Court, *Christiansen trial*, 1948, 14, LRTWC 128, in Dinstein, *supra*, n.7, p.105.

121 Cassese, A. *Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky* in EJIL, no.11, 2000, p.198.

122 Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949, art.4(2).

თაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტად. აღნიშნული მოსაზრება გაზიარებულ-იქნა ისრაელის უზენაესი სასამართლოს მიერ დამიზნებითი მკვლელობების საქმეში, სადაც სასამართლომ განაცხადა, რომ:

ისრაელსა და [ოკუპირებულ] ტერიტორიაზე მოქმედ ტერორისტულ ორგანიზაციებს შორის კონფლიქტისას გამოსაყენებელი სამართალი კომპლექსური ხასიათისაა. მის ცენტრში არის საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის სამართალი.¹²³

აღნიშნული დასკვნის გაკეთებისას სასამართლო დაეყრდნო პროფესორ კასესს მოსაზრებას, რომელიც ამბობს, რომ შეიარაღებული კონფლიქტი, რომელიც მიმდინარეობს ოკუპანტ ძალასა და ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედ აჯანყებულ ჯგუფებსა ან ინსურგენტებს შორის – მიუხედავად იმისა ისინი ტერორისტული დაჯგუფებები არიან თუ არა – უთანაბრდება საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტს.¹²⁴

თუმცა აშშ-ს უზენაესმა სასამართლომ ოკუპირებულ ავღანეთში კოალიციურ ძალებსა და ტერორისტულ დაჯგუფება ალ-ყაედას შორის კონფლიქტი არ დააკვალიფიცირა საერთაშორისოდ და მიუთითა, რომ ამგვარი კონფლიქტის დროს გამოიყენებოდა ჟენევის კონვენციების საერთო მე-3 მუხლი, რადგან კონფლიქტი არ იყო საერთაშორისო ხასიათის¹²⁵ (ანუ სახელმწიფოთა შორის, როგორც ეს ჟენევის კონვენციების მე-2 საერთო მუხლშია მოცემული). თუმცა სასამართლოს შემდგომი განმარტება აღარ გაუკეთებია თუ რატომ გამოიყენება საერთო მე-3 მუხლი, ვინ იყვნენ კონფლიქტის მხარეები – მხოლოდ აშშ, თუ კოალიციური ძალები, როგორც ავღანეთის ახალი მთავრობის

---

123 H CJ, *The Public Committee against Torture in Israel and Palestinian Society for the Protection of Human Rights and the Environment v. The Government of Israel, The Prime Minister of Israel, The Minister of Defense, The Israel Defense Forces, The Chief of the General Staff of the Israel Defense Forces, Shurat HaDin – Israel Law Center and 24 others* (2005), para. 18.

124 Cassese, A. *International Law*, Oxford, 2005, p. 420.

125 *Hamdan v. Rumsfeld*, US Supreme Court, 548 U.S. (2006); 126 S. Ct. 2749, 2006 U.S. LEXIS 5185, p. 67.

მოკავშირეები,¹²⁶ რადგან იმ დროისათვის ავღანეთის კონფლიქტის ოკუპაციის ფაზა ფორმალურად უკვე დასრულებული იყო.

არსებული სამართლებრივი ბაზისა და პრაქტიკის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ოკუპირებული ტერიტორიის მაცხოვრებლებს აქვთ უფლება გააპროტესტონ ოკუპაცია და ეს შესაძლებელია შეიარაღებული მეთოდითაც მოხდეს.¹²⁷ ამას მოწმობს ყენევის კონვენციების 1-ლი დამატებითი ოქმი, რომელიც უშვებს საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის ქვეშ ერთ-ერთი ქვეკატეგორიის კონფლიქტის შესაძლებლობას, რომლის დროსაც ხალხი იბრძვის უცხოელთა ოკუპაციის წინააღმდეგ საკუთარი თვითგამორკვევის უფლების რეალიზებისათვის.¹²⁸ მაგრამ მეორეს მხრივ, ოკუპაცია რადგან შეიარაღებული კონფლიქტის შედეგია (თუმცა შეიძლება შეიარაღებული წინააღმდეგობის გარეშეც განხორციელდეს)¹²⁹ ნაკლებად სასურველია რომ ოკუპაციის პერიოდში კვლავ ადგილი ჰქონდეს შეიარაღებულ დაპირისპირებას. ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მიზანია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ცხოვრების მეტნაკლებად ჩვეულებრივი რიტმის შენარჩუნება და ამ ტერიტორიის ადმინისტრირება, ისე რომ ადგილობრივ მოსახლეობას არ ჰქონდეს იმის შეგრძნება რომ შევინროვებული ან დევნილია უცხოელი დროებითი მმართველის ხელში; შესაბამისად, სავარაუდოა, რომ ოკუპაციის სამართლის სულისკვეთება არ გადაიხრება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შეიარაღებული წინააღმდეგობის დასაშვებობის შესაძლებლობისკენ, პირიქით, ოკუპაციის სამართალი განმსჭვალულია მშვიდობიანობის დროს მოქმედი სამართლის მსგავსი ნორმებით, შესაბამისად, ივარაუდება, რომ ოკუპაცია უნდა დასრულდეს მოლაპარაკებების და არა კვლავ შეიარაღებული მოქმედებების გზით, განსაკუთრებით ისეთ სიტუაციებში, როცა ოკუპანტი ძალა კეთილსინდისიერად მოქმე-

---

126 Milanovic, M. *Lessons for Human Rights and Humanitarian Law in the War on Terror: Comparing Hamdan and the Israeli Targeted Killings Cases* in IRRRC, vol.89, no.886, 2007, p.377-378.

127 Longobardo, M. *The Use of Armed Force in Occupied Territory*, Cambridge, 2018, Chapter 4, pp.134-164.

128 AP I, *supra*, n.11, art.1.

129 GC IV, *supra*, n.10, art.2.

დებს საერთაშორისო სამართლით მისთვის მიცემული უფლებამოსილების ფარგლებში, იმისდა დამოუკიდებლად ოკუპაცია განხორციელდა კანონიერი ძალის გამოყენებით თუ აგრესიული აქტის შედეგად. თუმცა შეიარაღებული წინააღმდეგობის შემთხვევაში ოკუპანტი ძალა ვერ მოიხსნის საერთაშორისო სამართლით მასზე დაკისრებულ ვალდებულებებს, რადგან აჯანყებების გამო ოკუპაცია არც წყდება და არც სრულდება, ეს მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოხდეს თუ ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან შეიარაღებული წინააღმდეგობის განწვევის შედეგად ტერიტორიაზე აღსდგა ლეგიტიმური სუვერენის მმართველობა ან ოკუპანტი ძალა ვერ უმკლავდება აჯანყების მასშტაბს და ტერიტორიაზე კარგავს ეფექტიან კონტროლს.¹³⁰

თუმცა, თუკი მაინც მოხდება ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან ოკუპანტი ძალისათვის შეიარაღებული წინააღმდეგობის განწვევა და თუკი მივიჩნევთ, რომ ამგვარი დაპირისპირება დაკვალიფიცირდება საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტად, მაშინ აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სამოქალაქო მოსახლეობის მონაწილეობა სპონტანურ ან თუნდაც წინასწარ დაგეგმილ შეიარაღებულ აჯანყებებში უკანონო იქნება,¹³¹ ასევე უკანონოდ ჩაითვლება გასამხედროებული რაზმების მიერ (რომლებიც ივარაუდება რომ აკმაყოფილებენ ოთხნაწილიან ტესტს) შეიარაღებული მოქმედებების წარმართვა სამოქალაქო პირებისა ან ობიექტების წინააღმდეგ. შესაბამისად, ტერორისტული დაჯგუფებების მიერ ოკუპანტის წინააღმდეგ ბრძოლა *ipso facto* მიიჩნევა კანონგარეშედ. ტერორისტები ვერ ისარგებლებენ ომის ტყვის სტატუსით და მათი დაჭერის შემთხვევაში ისინი გასამართლდებიან შეიარაღებულ კონფლიქტში მონაწილეობისათვის, ასევე ომის დანაშაულებისათვის. ისრაელის უზენაესი სასამართლო მიიჩნევს, რომ ტერორისტები არიან სამოქალაქო პირების ქვეკატეგორია, კერძოდ „უკანონო კომბატანტები“, რომელნიც ომის ტყვის სტატუსის პრივილეგიებს ვერ მიიღებენ.¹³²

---

130 Barican, *supra*, n.113, p.29.

131 Bouchet-Saulnier, *supra*, n.116, p.296.

132 *Targeted Killings case*, *supra*, n.123, para.25.

თავის მხრივ ოკუპანტ ძალას აქვს სრული უფლება მოახდინოს სამხედრო რეაგირება ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის მხრიდან სამხედრო წინააღმდეგობაზე. თუკი საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად ოკუპანტი ვალდებულია საპოლიციო ჯარები გამოიყენოს და მათი მოქმედება დაუქვემდებაროს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით დადგენილ შეზღუდვებს, შეიარაღებული აჯანყების ჩასახშობად ოკუპანტი, როგორც წესი, მიმართავს სამხედრო ძალის გამოყენებას. ასეთ დროს ადამიანის უფლებების მოქმედება შეზღუდულ არეალში გადადის და წინ იწევს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით დადგენილი ომის წარმოების წესები. ოკუპანტ ძალას საპოლიციო ოპერაციისაგან განსხვავებით საომარ მოქმედებებში შეუძლია გამოიყენოს სასიკვდილო ძალა კანონიერი სამიზნის წინააღმდეგ. ამგვარი სამიზნე შეიძლება იყოს, როგორც გასამხედროებული რაზმები, ასევე სამოქალაქო პირებიც, რომლებიც პირდაპირ და უშუალო მონაწილეობას იღებენ შეიარაღებულ მოქმედებებში და შესაბამისად კარგავენ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით მინიჭებულ დაცვას.¹³³ გარდა ასეთი სამოქალაქო პირებისა, შესაძლებელია უდანაშაულო სამოქალაქო პირებიც შეენირონ ამგვარ შეიარაღებულ დაპირისპირებას, როგორც „თანმდევი ზიანი“, თუმცა ეს მკაცრად უნდა გაკონტროლდეს პროპორციულობის პრინციპის ქრილში.¹³⁴ პროპორციულობის და სამხედრო აუცილებლობის პრინციპს დეტალურად ეხება შემდეგი ქვეთავი.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შეიარაღებული კონფლიქტის დროს შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს სასიკვდილო გასროლის ანუ დამიზნებითი მკვლელობის ტაქტიკა. საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ამგვარი ტაქტიკის გამოყენება არც ყოველთვისაა დაშვებული და არც ყოველთვის აკრძალული,¹³⁵ შესაბამისად მისი გამოყენება ექვემდებარება კონკრეტულ

---

133 შეიარაღებულ კონფლიქტში სამოქალაქო პირების პირდაპირი და უშუალო მონაწილეობის შესახებ დეტალურად იხ. Melzer, N. *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2009.

134 Watkin, *supra*, n.87, p.190.

135 *Targeted Killings case, supra*, n.123, para. 60.

ნესებს, რომელიც ეყრდნობა როგორც ჰუმანიტარული სამართ-
ლით ასევე ადამიანის უფლებათა სამართლით განმტკიცებულ
პრინციპებს. აღნიშნული ნესები ტესტის სახით შეიმუშავა ისა-
რელის უზენაესმა სასამართლომ *დამიზნებითი მკვლელობის*
საქმეში. ამ ტესტის მიხედვით, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე
შეიარაღებული წინააღმდეგობისას ოკუპანტი ძალის მიერ ლე-
გიტიმური სამიზნის მიმართულებით სასიკვდილოდ გასროლა
კანონიერად ჩაითვლება, თუკი (1) ოკუპანტს გააჩნია უტყუარი
და გადამოწმებული ინფორმაცია რომ სამიზნე მართლაც პირ-
დაპირ და უშუალო მონაწილეობას იღებს დაპირისპირებაში; (2)
სამიზნე არ შეიძლება მოკლულ იქნეს თუკი იმ მომენტში უფრო
ნაკლებად მსუბუქი ზომის მიღებით შესაძლებელია მისი განეი-
ტრალეობა; (3) თუკი სამიზნე მართლაც მოკვდა, ამ შემთხვევის
შემდეგ უნდა ჩატარდეს ყოვლისმომცველი გამოძიება, რათა
დადგინდეს მოხდა თუ არა ეს დამიზნებით მკვლელობა კანო-
ნიერად და თუკი საპირისპირო დადგინდა უდანაშაულო სამო-
ქალაქო პირებს კომპენსაცია უნდა მიეცეთ; (4) სამიზნეზე არ
უნდა იქნას იერიში მიტანილი თუკი შემოგარენში მყოფი სამო-
ქალაქო პირებისადმი მოსალოდნელი თანმდევი ზიანი არაპრო-
პორციულია იმ სამხედრო უპირატესობისა, რასაც ოკუპანტი ამ
სამიზნის განადგურებით მიიღებს.¹³⁶

მას შემდეგ, რაც განვიხილეთ ოკუპანტი ძალის უფლებამოსი-
ლების ფარგლები და შეიარაღებული წინააღმდეგობის დასაშ-
ვებობა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, გამოიკვეთა, რომ ოკუ-
პანტი ძალის ნებისმიერი ქმედების კანონიერება შეფასდება
სამხედრო აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპის
მხედველობაში მიღებით, ამიტომ მნიშვნელოვანია დეტალურად
მიმოვიხილოთ თითოეული ეს პრინციპი ოკუპაციის სამართლის
ჭრილში.

---

136 Milanovic, *supra*, n.126, p.389.

2.3. სამხედრო აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპი

ოკუპანტი ძალის ქმედებების კანონიერების შეფასებისას განმსაზღვრელი როლი ენიჭება სამხედრო აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპს. აუცილებლობის პრინციპი გულისხმობს ოკუპანტი ძალის მიერ ისეთი მეთოდის გამოყენებას ან ზომის მიღებას რომელიც მიზნად ისახავს მონინალმდევის სრულ დამორჩილებას ყველაზე ნაკლები დროის, სიცოცხლისა და ფულის ხარჯზე.¹³⁷ სამხედრო აუცილებლობის პრინციპი ნებას რთავს ოკუპანტს განახორციელოს ისეთი ქმედებები, რაც საჭიროა თავისი ჯარის უსაფრთხოებისათვის და სამხედრო ოპერაციების წარმატებით დასასრულებლად.¹³⁸ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, ოკუპანტი ძალის მიერ სამხედრო აუცილებლობის პრინციპის გამოყენების საკითხი განიხილა ნიურნბერგის ტრიბუნალმა, რომელმაც დეტალურად ჩამოთვალა ქმედებები, რაც შეიძლება გამართლდეს აუცილებლობის პრინციპით და ის პირობები, რომლის დროსაც უნდა გამოიყენებოდეს ეს პრინციპი. ტრიბუნალმა განაცხადა:

[აუცილებლობის პრინციპი] უშვებს შეიარაღებული მონინალმდევის ან სხვა პირის სიცოცხლის მოსპობასაც, თუკი ამ პირის მოკვლის თავიდან აცილება შეუძლებელია საომარი მოქმედების დროს; ის უშვებს მონინალმდევის ან სხვა პირის დაკავებას, რომელიც შესაძლოა საფრთხეს უქადდეს [ოკუპანტს], მაგრამ აუცილებლობის პრინციპი არ უშვებს უდანაშაულო მოქალაქეების მოკვლას შურისძიების მიზნით ან უბრალოდ მკვლელობის წყურვილის დასაკმაყოფილებლად. იმისათვის რომ ქონების განადგურება კანონიერად ჩაითვალოს ეს განპირობებული უნდა იყოს ომის იმპერატიული საჭიროებებით. განადგურება, როგორც მიზანი, საერთაშორისო სამართლის დარღვევაა; ქონების

137 The Manual of the Law of Armed Conflict, UK Ministry of Defence, p.22.

138 Barican, *supra*, n.113, pp.15-16.

განადგურებასა და მონინალმდეგის დაძლევას შორის უნდა იყოს რაიმე გონივრული კავშირი. რკინიგზის, კომუნიკაციის საშუალებების ან მონინალმდეგის მიერ სხვაგვარად გამოყენებადი ქონების განადგურება კანონიერია. კერძო საკუთრება და ეკლესიებიც კი შეიძლება განადგურდეს თუ ეს საჭიროა სამხედრო ოპერაციისთვის. სამხედრო აუცილებლობა არ უშვებს რაიმე რაიონის თავზეხელაღებულ განადგურებას ან მის მაცხოვრებლებში გაზრახ ტანჯვის გამონწვევას, მხოლოდ ტანჯვის მიყენების მიზნით.¹³⁹

ზოგიერთი ქვეყნის სამხედრო სახელმძღვანელოები (მაგ. UK) გამოყოფენ სამხედრო აუცილებლობის პრინციპის ოთხ ძირითად ელემენტს, რომელთა კუმულატიურად არსებობა უნდა დადგინდეს იმისათვის, რომ რომელიმე მხარის ქმედება გამართლდეს აუცილებლობის პრინციპზე მითითებით. ეს ელემენტებია: (1) გამოყენებული ძალა უნდა იყოს რეგულირებული; (2) ძალა საჭირო უნდა იყოს მონინალმდეგის რაც შეიძლება სწრაფად დამორჩილებისათვის; (3) გამოყენებული ძალა არ უნდა იყოს იმაზე მეტი, ვიდრე ეს ამ მიზნისთვისაა საჭირო და (4) ამგვარ ძალის გამოყენება სხვა მხრივ არ უნდა იყოს აკრძალული.¹⁴⁰

სამხედრო აუცილებლობის პრინციპს ფუნქციური თვალსაზრისით აქვს როგორც შემზღუდავი ისე დასაშვები ასპექტი. დასაშვებ ასპექტში, ეს პრინციპი ნებას რთავს ისეთ ქმედებას, რომელიც შეიარაღებული კონფლიქტის სიტუაციების გარდა, საერთაშორისო სამართლით აკრძალული იქნებოდა, ამასთანავე ეს ქმედება, თავის მხრივ, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით დადგენილ ჩარჩოს არ უნდა გასცდეს. აუცილებლობის პრინციპის შემზღუდავი ბუნება იკვეთება იმ აბსტრაქტული ქმედებების, რაც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით

139 IMT, *Trial of Wilhelm List and Others (Hostages trial)* 1947-1948. section IX in Law Reports of Trials of War Criminals, vol. VIII, London, 1949.

140 Rogers, A.P.V. *Law on the Battlefield*, Manchester, 2004, p.5.

ზოგადად დაშვებულია, *კონკრეტულ* ნაბიჯებამდე შემცირებით, რაც იმ მომენტშია საჭირო.¹⁴¹

ჟენევის მე-4 კონვენციაც ეხება აუცილებლობის პრინციპს უსაფრთხოების ღონისძიებების ჭრილში და აცხადებს, რომ კონფლიქტის მხარეებს შეუძლიათ კონტროლისა და უსაფრთხოების ისეთი ზომების მიღება, რაც საჭიროა სამოქალაქო მოსახლეობის დასაცავად ომის შედეგებიდან გამონვეული აუცილებლობით.¹⁴² აღსანიშნავია, რომ მუხლი არ ჩამოთვლის თუ კონტროლის ან უსაფრთხოების რა ზომების მიღება შეიძლება იყოს გამონვეული აუცილებლობით, შესაბამისად ოკუპანტ ძალას ენიჭება დისკრეტია თავად გადანყვიტოს თუ რა ზომას გამოიყენებს, მაგრამ ეს არ უნდა ლახავდეს ადამიანის ძირითად უფლებებს.¹⁴³ ასევე თუკი ოკუპანტი ძალა სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ იყენებს კონტროლისა და უსაფრთხოების ისეთ ღონისძიებას, როგორცაა სავალდებულო საცხოვრებელის მიჩენა ან ინტერნირება, მან უნდა დაასაბუთოს რომ სხვა ნაკლებად მსუბუქი ზომით მისი სამხედრო ინტერესი ვერ დაკმაყოფილდებოდა, რადგან ჟენევის მე-4 კონვენციის მიხედვით სავალდებულო საცხოვრებელი ადგილის მიჩენა და ინტერნირება უნდა გამოიყენებოდეს, როგორც კონტროლისა და უსაფრთხოების ყველაზე მკაცრი ზომა.¹⁴⁴

სამხედრო აუცილებლობის პრინციპს აქვს სამმხრივი მნიშვნელობა: პირველი და უმნიშვნელოვანესი არის იმგვარი ქმედების აკრძალვა, რომელიც სამხედრო თვალსაზრისით არაა საჭირო; მეორე – შეიარაღებული კონფლიქტის სამართალი ხანდახან უშვებს დადგენილი წესებიდან გადახვევას სამხედრო მიზნების მისაღწევად და ბოლოს პროპორციულობის პრინციპი, რომელიც ემსახურება სამხედრო მიზნის მიღწევასა და ჰუმანიტარულ დაცვას შორის შესაბამისი ბალანსის დადგენას.¹⁴⁵

პროპორციულობას განმსაზღვრელი მნიშვნელობა ენიჭება

---

141 Melzer, N. *Targeted Killing in International Law*, Oxford, 2008, p. 297.

142 GC IV, *supra*, n.10, art.27(4).

143 *Ibid*, commentaries (1958).

144 GC IV, *supra*, n.10, art.41(1).

145 Rogers, *supra*, n.140, p.6.

ოკუპაციისას, რადგან ამ პრინციპზე დაყრდნობით შეფასდება არა მხოლოდ ოკუპანტი ძალის სამხედრო ოპერაციები, არამედ ყველა ადმინისტრაციული ზომა, რომელსაც ოკუპანტი მიიღებს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას. პროპორციულობის პრინციპი გულისხმობს ერთის მხრივ რომელიმე მხარისათვის სამხედრო უპირატესობის მიღებას გარკვეული თანმდევი სამოქალაქო ზიანის ხარჯზე, ხოლო მეორეს მხრივ ამ ზიანის შესაბამისობას იმ სამხედრო უპირატესობასთან, რომელიც დადგა ამგვარი ზიანის ხარჯზე. იმ შემთხვევაში თუკი სამოქალაქო მსხვერპლი არაპროპორციულია მიღებული სამხედრო ინტერესისა, მაშინ ამგვარი ქმედება ჩაითვლება უკანონოდ. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შეიარაღებული მოქმედებების დროს შეტევა პროპორციულია, თუკი შესაბამისი სამხედრო მიზნის განადგურებით მიღებული სარგებელი შესაბამისია იმ ზიანისა, რაც ამ შეტევით უდანაშაულო სამოქალაქო პირებს მიადგათ. თუმცა პროპორციულობის ზემოთ აღნიშნული ასპექტი არ არის საჭირო კომბატანტებთან მიმართებაში, ან სამოქალაქო პირებთან, რომლებიც პირდაპირ და უშუალო მონაწილეობას იღებენ საომარ მოქმედებებში. სამოქალაქო პირი, რომელიც ერთვება საბრძოლო დაპირისპირებაში რისკავს საკუთარ სიცოცხლეს და როგორც კომბატანტი შეიძლება აღმოჩნდეს მოულოდნელი თავდასხმის ობიექტი. მისი მკვლელობა დაშვებულია. ამიტომ „ვინრო გაგებით“ პროპორციულობის პრინციპი გამოყენებას იწყებს, მაშინ როდესაც ლეგიტიმურ სამიზნეზე თავდასხმას თანმდევ ზიანად გასდევს მსხვერპლი სამოქალაქო მოსახლეობაში.¹⁴⁶

რადგან ოკუპანტი ძალა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არის როგორც სამხედრო ასევე პოლიტიკური ხელისუფლება, მისი ვალდებულება ადგილობრივი მოსახლეობის დაცვა არა მხოლოდ სამხედრო ზიანის მიყენებისაგან, არამედ ზოგადად ნებისმიერი ქმედებისაგან, რამაც შეიძლება მოსახლეობის კანონიერ ინტერესს საფრთხე შეუქმნას.¹⁴⁷ შესაბამისად ოკუპირებულ

146 *Targeted Killings case, supra*, n.123.

147 Bazargan, S. *Proportionality, Territorial Occupation, and Enabled Terrorism* in *Journal of Law and Philosophy*, no.32, 2013, pp.448-454.

ტერიტორიაზე პროპორციულობის პრინციპი გამოიყენება არა მხოლოდ სამხედრო მოქმედებების შედეგების კანონიერების დასადგენად. ამ მხრივ, საკმაოდ სრულყოფილი პრაქტიკა აქვს ისრაელის უზენაეს სასამართლოს. ყველაზე ფართოდ ადმინისტრაციული ზომების პროპორციულობის საკითხი განხილულია ბარიერის საქმეში, რომელიც ეხებოდა ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიაზე დამცავი ბარიერის მარშრუტს. ოკუპირებული ტერიტორიის ხელოვნურ ფრაგმენტაციას ეხება ამ თავის ბოლო ქვეთავი, შესაბამისად ამჯერად უშუალოდ დამცავი ბარიერის საკითხი არ განიხლება, არამედ მხოლოდ პროპორციულობის პრინციპის გამოყენება, როგორც ეს სასამართლომ განმარტა. გადანყვეტილების მიხედვით, ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრაციული ორგანოს გადანყვეტილება კანონიერია თუკი ის საშუალებები რაც მისი მთავრობის მიზნების მისაღწევად გამოიყენება ადეკვატური პროპორციისაა. შესაბამისად პროპორციულობის პრინციპი ფოკუსირებას ახდენს მიზანსა და საშუალებას შორის ბალანსზე.¹⁴⁸ მეტი კონკრეტიკისათვის, სასამართლომ შეიმუშავა ოკუპანტი ძალის ხელისუფლების ქმედებების კანონიერების დასადგენი პროპორციულობის სამწევროვანი ტესტი, რომლის პირველი ქვეტესტის მიხედვით (1) დასახული მიზანი უნდა იყოს დაკავშირებული გამოყენებულ საშუალებასთან, რომელსაც მოიხსენიებენ, როგორც „შესაფერისი საშუალებების“ ან „რაციონალური საშუალებების“ ტესტს; (2) მეორე ქვეტესტის მიხედვით ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ გამოყენებულმა საშუალებამ რაც შეიძლება მინიმალურად უნდა დააზარალოს პირი. მას „ყველაზე ნაკლებ დამაზიანებელი საშუალებების“ ტესტს უწოდებენ; (3) მესამე ქვეტესტი არის პროპორციულობა ვიწრო გაგებით, რაც გულისხმობს ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ თავისი მიზნების მისაღწევად ისეთი საშუალებების გამოყენებას, რაც შესაფერისი პროპორციის იქნება იმ სარგებლისა, რასაც ამ მიზნის განხორციელება მოიტანს (ე.წ. „პროპორციული საშუალებების“ ტესტი).¹⁴⁹

148 H CJ 2056/04, *Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel Commander of the IDF Forces in the West Bank* (2004), paras.36 et. al.

149 *Ibid*, para.41.

აღსანიშნავია, რომ ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი პროპორციულობის პრინციპს ცალკე არ არეგულირებს, შესაბამისად ოკუპაციის დროსაც მოქმედებს იგივე სტანდარტი, რაც ზოგადად საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალშია მოცემული.¹⁵⁰

აღნიშნული პრინციპებიც გამოყენება ოკუპანტი ძალის ნებისმიერი ქმედებისას მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ოკუპანტის ქმედებამ უკანონოდ არ უნდა შეზღუდოს ადგილობრივი სამოქალაქო მოსახლეობის ლეგიტიმური ინტერესები, თუმცა ამისათვის საჭიროა ზუსტად დადგინდეს თუ ვინ სარგებლობს ამგვარი დაცვით ოკუპირებულ ტერიტორიაზე და ზუსტად რას გულისხმობს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის სტანდარტი.

2.4. სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის სტანდარტი

სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის სტანდარტის დასადგენად, პირველ რიგში კვლევა ორიენტირებულია დაცვის ქვეშ მყოფი მოსახლეობის დეფინიციაზე, რათა მოხდეს ზუსტი იდენტიფიცირება იმ პირებისა, რომელთაც შეუძლიათ მოითხოვონ და ისარგებლონ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დაცვით ოკუპირებულ ტერიტორიაზე. ამის შემდეგ, კვლევა მიმოიხილავს თუ რას გულისხმობს ოკუპაციის სამართლის პერსპექტივიდან დანახული სამოქალაქო პირთა დაცვის სტანდარტი.

2.4.1. დაცვის ქვეშ მყოფი მოსახლეობის დეფინიცია

ვინ არიან ოკუპაციის სამართლის ბენეფიციარები? ვის სასარგებლოდ ახორციელებს ოკუპანტი ძალის სამხედრო მეთაურობა თავის ძალაუფლებას და ვინ უნდა ისარგებლოს დაცვით ოკუპაციის დროს? ეს ის შეკითხვებია, რომელზე პასუხიც სხვადასხვაგვარადაა მოცემული ჰააგისა და ჟენევის სამარ-

---

150 Melzer, *supra*, n.141, pp.166-167.

თაღში.¹⁵¹ ჰააგის რეგულაციები იყენებს ბლანკეტურ ტერმინს „ოკუპირებული ტერიტორიების მაცხოვრებლები“, რომლებიც სარგებლობენ რეგულაციებში მოცემული დაცვით, ხოლო ჟენევის კონვენცია კი გაცილებით უფრო კონკრეტული და დეტალურია იმ პირებთან დაკავშირებით ვინც უნდა ისარგებლოს კონვენციის დაცვით. მე-4 მუხლის მიხედვით ყველა, რომელიც მოცემულ შემთხვევაში ნებისმიერი ფორმით აღმოჩნდება ისეთი ოკუპანტი ძალის ხელში, რომლის მოქალაქეც თავად არაა, ისარგებლებს კონვენციით განსაზღვრული დაცვით.¹⁵² კონვენციის კომენტარის მიხედვით ირკვევა, რომ დაცვით სარგებლობს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მყოფი ყველა პირი, რომელიც არაა ოკუპანტი ქვეყნის მოქალაქე, მაგრამ ეს არ ეხება შემდეგი კატეგორიის პირებს: (1) კონვენციის არანაწევრი ქვეყნის მოქალაქეს; (2) თანამებრძოლი სახელმწიფოს მოქალაქეებს, იმდენად რამდენადაც ამ სახელმწიფოს აქვს ნორმალური დიპლომატიური ურთიერთობები ოკუპანტ სახელმწიფოსთან; (3) პირები, რომლებიც უკვე სარგებლობენ ჟენევის პირველი სამი კონვენციიდან რომელიმეს დაცვით.¹⁵³ აქედან გამომდინარე, ნეიტრალური სახელმწიფოს მოქალაქეები, თუკი მათ მშობელ სახელმწიფოს არ აქვს დიპლომატიური ურთიერთობა ოკუპანტ სახელმწიფოსთან, ასევე მოექცევიან კონვენციის დაცვის ქვეშ.¹⁵⁴

როგორც კონვენციის ტექსტში ვკითხულობთ, დაცული პირის იდენტიფიკაცია ხდება მისი მოქალაქეობის მიხედვით, თუმცა მოქალაქეობა არ უნდა იყოს გაგებული როგორც პირის სამართლებრივი კავშირი ამა თუ იმ სახელმწიფოსთან, კონვენციის გაგებით „მოქალაქეობის“ დადგენისას მხედველობაში უნდა იყოს მიღებული ასევე პირის ლოიალური დამოკიდებულება (*allegiance*) ამა თუ იმ მხარისადმი. ყოფილი იუგოსლავიისათვის შექმნილმა საერთაშორისო ტრიბუნალმა *ტადიჩის* საქმეში

---

151 Harpaz, G., Shany, Y. *The Israeli Supreme Court and the Incremental Expansion of the Scope of Discretion under Belligerent Occupation Law* in *Israeli Law Review*, no.43, 2010, pp.525-526.

152 GC IV, *supra*, n.10, art.4(1).

153 GC IV, *supra*, n.10, art.4(1) Commentary (1958).

154 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.304.

დაადგინა, რომ კერძო პირის სტატუსის განსაზღვრა, როგორც „დაცული პირი“ უნდა მოხდეს რომელიმე მხარის მიმართ მის ლოიალობაზე დაყრდნობით და არა მოქალაქეობის ფორმალურ კავშირზე მითითებით.¹⁵⁵ ტრიბუნალის სააპელაციო პალატამ განაცხადა:

სამართლებრივი მიდგომა, რომელიც არსებითი ურთიერთობებისკენ იხრება ვიდრე ფორმალური კავშირისკენ, უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი ხდება დღევანდელ შეიარაღებულ კონფლიქტებში. თუკი ადრე ომები მიმდინარეობდა კარგად ჩამოყალიბებულ და შემდგარ სახელმწიფოებს შორის, თანამედროვე ეთნოსთა შორის კონფლიქტებში (როგორც ყოფილ იუგოსლავიაშია), ახალი სახელმწიფოები ხშირად იქმნება კონფლიქტის დროს და პირის სახელმწიფოსთან მიკუთვნების საფუძველი ხდება ეთნიკურობა და არა მოქალაქეობა. ან სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეთნიკურობა ხდება ეროვნული მიკუთვნების გადამწყვეტი ფაქტორი. ამ პირობებში მოქალაქეობის მოთხოვნა უფრო ნაკლებად ადეკვატურია დაცული პირების განსაზღვრისას. არა მხოლოდ კონვენციის მოსამზადებელი სამუშაოები, არამედ მისი ობიექტი და მიზანიც იხრება იმისკენ, რომ მსგავს კონფლიქტებში პირის ლოიალურობა კონფლიქტის რომელიმე მხარისადმი და შესაბამისად ამ მხარის მიერ მოცემულ ტერიტორიაზე პირთა კონტროლი უნდა განიხილებოდეს, როგორც განმსაზღვრელი ტესტი.¹⁵⁶

ბოსნიელი სერბების „დაცულ პირებად“ აღიარების საკითხის განხილვისას, ტრიბუნალმა ასევე იხელმძღვანელა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ნოტებუმის

---

155 *Tadic*, (appeals chamber) *supra*, n.43, paras.165–168; see also ICTY, *Prosecutor v. Delalic, Mucic, Delic and Landzo* Judgment of Appeals Chamber (2001), No. IT-96-21-A, paras.52 et. al.; *Prosecutor v. Delalic, Mucic, Delic and Landzo* Judgment of Trial Chamber, (1998), No. IT-96-21-T, paras.251–266.

156 *Tadic*, appeals chamber, *supra*, n.43, para.166.

საქმეში შემუშავებული „ნამდვილი მოქალაქეობრივი კავშირის“ (*genuine link of nationality*) ტესტით, რომლის მიხედვითაც მოქალაქეობა სამართლებრივი კავშირია, რომელსაც საფუძვლად პირის მიერ კონკრეტულ სახელმწიფოსთან სოციალური მიკუთვნება უდევს, ინტერესების, არსებობისა და გრძნობების ნამდვილი კავშირი, რომელსაც თან სდევს ორმხრივი უფლებები და ვალდებულებებიც.¹⁵⁷

აქედან გამომდინარე, ოკუპაციის დროს დაცული პირების განსაზღვრა არ უნდა მოხდეს მხოლოდ მათი რომელიმე სახელმწიფოსთან მოქალაქეობრივი კავშირის საფუძველზე, არამედ გასათვალისწინებელია ასევე პირის ლოიალურობა და მიკუთვნება კონფლიქტის მხარის თუ ოკუპანტი ძალისადმი. შესაბამისად, დაცულ პირთა კატეგორიიდან პირველ რიგში გამოირიცხებიან ოკუპანტი სახელმწიფოს მოქალაქეები, რომლებიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ცხოვრობენ ოკუპაციის დროს,¹⁵⁸ აქედან გამომდინარე ოკუპანტი ძალის მიერ უკანონოდ შექმნილი სამოქალაქო დასახლებების მაცხოვრებლები ვერ ისარგებლებენ ჟენევის მე-4 კონვენციის დაცვით. გარდა ამისა, დაცულ პირებად არ ჩაითვლებიან ის ინდივიდები, რომლებიც თუმცა ფორმალურად ფლობენ ოკუპირებული სახელმწიფოს მოქალაქეობას, მაგრამ ეთნიკური თუ სხვა სოციალური ნიშნით ლოიალურები არიან ოკუპანტი სახელმწიფოსადმი და თავს მიაკუთვნებენ ოკუპანტი სახელმწიფოს მოქალაქეებს.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დაცული პირების განსაზღვრას განუზომელი მნიშვნელობა ენიჭება განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ხდება ადგილობრივი მოსახლეობის იძულებით გადაადგილება, ხოლო მათი დაბრუნება ოკუპაციის პირობებში აღარ ხერხდება. მაგალითისთვის ისარგებლებენ თუ არა ჟენევის მე-4 კონვენციის დაცვით თურქი კვიპროსელები ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კვიპროსში, როდესაც ადგილობრივი ბერძნული მოსახლეობა იძულებით გადაადგილდა კუნძულის სამხრეთ ნაწილში? ან არიან თუ არა დაცული პირები აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთის ტერიტორია-

---

157 *Nottebohm Case (second phase), Judgment of April 6th, 1955: I.C.J. Reports 1955, p.4.*

158 Harpaz, *supra*, n.151, p.526.

ზე ამჟამად მცხოვრები პირები, როდესაც ამ რეგიონებში შეიარაღებული კონფლიქტისას ეთნიკურად ქართველი მოსახლეობის უმრავლესობა იძულებით გადაადგილდა საქართველოს არაოკუპირებულ ნაწილში. საერთაშორისო სამართლის გადმოსახედიდან თვითაღიარებული სახელმწიფოების (როგორცაა TRNC, აფხაზეთი, სამხრეთ ოსეთი) მოქალაქეობას არანაირი სამართლებრივი ძალა არ აქვს, შესაბამისად საერთაშორისო მასშტაბით იქ მცხოვრები მოსახლეობა ითვლება მშობელი სახელმწიფოს (კვიპროსის და საქართველოსი შესაბამისად) მოქალაქეებად, თუმცა ეს ფორმალური თვალსაზრისით. რეალურად, ჩრდილოეთ კვიპროსში მცხოვრები თურქები იგივედებიან ოკუპანტ ძალასთან – თურქეთთან, შესაბამისად ისინი ვერ ჩაითვლებიან დაცულ პირებად *ტადიჩის* საქმეზე შემუშავებული ტესტის მიხედვით; ხოლო, რაც შეეხება აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის მოსახლეობას, მიუხედავად იმისა რომ ისინი არ იგივედებიან ოკუპანტი ძალის – რუსეთის ფედერაციის – მოსახლეობასთან, ისინი არც საქართველოს მოქალაქეებად განიხილავენ თავს და *ნოტებუმის* ტესტის მიხედვით, არ შეიძლება ჩაითვალოს საქართველოს მოქალაქეებად, რომელთაც უნდა ისარგებლონ *ჟენევის მე-4 კონვენციის* დაცვით. აქედან გამომდინარე ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კვიპროსში, აფხაზეთსა თუ სამხრეთ ოსეთში კონვენციით „დაცულ პირებად“ ჩაითვლებიან მხოლოდ ის პირები, რომლებიც მშობელი სახელმწიფოს მოქალაქეები არიან და ასეთად მიიჩნევენ თავს და არ არიან ლოიალურები ოკუპანტი ძალის მიმართ. ამ ტერიტორიების დანარჩენი მაცხოვრებლები კი იმდენად რამდენადაც ისინი აფილირდებიან ოკუპანტ ძალასთან ვერ ისარგებლებენ მე-4 კონვენციის დაცვით. აქვე აღსანიშნავია რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოსახლეობის ამგვარი დაყოფა გამოიყენება მხოლოდ და მხოლოდ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის, კერძოდ *ჟენევის მე-4 კონვენციის* მიზნებისათვის, რადგან ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველა პირი თანაბრად სარგებლობს ადამიანის უფლებათა შესაბამისი ინსტრუმენტების დაცვით.

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ოკუპირებული ტერიტორიიდან ადგილობრივი მოსახლეობის იძულებით გადაადგილების შემთხვევაში, ისინი ავტომატურად კარგავენ მე-4 კონვენციით გარანტირებულ დაცვას, რადგან ეს დაცვა ვრცელდება მხოლოდ ოკუპანტი ძალის ურთიერთობებზე *vis-à-vis* ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობისადმი. კონვენციის მე-4 მუხლის მიხედვით დაცული პირის სტატუსი ეძლევა მხოლოდ მას, ვინც ოკუპანტი „ძალის ხელში“ აღმოჩნდება, რაც გულისხმობს რომ ოკუპანტს უნდა შეეძლოს გარკვეული ხარისხის კონტროლი განახორციელოს ამ პირზე, შესაბამისად ამ მუხლის გაგებით „დაცული პირის“ ცნება არაა „ოკუპირებული ქვეყნის მოსახლეობის“ ცნების იდენტური, არამედ გულისხმობს ოკუპირებული ქვეყნის მოსახლეობის მხოლოდ იმ ნაწილს, რომელიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე იმყოფება.¹⁵⁹ აღსანიშნავია, რომ ოკუპირებული ტერიტორიის ნებაყოფლობით დატოვების დროსაც, სამოქალაქო პირი დაკარგავს კონვენციით გათვალისწინებულ დაცვას.

იძულებით გადაადგილებულ პირებს დაცვა აღუდგებათ მაშინ როდესაც ისინი შეიძლება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დაბრუნებას, თუმცა მანამდე ისინი კვლავ სარგებლობენ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის დაცვით, რაც გულისხმობს მაგ. მათი ქონების დაცვას განადგურებისაგან.

აღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე შეიძლება რეალობაში მოხდეს სიტუაცია, როდესაც გარკვეული ტერიტორია არის ოკუპირებული, მაგრამ მასზე არ მოიძებნება ოკუპაციის სამართლით „დაცული პირი“; ასეთი სიტუაცია არ ამართლებს ოკუპანტი ძალის მიერ დაკავებული ტერიტორიის ჯეროვანი ადმინისტრირების შეფერხებას. რადგან ოკუპაცია დროებითი ხასიათისაა და ოკუპანტის უფლებები ამ ტერიტორიაზე შემოიფარგლება მხოლოდ ადმინისტრირების უფლებით, დაკავებული ტერიტორიის ანექსია დაუშვებელია.¹⁶⁰ დაცული პირების გადაადგილება არაა ოკუპირებული ტერიტორიის სტატუსის შეცვლის საფუძველი. სამხედრო მმართველობის ხასიათი იგი-

159 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.307.

160 Lauterpacht, *supra*, n.38, p.437.

ვეა, რაც მისი ხელისუფლების წყარო – ესაა ძალისმიერი სამხედრო მეთოდებით დამყარებული მმართველობა, რომლის ქმედებების კანონიერებაც განისაზღვრება მხოლოდ ომის სამართლით.¹⁶¹ ოკუპანტი ძალის ვალდებულებები ორ განზომილებიანია: (1) ვალდებულებები, რომელიც დაკავშირებული დაკავებული ტერიტორიის სტატუსთან და (2) ოკუპანტის ვალდებულებები დაკავებული ტერიტორიის მაცხოვრებლების მიმართ,¹⁶² ამიტომ ოკუპანტი ძალა ნებისმიერ შემთხვევაში ვალდებულია მოახდინოს ტერიტორიის ადმინისტრირება ოკუპაციის სამართლით დადგენილი წესების შესაბამისად და კეთილსინდისიერად შეასრულოს მასზე, როგორც ოკუპანტზე, საერთაშორისო სამართლით დაკისრებული ვალდებულებები, რადგან ეს ვალდებულებები საკმაოდ ფართოა და რიგ შემთხვევებში მოიცავს ისეთ ქმედებებს, ან ქმედებებისგან თავის შეკავებას, რაც საერთოდ არაა დაკავშირებული დაცულ პირებთან, მაგ. როგორცაა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა.¹⁶³

2.4.2. დაცვის ზოგადი სტანდარტი

ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობა დაცული უნდა იყოს გენოციდისაგან, როგორც კოლექტიური ჯგუფი, ასევე ინიდვიდუალურად თითოეული პირის სიცოცხლის უფლება ხელშეუვალია. ოკუპანტი ძალას ეკისრება გენოციდის ჩადენის აკრძალვისა და ამავედროულად პრევენციის ვალდებულებაც, რადგან ოკუპირებული ტერიტორია და მასზე მცხოვრები მოსახლეობა მისი კონტროლის ქვეშაა.¹⁶⁴ ინდივიდის სიცოცხლის უფლებას იცავს ჰააგის რეგულაციებიცა¹⁶⁵ და ჟენევის მე-4

---

161 Barican, *supra*, n.113, p.6.

162 Chinkin, *supra*, n.1, p.173.

163 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, chapter 10.

164 *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, paras.428-438.

165 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.46(1).

კონვენცია¹⁶⁶, ხოლო რომის სტატუტი დაცულ პირთა განზრახ მკვლელობას ომის დანაშაულად აცხადებს.¹⁶⁷ აქვე აღსანიშნავია, რომ დაცული პირები სიცოცხლის უფლებით სარგებლობენ მანამ სანამ ისინი პირდაპირ და უშუალო მონაწილეობას არ მიიღებენ შეიარაღებულ მოქმედებებში. სამოქალაქო პირის ჩართვა სამხედრო მოქმედებებში ავტომატურად იწვევს მის ლეგიტიმურ სამხედრო სამიზნედ ქცევას, შესაბამისად მისი განეიტრალება სასიკვდილო მეთოდით დარღვევად არ ჩაითვლება თუ დაცულია აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპი.

1-ლი დამატებითი ოქმი კრძალავს სამოქალაქო მოსახლეობის დამშევას, როგორც ომის წარმოების მეთოდს.¹⁶⁸ ასევე კანონგარეშეადა გამოცხადებული სამოქალაქო მოსახლეობის გადარჩენისათვის საჭირო ობიექტების - როგორცაა საკვების საწყობები, მოსავალი, სასიცოცხლო ინვენტარი, სასმელი წყლის სისტემა - დანგრევა, მოშლა, განადგურება და უფარვისად გადაქცევა სამოქალაქო მოსახლეობაში შიმშილის გამონწვევის, გადაადგილების იძულებით ან სხვა მიზნით.¹⁶⁹ დამშევის, როგორც ომის წარმოების მეთოდის გაზრახ გამოყენებას რომის სტატუტი ომის დანაშაულთა რიცხვს მიაკუთვნებს.¹⁷⁰

სამოქალაქო მოსახლეობის დამშევის აკრძალვა განსაკუთრებულ კონოტაციას იღებს ალყის გამოყენებისას.¹⁷¹ ოკუპაციის დროს ალყის მეთოდის გამოყენება არც ისე ხშირია, თუმცა საკმაოდ მნიშვნელოვანი პრეცედენტი მოხდა ისრაელის პრაქტიკაში: 2002 წელს, მეორე ინტიფადას დროს, შეიარაღებული პირები შეიჭრნენ და გამაგრდნენ შობის ბაზელიკაში, ქალაქ ბეთლემში, ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიაზე. ისრაე-

166 GC IV, *supra*, n.10, art.32.

167 Rome Statute of the International Criminal Court (17 July, 1998), art.8(2)(a)(i).

168 AP I, *supra*, n.11, art.54(1).

169 AP I, *supra*, n.11, art.54(2).

170 Rome Statute, *supra*, n.167, art.8(2)(b)(xxv).

171 სამოქალაქო მოსახლეობის დამშევის მეთოდზე დეტალურად იხ. Hutter, S. *Starvation as a Weapon: Domestic Policies of Deliberate Starvation as a Means to an End under International Law*, Leiden, Boston, 2014; Rosenblad, E. *International Humanitarian Law of Armed Conflict: Some Aspects of the Principle of Distinction and Related Problems*, Geneva, 1979, pp. 103-125.

ლის თავდაცვითმა ძალებმა გადაწყვიტა არ მოეხდინა ტაძრის შტურმით აღება, არამედ ალყაში მოაქცია იგი. მიუხედავად იმისა რომ სამოქალაქო პირებს მიეცათ ეკლესიის დატოვების საშუალება, ზოგიერთი სასულიერო პირი ტერორისტების მიმართ სოლიდარობის მიზნით შიგნით დარჩა მათთან ერთად. ამ ალყამ გამოიწვია სამოქალაქო პირებისათვის საკვების, სასმელი წყლისა და ჰიგიენის საშუალებების მინოდების საკითხის წამოწევა. რადგან ალყა რამდენიმე კვირას გრძელდებოდა საქმე განახილველად მივიდა ისრაელის უზენაეს სასამართლომდე, რომელმაც *შობის ეკლესიის* საქმეზე გამოიტანა შუალედური გადაწყვეტილება და დახოცილთა გვამების გარეთ გამოტანასა და ტაძარში მყოფი სასულიერო პირებისათვის საკვების შეტანაზე ნებართვა გასცა.¹⁷² შემდგომ საქმეში კი მოსარჩელები ითხოვდნენ უკვე მებრძოლთათვისაც საკვები მარაგის შეწოდებას. აღნიშნული მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდა და სასამართლომ განაცხადა რომ (ა) მებრძოლების საკვებით არ მომარაგება არ არღვევს საერთაშორისო სამართალს, რადგან მათ ყოველთვის აქვთ შესაძლებლობა რომ გამოვიდნენ გარეთ და დანებდნენ და (ბ) იმდენად რამდენადაც საქმე სამოქალაქო მოსახლეობასაც ეხებოდა, რომლებიც ტაძარში რჩებოდნენ; ვინაიდან და რადგანაც IDF სთავაზობდა მათ არჩევანს რომ გამოსულიყვნენ, მიეღოთ საჭირო საკვები და სასმელი და შებრუნებულიყვნენ უკან, ამიტომ საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის სამართალი არ დარღვეულა.¹⁷³

ოკუპაციის დროს სამოქალაქო მოსახლეობა დაცულია იძულებითი დეპორტაციისა ან ტრანსფერისაგან.¹⁷⁴ ამ ქმედების აკრძალვას ჯერ კიდევ ნიურნბერგის ტრიბუნალის წესდებაში ვხვდებით, რომლის მიხედვითაც იძულებითი შრომის ან სხვა ნებისმიერი მიზნით ოკუპირებული ტერიტორიიდან ან ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობის დეპორტაცია

---

172 H CJ 3436/02, *Custodia Internazionale de Terra Santa v. Government of Israel et al.* in IYHR, vol.32, 2002, p.370.

173 H CJ 3451/02, *Almadni et al. v. Minister of Defence of Israel et al.* in IYHR, vol.32, 2002, p.373.

174 GC IV, *supra*, n.10, art.49(1).

ომის დანაშაულად ცხადდებოდა.¹⁷⁵ უკანონი მიზნის არსებობა აღარაა ამ ქმედების მაკვალიფიცირებელი გარემოება ჟენევის მე-4 კონვენციის მიხედვით, რომელიც ყოველგვარი მიზეზის გარეშე დეპორტაციას და იძულებით ტრანსფერსაც ომის სამართლის დარღვევად მიიჩნევს.¹⁷⁶ რაც შეეხება ამ ამკრძალავი ნების სპეციალურ ელემენტებს, უპირველეს ყოვლისა ესაა დეპორტაციის ან ტრანსფერის მეთოდი, რომელიც არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ ფიზიკური ძალით, არამედ მოიაზრებს ასევე ფსიქოლოგიურ ზეწოლასაც, რომლის შედეგადაც სამოქალაქო მოსახლეობა ტოვებს ოკუპირებულ ტერიტორიას;¹⁷⁷ ასევე დეპორტაციის დანიშნულების ადგილი არაა კავშირში ქმედების კანონიერება-უკანონობის შეფასებასთან. როგორც ყოფილი იუგოსლავიისათვის შექმნილმა საერთაშორისო ტრიბუნალმა განაცხადა *კრნოელაჩის* საქმეში „დამნაშავის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას წარმოშობს სამოქალაქო მოსახლეობის გადაადგილების და ამოძიკვის იძულებითი ხასიათი და არა დანიშნულების ადგილი, სადაც ხდება ამ მოსახლეობის გადაადგილება.“¹⁷⁸

აღსანიშნავია, რომ კონვენციის 49(1) მუხლიდან გადახვევა დაუშვებელია იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც სამოქალაქო პირები ეჭვმიტანილები არიან ოკუპანტი ძალის წინააღმდეგ შპიონაჟსა ან საბოტაჟში.¹⁷⁹ ასეთი პირებისადმი უსაფრთხოების ყველაზე მაქსიმალური ზომა, რაც ოკუპანტმა შეიძლება გამოიყენოს არის სავალდებულო საცხოვრებელი ადგილისა ან ინტერნირების ზომები.¹⁸⁰

კამათს იწვევს 49(1)-ე მუხლის ტექსტის განმარტების საკითხი. დებულება კრძალავს „[ოკუპირებული ტერიტორიიდან] დაცულ პირთა ინდივიდუალურ ან მასობრივ იძულებით ტრანსფერს,

---

175 Charter of the International Military Tribunal (IMT Nuremberg), art.6(b).

176 GC IV, *supra*, n.10, art.49(1).

177 Rome Statute, *supra*, n.167, elements of crime in respect of art.7(1)(e).

178 ICTY, *Prosecutor v. Krnojelac*, Judgment of appeals chamber (2003), no.IT-97-25A, para.218.

179 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.277.

180 GC IV, *supra*, n.10, art.78.

ასევე დეპორტაციას...“. არსებობს მოსაზრება¹⁸¹ რომ ამ მუხლით არ ხდება ინდივიდუალური დეპორტაციის აკრძალვა, რადგან ტერმინი „ინდივიდუალური ან მასობრივი“ მხოლოდ იძულებითი ტრანსფერის მაკვალიფიცირებელია. ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია,¹⁸² რომ 49(1) მუხლის მიზანია ისეთი მასობრივი დეპორტაციების პრევენცია, როგორც ჰოლოკოსტის დროს ხდებოდა ნაცისტური რეჟიმის მიერ. სასამართლომ ერთდროულად გაცემული ოთხასზე მეტი დეპორტაციის ბრძანება კანონიერად სცნო და განაცხადა, რომ სადავო ბრძანებები არსებითად ინდივიდუალური ბუნებისა იყო და არა კოლექტიური, და ეს ოთხას თხუთმეტი ბრძანება იყო პერსონალური ბრძანებების ერთობლიობა.¹⁸³ თუმცა სასამართლოს ამგვარ მიდგომას დიდი კრიტიკა მოყვა. ავტორთა ნაწილი¹⁸⁴ არ იზიარებს აღნიშნულ მოსაზრებას და მიაჩნია, რომ 49(1) მუხლი ფართოდ უნდა იყოს გაგებული და მოიცავდეს, ოკუპირებული ტერიტორიიდან დაცულ სამოქალაქო პირთა როგორც მასობრივ, ნაცისტურის მსგავს, ასევე ინდივიდუალურ დეპორტაციასაც.

ასევე კამათს იწვევს საკითხი 49(1) მუხლი კრძალავს თუ არა დაცულ პირთა ტრანსფერს ოკუპირებული ტერიტორიის ერთი ნაწილიდან მეორეში თუ მხოლოდ სამოქალაქო მოსახლეობის ოკუპირებული ტერიტორიის გარეთ გადასახლება აკრძალულია. ისრაელის უზენაეს სასამართლოს პოზიცია მდგომარეობდა შემდეგში რომ კონვენცია ამ კუთხით არაფერს ამბობს,¹⁸⁵ ხოლო იუგოსლავიის ტრიბუნალმა კი მიიჩნია რომ დაცულ პირთა არა ნებაყოფლობითი და უკანონო ევაკუაცია მათი საცხოვრებელი ტერიტორიიდან თუნდაც ოკუპირებული ტერიტორიის სხვა ნაწილში გადაყვანის მიზნით იძულებითი ტრანსფერის ტოლ-

---

181 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.338.

182 H CJ 97/79 *Abu Awad v. Commander of the Judea and Samaria Region* in IYHR, vol.9, 1979, p.345.

183 H CJ 5973/92 *The Association of Civil Rights in Israel et al. v. The Minister of Defence et al.* in IYHR, vol.23, 1993, p.356.

184 Dinstein, *supra*, n.7, p.177-180.

185 H CJ 302/72 *Sheikh Suleiman Abu Hilu et al. v. State of Israel et al.* in IYHR, vol.5, 1975, p.387.

ფასია, მაგრამ არა დეპორტაციისა,¹⁸⁶ რომელიც ეროვნული საზღვრიდან გარეთ გადასახლებას გულისხმობს,¹⁸⁷ ხოლო იძულებით ტრანსფერად კი შეიძლება ჩაითვალოს დაცულ პირთა დაკავებული ტერიტორიის ერთი ნაწილიდან მეორე ნაწილში იძულებით გადაყვანა.¹⁸⁸

იძულებითი ტრანსფერისა და დეპორტაციისაგან განსხვავებით, ჟენევის მე-4 კონვენცია უშვებს დაცულ პირთა ევაკუაციის შესაძლებლობას თუკი ეს საჭიროა (1) სამოქალაქო მოსახლეობის უსაფრთხოებისათვის ან (2) საოკუპაციო ჯარის სამხედრო მიზნებისათვის. ევაკუაცია ხდება კონკრეტული რეგიონიდან და არა კონკრეტული პირებისა. ევაკუაცია შეიძლება განხორციელდეს ოკუპირებული ტერიტორიის გარეთაც, თუკი ამის საჭიროება არსებობს.¹⁸⁹ აღსანიშნავია, რომ ევაკუაცია დროებითი ბუნებისაა და შესაბამისად ოკუპანტი ძალა ვალდებულია ევაკუირებული მოსახლეობა დააბრუნოს ადგილზე როგორც კი ევაკუაციის გამომწვევი მიზეზები აღმოიფხვრება.¹⁹⁰ 1-ლი დამატებითი ოქმი უფრო შორს მიდის და ოკუპანტ ძალას პირდაპირ აკისრებს სამოქალაქო მოსახლეობის ევაკუაციის ვალდებულებას როგორც კი კონკრეტული რეგიონი კანონიერ სამხედრო სამიზნედ იქცევა.¹⁹¹

დაცულ პირებს აქვთ უფლება, რომ იძულებით არ იმსახურონ ოკუპანტის შეიარაღებულ თუ დამხმარე ძალებში. ასეთ ძალებში ნებაყოფლობითი ჩანერის არათუ იძულება, არამედ პროპაგანდაც კი იკრძალება ოკუპაციის სამართლით.¹⁹² ოკუპანტ ძალას ერთადერთი რისი შესრულების მოთხოვნაც შეუძლია დაცულ პირებისაგან არის რეკვიზირებული სამუშაოს განევა თუკი პირი თვრამეტ წელს მიღწეულია და თუკი ამგვარი სამუშაოს

---

186 ICTY, *Prosecutor v. Krstic*, judgment of trial chamber (2001), no.IT-98-33-T, para.521.

187 ICTY, *Prosecutor v. Naletilic and Martinovic*, judgment of trial chamber (2003), no.IT-98-34-T, paras.516-521, 670.

188 ICTY, *Prosecutor v. Blagoje Simic, Miroslav Tadic and Simo Zaric*, judgment of trial chamber (2003), no.IT-95-9-T, para.122.

189 GC IV, *supra*, n.10, art.49(2).

190 Dinstein, *supra*, n.7, p.184-185.

191 AP I, *supra*, n.11, art.58(a).

192 GC IV, *supra*, n.10, art.51.

განევა მიმართულია (1) საოკუპაციო ჯარის საჭიროებების; (2) საზოგადოებრივი გამოყენების მომსახურების ან (3) ზოგადად ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის კეთილდღეობისაკენ.¹⁹³ აუცილებელია, რომ ამგვარად რეკვიზირებული სამუშაო ბუნებით არ იყოს სამხედრო ოპერაცია.¹⁹⁴ საოკუპაციო ჯარის საჭიროებებისათვის სამსახურის განევა შეიძლება მოიცავდეს საკმაოდ ფართო სპექტრს, მაგ. როგორცაა საჯარო ტრანსპორტის, გზების, ხიდების, ნავსადგურების ან რკინიგზის შეკეთება ან კომუნიკაციის ხაზების გაყვანა.¹⁹⁵ თავის მხრივ ცხადია, რომ ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობას არ შეიძლება მოეთხოვოს სტრატეგიული სიმაღლეების, სამხედრო აეროდრომების, სანგრების მშენებლობა ან შეკეთება, რაც პირდაპირ სამხედრო მოქმედებებთანაა დაკავშირებული.¹⁹⁶ ამ ნესების დარღვევა განიხილება ომის დანაშაულად, კერძოდ იძულებით შრომად,¹⁹⁷ რაც დაადასტურა როგორც ნიურნბერგის,¹⁹⁸ ასევე ყოფილი იუგოსლავიისათვის შექმნილმა ტრიბუნალმაც.¹⁹⁹

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი აკრძალული ქმედებებისა, ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის ზოგადი სტანდარტი ვრცელდება ასევე ისეთ სოციალურ და ეკონომიკურ უფლებებზე, როგორცაა ადექვატური შრომითი პირობების უფლება, ჰუმანიტარული დახმარების მიღების უფლება, ჰუმანიტარული ტვირთის თავისუფალი გატარების უფლება და სხვა.²⁰⁰

---

193 *Ibid*, art.51(2).

194 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.351.

195 GC IV, *supra*, n.10, art.51, commentary (1958).

196 Gasser, H.P. *Protection of Civilian Population* chapter in Fleck, D. *Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, 2008, p.296.

197 Rome Statute, *supra*, n.167, art.8(2)(a)(v).

198 IMT, *Trial of Carl Krauch and Twenty-Two Others (the I.G. Farben Trial)* 29 July 1948; IMT, *Von Leeb and Others*, 28 October 1948 in *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law: The Experience of International and National Courts*, vol.2-2, 2000.

199 ICTY, *Prosecutor v. Milorad Krnojelac*, Judgment of appeals chamber (2003), no.IT-97-25-A, paras.199-203.

200 დეტალურად იხ. Arai-Takahashi, *supra*, n.6, Chapter 14: Economic, Social and Cultural Rights in Occupied Territory, pp. 355 et al.

ოკუპანტი ძალას ასევე ეკისრება ვალდებულება დაიცვას სამოქალაქო მოსახლეობის რელიგიური გრძნობები და მსახურებები. ეს ვრცელდება ყველა კლასისა თუ კუთვნილების სამოქალაქო პირზე, ვინც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დაცული პირის სტატუსით სარგებლობს.²⁰¹ ეს ჩვეულებითი სამართლის ნორმა ჯერ კიდევ ლიბერის კოდექსში, ბრიუსელის დეკლარაციაში და ოქსფორდის სახელმძღვანელოში იყო გადმოცემული²⁰² და ასახვა ჰპოვა ასევე ჰააგის რეგულაციებშიც.²⁰³ ჟენევის კონვენციით კი ოკუპანტი ძალის ზოგად ვალდებულებებს დაემატა ისეთი სპეციფიკური ასპექტები, როგორცაა მზრუნველის გარეშე დარჩენილი ბავშვების რელიგიური აღზრდის უფლება,²⁰⁴ დაცული პირის, რომელიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე სასჯელს იხდის, სულიერი დახმარების უფლება,²⁰⁵ რელიგიური მსახურებებისა და წესების დაცვა,²⁰⁶ ინტერნირებულ პირთა რელიგიური აქტივობების უფლება²⁰⁷ და გარდაცვლილი პირის მისი რელიგიის შესაბამისი რიტუალების შესრულებით დაკრძალვის უფლება.²⁰⁸

2.4.3. განსაკუთრებული დაცვის მქონე კატეგორიები

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე განსაკუთრებული დაცვა ენიჭება კონკრეტული კატეგორიის პირებს მათი მოწყვლადობიდან გამომდინარე, ეს კატეგორიებია: ლტოლვილები, ქალები და ბავშვები. აღსანიშნავია რომ განსაკუთრებული დაცვა მხოლოდ ამატებს ელემენტებს და არავითარ შემთხვევაში არ ამცირებს

---

201 Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L. *The ICRC Study on Customary IHL in Customary International Law* (2005), vol.I, pp.375-376.

202 Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code). 24 April 1863, art.37; Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874 (Brussels Declaration), art.38; The Laws of War on Land. Oxford, 9 September 1880 (Oxford Manual), art.49.

203 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.46(1).

204 GC IV, *supra*, n.10, art.50(3).

205 *Ibid*, art.76(3).

206 *Ibid*, art.86.

207 *Ibid*, art.93.

208 *Ibid*, art.130.

დაცვის ზოგად სტანდარტს.²⁰⁹

მიუხედავად იმისა, რომ ოკუპანტი ძალის მოქალაქეები არ არიან დაცული პირები ჟენევის მე-4 კონვენციის გაგებით, ლტოლვილების შემთხვევაში დაწესებულია *sui generis* გამონაკლისი. კონვენციის მიხედვით, ოკუპანტის მოქალაქეები, რომლებმაც საბრძოლო მოქმედებების დაწყებამდე მიიღეს ლტოლვილის სტატუსი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დაცულნი არიან დაკავების, სისხლის სამართლებრივი დევნის, მსჯავრდების ან დეპორტაციისაგან, გარდა იმ დანაშეულებების გამო, რომელიც ლტოლვილმა ჩაიდინა საბრძოლო მოქმედებების დაწყების შემდეგ ან ზოგადი სამართლით დასჯადი ისეთი ქმედებისათვისაც, რომელიც თუნდაც შეიარაღებული მოქმედებების დაწყებამდე ჰქონდეს ჩადენილი.²¹⁰ ამ დებულების მიზანია, რომ თუკი პირს მიღებული აქვს ლტოლვილის სტატუსი რომელიმე ქვეყანაში, ამ ქვეყნის ოკუპირება თავისი მოქალაქეობის სახელმწიფოს მიერ არ უნდა გახდეს ლტოლვილის სტატუსით მისთვის გარანტირებული დაცვის შეწყვეტის მიზეზი.²¹¹ ლტოლვილთა სპეციალური დაცვის სტანდარტი პირობითად შეიძლება სამ ასპექტად დაიყოს: (1) ჟენევის მე-4 კონვენციის 70-ე მუხლი იცავს მხოლოდ ისეთ ლტოლვილებს, რომლებიც თავშესაფრის მაძიებლები ომის პერიოდამდე იყვნენ, შესაბამისად თუკი პირმა დატოვა თავისი ქვეყანა შეიარაღებული კონფლიქტის დაწყების შემდეგ (თუნდაც ოკუპაციამდე), ის ვერ მოექცევა კონვენციის დაცვის ქვეშ; (2) დაცული ლტოლვილი შეიძლება დააკავონ და გაასამართლონ თუკი მან ჩაიდინა სახელმწიფო ლალატი ან მსგავსი დანაშაული თავისი წარმოშობის ქვეყნის წინააღმდეგ შეიარაღებული კონფლიქტის მიმდინარეობისას. რადგან საბრძოლო მოქმედებების ან ოკუპაციის პერიოდში, როდესაც დაპირისპირებულ მხარეებზე გვევლინებიან ლტოლვილის წარმოშობის ქვეყანა და ის სახელმწიფო, რომელმაც თავშესაფარი მისცა, მისი პოლიტიკური აქტივობა გარკვეულწილად იზღუდება; (3)

209 Dinstein, *supra*, n.7, p.194.

210 GC IV, *supra*, n.10, art.70.

211 Kunz, J.L. *The Geneva Conventions of August 12, 1949* in Lipsky, G.A. (ed.) *Law and Politics in the World Community*, Berkley, Los-Angeles, 1953, p.310.

ომის წინა პერიოდის ლტოლვილის დაკავება, გასამართლება ან დეპორტაცია ასევე დაიშვება ისეთი დანაშაულისთვის, რომელიც ჩადენილია ომის დაწყებამდე და რომელიც ოკუპირებული ტერიტორიის კანონმდებლობით დასჯადია და დაექვემდებარებოდა ექსტრადიციას. ამ დებულების მიზანია, რომ ლტოლვილმა ბოროტად არ ისარგებლოს ჟენევის კონვენციის დაცვით და ამითი არ მოხდეს მისი დაუსჯელობა რეალურად ჩადენილი დანაშაულისათვის.²¹²

ქალების სპეციალური დაცვის კატეგორიად გამოყოფა გამონაკვეთია იმ მოზღვავებული ძალადობით, რომელიც შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ქალების წინააღმდეგ ხორციელდება. ჟენევის მე-4 კონვენციით ქალები დაცულნი არიან განსაკუთრებულად ღირსების შემლახავი ქმედებისაგან, გაუპატიურებისაგან, იძულებითი პროსტიტუციისაგან და სხვა შეურაცხმყოფელი თავდასხმისაგან.²¹³ იმავეს იმეორებს 1-ლი დამატებითი ოქმი,²¹⁴ რომელიც უფრო აფართოვებს ქალთა დაცვას და ჩამოთვლის კატეგორიებსაც, როგორცაა მაგ. ორსული ქალები.²¹⁵

ბავშვები უპირველეს ყოვლისა დაცულნი არიან საოკუპაციო ჯარში მსახურებისაგან. აღნიშნული დაცვა ორმაგად ძლიერია, რადგან როგორც წინა ქვეთავში ითქვა დაცვის ზოგადი სტანდარტი ისედაც კრძალავს ოკუპანტის სამხედრო სამსახურში იძულებით ჩაბმას, ხოლო ბავშვების შემთხვევაში 15 წლამდე პირის თუნდაც ნებაყოფლობითი ჩართვა სამხედრო მოქმედებებში ომის დანაშაულია.²¹⁶ ბავშვები ასევე განსაკუთრებული დაცვით სარგებლობენ ადექვატური განათლების მიღების უფლების კუთხით.²¹⁷ თუმცა ოკუპანტი ძალას მაინც შეუძლია ამ უფლების გარკვეულწილად შეზღუდვა უსაფრთხოების მოტივებზე მითითებით. მაგ. ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ

---

212 Dinstein, *supra*, n.7, p.194-197.

213 GC IV, *supra*, n.10, art.27(2).

214 AP I, *supra*, n.11, art.76.

215 *Ibid*, Commentaries (1987).

216 AP I, *supra*, n.11, art.77(2); Rome Statute, *supra*, n.168, art.8(2)(b)(XXVI).

217 GC IV, *supra*, n.10, art.50.

კანონიერად სცნო ბრძანება, რომლის მიხედვითაც დროებით დაიხურა სასკოლო დაწესებულებები, რომელშიც სავარაუდოდ ხდებოდა ოკუპანტი ძალის წინააღმდეგ ძალადობისაკენ წაქეზება მეორე ინტიფადას დროს.²¹⁸

გარდა მოწყვლადი ჯგუფებისა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე განსაკუთრებული დაცვით სარგებლობს სამედიცინო პერსონალი, სამაშველო სამსახურები, ჰუმანიტარული და დამხმარე მისიების პერსონალი და ტვირთი.²¹⁹

მას შემდეგ რაც წინა ქვეთავებში მიმოვიხილეთ ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლები და ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის დაცვის სტანდარტი, შემდეგი ქვეთავი პრაქტიკიდან ანალიზებს ერთ კონკრეტულ შემთხვევას, ისრაელის მიერ ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიაზე დამცავი ბარიერის მშენებლობას, როგორც ზემოთ განხილული საკითხების ნათელ მაგალითს. ქვეთავი მოიცავს საკითხს - ოკუპირებული ტერიტორიების ხელოვნური ფრაგმენტაცია ჯდება თუ არა ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებში და რა დაცვით შეიძლება ისარგებლოს „ფრაგმენტირებული“ ტერიტორიის მოსახლეობამ.

2.5. ოკუპირებული ტერიტორიების ხელოვნური ფრაგმენტაცია

2.5.1. დამცავი ბარიერი და მისი თანმხლები რეჟიმი

1967 წლიდან მეორე ინტიფადას დასრულებამდე ისრაელსა და პალესტინურ ტერიტორიებს შორის საზღვარი გადიოდა ე.წ. მწვანე ზოლზე, რომელიც ნეიტრალურ ზონას წარმოადგენდა და ძირითადად აღინიშნებოდა მხოლოდ რუკებზე და არა რეალობაში. მიუხედავად იმისა, რომ საზღვარზე განთავსებული იყო რამდენიმე გამშვები პუნქტი, ამ ორ ტერიტორიას შორის გადასვლა საკმაოდ მარტივად შეიძლებოდა. თუმცა პალესტინის ტერიტო-

---

218 H CJ 660/88 *Insh El Usra Association et al. v. IDF Commander in Judea and Samaria*, in IYHR, vol.23, 1993, p.307.

219 Dinstein, *supra*, n.7, pp.201-209.

რიებიდან ისრაელის მიმართულებით თვითმკვლელი ტერორისტების მრავლად შემოდიანებამ ისრაელის მთავრობას გადააწყვეტინა უსაფრთხოების ბარიერის აღმართვა 2002 წელს, რომელიც სხვა შეზღუდვებთან ერთად საზღვრის ერთი მხრიდან მეორეზე პირთა გადასვლა-გადმოსვლასაც კონტროლს დაუქვემდებარებდა.

უსაფრთხოების ბარიერი წარმოადგენს „სმარტ-ლობეს“, რომელიც შედგება ელექტრონული სენსორებისაგან, საპატრულო არეალისაგან, ქვიშის სექტორებისაგან ფეხის ანაბეჭდების გამოსავლენად, თხრილებისაგან და მავთულ-ხლართებისაგან. ზოგიერთ ადგილას ლობის ნაცვლად ვხვდებით უშუალოდ ქვისგან აღმართულ კედელს. ბარიერში მოწყობილია სასაზღვრო გამშვები პუნქტები; თითოეულ მათგანზე განსხვავებული რეჟიმი ვრცელდება: მაგ. ავტოტრანსპორტით მოსიარულეთათვის ცალკე გამშვები პუნქტია, ფეხით გადამსვლელთათვის ცალკე, ტურისტებისათვის ცალკე და ა.შ. მინა, რომელზეც ბარიერი აშენდა წარმოადგენდა როგორც სახელმწიფოს კუთვნილებას ისე კერძო პირებისას, ასეთ შემთხვევებში მესაკუთრეებს მიეცათ შესაბამისი კომპენსაცია.

მსოფლიოში უამრავი საზღვარია, რომელიც რაიმე სახის ბარიერისაგან შედგება და ისრაელსაც თავისთავად ჰქონდა უფლება საკუთარ ტერიტორიაზე აღემართა კედლის საზღვარი, თუმცა აღნიშნულ უსაფრთხოების ბარიერთან დაკავშირებით ვნებათა ღელვა გამოიწვია იმ ფაქტმა, რომ კონსტრუქციის მარშრუტის უმეტესი ნაწილი გადიოდა მწვანე ზოლის გადაღმა უშუალოდ დასავლეთ სანაპიროს ტერიტორიაზე, რაც შემთხვევებში ზიგზაგისებურადაც და იზოლირებას უკეთებდა რამდენიმე დასახლებას პალესტინურ ტერიტორიებზე. ამან გამოიწვია პროექტის მიმართ დიდი წინააღმდეგობა: (1) პოლიტიკური თვალსაზრისით ბარიერის მშენებლობა აღიქმებოდა როგორც ისრაელის მხრიდან ცალმხრივი ქმედება რომელიც მიზნად ისახავდა პალესტინის საზღვრის საბოლოო სტატუსის განსაზღვრას; (2) ბარიერის ნაწილის მშენებლობისათვის საჭირო კერძო საკუთრებაში არსებული მიწის ექსპროპრიაციის საკითხი (მიუხედავად შესაბამისი კომპენსაციის გაცემისა) კითხვის ნიშნებს ბადებდა; (3)

ბარიერმა გაყო კერძო პირთა ნაკვეთები, რის შედეგადაც ზოგიერთი პალესტინელი ფერმერის სახლი ბარიერის ერთ მხარეს აღმოჩნდა, ხოლო ნაკვეთი კი მის მეორე მხარეს რაც გლეხებს სირთულეებს უქმნიდა ნაკვეთთან მისვლაში მიუხედავად იმისა, რომ ბარიერის კონსტრუქცია შეიცავს ათობით სასაზღვრო გამშვებ ტერმინალს, რომლის საშუალებითაც გლეხებს შეუძლიათ ბარიერის მეორე მხარეს აღმოჩნდნენ.²²⁰

2.5.2. სასამართლო პრაქტიკა

უსაფრთხოების ბარიერის მშენებლობის დანყებიდან ცოტა ხანში ისრაელის უზენაეს სასამართლოში შევიდა დიდი რაოდენობით პეტიციები (ბარიერის სხვადასხვა ზონასთან დაკავშირებით), რომელთაგან უმთავრესი ეხებოდა 40 კილომეტრიან ზონას და სასამართლოს პრაქტიკაში ცნობილია, როგორც *ბეით-სურიკის*, იგივე *ბარიერის* საქმე.²²¹

აღნიშნულ საქმეში სასამართლო მისივე ტერმინი რომ ვიხმაროთ ე.წ. „გამყოფ ღობესთან“ დაკავშირებით მივიდა შემდეგ დასკვნამდე: (ა) ღობე არ შეიძლება აშენებულიყო ისე რომ განესაზღვრა მომავალი საზღვრის სტატუსი: სამხედრო მთავრობის ძალაუფლება თავისთავად დროებითია (რადგან სამხედრო ოკუპაციის ფაქტიც დროებითია), შესაბამისად საბოლოო სტატუსის შესახებ შეთანხმება მითუმეტეს რაიმე ცალმხრივი ქმედება არ ექცევა სამხედრო მთავრობის ლეგიტიმური ძალაუფლების ქვეშ;²²² თუმცა პეტიციის ავტორებმა ვერ დაარწმუნეს სასამართლო რომ (1) ღობის მშენებლობა მოტივირებული იყო არა უსაფრთხოების არამედ პოლიტიკური მიზნებით და (2) ღობის აშენება ატარებდა მუდმივ ხასიათს.²²³ (ბ) სამხედრო მთავრობა ჰააგის რეგულაციებისა და ჟენევის მე-4 კონვენციის მიხედვით²²⁴ უფლებამოსილია მოახდინოს კერძო მფლობელობაში

220 *Ibid.*, p.267-268.

221 *Barrier case, supra*, n.148.

222 *Ibid.*, para.27.

223 *Ibid.*

224 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.23(g) and art.52, *see also*: GC IV, *supra*, n.10, art.53.

არსებული მიწის ჩამორთმევა შესაბამისი კომპენსაციის პირობებით, თუკი ეს განპირობებულია სამხედრო საჭიროებებით. იმდენად რამდენადაც, ღობის მშენებლობა ექცევა სამხედრო საჭიროებების ცნების ქვეშ ის უკვე გამორიცხავს საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებულ დავას.²²⁵ (გ) განსახილველ საქმეში ძირითადი საკითხი იყო არა უშუალოდ ღობის მშენებლობა, როგორც ასეთი, არამედ მისი კონკრეტული ზონები და მარშრუტი, რომლის მიხედვითაც უნდა აშენებულიყო ღობის დარჩენილი ნაწილი. სასამართლოს შეფასებით, თითოეული ზონა უნდა განიხილებოდეს პროპორციულობის პრინციპის ქრილში, რაც გულისხმობს რომ სამხედრო საჭიროებები ისე უნდა დაკმაყოფილდეს რომ მაქსიმალურად შემცირდეს ადგილობრივი მოსახლეობისადმი ზიანი და ეს უნდა ეყრდნობოდეს ადამიანურ შეგნებას.²²⁶ (დ) ყოველივე ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, სასამართლომ სათითაოდ განიხილა ღობის ყველა სადავო ზონის მშენებლობის შესაბამისობა პროპორციულობის პრინციპთან და დაადგინა რომ სადავოდ ქცეული შვიდი ბრძანებიდან, რომელიც ეხებოდა კერძო საკუთრებაში არსებული მიწის ჩამორთმევას, ექვსი არაპროპორციული იყო და დაავალა მთავრობას ღობის მშენებლობის მარშრუტის შეცვლა, ისე რომ ამ ექვსი ზონის მიმდებარედ მცხოვრები მოქალაქეების უფლებები მაქსიმალურად დაცული ყოფილიყო.²²⁷

იმავე მოტივაციას გაყვა ისრაელის უზენაესი სასამართლო *ალფეი-მენაშეს საქმეში*,²²⁸ რომელშიც დავა ეხებოდა დამცავი ბარიერის იმ მონაკვეთს, რომელიც გამოყოფდა ებრაულ დასახლებებს დასავლეთ სანაპიროსაგან. სასამართლომ განმარტა, რომ ოკუპანტი ძალის ვალდებულება, რომ დაიცვას საჯარო

---

225 *Barrier case, supra*, n.148, para.32.

226 *Ibid*, para.82.

227 *Ibid*, para.86.

228 H CJ 7957/04 *Zaharan Yunis Muhammad Mara'abe, Morad Ahmed Muhammad Ahmed, Muhammad Jamil Mas'ud Shuahani, Adnan Abd el Rahman Daud Udah, Abd el Rahim Ismail Daud Udah, Bassem Salah Abd el Rahman Udah, The Association for Civil Rights in Israel v. The Prime Minister of Israel, The Minister of Defense, The Commander of IDF Forces in the Judea and Samaria Area, The Separation Fence Authority, The Alfei Menashe Local Council*, (2005).

ნესრიგი და უსაფრთხოება, არ ვრცელდება მხოლოდ დაცულ პირებზე, არამედ ყველა პირზე, ვინც წარმოდგენილია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, შესაბამისად ებრაული დასახლებების მცხოვრებლებსაც ისევე ჰქონდათ სიცოცხლის უფლება, როგორც ოკუპირებული ტერიტორიების მოქალაქეებს, ამიტომაც სასამართლომ მიიჩნია რომ ღობით აღნიშნული დასახლებების გამოყოფა ემსახურებოდა მათი დაცვის კანონიერ მიზანს, მიუხედავად იმისა *arguendo* აღნიშნული დასახლებები კანონიერი იყო თუ უკანონო.²²⁹ აღნიშნული მიდგომა სასამართლომ შემდგომ პრაქტიკაშიც არაერთხელ დაადასტურა.²³⁰

2004 წელს გაერო-ს გენერალურმა ასამბლეამ სპეციალურ სესიაზე მიიღო რეზოლუცია, რომლითაც მიმართავდა საერთაშორისო სასამართლოს კითხვით, რათა ამ უკანასკნელს მიეღო საკონსულტაციო დასკვნა საკითხზე: „პალესტინის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, მათ შორის აღმოსავლეთ იერუსალიმსა და მის შემოგარენში, კედლის მშენებლობის სამართლებრივი შედეგები.“ სასამართლომ შეიმუშავა საკმაოდ ვრცელი საკონსულტაციო დასკვნა, რომელიც სამართლის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს და ბევრი საკითხის ახლებურ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს. სასამართლომ მიიჩნია, რომ „ხალხთა თვითგამორკვევის უფლების თვალსაზრისით „პალესტინელი ხალხის,, არსებობის საკითხი ეჭვგარეშეა და ისრაელის მიერ ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიებზე ებრაული დასახლებების შექმნა ამ უფლების აშკარა და უხეშ დარღვევას წარმოადგენს.²³¹ სასამართლომ გაავრცელა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლისა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის კონვენციური და ჩვეულებითი ნორმები ოკუპირებულ ტერიტორიებზე და განაცხადა, რომ:

„არსებობს სამომავლო რისკი ოკუპირებული პალესტინური ტერიტორიების დემოგრაფიული მდგომარეობის შეცვლისა, რადგან

229 *Ibid*, para.19.

230 H CJ 834/07 *Tekatika et al. v. Government of Israel et al.* para.8; H CJ 8414 *Yassin v. Government of Israel et al.* para.28.

231 *Wall case, supra*, n.28, paras.118-120.

კედლის მშენებლობის გაგრძელება მოითხოვს კონკრეტული ტერიტორიებიდან იქმცხოვრები პალესტინელების იძულებით გასახლებას. მშენებლობა, სხვა მიღებულ ზომებთან ერთად, წარმოადგენს პალესტინელი ხალხისათვის თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციის ხელის შეშლელ პირობას და შესაბამისად არის ისრაელის ვალდებულების დარღვევა, რომ პატივი სცეს ამ უფლებას.”²³²

სასამართლომ დასკვნის სახით განაცხადა, რომ გაერო-ს ყველა წევრი სახელმწიფო ვალდებულია არათუ თავი შეიკავოს ისრაელის დახმარებისაგან კედლის მშენებლობაში, არამედ ღიად დააფიქსიროს პოზიცია რომ აღნიშნული მშენებლობა ხელს უშლის პალესტინელი ხალხის თვითგამორკვევის უფლების განხორციელებას, რაც პირდაპირ არღვევს ორგანიზაციის წესდებას.²³³

აღნიშნული საქმე ეხება რამდენიმე საკითხს, რომელიც რელევანტურია მოცემულ ნაშრომთან, კერძოდ, საქმეში საუბარია ოკუპაციის დროს მოქმედ სამართლის ნორმებზე, აღმოსავლეთ იერუსალიმის სტატუსზე და ისრაელის პასუხისმგებლობაზე. ამ კუთხით საკონსულტაციო დასკვნა კრიტიკას ნამდვილად ვერ უძლებს რამდენიმე მიზეზის გამო: პირველ რიგში, სასამართლოსათვის გადაცემული იყო შეკითხვა კედლის მშენებლობის სამართლებრივი შედეგების შესახებ და არა ზოგადად ისრაელის მიერ პალესტინური ტერიტორიების ოკუპაციის შესახებ, თუმცა სასამართლო გასცდა დასმული შეკითხვის ფარგლებს და საკონსულტაციო დასკვნაშივე ახსენა, რომ სანამ უშუალოდ დასმულ შეკითხვას გასცემდა პასუხს ის ჯერ განსაზღვრავდა ოკუპაციის დროს მოქმედი საერთაშორისო სამართლის ნორმებს, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის გამოყენებას ოკუპირებულ ტერიტორიებზე და ამ ტერიტორიების სტატუსს.²³⁴ ტერიტორიების სტატუსის განსაზღვრისას სასამართ-

---

232 *Ibid*, para. 122.

233 *Ibid*, para. 159.

234 *Ibid*, para. 69.

ლო ტენდენციურად დაეყრდნო მხოლოდ ბრიტანეთის მანდატის მოქმედების პრინციპს, რომლის მიხედვითაც მანდატი უნდა ემსახურებოდეს ადგილობრივ მოსახლეობას და იგნორირება გაუკეთა ბრიტანული მანდატის ძირითად მიზანს, რომ პალესტინური ტერიტორია გამხდარიყო ებრაელთა საცხოვრებელი სახლი.

გარდა ამისა, დავის საგანი გახდა ასევე სასამართლოს არგუმენტაცია საკითხზე თუ რატომ უნდა გავრცელდეს შენევის მე-4 კონვენციის მოქმედება ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიებზე.²³⁵ სასამართლომ პირდაპირი სამართლებრივი საფუძვლის არარსებობის პირობებში ფართოდ განმარტა შენევის მე-4 კონვენციის მე-2 მუხლი და აღნიშნა, რომ [მკაფიოდ ჩანერილი] ტერმინი „მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორია“ ასევე მოიაზრებს ისეთ ტერიტორიებს როგორც პალესტინაა.²³⁶ ამ მანევრით სასამართლომ აღმოსავლეთ იერუსალიმის ჩათვლით, მთელი დასავლეთ სანაპიროს ტერიტორია მიიჩნია სამხედრო ოკუპაციის ქვეშ არსებულ ტერიტორიად, ხოლო ისრაელი ოკუპანტი მხარედ, რომელზეც კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულებები უნდა გავრცელდებოდა.²³⁷

სასამართლო ასევე არასწორად იყენებს ტერმინ „კედელს“, რადგან საკონსულტაციო დასკვნის გამოტანის დროს უკვე აშენებული 180-კილომეტრიანი ბარიერის მხოლოდ 8.5 კილომეტრი (დაახლ. 5%) წარმოადგენდა უშუალოდ ბეტონის კედელს, ხოლო დანარჩენი ნაწილი მავთულხლართი ან სხვაგვარად კონსტრუი-

---

235 შენევის მე-4 კონვენციის მე-2 მუხლის მიხედვით კონვენციის მოქმედება ვრცელდება **ერთ-ერთი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის** ტერიტორიის სრული ან ნაწილობრივი ოკუპაციის შემთხვევაში. პალესტინა კი გადამწყვეტილების გამოტანის დროს შენევის კონვენციის მაღალი ხელშემკვრელი მხარე არ ყოფილა.

236 *Wall case, supra*, n.28, paras.90 et. al.

237 ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ *ალფეი მენაშეს* საქმეში (იხ. სქოლიო 228) აღნიშნა რომ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მიერ არასწორი ინტერპრეტაციით მოხდა შენევის მე-4 კონვენციის გავრცელება ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიებზე, რადგან ისრაელს მანამდე ნებაყოფლობით ისედაც ჰქონდა განცხადებული რომ იგი შენევის მე-4 კონვენციით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს აიღებდა საკუთარ თავზე, როგორც პალესტინის ტერიტორიების ოკუპანტი ძალა.

რებული „სმარტ-ლობე“ იყო.²³⁸ სასამართლომ ასევე არადამაჯუ-
რებლად მიიჩნია ისრაელის მხრიდან უსაფრთხოების მოტივებ-
ზე მითითება და განაცხადა:

*„მიუხედავად იმისა რომ ისრაელი დაბე-
ჯითებით ირწმუნება რომ კედლის აშენება
არ წარმოადგენს ანექსიას და რომ კედელი
დროებითი ხასიათისაა [...] სასამართლო
ვერ დარჩება ინდიფერენტული იმ შიშების
მიმართ, რომელიც გამოითქვა კედლის გა-
ვლებით პალესტინის მომავალი საზღვრის
სტატუსის განსაზღვრასთან დაკავშირებით
და იმასთან დაკავშირებით, რომ ისრაელ-
მა შესაძლოა ებრაული დასახლებების და
მათთან მისასვლელი გზების საკუთარ ტე-
რიტორიაში ინტეგრაცია განახორციელოს.
სასამართლო მიიჩნევს რომ კედლის მშენე-
ბლობა და მისი თანმდევი რეჟიმი ქმნის „fait
accompli“ საფუძველს იმისა, რომ კედელი
შეიძლება მუდმივად დარჩეს ამ მდგომა-
რეობაში, ასეთ შემთხვევაში, მიუხედავად
ისრაელის მიერ კედლის ხასიათის ფორმა-
ლური განსაზღვრისა, ეს მიიჩნევა დეფაქტო
ანექსიად.“²³⁹*

მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ მხედვე-
ლობაში საერთოდ არ მიიღო ის ფაქტი, რომ გადაწყვეტილების
გამოტანის მომენტისათვის ისრაელს უკვე შეცვლილი ჰქონდა
ლობის მარშრუტი 8 კილომეტრიან მონაკვეთზე, რომელიც ის-
რაელის უზენაესმა სასამართლომ არაპროპორციულად მიიჩ-
ნია და მთავრობამ ასევე გამოთქვა მზადყოფნა შემდგომი მო-
დიფიკაციებისათვის.²⁴⁰ სასამართლომ ასევე გაურკვევლად
მიუთითა, რომ კედლის მშენებლობა მწვანე ზოლის დასავლეთ

---

238 Dinstein, *supra*, n.7, p.267, 270.

239 Wall case, *supra*, n.28, para.121.

240 Dinstein, *supra*, n.7, p.271.

ნაწილში პირდაპირ არღვევდა პალესტინელთა უფლებას იმ წმინდა ადგილების მოლოცვისა, რომლებიც მდებარეობდა სიონის მთაზე.²⁴¹ თუმცა რეალურად, თუკი კედელი მწვანე ზოლის აღმოსავლეთით აღიმართებოდა, მომლოცველებს სიონის მთაზე მოსახვედრად მაინც მოუწევდათ კედლის გავლა, შესაბამისად გაუგებარია რას ემსახურება ხაზგასმა იმისა, რომ ბარიერი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე აღიმართა და ამითი შეიზღუდა პალესტინელთა ხელმისაწვდომობა წმინდა ადგილებზე. აქვე გასათვალისწინებელია, რომ რეალურად შეზღუდვას დაექვემდებარა მხოლოდ მოქალაქეთა გადაადგილება კონკრეტული მარშრუტით, რადგან მათ თავისუფლად აღარ შეეძლოთ ნებისმიერ მონაკვეთზე გადმოეკვეთათ მწვანე ზოლი, არამედ მხოლოდ ბარიერში გახსნილი სასაზღვრო გამშვები პუნქტების მეშვეობით.

საკონსულტაციო დასკვნაში ასევე ვხვდებით საკმაოდ უცნაურ მითითებას ფართოდ განმარტებად შრომის, ცხოვრების ადექვატური პირობების, ჯანმრთელობის, განათლებისა და ბავშვთა დაცვის უფლებებზე.²⁴² ყოველივე ამ უფლებების შეზღუდვის ფაქტზე დაყრდნობით სასამართლომ დაასკვნა, რომ კედლის მშენებლობით იცვლებოდა პალესტინის დემოგრაფიული შემადგენლობა და შესაბამისად ამითი ირღვეოდა პალესტინელი ხალხის თვითგამორკვევის უფლება.²⁴³ მოსამართლე *კოიმანსმა* თავის განცალკევებულ აზრში აღნიშნა, რომ თვითგამორკვევის უფლების საკითხი სასამართლოს სამართლებრივ ქრილში საერთოდ არ უნდა განეხილა და პოლიტიკური პროცესების იარაღად დაეტოვებინა,²⁴⁴ ხოლო მოსამართლე *ჰიგინსმა* კი მიიჩნია რომ სასამართლოს მიერ უშუალოდ კედლის მშენებლობის გაიგივება თვითგამორკვევის უფლების დარღვევასთან იყო არარეალური და ამავდროულად დაუბალანსებელიც.²⁴⁵

241 *Wall case, supra*, n.28, para.129.

242 სასამართლოს მიერ აღნიშნულ უფლებებზე მითითება მოსამართლე როზალინ ჰიგინსმა თავის განსხვავებულ აზრში მოიხსენია ტერმინით „უცნაური“ (იხ. ქვემოთ, სქოლიო 245).

243 *Wall case, supra*, n.28, para.133.

244 *Ibid.* Separate opinion of Judge P.H. Kooimans.

245 *Wall case, supra*, n.28. Dissenting opinion of Judge R. Higgins.

სასამართლო ირიბად შეეხო პროპორციულობის საკითხსაც, თუმცა მასზე მსჯელობისას სასამართლო მთელ ბარიერს განიხილავს ერთიან კონსტრუქციად და არა ცალ-ცალკე სექტორებად, შესაბამისად თუკი ერთი სექტორიც კი არაპროპორციულად იქნებოდა მიჩნეული, სასამართლო დასკვნიდა რომ მთლიანად დამცავი კედლის მშენებლობა არღვევდა პროპორციულობის პრინციპს და რეალურად ასეც მოიქცა. მან ასევე გვერდი აუარა იმ ფაქტების განხილვას, რაც წინ უსწრებდა ისრაელის მთავრობის გადაწყვეტილებას აშენებინა დამცავი ბარიერი რათა გამკლავებოდა პალესტინური ტერიტორიებიდან თვითმკვლელი ტერორისტების შემოდინების საფრთხეს.²⁴⁶ როგორც მოსამართლე ბურგენტალმა დააფიქსირა თავის განსხვავებულ მოსაზრებაში:

„[...]ყველაფერი რაც სასამართლოს მიერ ითქვა ეხება ზიანს რასაც კედელი აყენებს ადგილობრივ მოსახლეობას და ასევე აღწერას კონკრეტული საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლისა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ნორმებისა და დასკვნას რომ აღნიშნული ნორმები დაირღვა. ის რაც აკლია სასამართლოს გადაწყვეტილებას არის იმ ფაქტების გამოკვლევა, რომლებმაც შესაძლოა დამტკიცოს თუ რატომ არ უნდა გამოიყენებოდეს თავდაცვის, სამხედრო აუცილებლობის, ეროვნული უსაფრთხოებისა ან საჯარო წესრიგის დაცვის არგუმენტაცია მთლიანად კედლის ან მის რომელიმე სეგმენტთან მიმართებაში. სასამართლო ამბობს რომ „ის ვერ დარწმუნდა“, თუმცა ის არ ასაბუთებს რატომ ვერ დარწმუნდა და ზუსტად ამიტომაცაა რომ ზემოთ აღნიშნული დასკვნები არადაამაჯერებელია.“²⁴⁷

246 Dinstein, *supra*, n.7, p.273.

247 Wall case, *supra*, n.28. Dissenting opinion of Judge Buergenthal.

საერთო ჯამში, საკონსულტაციო დასკვნა მისი სამართლებრივი ბუნებიდან გამომდინარე არ არის სავალდებულო ხასიათის გადანყვეტილება, შესაბამისად სავარაუდოა, რომ სასამართლო უფრო მეტად თავისუფალი იქნებოდა კონკრეტული მოსაზრებების განვითარებაში, ვიდრე სადავო საქმეების განხილვისას, შესაბამისად ამ დასკვნაში მოცემული მსჯელობები და მათგან გამომდინარე გაკეთებული დასკვნები არ შეიძლება მივიჩნიოთ ფორმალურ სამართლებრივ საფუძველად პალესტინაში მოქმედ რეჟიმის განსაზღვრისათვის, თუმცა უნდა აღინიშნოს რომ მოსამართლეები, რომლებიც *კედლის საქმის* განხილვაში მონაწილეობდნენ საერთაშორისო სამართლის კვალიფიციურ იურისტები არიან და მათი აზრი ნამდვილად არის ანგარიშგასაწევი და განსახილველი როგორც პოზიცია, რომელსაც არსებობის უფლება ნამდვილად აქვს.

ამრიგად, მოცემულ თავში განხილული თეორიული და პრაქტიკული ინფორმაციის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ოკუპაციის სამართალი განმსჭვალულია ოკუპანტი ძალისადმი დათმობითი (*permissive*) მიდგომით, რაც მას აძლევს უფლებამოსილების ფართო არეალს. ამგვარი დათმობითი მიდგომა გამონწვეულია ისევ და ისევ ადგილობრივი მოსახლეობისა და ოკუპირებული ტერიტორიების საუკეთესო ინტერესებისათვის და არ მოიცავს დევნილი სუვერენის პოლიტიკურ, სამხედრო თუ სხვა სახის ინტერესებს. ამავდროულად, ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას ოკუპაციის სამართალი ითვალისწინებს გარკვეულ მზობრავ ნორმებსაც, რომელიც უკრძალავს ოკუპანტ ძალას საკუთარი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას და *ულტრა ვირეს* მოქმედებას.

2.6. განათლების უფლების უზრუნველყოფა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე განათლების უფლებას ეხება შენევის მე-4 კონვენცია (სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის შესახებ), რომელიც ოკუპანტ ძალას უწესებს ვალდებულებას, რომ ადგილობრივ ხელისუფლებასთან თანამშრომლობით

დაეხმაროს და წაახალისოს ბავშვზე ზრუნვისა და განათლების ყველა ინსტიტუციის გამართულ მუშაობა.²⁴⁸ ამგვარ ბავშვთა საგანმანათლებლო დაწესებულებებში კი რა თქმა უნდა უპირველესად სწორედ სკოლები მოიაზრება, ხოლო მათი „გამართული მუშაობა„ გაგებული უნდა იქნეს იმგვარად, რომ ოკუპანტ ძალას ეკრძალება საგანმანათლებლო ინსტიტუციის შიდა საქმიანობაში ჩარევა, პირიქით მას ევალება რომ გააძლიეროს ასეთი დაწესებულებები რათა მათ ძველებურად განაგრძონ თავიანთი ფუნქციების შესრულება.²⁴⁹

გარდა საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალში მოცემული ზოგადი ვალდებულებისა, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტ ძალას ასევე ეკისრება ადამიანის უფლებების დაცვის ვალდებულებაც.²⁵⁰

საკუთარ ენაზე განათლების მიღების უფლება გარანტირებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით.²⁵¹ დამატებით, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განმარტა რომ განათლების მიღების უფლება ასევე მოიცავს საკუთარი ენის დამწერლობაზე დაუბრკოლებლად სწავლას. საქმეში კატანი და სხვები მოდლოვას და რუსეთის წინააღმდეგ, სასამართლომ მიიჩნია რომ დნესტრისპირეთის თვითგამოცხადებული რესპუბლიკის ენის პოლიტიკა, მიზნად ისახავდა ამ რეგიონში მცხოვრები მოლდოველი თემის ენისა და კულტურის რუსიფიკაციას, რაც არღვევდა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას²⁵² და წარმოშობდა რუსეთის ფედერაციის პასუხისმგებლობას, დნესტრისპირეთის დეფაქტო მთავრობის ქმედებებისათვის, რადგან ამ უკანასკნელს სწორედ რუსეთის ფედერაცია უწევდა კონტროლს. გარდა ამისა, სასამართლომ სახელმწი-

---

248 GC IV, *supra*, n.10, art.50(1).

249 *Ibid*, commentary. See also: Horowitz, J. *Human Rights, Positive Obligations, and Armed Conflict: Implementing the Right to Education in Occupied Territories*, International Humanitarian Legal Studies, 1(2010), pp.304-328.

250 *Wall case, supra*, n.28, paras. 102 et. al.

251 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4.XI.1950 (ECHR), Protocol 1, art.2. For interpretation see: *Guide on Article 2 of Protocol no. 1 to the European Convention on Human Rights*, p.7, paras. 18 et al.

252 ECtHR, *Katan and others v. Republic of Moldova and Russia*, para. 144.

ფოთაშორის დავაში საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ დაადგინა, რომ ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კვიპროსში ბერძნულენოვანი მოსახლეობისათვის ბერძნულ ენაზე საშუალო განათლების მიღების შეუძლებლობა კონვენციის დარღვევაა, რადგან მოსწავლეები, რომლებმაც უკვე მიიღეს დაწყებითი განათლება ბერძნულ ენაზე შემდგომში ველარ ახერხებდნენ თავის ენაზე საშუალო განათლების მიღებას ჩრდილოეთ კვიპროსის დეფაქტო მთავრობის მიერ დანესებული აკრძალვის გამო, რის გამოც მშობლებს თავიანთი შვილები ან უნდა გადაეყვანათ კუნძულის სამხრეთ, არაოკუპირებულ ნაწილში, ან თურქულ ან ინგლისურ ენაზე გაეგრძელებინათ მათთვის განათლების მიღება.²⁵³

დნესტრისპირეთთან მიმართებით ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ შეიმუშავა მიდგომა, რომლის მიხედვითაც მოლდოვის რესპუბლიკასაც შეიძლება დაეკისროს პასუხისმგებლობა ამ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის, თუკი ის არ შეასრულებს პოზიტიურ ვალდებულებებს, რაც გულისხმობს მის ხელთ არსებულ და საერთაშორისო სამართლით დაშვებულ ყველა შესაძლო დიპლომატიური, ეკონომიკური, სამართლებრივი თუ სხვა სახის ზომების მიღებას, რათა მაქსიმალურად უზრუნველყოს კონვენციით გარანტირებული უფლებების დაცვა იმ ტერიტორიაზე, რომელიც მის საერთაშორისო საზღვრებად ითვლება.²⁵⁴

---

253 ECtHR, *Cyprus v. Turkey (merits)*, paras. 273-280.

254 See, ECtHR, *Illascu and others v. Moldova and Russia*, para. 331, *Ivantoc and Others v. Moldova and Russia*, paras. 105-111, *Katan and Others v. Moldova and Russia*, paras. 109-110.

3. ოკუპირებული ტერიტორიების საკანონმდებლო და სასამართლო სისტემა

3.1. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედი კანონმდებლობა

ნაშრომის პირველი თავი ეხება ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს, თუმცა როგორც ზემოთ აღინიშნა²⁵⁵ ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას გამოსაყენებელი სამართლებრივი რეჟიმი კომპლექსური ხასიათისაა და საერთაშორისო ნორმებთან ერთად მოიცავს, ასევე შიდა სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობას, კერძოდ (1) ადგილობრივ კანონმდებლობას, რომელიც ოკუპაციამდე მოქმედებდა, თუკი ოკუპანტი ძალის მიერ ის არ იქნა შეცვლილი ან მოდიფიცირებული და (2) ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებულ კანონმდებლობას რა სახის ან ბუნებისაც არ უნდა იყოს ის (კანონი, სამხედრო ბრძანება, რეგულაცია ა.შ.). ეს თავი განიხილავს სწორედ იმ შიდა სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობას, რომელიც უნდა იყოს გამოყენებული ტერიტორიის სამხედრო ოკუპაციისას. აქვე აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მოქმედება არამც და არამც არ წყდება ან არ იცვლება შიდა სამართლებრივი ნორმების მიღებით ან მოდიფიცირებით, ეს განსაკუთრებით ეხება დაცულ პირებთან მიმართებით არსებულ ნორმებს, რადგან ჟენევის მე-4 კონვენცია პირდაპირ აცხადებს, რომ სამოქალაქო პირთა დაცვის გარანტიები არ შეიძლება ოკუპანტი ძალის ცალმხრივი ადმინისტრაციული თუ საკანონმდებლო ზომის მიღებით შეიცვალოს.²⁵⁶ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებს მაშინაც უპირატესობა მიენიჭება, როდესაც ოკუპანტი ძალა არ ცვლის ადგილობრივ კანონმდებლობას, მაგრამ სწორედ ეს მოქმედი კანონები მოდის წინააღმდეგობაში ოკუპაციის სამართლის ნორმებთან.²⁵⁷

ჰააგის რეგულაციების მიხედვით ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპაციამდე მოქმედი კანონმდებლობა ავტომატურად

255 იხ. წიგნის პირველი თავი.

256 GC IV, *supra*, n.10, art.47.

257 Boon, K.E. *The Future of the Law of Occupation* in Canadian Yearbook of International Law, no.46, 2008, p.125.

ვრცელდება გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა მისი შესრულება აბსოლუტურად შეუძლებელია.²⁵⁸ თუმცა არსებული პრაქტიკიდან გამომდინარე, ოკუპანტი ძალა ყოველთვის გარკვეულწილად ცვლის არსებულ კანონმდებლობას, რათა გაუმარტივდეს დაკავებული ტერიტორიის ადმინისტრირება. აქვე აღსანიშნავია, რომ ჰააგის 43-ე რეგულაცია ვრცელდება მხოლოდ იმ ადგილობრივ კანონებზე, რომელიც ოკუპაციის დაწყებისას უკვე მოქმედებდა ტერიტორიაზე, შესაბამისად დევნილი სუვერენის მიერ ოკუპაციის პერიოდში მიღებული კანონები ავტომატურად არ გავრცელდება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე.²⁵⁹ თუკი ოკუპანტი ძალა გადმოიტანს დევნილი სუვერენის მიერ მიღებულ ახალ კანონებს თავის სამხედრო ბრძანებებსა ან დეკრეტებში, მხოლოდ მაშინ აღსრულდება ახალი კანონები ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, მაგრამ ეს მთლიანად ოკუპანტის დისკრეციასა და მას ამგვარი კანონების გადმოტანის ვალდებულება არ აქვს.²⁶⁰ თავის მხრივ განდევნილ სუვერენს სრული უფლება აქვს მიიღოს კანონები ოკუპირებული ტერიტორიებისათვის და ქვეყნის არაოკუპირებულ ნაწილში აღასრულოს ისინი. ეს უფლება მომდინარეობს მისი უწყვეტი სუვერენიტეტის პრინციპიდან, რადგან ოკუპაცია არ იწვევს კანონიერი მმართველის სუვერენიტეტის დაკარგვას.²⁶¹ მაგრამ საერთაშორისო სამართლის გადმოსახედიდან, თუკი ადგილი ექნება კონფლიქტს ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებულ საკანონმდებლო აქტებსა და განდევნილი სუვერენის მიერ მიღებულ ახალ კანონებს შორის, უპირატესობა ოკუპანტის მიერ შექმნილ კანონმდებლობას მიენიჭება.²⁶² ოკუპანტი, როგორც წესი, შეცვლის, გააქუმებს ან შეაჩერებს ისეთი ადგილობრივი კანონების მოქმედებას, რომელიც პოლიტიკური ბუნებისაა, ასევე პოლიტიკურ პრივილეგიებს ანიჭებს ადგილობრივ ხელისუფლებას, რათა უზრუნველყოს თავისი სამხედრო

---

258 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.43.

259 Stein, E. *Application of the Law of the Absent Sovereign in Territory under Belligerent Occupation: the Schio Massacre* in Michigan Law Review, vol.46, no.3, 1948, p.349.

260 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, pp.101-102.

261 Dinstein, *supra*, n.7, p.58-59.

262 Feilchenfeld, E.H. *The International Economic Law of Belligerent Occupation*, Washington, 1942, pp.135-136.

ინტერესებისა და ჯარის უსაფრთხოების დაცვა. სამართლებრივად ამგვარი ცვლილებები ყოველთვის დროებითი ხასიათისაა, რადგან ოკუპაცია იმთავითვე ოკუპანტი ძალის დროებით მმართველობას მოიაზრებს.²⁶³ ოკუპანტი სამხედრო ინტერესებიდან გამომდინარე დიდი ალბათობით შეაჩერებს სამხედრო განწვევასთან, იარაღის ტარებასთან, შეკრების თავისუფლებასთან, არჩევნების უფლებასთან, პრესის თავისუფლებასთან, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე თავისუფალი გადაადგილებისა ან ამ ტერიტორიის დატოვებასთან დაკავშირებულ საკანონმდებლო ნორმებსაც.²⁶⁴

ზოგადად, უფრო მართებულია ოკუპანტი ძალის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის კანონიერების შეფასება ნეგატიურ ასპექტში, რადგან ჰააგის 43-ე რეგულაციაც ამ სტილშია ფორმულირებული, შესაბამისად შეიძლება ითქვას რომ ძირითადი წესის მიხედვით, ოკუპანტს ეკრძალება ადგილობრივი კანონების შეცვლა, მაგრამ საჭიროა განისაზღვროს ის საგამონაკლისო შემთხვევები, როდესაც მას ეძლევა უფლება შეაჩეროს ან შეცვალოს ადგილობრივი კანონმდებლობა და მიიღოს ახალი კანონი. მეცნიერები ამგვარ გამონაკლისებად მიიჩნევენ შემდეგ გარემოებებს: (1) ოკუპანტი ძალას შეუძლია კანონშემოქმედებითი საქმიანობა განახორციელოს მხოლოდ ოკუპაციის პერიოდში – ოკუპანტის ვალდებულება აღადგინოს და შეინარჩუნოს საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება შეზღუდულია *ratione temporis* მხოლოდ ოკუპაციის პერიოდით.²⁶⁵ ამავედროულად, რაც უფრო დიდ ხანს გრძელდება ოკუპაცია, სავარაუდოა რომ ოკუპანტი ძალა შეცვლის უფრო მეტ კანონს, რათა მოქმედი საკანონმდებლო სივრცე მოერგოს შეცვლილ სოციალურ საჭიროებებს;²⁶⁶ (2) ოკუპანტს სამხედრო აუცილებლობის გარდა სხვა მიზნითაც შეუძლია კანონშემოქმედება – „აბსოლუტურად შეუძლებლობის“ მნიშვნელობა ბუნდოვანია, ზოგი მიიჩნევს რომ ეს მხოლოდ

263 von Glahn, *supra*, n.92, p.98.

264 Greenspan, *supra*, n.22, p.223.

265 Lauterpacht, *supra*, n.38, pp.436-437.

266 H CJ 337/71 *Christian Association for the Holy Places v. Minister of Defense et al.*, in IYHR, vol.2, 1972, p.354.

სამხედრო აუცილებლობით გამოწვეულ „შეუძლებლობას“ გულისხმობს, ხოლო სხვების აზრით „აბსოლუტური შეუძლებლობა“ ნებისმიერი სახის აუცილებლობაზე მიუთითებს. პრაქტიკაშიც სასამართლოები ხშირად აღიარებენ ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებული საკანონმდებლო აქტების ფართო სპექტრის კანონიერებას, თუნდაც ამგვარი კანონების მიღება სამხედრო აუცილებლობით არ იყოს გამოწვეული;²⁶⁷ (3) ოკუპანტს შეუძლია კანონშემოქმედება თავისი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად – ამ მიზნით ადგილობრივი კანონების შეცვლა დავის საგანი არაა არც ჰააგის რეგულაციების 43-ე და არც ჟენევის მე-4 კონვენციის 64(2) მუხლის მიხედვით, რადგან თავად ოკუპაციის სამართლის სულისკვეთება ემსახურება ოკუპანტი ჯარის უსაფრთხოების ინტერესებს. თუმცა ამ მიზნით მიღებულმა კანონმა არაფრით არ შეიძლება ოკუპანტს ისეთი ზომების მიღების ნება დართოს, რაც სპეციფიკურად აკრძალულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით (მაგ. კოლექტიური სასჯელი, მასობრივი დეპორტაცია ა.შ.); (4) ოკუპანტს შეუძლია მიიღოს კანონები, რაც საჭიროა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმპლიმენტაციისათვის – ეს საჭიროა იმისათვის რომ მან ჯეროვნად მოახდინოს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირება და სრულად შეასრულოს მასზე დაკისრებული მოვალეობები თუკი ადგილობრივი კანონმდებლობით ეს შეუძლებელია. ამგვარი ვალდებულებები შეიძლება მოიცავდეს ბავშვთა კეთილდღეობას, შრომას, საკვებს, ჰიგიენას და საზოგადო ჯანდაცვის უზრუნველყოფას,²⁶⁸ ასევე რასობრივი ან რელიგიური უმცირესობების პირობების გაუმჯობესებას;²⁶⁹ (5) ოკუპანტს შეუძლია კანონშემოქმედებითი საქმიანობის განხორციელება როდესაც ეს საჭიროა საჯარო წესრიგისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების დასაცავად, რადგან ამ მიზნის მიღწევა ოკუპანტის ნებისმიერი ქმედების კანონიერების საფუძველია.²⁷⁰

ჟენევის მე-4 კონვენციის 64-ე მუხლი მართალია სისხლის სა-

267 Sassoli, *supra*, n.63, p.674.

268 Final Record of the Geneva Conference, working document of the 3rd committee working on GC IV, pp. 672, 833.

269 GC IV, *supra*, n.10, art.64(2), commentary (1958).

270 Sassoli, *supra*, n.63, p.678.

მართლის კანონმდებლობას ეხება, მაგრამ კონვენციის კომენტარებიდან ირკვევა რომ ეს მუხლი ფართოდ უნდა იყოს გაგებულნი და მოიცავს ყველა სახის კანონს. შესაბამისად ის საფუძვლები, რომელთა არსებობის დროსაც ოკუპანტს შეუძლია სისხლის სამართლის ნორმები შეცვალოს, ანალოგიურად უნდა გამოიყენებოდეს სხვა კანონების შეცვლის პროცესშიც.²⁷¹ ზოგიერთ შემთხვევაში ადგილობრივი კანონმდებლობის შეცვლის დამატებით საფუძვლად შეიძლება მოგვევლინოს მისი შეუსაბამობა ზოგად საერთაშორისო სამართალთან ან გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ ოკუპანტისათვის მიცემული უფლებამოსილება რომ შეცვალოს კონკრეტული კანონი.²⁷²

ოკუპანტი ძალის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კანონშემოქმედებითი საქმიანობის პროცესში მოქმედებს პრეზუმფციად, რომ ოკუპაცია დროებითია, თუმცა ამ პერიოდში ოკუპირებული ქვეყნის სუვერენიტეტი ხდება დომინანტი, მაგრამ ოკუპანტი სახელმწიფო ახორციელებს *de facto* მმართველობას აღნიშნული სუვერენიტეტის განგრძობითობის აღიარების კვალდაკვალ.²⁷³ აქედან გამომდინარე ოკუპანტი ძალას არ შეუძლია გაავრცელოს თავისი შიდა კანონმდებლობა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე.²⁷⁴ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტი ძალის მიერ შექმნილ დასახლებებში საკუთარი კანონმდებლობის პერსონალური იურისდიქციის საფუძველზე გავრცელების შემთხვევას ვხვდებით ისრაელის მაგალითზე, რომელზეც ვრცლადაა საუბარი ამ ნაშრომის ბოლო თავში.

ზოგადად მიჩნეულია, რომ სამოქალაქო კანონმდებლობა ყველაზე ნაკლებად სავარაუდოა რომ შეიცვალოს, რადგან ის არეგულირებს კერძო ურთიერთობებს.²⁷⁵ თუმცა როგორც ამ ნაშრომის მეექვსე თავშია ახსნილი, გარკვეულწილად კერძო-

---

271 Boon, *supra*, n.257, p.125.

272 UK *Manual on the Law of Armed Conflict* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2004) para.11.11.

273 Shraga, D. *Military Occupation and UN Transitional Administrations: The Analogy and Its Limitations* in Kohen, M.G. (ed.) *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution through International Law*, Leiden, 2007, p.481.

274 Boon, *supra*, n.257, p.123.

275 von Glahn, *supra*, n.92, p.99.

სამართლებრივი ურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმებიც შეიძლება დაექვემდებაროს ცვლილებას, თუკი ეს ემსახურება ლეგიტიმურ მიზანს, კერძოდ ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობას.

რაც შეეხება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შეცვლას – ამგვარი ცვლილება აუცილებელი საჭიროებით უნდა იყოს განპირობებული და აკმაყოფილებდეს ყველა იმ პრინციპს, რაც სისხლის სამართალში არსებობს (კანონის რეტროაქტიული ძალის აკრძალვა, სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება და ა.შ.)²⁷⁶

ოკუპანტი ძალის მიერ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შეცვლის უფლებამოსილებაზე მსჯელობისას ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ ის სისხლის სამართლებრივი ნორმები, რომელიც ახდენს საოკუპაციო ჯარის ან მისი უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებების კრიმინალიზაციას და ის ნორმები, რომლებიც ოკუპირებული ტერიტორიის მაცხოვრებლებს შორის წარმოშობილ ურთიერთობებში აწესებს სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. 64-ე მუხლის მიზნებიდან გამომდინარე ოკუპანტს უნდა შეეძლოს არსებული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის იმგვარად შეცვლა, რომ დასჯადი გახდეს პირველი კატეგორიის ქმედებები და ქმედებები, რომელთა კრიმინალიზაციაც აუცილებელია ტერიტორიის კონტროლისა და საოკუპაციო ჯარის დაცვისათვის. ზოგადად, სისხლის სამართლის მოქმედი კანონმდებლობის ის ნაწილი, რაც არაა დაკავშირებული ოკუპანტის სამხედრო მიზნებთან უცვლელად უნდა დარჩეს, მისი მოდიფიკაცია დაიშვება მხოლოდ საჯარო წესრიგის და უსაფრთხოების შენარჩუნების მოტივით, მაგრამ ამის მტკიცების სტანდარტი საკმაოდ მაღალია.²⁷⁷

ვინაიდან ოკუპანტის მიერ კანონმდებლობის შეცვლის უფლებამოსილება ომის სამართლიდან მომდინარეობს და არა დაკავებული ტერიტორიის სუვერენიტეტისგან, ამიტომ იგი არაა ვალდებული ნებისმიერი საკანონმდებლო ცვლილებისას იხელ-

---

276 Green, L.C. *The Contemporary Law of Armed Conflict*, Manchester, 2008, pp.290-291.

277 Barican, *supra*, n.113, p.15.

მძღვანელოს კანონშემოქმედების არსებული პროცედურებით, შესაბამისად პარლამენტის მიერ კანონის მიღების პროცედურები, როგორც წესი, უგულვებლყოფილი იქნება ოკუპანტის მიერ. ამის საპირისპიროდ, ოკუპანტი ძალის მიერ საკანონმდებლო ხელისუფლება ხორციელდება სპეციალური ბრძანებების ან დეკრეტების გამოცემით, ან ოკუპირებული ტერიტორიის სამართლებრივ სისტემაში ახალი პრინციპებისა თუ ჩვეულებების დამკვიდრებით.²⁷⁸

რეალურად, ჰააგის 43-ე რეგულაცია ჟენევის მე-4 კონვენციის 64-ე მუხლთან ერთად ოკუპანტი ძალის ხელში შესანიშნავი კონვენციური იარაღია, რომელსაც ეს უკანასკნელი ისე გამოიყენებს როგორც უნდა, რადგან ის მოქმედებს საკმაოდ ფართო დისკრეციის ფარგლებში. თუკი ოკუპანტი მოისურვებს მას შეუძლია გაამართლოს მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობა ყველა ასპექტში, ხოლო თუკი იგი რაიმე ზომებს არ იღებს, შეუძლია ეს ზემოთ ხსენებული დებულებებით დადგენილი „ზღვრით“ ახსნას.²⁷⁹

თუმცა ჰააგის 43-ე რეგულაციისა და ჟენევის მე-4 კონვენციის 64-ე მუხლის ამგვარი ინტერპრეტაციის შემთხვევაშიც მაინც დგება მომენტი, როდესაც ოკუპანტის მიერ მიღებული კანონმდებლობის მოქმედება უნდა შემონმდეს. როგორც წესი, ეს ხდება ტერიტორიის დეოკუპაციის და მასზე პირვანდელი სუვერენის მმართველობის აღდგენის შემდეგ. ზოგადად, ოკუპანტის მიერ ადგილობრივი კანონმდებლობის საფუძველზე მიღებული/გამოცემული ხელშეკრულება თუ სამოქალაქო აქტი ითვლება კანონიერად და დაბრუნებული სუვერენის მიერ უნდა იქნას აღიარებული, როგორც მოქმედი. მაგრამ, როდესაც ოკუპანტი ცვლის შიდა კანონმდებლობას, რის საფუძველზეც ეს აქტები გამოიცა, მათი ნამდვილობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება. ასეთ დროს მაგ. აშშ-ის უზენაესი სასამართლო იყენებს მიდგომას,²⁸⁰

---

278 Halleck, H.W. *Halleck's International Law or Rules Regulating the Intercourse of States in Peace and War*, vol. II, London, 1878, p.482.

279 Benvenisti, *supra*, n.25, p.77.

280 ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებული კანონმდებლობის შეცვლის აშშ-ის უზენაესი სასამართლოსეული პრაქტიკის შესახებ დეტალურად იხ. Shanker, M.G. *The Law of Belligerent Occupation in the American Courts* in *Michigan Law Review*, vol.50, no.7, 1952, section III, pp.1076 et al.

რომლის მიხედვითაც ოკუპანტი ძალის მიერ გამოცემული სამართლებრივი აქტები, რომელიც საჭიროა საჯარო წესრიგის და საზოგადოებრივი ცხოვრების გამართულად წარმართვისათვის არის ნამდვილი და დაბრუნებული სუვერენის მიერ უნდა იყოს აღიარებული მათი ნამდვილობა, მანამ სანამ ის არ შეცვლის ან გააუქმებს ამ აქტებს. ნებისმიერი ასეთი ცვლილება უნდა იყოს მხოლოდ პროსპექტიული და არავითარ შემთხვევაში რეტროაქტიული. თავის მხრივ, ოკუპანტის მიერ მიღებული ის სამართლებრივი აქტები, რომელიც აშკარად პოლიტიკური ხასიათისაა და ემსახურება მხოლოდ მისთვის საომარ ან სხვაგვარი უპირატესობის მიღებას ბათილია და დაბრუნებული სუვერენიც არ სცნობს მათ ნამდვილობას.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი ადგილობრივი საკანონმდებლო სისტემის ნებისმიერი ცვლილების კანონიერება უნდა შემოწმდეს სწორედ იმ ტესტის მიხედვით, რითაც მოწმდება ოკუპანტის ქმედება სამოქალაქო მოსახლეობასთან მოპყრობის თვალსაზრისით, რადგან ორივე შემთხვევაში ოკუპანტის უფლებამოსილება მომდინარეობს ერთი და იმავე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმიდან, კერძოდ ჰააგის 43-ე რეგულაციიდან და ჟენევის მე-4 კონვენციის 64-ე მუხლიდან, შესაბამისად შეფასების ზღვარი, რომელიც ოკუპანტს აქვს ადგილობრივი კანონმდებლობის შეცვლასთან დაკავშირებით იდენტურია იმ დისკრეციისა, რასაც ის ფლობს სამოქალაქო მოსახლეობასთან მოპყრობის კუთხით ქმედებების თავისუფლებაში. ორივე შემთხვევაში ოკუპანტი ძალას აქვს მოქმედების საკმაოდ ფართო არეალი და მისი ნებისმიერი ნაბიჯის კანონიერება ეფუძნება რამდენად კეთილსინდისიერად მოქმედებს იგი და რა მიზანი ამოძრავებს – ოკუპირებული ტერიტორიის ჯეროვანი ადმინისტრირება და ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობა თუ თავისი ქვეყნის პირადი პოლიტიკური მისწრაფებები.

მას შემდეგ, რაც დადგინდა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედი სამართლებრივი ნორმების ადგილობრივი სისტემა, საჭიროა განისაზღვროს თუ როგორ ხდება აღნიშნული ნორმების გამოყენება ეროვნულ იურისდიქციებში და ვინ ახდენს ოკუპანტი ძალის მიერ საერთაშორისო თუ შიდა სამართლებრივი ნორმების

შესრულების კონტროლს. ამისათვის მნიშვნელოვანია განვიხილოთ ოკუპირებული ტერიტორიების სასამართლო სისტემა.

3.2. ოკუპირებული ტერიტორიების სასამართლო სისტემის ადმინისტრირება

ჟენევის კონვენციაში გადმოცემული ზოგადი წესის მიხედვით, ოკუპანტი ძალა ვალდებულია შეინარჩუნოს ადგილობრივი მართლმსაჯულების ორგანოები და არ შეცვალოს მოქმედი მოსამართლეების სტატუსი.²⁸¹ თუკი ადგილობრივი მოსამართლე გადაწყვიტავს რომ დარჩეს სამსახურში, მის მიერ გამოტანილი განაჩენი უნდა იყოს აღიარებული ოკუპანტის მიერ, მასვე ეკრძალება რაიმე სახის იძულება ან ზეწოლა მოსამართლეზე რათა განაჩენი გამოიტანოს ოკუპანტი სახელმწიფოს სახელით.²⁸² მიუხედავად ამ ზოგადი წესისა, ჟენევის მე-4 კონვენცია უშვებს ოკუპანტი ძალის მიერ საჯარო პირთა დათხოვნის შესაძლებლობას, თუმცა დებულება პირდაპირ მოსამართლეებს არ ასახელებს.²⁸³ მუხლის კომენტარიდან ირკვევა რომ ოკუპანტის ეს უფლება მოსამართლეებზეც ვრცელდება.²⁸⁴ უფრო მეტიც, ოკუპანტი ძალას მართლმსაჯულების ეფექტურად განხორციელების მოტივით შეუძლია ახალი სასამართლო სტრუქტურა კი შექმნას,²⁸⁵ ზოგიერთი მეცნიერი²⁸⁶ მიიჩნევს რომ ასეთ ახალ სასამართლო ორგანოში ოკუპანტს შეუძლია თავისი ქვეყნიდანაც კი დანიშნოს მოსამართლეები, თუმცა ამის სამართლებრივი საფუძველი არ გვხვდება არც ჟენევის მე-4 კონვენციაში და არც ჰააგის რეგულაციებში. ოკუპანტის მიერ თავისი მოქალაქის მოსამართლედ დანიშვნის კიდევ ერთ შემთხვევას განიხილავენ მეცნიერები, კერძოდ როდესაც ხანგრძლივი ოკუპაციი-

281 GC IV, *supra*, n.10, art.54, 64(1).

282 Schwenk, *supra*, n.66, p.406.

283 GC IV, *supra*, n.10, art.54.

284 *Ibid*, art.54(2), commentaries (1958).

285 Dinstein, *supra*, n.40, pp.114-115.

286 Greenwood, C. *The Administration of Occupied Territory in International Law* in Playfair, E. (ed.) *International Law and the Administration of Occupied Territories – Two Decades of Israeli Occupation of the West Bank and Gaza Strip*, Oxford, 1992, p.261.

სას ადგილობრივი მოსამართლეები გადადგებიან დაკავებული თანამდებობიდან, დატოვებენ ოკუპირებულ ტერიტორიას ან გარდაიცვლებიან, ან უფლებამოსილების ვადა ამოწურებათ და ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ფიზიკურად არ მოიძებნება შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე იმდენი პირი, რომელთაც სურვილი ექნებათ სრულად შეავსონ არსებული ვაკანტური მოსამართლის პოზიციები.²⁸⁷ როგორც სახელმწიფოთა პრაქტიკა აჩვენებს, ასეთ დროს მართლმსაჯულების უწყვეტი აღსრულების მიზნით, ოკუპანტმა ძალამ შესაბამისი ადგილობრივი კანონმდებლობის შეცვლის გზით შეიძლება თავისი ქვეყნიდან ჩამოიყვანოს მოსამართლეები, ან ოკუპირებულ ტერიტორიაზე განლაგებული სამხედრო მეთაურობიდან დანიშნოს ისინი.²⁸⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ ოკუპანტი სახელმწიფოს მოქალაქის ოკუპირებული ტერიტორიის საერთო სასამართლოში მოსამართლედ დანიშვნის შესაძლებლობა არაა კონვენციური ნორმა, თუმცა უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევაში ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება გამართლდეს, თუკი ოკუპანტი ძალა დაასაბუთებს რომ ადგილობრივ მოსახლეობაში არ მოიპოვებოდა შესაბამისი პირი, ვინც დაიკავებდა ვაკანტურ პოზიციას. აქ მეორე პრობლემაც იჩენს თავს, ადგილობრივი იურისტებისაგან მოსამართლეთა შერჩევა, თუკი მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად უნდა განხორციელდეს, ეს, როგორც წესი, მოიაზრებს დევნილი სუვერენის ცენტრალური ორგანოების გარკვეულ ჩართულობას შერჩევის პროცესში, რაც ოკუპაციის პირობებში გამორიცხულია. აღნიშნულ საკითხზე იმსჯელა როდოპეს სასამართლომ საბერძნეთში, რომელმაც განიხილა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში ბულგარული ოკუპაციის დროს ოკუპირებულ თრაკიის რეგიონში ბულგარული სასამართლოების მოქმედების კანონიერება; სასამართლომ *კომოტინის* საქმეში საკმაოდ წინააღმდეგობრივი მსჯელობა განავითარა და განაცხადა რომ:

მართალია, ბერძენი მოსამართლეების მიერ ოკუპირებული ტერიტორიის დატოვების შემდეგ ოკუპანტ ძალას ევალებოდა გარდამავალი ბერძნული

287 Dinstein, *supra*, n.7, pp.147-148.

288 Freeman, A.V. *War Crimes by Enemy Nationals Administering Justice in Occupied Territory* in AJIL, vol.41, 1947, p.589.

მართლმსაჯულების ორგანოს დაარსება (ბერძენი მაგისტრატი მოსამართლეებით დაკომპლექტებული, რომლებიც განაჩენს გამოიტანდნენ ბერძნული კანონმდებლობის საფუძველზე). თუმცა ეს შეუძლებელი იყო ყველა განათლებული ბერძენის დევნის გამო. ამ *de facto* სიტუაციამ გამოორიცხა სხვაგვარი მოქმედება, გარდა იმისა რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გავრცელებულიყო ბულგარული მართლმსაჯულება. რადგან ბერძნული კანონმდებლობის გამოყენება არა პრაქტიკული იქნებოდა, ბულგარული მართლმსაჯულების სისტემის გამოყენება საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად მოხდა.²⁸⁹

ზოგიერთი ქვეყნის სამხედრო სახელმძღვანელო²⁹⁰ ოკუპირებული ტერიტორიის საერთო სასამართლოების სისტემის შეჩერების შესაძლებლობას უშვებს მხოლოდ შემდეგი წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში: (1) თუკი მოსამართლეები და მაგისტრატი მოსამართლეები თავს იკავებენ თავიანთი მოვალეობის შესრულებისაგან; (2) თუკი სასამართლოები კორუმპირებული და უკანონოდ დაფუძნებულია; (3) თუკი ადგილობრივი სასამართლო სისტემა მოიშალა ოკუპაციამდე შეიარაღებული მოქმედებების პერიოდში და ოკუპანტი ვალდებულია შექმნას ახალი სასამართლო სისტემა ადგილობრივი კანონმდებლობით გათვალისწინებულ დარღვევებზე მართლმსაჯულების განსახორციელებლად.

ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილობრივი ოკუპაციის შემთხვევაში, შესაძლოა ადგილობრივი კანონმდებლობა ითვალისწინებდეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი სასამართლოების გადაწყვეტილებების გასაჩივრებას სააპელაციო წესით ქვეყნის არაოკუპირებულ ნაწილში. ამ უფლების რეალიზებას, დიდი ალბათობით დააბრკოლებს ოკუპანტი ძალა.²⁹¹ ამის ასანაზღაუ-

289 In re P. (*Komotini Case*). Greece Court of First Instance of Rhodope, Judgment No. 67 of 1948.

290 The US Field Manual, US FM 27-10, 1956, para.373.

291 Fairman, C. *Asserted Jurisdiction of the Italian Court of Cassation over the Court of*

რებლად ჟენევის მე-4 კონვენცია უშვებს ოკუპანტი ძალის მიერ სპეციალური სააპელაციო (და სამხედრო) სასამართლოების დაფუძნებას უმთავრესად ოკუპირებულ ტერიტორიაზე,²⁹² რითაც გამოირიცხება ოკუპანტი ძალის მიერ საკუთარი სასამართლო სისტემის სააპელაციო იურისდიქციის გადმოტანა თავის მიერ დაკავებულ ტერიტორიაზე.²⁹³

ადგილობრივი სასამართლოების *rationae personae* იურისდიქციასთან დაკავშირებით არსებობს ზოგადი წესი, რომ ეს სასამართლოები ვერ განიხილავენ ოკუპანტი ძალის სამხედრო დანაყოფების და ადმინისტრაციის წევრთა ქმედებების კანონიერებას.²⁹⁴ თუმცა იმდენად, რამდენადაც არც ჰააგის რეგულაციები და არც ჟენევის მე-4 კონვენცია ამ საკითხს პირდაპირ და მკაფიოდ არ აწესრიგებს, პრაქტიკაში ვხვდებით აღნიშნული ზოგადი წესიდან გადახვევის შემთხვევებსაც. ორ მსოფლიო ომამდელ პერიოდში ჰააგის რეგულაციების სულისკვეთებიდან გამომდინარე არსებობდა მოსაზრება რომ ოკუპანტი ძალის ქმედებების მართლზომიერების დადგენა, კერძოდ მოქმედებდა თუ არა ის სამხედრო აუცილებლობის პრინციპით თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, თავად ოკუპანტის უფლებამოსილებაა და არამც და არამც არ შეიძლება ამის ადგილობრივი ტრიბუნალებისათვის გადაცემა.²⁹⁵ ბელგიის საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ოკუპირებული ტერიტორიის სასამართლოების მიერ ოკუპანტის მიერ სავარაუდო დარღვევის ფაქტების განხილვა ადგილობრივი სასამართლოების მხრიდან *ultra vires* ქმედება იქნებოდა.²⁹⁶ აღნიშნული მიდგომის საპირისპიროდ, მეორე მსოფლიო ომის დროინდელ ოკუპაციის პერიოდში ადგილობრივი სასამართლოები ხანდახან უარს ამბობდნენ ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებული კანონების გამოყენებაზე რითაც ერთის მხრივ ხაზს უსვამდნენ ოკუპანტის მიერ განხორციელებული კანონ-

---

Appeal of the Free Territory of Trieste in AJIL, no.45, 1951, p.548.

292 GC IV, *supra*, n.10, art.66.

293 von Glahn, *supra*, n.92, p.116.

294 *Ibid*, p.108.

295 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.148.

296 Decision of the Court of Cassation of Belgium, May 18, 1916 in International Law Notes, no.1, 1916, p.136.

შემოქმედებითი საქმიანობის უკანონო ხასიათს, ხოლო მეორეს მხრივ საკუთარ უფლებამოსილებას - განეხილა ოკუპანტის ქმედებების კანონიერება. მაგ. ნორვეგიის საოლქო სასამართლომ განაცხადა რომ ოკუპანტის მიერ შეცვლილი კანონმდებლობა არ იყო შესრულებადი, ის არ გამოიყენებდა მოდიფიცირებულ კანონს, რადგან ეს პირდაპირ ეწინააღმდეგებოდა ჰააგის 43-ე რეგულაციას.²⁹⁷ ასევე საბერძნეთის საკასაციო სასამართლომ უკანონოდ მიიჩნია გერმანიის საოკუპაციო ადმინისტრაციის მიერ ზოგიერთი ტრიბუნალის შექმნა, რაც ეწინააღმდეგებოდა ჰააგის 43-ე რეგულაციას და უკანონო იყო.²⁹⁸ კრეტის სისხლის სამართლის სასამართლომ კი პირდაპირ განაცხადა რომ ოკუპანტი ძალის მიერ ოკუპაციის სამართლით დადგენილი ზღვარის გადაბიჯების შეფასება სწორედ თავისი [სასამართლოს] კომპეტენცია იყო.²⁹⁹

უშუალოდ ოკუპაციის პერიოდისაგან განსხვავებით, პოსტ-ოკუპაციის დროს ადგილობრივი სასამართლოები უფრო თავისუფლად განიხილავდნენ ოკუპანტი ძალის ქმედებების კანონიერებას. პრაქტიკაში იყო შემთხვევები, როდესაც ოკუპანტის კონკრეტული აქტები გააუქმა გათავისუფლებული ქვეყნის სასამართლომ, ასევე გზავდა სიტუაციები, როდესაც სასამართლომ ნამდვილად მიიჩნია ოკუპანტის ქმედება, რადგან დაადგინა რომ ის მოქმედებდა თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში.³⁰⁰

საინტერესოა, ქვეყნის ნაწილობრივი ოკუპაციისას, არაოკუპირებული ტერიტორიის ადგილობრივი სასამართლოების მიერ ოკუპანტი ძალის მიერ განხორციელებული ქმედებების სამართლებრივი შეფასების შესაძლებლობა. იმდენად რამდენადაც ეს

---

297 District Court of Aker, Norway, *Overland case*, 25 August 1943, (1943-5_ 12 AD 446, Case No. 156, p. 447).

298 Greece, Areopagus Court of Cassation, *In re S.* Judgment No. 255 of 1944 (1943-1945) 12 AD 436, Case No. 150, p. 437.

299 Greece, Criminal Court of Heraklion (Crete), *Re A.* Judgment No. 106 of 1945 (1943-1945) 12 AD 454, Case no. 162, p. 455.

300 Benvenisti, E., Saliternik, M. *The Treatment of Occupation Legislation by Courts in Liberated Territories*, in Kristjansdottir E., Nollkaemper A., Rynjaert C. (eds.) *International Law in Domestic Courts: Rule of Law Reform in Post-Conflict States*, Cambridge, 2012, pp.274-276.

სასამართლოები მოქმედებენ ოკუპირებული ქვეყნის კანონმდებლობის საფუძველზე და ამ ქვეყნის სუვერენი ინარჩუნებს მმართველობას არაოკუპირებულ ტერიტორიაზე, სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპით ცალსახაა, რომ ქვეყნის არაოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული სასამართლოები უფლებამოსილი იქნება ოკუპანტი ძალის ქმედებები შეაფასოს, როგორც ადგილობრივი კანონების, ასევე საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. მეორე საკითხია რამდენად შეიძლება ასეთი გადანყვეტილებები აღსრულდეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე და ექნება თუ არა საერთაშორისო აღიარება ამგვარ გადანყვეტილებებს.

ამ მხრივ საინტერესო შემთხვევა მოხდა კვიპროსში, რომლის საოლქო (და შემდგომში უზენესმა) სასამართლომ გააუქმა ჩრდილოეთ კვიპროსის *de facto* ხელისუფლების (რომელიც იგივედება საოკუპაციო ძალის მარიონეტულ რეჟიმად) ნასყიდობის ხელშეკრულება ბრიტანელ ნყვილთან, რომელთაც ამ კონტრაქტის საფუძველზე შეიძინეს მიწა კუნძულის ოკუპირებულ ჩრდილოეთ ნაწილში და იქ ააშენეს სახლი. ამ გადანყვეტილების ნამდვილობის და აღსრულებადობის საკითხი საბოლოოდ ევროკავშირის მართლმსაჯულების სასამართლოს განსჯადი გახდა, რომელმაც საქმის წინასწარი გადანყვეტილების პროცედურით განხილვისას განაცხადა რომ სამხრეთ კვიპროსის სასამართლოს გადანყვეტილებები, რომელიც ეხება ჩრდილოეთ ნაწილში მომხდარ სამართლებრივ ურთიერთობებს, სადაც ევროკავშირის სამართალი *de facto* არ ვრცელდება,³⁰¹ აღსრულებადია ევროკავშირის სხვა ქვეყნების (ამ შემთხვევაში დიდი ბრიტანეთის) სასამართლოების მიერ.³⁰² მიუხედავად იმისა, რომ *აპოსტოლიდესი ორამების წინააღმდეგ* საქმის ამგვარი შედეგი მხოლოდ ევროკავშირის სამართლის და არა საერთაშორისო სამართლის საფუძველზე დადგა,³⁰³ მას მაინც დიდი მნიშვნელობა

---

301 Treaty concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union, Protocol No.10, art.1(1).

302 Sanger, A. *Property Rights in an Occupied Territory* in The Cambridge Law Journal, vol.70, no.1, 2011, pp.8-9.

303 ECJ, Judgment of the Court (Grand Chamber) 28 April 2009, In Case C420/07, REFER-

აქვს როგორც მინიმუმ ევროკავშირის მასშტაბით, რადგან კვიპროსის ოკუპირებულ ნაწილში საოკუპაციო ძალასთან დადებული ნებისმიერი საინვესტიციო კონტრაქტი შესაძლოა გაუქმდეს კვიპროსის რესპუბლიკის სასამართლოების მიერ და ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებს ექნებათ ვალდებულება სცნონ ეს გადაწყვეტილებები, თუნდაც ამ საინვესტიციო დავის მონაწილეები მათი მოქალაქეები იყვნენ.³⁰⁴

ჩრდილოეთ კვიპროსზე მოქმედ სასამართლო სისტემასთან დაკავშირებით საინტერესო პრეცედენტი იყო ასევე *დემოპულოსის* საქმე, რომელიც განიხილა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ და დაუშვებლად გამოაცხადა, რადგან ამონურული არ იყო უფლების დაცვის ყველა შიდა სამართლებრივი გზა.³⁰⁵ ამგვარ გზად კი სასამართლომ მიუთითა საოკუპაციო ძალის მიერ შექმნილი კომპენსაციის კომისია (ერთგვარი სასამართლო ორგანო), რომლის კანონიერებასაც კვიპროსი არ აღიარებს, რადგან ის დაფუძნებულია უკანონო ოკუპაციის შედეგად. მართალია სასამართლოს უშუალოდ არ უმსჯელია კომპენსაციის კომისია, როგორც მართლმსაჯულების ორგანო კანონიერია თუ არა ოკუპაციის სამართლის მნიშვნელობით, მაგრამ მან არაპირდაპირ აღიარა ამ კვაზი-სასამართლო ორგანოს გადაწყვეტილებების ლეგიტიმურობა, როცა მიიჩნია ის „უფლების დაცვის შიდა სამართლებრივ მექანიზმად“. აღნიშნული მიდგომა წინააღმდეგობრივი ხასიათისაა განსაკუთრებით ისეთ ნაწილობრივი ოკუპაციის დროს, როდესაც ლეგიტიმური სუვერენი ოკუპანტის ყველა ქმედებას *ipso facto* უკანონოდ მიიჩნევს და საერთაშორისო არენაზეც ოკუპანტის ნებისმიერი ქმედება კარგავს ლეგიტიმაციას. მაგალითად როგორცაა აფხაზეთის, სამხრეთ ოსეთის ან მთიანი ყარაბაღის შემთხვევაში.

ENCE for a preliminary ruling under Article 234 EC from the Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) (United Kingdom), made by decision of 28 June 2007, received at the Court on 13 September 2007, in the proceedings *Meletis Apostolides v David Charles Orams, Linda Elizabeth Orams*, para.82.

304 Hakki, M.M. *Property Wars in Cyprus: the Turkish Position According to International Law* in The International Journal of Human Rights, vol.15, no.16, 2011, p.855.

305 ECtHR, *Demopoulos and Others v. Turkey*, nos. 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04. Grand Chamber decision on admissibility, (2010), paras.99-103.

გარდა ადგილობრივი სასამართლოებისა, რომლებმაც, ზოგადი წესის მიხედვით, ჩვეულებრივად უნდა გააგრძელოს ფუნქციონირება, ოკუპანტი ძალა უფლებამოსილია დაკავებულ ტერიტორიაზე შექმნას სამხედრო საოკუპაციო სასამართლოები რომელთაც შეეძლება ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ საოკუპაციო ძალების ან ადმინისტრაციის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულების განხილვა. ამ სასამართლოების იურისდიქცია გავრცელდება საოკუპაციო ჯარისა და ადმინისტრაციის წინააღმდეგ მიმართულ ყველა ქმედებაზე, ასევე ომის სამართლის წესებისა და ჩვეულებების სავარაუდო დარღვევებზე, ხოლო ადგილობრივი სასამართლოების განსჯადი დარჩება დავები, რომელიც წარმოიშობა ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობას შორის სამოქალაქო ან ქონებრივ ურთიერთობებში.³⁰⁶ ომის დანაშაულების განხილვა შეიძლება შევიდეს ამ საოკუპაციო სასამართლოების იურისდიქციაში ან ადგილობრივი სასამართლოების განსჯადი დარჩეს, შესაბამისად ოკუპანტს ეძლევა მოქმედების თავისუფლება თუ რომელ იურისდიქციას დაუქვემდებარებს ომის დანაშაულების განხილვას.³⁰⁷ აღსანიშნავია, რომ სამხედრო საოკუპაციო სასამართლოს უნდა ჰქონდეს ის დამახასიათებელი ნიშნები, რაც საჭიროა ეფექტიანი მართლმსაჯულების განხორციელებისათვის (დამოუკიდებლობა, მიუკერძოებობა, სამართლებრივი საფუძველი, აპოლიტიკურობა)³⁰⁸ და ამითი განსხვავდება ის სტატუსის განმსაზღვრელი კომპეტენტური ტრიბუნალისაგან, რომელიც იქმნება ჟენევის მე-3 კონვენციის საფუძველზე.³⁰⁹

ასევე დასაშვებია ცალკე ტრიბუნალის შექმნა, რომელიც განიხილავს საოკუპაციო ჯარის წევრების მიერ შესაძლო დანაშაულის ან დისციპლინური გადაცდომის ჩადენის შემთხვევებს.³¹⁰ ამგვარი სპეციალური ტრიბუნალის შექმნას ითვალისწინებს ზოგიერთი ქვეყნის სამხედრო სახელმძღვანელო.³¹¹ თუმცა საო-

306 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, pp.157-159.

307 Sassoli, *supra*, n.63, p.675.

308 Dinstein, *supra*, n.7, p.150.

309 GC III, *supra*, n.122, art.5.

310 Schwenk, *supra*, n.66, p.405.

311 US Field Manual (1956), para.374, UK Military Manual (1958), para.522.

კუპაციო ჯარის წევრების გადაცდომებს შეიძლება განიხილავდეს ოკუპანტი ქვეყნის ეროვნული სასამართლოებიც ან საომარი ტრიბუნალები.³¹²

ოკუპანტი ძალის ქმედებების კანონიერებას, როგორც ზემოთ აღინიშნა, უმეტეს შემთხვევაში არ განიხილავს ოკუპირებული ქვეყნის ადგილობრივი სასამართლო, არამედ თავად ოკუპანტი ქვეყნის სასამართლო. ისრაელის პრაქტიკიდან გამომდინარე, სამხედრო მეთაურობის ქმედებების და სამართლებრივი აქტების კანონიერების დადგენა შეუძლია უზენაეს სასამართლოს, რომელიც ამგვარი დავების განხილვისას წარმოდგენილია მართლმსაჯულების უმაღლესი სასამართლოს სახით და განხილვაც სპეციალური პროცედურით მიმდინარეობს. ამ სასამართლოს წინაშე მომჩივანი შეიძლება იყოს ოკუპირებული ტერიტორიის დაცული მოსახლეობა და ყოფილა შემთხვევები, როდესაც სასამართლოს გაუუქმებია სამხედრო მეთაურობის ბრძანებები ან დაუვალებია დაგეგმილი მისაღები ზომების შეცვლა.³¹³ აღსანიშნავია, რომ უზენაესი სასამართლოს შეფასებით, თავისი უფლებამოსილება რომ განიხილოს საოკუპაციო მთავრობის ქმედებების კანონიერება, მომდინარეობს ისრაელის კანონმდებლობიდან და არაა დამოკიდებული სამხედრო მთავრობის ნებართვაზე.³¹⁴

ისრაელის პრაქტიკიდან ასევე საინტერესოა ეროვნული სასამართლოების იურისდიქციის გავრცელება ოკუპირებულ დასავლეთ სანაპიროში მცხოვრებ ისრაელის მოქალაქეებს შორის წარმოშობილ ურთიერთობებზე.³¹⁵ თავდაპირველად ისრაელის ეროვნულ სასამართლოებს ჰქონდათ მცდელობა პერსონალობის საფუძველზე საკუთარი განსჯადობის ქვეშ მოექცია სამოქალაქო დავები, რომელშიც ორივე მხარე დასავლეთ სანაპიროში მცხოვრები ისრაელის მოქალაქე იყო, თუმცა მოგვიანებით ეროვნულმა სასამართლოებმა ასევე მოიცვა საქმეები, რომელშიც ერთი მხარე ისრაელის მოქალაქე იყო, ხოლო მეორე კი ოკუ-

312 Dinstein, *supra*, n.7, p.151.

313 მაგ. ბარეირის საქმე, იხ. სქოლიო 148.

314 დეტალურად იხ. Benvenisti, *supra*, n.25, Chapter: 8.2.5. pp.217-224.

315 დეტალურად იხ. ამ ნიგნის 7.2.1.2. ქვეთავი.

პაციის სამართლით დაცული პირი.³¹⁶

ისრაელის საერთო სასამართლოების იურისდიქციის გავრცელება ოკუპირებულ დასავლეთ სანაპიროზე ამ დრომდე სამართლებრივი დავის საგანი პირდაპირ არ გამხდარა, მაგრამ ისრაელის უზენაეს სასამართლოს (როგორც მართლმსაჯულების უმაღლეს სასამართლოს) მაინც მოუწია ამ საკითხზე მსჯელობა და საერთო სასამართლოების განსჯადობის გავრცელება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მიიჩნია კანონიერად საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. სასამართლო დაეყრდნო ზოგად საერთაშორისო სამართალში არსებულ სახელმწიფოთა უფლებას რომ გამოიყენონ ექსტრატერიტორიული იურისდიქციის პრინციპი. სასამართლოს აზრით, ამგვარი იურისდიქციის გავრცელება არ ლახავს სხვა ქვეყნის სუვერენიტეტს, რადგან იურისდიქცია ვრცელდება ისეთ ტერიტორიაზე, რომელიც არაა ისრაელის ნაწილი მაგრამ ადმინისტრირდება ისრაელის მიერ.³¹⁷ ერთ-ერთ საქმეში სასამართლომ განმარტა, რომ:

ფაქტობრივად ისრაელი ახორციელებს [ოკუპირებულ] ტერიტორიებზე სუვერენის შეჩერებულ ძალაუფლებას საერთაშორისო სამართლის წესებით დადგენილი ოკუპაციის სამართლის საფუძველზე. ისრაელის სასამართლო მხოლოდ თეორიულად მოქმედებს სხვა სუვერენის ტერიტორიაზე. რეალურად, იმდენად რამდენადაც ეს ტერიტორია დაკავებული აქვს IDF-ს, ხელისუფლებაც ისრაელის ხელშია და ამიტომ არაა საფრთხე იმისა რომ სხვა ძალის მმართველობაში ხდება ჩარევა.³¹⁸

ოკუპირებული ტერიტორიების სასამართლო სისტემის ადმინისტრირებისას მთავარი პრინციპია რომ არ დარჩეს რაიმე ღია ხვრელი, რომლის მეშვეობითაც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე სამართლებრივი დავა არ გადაწყდება სასამართლო ორგანოების მიერ. ზოგადი წესის მიხედვით, ადგილობრივი სასა-

316 Benvenisti, *supra*, n.25, Chapter: 8.3.2. pp. 228-233.

317 H CJ 179/77 *Bank Leumi Le-Israel B.M. v. Hirschberg* (1978).

318 H CJ 211/73 *Shurpa v. Wechsler* (1973).

მართლოები აგრძელებენ მოქმედებას, ოკუპანტი კი დამატებით აფუძნებს სამხედრო სასამართლოებს სპეციფიკური *ratione materiae* იურისდიქციით, ოკუპანტი ძალის ქმედებების კანონიერების განხილვა კი შეიძლება მოხდეს როგორც ადგილობრივი სასამართლოების, ისე ოკუპანტის ეროვნული მართლმსაჯულების სისტემის ან საერთაშორისო ტრიბუნალების მიერ.

4. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი ადამიანის უფლებათა რეჟიმი

ნაშრომის მოცემული თავი განიხილავს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი ადამიანის უფლებათა რეჟიმის კონკრეტულ ასპექტებს. კვლევის ეს ნაწილი მოკლედ ეხება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლისა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ურთიერთმიმართების ვრცელ თემას, თუმცა ძირითადად ფოკუსირებულია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის საკითხზე. ამ კუთხით, კვლევა საინტერესო მიგნებას გვთავაზობს, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაფუძნების საკითხის ფართო მიმოხილვის გზით. ამ საკითხზე ზოგად მსჯელობას მოსდევს *case study*, პალესტინაში მოქმედ არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების პასუხისმგებლობის მაგალითზე.

4.1. პასუხისმგებლობის საკითხი

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი უპირველესად მშვიდობის დროს მოქმედებით ხასიათდება, თუმცა ეჭვგარეშეა რომ გარკვეული ხარისხით ის შეიარაღებული კონფლიქტის დროსაც აგრძელებს მოქმედებას. როგორც მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ განმარტა *ბირთვული იარაღის საქმეზე*:

„სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ პაქტის დაცვა არ წყდება ომიანობის დროსაც, გარდა მე-4 მუხლით გათვალისწინებული გადახვევის შემთხვევებისა, რაც დაშვებულია საგანგებო მდგომარეობის დროს.“³¹⁹

კედლის საქმეშიც სასამართლო იგივე მსჯელობის ხაზს გაჰყვა, როდესაც განაცხადა, რომ ადამიანის უფლებათა კონვენციებით

---

319 *Nuclear Weapons case, supra*, n.44, para.25.

გარანტირებული დაცვა არ წყდება შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, გარდა პაქტის მე-4 მუხლით დაშვებული გადახვევის შემთხვევებისაო.³²⁰

ის ფაქტი, რომ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი უშვებს ომიანობის დროს კონკრეტული უფლებებიდან გადახვევის შესაძლებლობას განაპირობებს იმას, რომ რომელი უფლებებიდანაც გადახვევა დაუშვებელია, ადამიანის უფლებათა სამართალი მხოლოდ ამ უფლებებით აგრძელებს მოქმედებას შეიარაღებული კონფლიქტის დროს. ჟენევის კონვენციების 1-ლი დამატებითი ოქმის 72-ე მუხლი აცხადებს, რომ მონინალმდევე მხარის ხელში მოხვედრილი პირების დაცვის სტანდარტი რაც ამ მუხლშია მოცემული არის დამატებითი „საერთაშორისო კონფლიქტის დროს მოქმედი სხვა ადამიანის უფლებათა დაცვის ფუნდამენტური სტანდარტებისა“.³²¹ სავარაუდოდ ამ „ფუნდამენტურ სტანდარტებში“ იგულისხმება სწორედ ისეთი უფლებები, რომელთაგან გადახვევა დაუშვებელია ომიანობის დროსაც კი.³²²

ICCPR-ის 2(1) მუხლი ამბობს, რომ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ პაქტში მოცემული უფლებების დაცვა პირებისათვის საკუთარ ტერიტორიაზე და თავის იურისდიქციის ქვეშ.³²³ ერთ-ერთი განმარტებით, აღნიშნული გულისხმობს რომ სახელმწიფოებს ევალებათ უზრუნველყონ იმ პირთა უფლებების დაცვა, რომლებიც იმყოფებიან ამ სახელმწიფოების ტერიტორიაზე და ამავედროულად ამ სახელმწიფოს იურისდიქციის ქვეშ არიან.³²⁴ ამის საწინააღმდეგო პოზიციას მიემხრო ICJ *კედლის* საქმეში, სადაც მან განაცხადა, რომ აღნიშნული დებულების სწორი განმარტება გულისხმობდა სახელმწიფოების ვალდებულებას უზრუნველყონ უფლებების დაცვა პირებისათვის,

---

320 *Wall case, supra*, n.28, para.105.

321 AP I, *supra*, n.11, art.72.

322 *Ibid*, commentary.

323 International Covenant on Civil and Political Rights, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, art.2(1).

324 Dinstein, *supra*, n.7, p.80.

რომლებიც მის ტერიტორიის გარეთ არიან, მაგრამ ამ სახელმწიფოს იურისდიქციის ქვეშ ექცევიან, მაგ. როგორცაა ოკუპირებული ტერიტორიები.³²⁵ ალსანიშნავია რომ ალფეი მენაშეს საქმეში ისრაელის უზენაეს სასამართლოსაც არ დაუფიქსირებია ICJ-საგან განსხვავებული პოზიცია ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედი ადამიანის უფლებათა რეჟიმის შესახებ.³²⁶

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომაც დაადასტურა რომ ადამიანის უფლებათა რეჟიმი შეიძლება ექსტრა-ტერიტორიულადაც ვრცელდებოდეს³²⁷ და რომ ამგვარი რეჟიმი მოქმედებს ასევე ოკუპირებულ ტერიტორიებზეც.³²⁸

მართალია, ICCPR და ECHR-იც სავალდებულოა მხოლოდ ამ ხელშეკრულებების მხარეთათვის, მაგრამ ამ კონვენციებში გადმოცემული უფლებების უმეტესობა ჩვეულებითი სამართლის ნორმებია, შესაბამისად მათი მოქმედება ჩვეულებითი სახით გავრცელდება ოკუპირებულ ტერიტორიებზე, რადგან ამგვარ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლეობა სარგებლობს ადამიანის უფლებათა სამართლის, როგორც სახელმწიფოებო ისე ჩვეულებით ნორმებში მოცემული დაცვით. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედი ადამიანის უფლებათა სამართლის რეჟიმთან დაკავშირებით მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ ზოგადად განაცხადა, რომ როგორც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, ასევე ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალიც მოქმედებს ასეთ ტერიტორიებზე.³²⁹ რადგან სასამართლომ კონკრეტული ადამიანის უფლებათა ინსტრუმენტები არ მიმოიხილა, სავარაუდოა რომ იგი გულისხმობდა ადამიანის უფლებათა მთელს *corpus*, მოცემულს როგორც სახელმწიფოებო ისე ჩვეულებითი სამართლის ნორმებში.

---

325 *Wall case, supra*, n.28, para.111.

326 *Dinstein, supra*, n.7, p.80.

327 ECtHR, *Bankovic, Stojanovic, Stoimedovski, Joksimovic and Sukovic v. Belgium, the Czech Republic, Denmark, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Spain, Turkey, and the United Kingdom*, No. 52207/99 (2001).

328 ECtHR, *Loizidou v. Turkey*, no.15318/89, judgment on merits (1996), paras.49 et. al.

329 *Case concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, ICJ Reports 2005, para.216.

4.2. გადახვევის შესაძლებლობა

ICCPR-ის მე-4(1) მუხლი ითვალისწინებს რომ საგანგებო მდგომარეობის დროს, როდესაც მოსახლეობის სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრება შესაძლებელია პაქტით დაცული კონკრეტული უფლებებისაგან გადახვევა.³³⁰ სიტყვა „ომი“ პირდაპირ არაა პაქტში ნახსენები, თუმცა ეს არამც და არამც არ უნდა ნიშნავდეს რომ მე-4 მუხლის შემთხვევებში საომარი მდგომარეობა ან ოკუპაცია არ მოიაზრება, რადგან ომი არის საგანგებო მდგომარეობის ის უკიდურესი და დრამატული მაგალითი, რომელიც მართლაც რომ საფრთხეს უქმნის მოსახლეობის სიცოცხლეს.³³¹ პაქტის *travaux preparatoires* ამონიშნებს იმ მოსაზრებას, რომ ავტორები ომს ნამდვილად მიიჩნევდნენ გადახვევის დებულების ქვეშ.³³² პაქტის ნევრ სახელმწიფოს შეუძლია აღნიშნული გადახვევის დებულება გაააქტიუროს როგორც თავის ტერიტორიაზე ასევე ოკუპირებულ ტერიტორიაზეც და შესაბამისად საგანგებო მდგომარეობის მოტივით გამორიცხოს გარკვეული უფლებებით სარგებლობა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე.³³³ *კედლის* საქმის განხილვის დროს ისრაელის წერილობით პოზიციაშიც გაჟღერებული იყო ეს არგუმენტი, თუმცა სასამართლომ ის მხედველობაში არ მიიღო ძირითადად პროცედურული უზუსტობების გამო.³³⁴

პაქტის მიხედვით შემდეგი უფლებები არ ექვემდებარება გადახვევას ომიანობის დროს და შესაბამისად ოკუპირებულ ტერიტორიებზეც: სიცოცხლის უფლება, წამების და არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვა, მონობის აკრძალვა, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეტროაქტიული გამოყენების აკრძალვა, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება, კანონის წინაშე პიროვნებად აღიარების უფლება, საკონტრაქტო პირობების შეუსრუ-

330 ICCPR, *supra* n.323, art.4(1).

331 Henkin, L. *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, 1981, pp.72, 79.

332 Svensson-McCarthy, A.L. *The International Law of Human Rights and States of Exception with Special Reference to the Travaux Preparatoires and Case Law of the International Monitoring Organs*, Hague, 1998, p.214.

333 Dinstein, *supra*, n.7, pp.82.

334 *Wall case*, *supra*, n.29, para.127.

ლებლობის გამო პატიმრობის გამოყენების აკრძალვა.³³⁵

მაშინ როდესაც ზემოთ ჩამოთვლილი უფლებებისაგან უმეტესობა პირდაპირ კავშირში არაა საომარ მდგომარეობასთან, სიცოცხლის უფლება არის ის ღირებულება, რომელიც ხშირად სამიზნე ხდება ხოლმე ომის დროს, შესაბამისად სიცოცხლის უფლება არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც აბსოლუტური უფლება, უფრო ზუსტად კი სიცოცხლის უფლებისგან გადახვევის დაუშვებლობა ომის დროს ვრცელდება მხოლოდ ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც სიცოცხლის მოსპობა ხდება უკანონო საომარი მოქმედების შედეგად, შესაბამისად სიცოცხლის უფლების შეზღუდვა, რომელიც თან სდევს კანონიერ სამხედრო მოქმედებებს არ ჩაითვლება პაქტის მე-4(1) მუხლის დარღვევად. თავის მხრივ კონკრეტული სამხედრო მოქმედებების კანონიერების საკითხის შეფასებას ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი არ გვაძლევს, შესაბამისად აღნიშნული კანონიერების დასადგენად საჭიროა მაგალითად, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებში ძიება.³³⁶

მოცემული მსჯელობიდან დგინდება, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ვრცელდება ოკუპაციის დროს მოქმედი ადამიანის უფლებათა რეჟიმი, კერძოდ ამ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლეობა ისარგებლებს ICCPR-ით დაცული უფლებებით მანამ სანამ ოკუპანტი ძალა არ შეზღუდავს კონკრეტული უფლებების მოქმედებას გადახვევის დებულებაზე დაყრდნობით; ხოლო ის უფლებები, რომლებიც არ ექვემდებარებიან გადახვევას ყოველგვარი ლიმიტაციის გარეშე განაგრძობენ მოქმედებას.

4.3. *Lex specialis* წესი

ძირითად შემთხვევებში ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი და სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი ერთდროულად მოქმედებენ, თუმცა, ხანდახან სამართლის ეს ორი დარგი ერთი და იგივე საკითხებს განსხვავებულად, ხში-

335 ICCPR, *supra*, n.323, art.4.

336 Dinstein, *supra*, n.7, p.85.

რად კი ერთმანეთის საპირისპირო მიმართულებებით აწესრიგებენ. როდესაც ამ ორ დარგს შორის ერთიანობის მოძებნა ვერ ხერხდება იზადება შეკითხვა: ასეთ კონფლიქტურ სიტუაციებში რომელი მათგანი იმოქმედებს. პასუხი ნათელია: სპეციალური ოკუპაციის სამართალი გადაწონის ზოგად ადამიანის უფლებათა სამართალს *lex specialis derogat³³⁷ lex generali* პრინციპის საფუძველზე. ოკუპაციის სამართალს უპირატესობა ენიჭება, როგორც *lex specialis* სამართალს, რადგან ის წარმოადგენს პრიზმას, რომელშიც იფილტრება ადამიანის უფლებათა სამართლის ნორმები ამ ორ სფეროს შორის კონფლიქტის შემთხვევაში.³³⁸ მართალია ადამიანის უფლებათა სამართლის სახელშეკრულებო (კონვენციური) თუ ჩვეულებითი ნორმები მაინც აგრძელებენ მოქმედებას ოკუპაციის პირობებში, მაგრამ ჟენევის მე-4 კონვენციის დებულებებს ენიჭებათ უპირატესობა იმ ქმედებების შეფასებისას, რომლებიც ამ დებულებების საფუძველზე ხორციელდება.³³⁹ ICTY-მ *კუნარაჩის* საქმეში განმარტა, რომ ადამიანის უფლებათა სამართალში მოცემული დებულებები შესაძლოა გადმოვიდეს საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალში მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მხედველობაში იქნება მიღებული ამ უკანასკნელის სპეციფიკური ნიშნები.³⁴⁰ *კედლის* საკონსულტაციო დასკვნაში ICJ-მ დაადასტურა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე LOAC-ის *lex specialis* წესით მოქმედება და განაცხადა, რომ:

„ადამიანის უფლებათა სამართლისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ურთიერთმიმართებასთან დაკავშირებით არსებობს სამი შესაძლო სიტუაცია: ზოგიერთი უფლება ექსკლუზიურად მონესრიგებულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის

337 The term *derogat* in this connection must not be construed as a total exclusion of the law of human rights. See Gaggioli, G., Kolb, R., *A Right to Life in Armed Conflicts? The Contribution of the European Court of Human Rights* in Israel Yearbook of Human Rights, no.37, 2007, p.120.

338 Dinstein, *supra*, n.7, pp.95.

339 Frowein, J.A. *The Relationship between Human Rights Regime and Regimes of Belligerent Occupation* in Israel Yearbook of Human Rights, vol.28, 1998, p.11.

340 ICTY, *Prosecutor v. Kunarac et al.* judgment of trial chamber (2001), para.471.

ნორმებით; ზოგიერთი მხოლოდ ადამიანის უფლებათა სამართლით წესრიგდება, ხოლო ნაწილი უფლებებისა შეიძლება განეკუთვნებოდეს სამართლის ამ ორივე დარგს ერთდროულად. იმისათვის რომ მის წინაშე დასმულ შეკითხვაზე გასცეს პასუხი, სასამართლო მხედველობაში მიიღებს სამართლის ამ ორივე დარგს, კერძოდ ადამიანის უფლებათა სამართალსა და საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს, როგორც *lex specialis*.³⁴¹

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის *lex specialis* წესით გავრცელება ოკუპირებულ ტერიტორიებზე კიდევ ერთხელ დადასტურდა ICJ-ის მიერ შეიარაღებული მოქმედებების საქმეში, როდესაც სასამართლომ დაადგინა რომ უგანდამ, როგორც ოკუპანტმა ძალამ, ოკუპირებულ DRC-ში დაარღვია როგორც ადამიანის უფლებათა სამართალი, ასევე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალიც.³⁴²

4.4. არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის პასუხისმგებლობა ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის

დღევანდელ რეალობაში, როდესაც არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები (შემდგომში ასევე *NSA*) სულ უფრო და უფრო მზარდ როლს იძენენ საერთაშორისო ურთიერთობებში, მათ მიერ ადამიანის უფლებათა დარღვევის ფაქტებზე უნდა ხდებოდეს რეალისტური და პრინციპული რეაგირება, ისე რომ მათი *status quo*-ს ცვლილება დღის წესრიგში არც დადგეს. ასეთი ჯგუფების დაგმობა და მოთხოვნა რომ მათ დაიცვან ადამიანის უფლებათა სამართლის მოთხოვნები არ უნდა განიხილებოდეს ისე რომ თითქოს მათ სახელმწიფოებად მიიჩნევდნენ.³⁴³ გარდა

341 *Wall case, supra*, n.28, para.106.

342 *Armed Activities case, supra*, n.329, para.220.

343 Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Civil and Political rights, Including the Questions of Disappearances and Summary Executions, UN Doc. E/CN.4/2005/7 (2004). p.76.

ამისა, დღესდღეობით მოქმედ ტერორისტულ თუ სხვა სახის დაჯგუფებებს ზოგიერთ სახელმწიფოზე გაცილებით მაღალი დონის სამხედრო შესაძლებლობები გააჩნიათ, რაც მათ პასუხისმგებლობასაც ზრდის.³⁴⁴

საერთაშორისო სამართალში არ არსებობს ჩამოყალიბებული აზრი იმის შესახებ, რომ კონკრეტული NSA-ს მიერ ფიზიკურ პირთა კონტროლი იმგვარად რომ ეს დაჯგუფება ახორციელებდეს გარკვეული სახის სამთავრობო ფუნქციებს, საკმარისია იმისათვის რომ დადგეს ამ ორგანიზაციის პასუხისმგებლობის საკითხი.³⁴⁵ თუმცა ამავდროულად სიტუაცია მნიშვნელოვნად კონსენსუსისათვის, რომ ნებისმიერი სახისა და ხარისხის კონტროლი, იქნება ეს ტერიტორიული თუ არა, წარმოშობს შესაბამის ხარისხის პასუხისმგებლობასაც.³⁴⁶ საქმე უფრო მარტივდება, როდესაც ისეთი არასახელმწიფოებრივ წარმონაქმნისაგან მოითხოვენ ადამიანის უფლებების პატივისცემას, რომელიც მნიშვნელოვან კონტროლს ახორციელებს კონკრეტულ ტერიტორიაზე და ამ ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობაზე და აქვს მკაფიოდ ჩამოყალიბებული პოლიტიკური სტრუქტურა.³⁴⁷ შესაბამისად საჭიროა განისაზღვროს ზუსტი კრიტერიუმები, რომელთა დადგენის შემთხვევაშიც შეიძლება დადგეს არასახელმწიფოებრივი დაჯგუფების საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი ადამიანის უფლებათა დარღვევისათვის. ტერიტორიული კონტროლის კრიტერიუმი მათ შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია.

---

344 *Targeted Killings case, supra*, n.123, para.22.

345 Human rights Committee, *Lopez Burgos v. Uruguay*, Communication No. r 12/52; *Montero v. Uruguay*, communication no. 106/1981. *შეადარე: Bankovic case, supra*, n.327.

346 ECtHR, *Al-Skeini v. UK*, No.55721/07 (2011).

347 Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Special Rapporteur on the Rights of Everyone to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health, Representative of the Secretary General on Human rights of Internally Displaced Persons, and Special Rapporteur on Adequate Housing as a Component of the Right to an Adequate Standard of Living, Mission to Lebanon and Israel, Human Rights Council, UN Doc. A/HRC/2/7 (2006).

4.4.1. კრიტიკრიუმები

NSA-ის მიერ ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების საკითხზე საუბრისას *რონენი*³⁴⁸ გვთავაზობს სამ ელემენტთან ტესტს, რომლის დადგენის შემთხვევაში ასეთი დაჯგუფებების საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა რეალურად განხორციელებადი იქნება. ეს ელემენტებია:

(1) **ტერიტორიული კონტროლი** – რომელიც ძალიან მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებების დაცვის ვალდებულების დაკისრებისათვის რამდენიმე გარემოებათა გამო: პირველ რიგში, ეს ამტკიცებს ამ კონკრეტულ ტერიტორიაზე სახელმწიფოს კონტროლის არქონას რითაც გამართლდება სიტუაციის მართვა საერთაშორისო სამართლებრივი ჩარჩოთი. გარდა ამისა, ტერიტორიული კონტროლი არის აუცილებელი პირობა იმისათვის რომ ადამიანის უფლებათა სამართალი არა ფრაგმენტულად, არამედ სრული მოცულობით გავრცელდეს ამ კონკრეტულ ტერიტორიაზე. ადამიანის უფლებათა სამართლებრივი ვალდებულებების, როგორც ყოვლისმომცველი სამართლის დარგის, სრული მოცულობით გავრცელება მიზანშეწონილია მხოლოდ ისეთ NSA-ებზე, რომლებიც ეფექტიან ტერიტორიულ კონტროლს ახორციელებენ.

(2) არასახელმწიფოებრივ წარმონაქმნებზე ადამიანის უფლებათა დაცვის ვალდებულების გავრცელების მეორე რეკვიზიტი **ორგანიზებული მანქანის** არსებობაა, რომლითაც ეს დაჯგუფება ახორციელებს საჯარო ფუნქციებს და შესაბამისად აქვს შესაძლებლობა რომ უზრუნველყოს ადამიანის უფლებების დაცვა. NSA-ს, რომელიც ეფექტიან ტერიტორიულ კონტროლს ახორციელებს, დიდი ალბათობით გააჩნია ამგვარი ორგანიზებული აპარატი. პრინციპში წარმოდგენელიცაა რომელიმე დაჯგუფებას დაეკისროს ადამიანის უფლებების დაცვის ვალდებულება მაშინ როდესაც იგი მოკლებულია პოლიტიკის განსაზღვრისა და აღსრულების შესაძლებლობას.

---

348 Ronen, Y. *Human Rights Obligations of Territorial Non-State Actors* in Cornell International Law Journal, vol.49, No.1, 2013.

(3) მესამე კრიტერიუმი არის **ტერიტორიული NSA-ის დამოუკიდებელი მოქმედება**. რადგანაც ვალდებულებები ძალაუფლების განხორციელების შედეგად წარმოიშობა, პასუხისმგებლობაც მხოლოდ ისეთ აქტორებს უნდა დაეკისროთ, რომლებსაც შეუძლიათ აღნიშნული ძალაუფლება დამოუკიდებლად განახორციელონ და რომლებსაც შესწევთ უნარი დამოუკიდებლად შეცვალონ თავიანთი ქმედებები სადაც საჭიროა. NSA-ების შემთხვევაში დამოუკიდებლობის კრიტერიუმი უფრო ფაქტობრივი ხასიათისაა ვიდრე ნორმატიული და ამ მხრივ განსხვავდება ეს სახელმწიფოებრიობისაგან, რომელსაც დამოუკიდებლობის კრიტერიუმი თანდაყოლილად სამართლებრივად აქვს მინიჭებული.³⁴⁹ აქვე აღსანიშნავია, რომ ის NSA-ები, რომლებიც სახელმწიფოს კონსტიტუციური წყობილების ქვეშ მოქმედებენ, მაგ. როგორცაა ავტონომიური რეგიონები, *prima facie* განიხილებიან, როგორც სახელმწიფოს კონტროლის ქვეშ და შესაბამისად მათ ნებისმიერ ქმედებაზე პასუხისმგებლობა ეკისრება სახელმწიფოს.³⁵⁰ ხოლო პასუხისმგებლობა ისეთი NSA-ების ქმედებებისთვის, რომლებიც სხვა სახელმწიფოების ან ინდივიდების ეფექტიანი ან ზოგადი კონტროლის ქვეშ არიან, ეკისრებათ სწორედ ამ სახელმწიფოებს/ინდივიდებს და შესაბამისად NSA-ების პირდაპირი პასუხისმგებლობა გამოირიცხება.³⁵¹

სამხედრო ოკუპაციის დროს, ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, ოკუპანტი ძალას არ შეუძლია გამოირიცხოს საკუთარი პასუხისმგებლობა ფენევის მე-4 კონვენციის დაცვით მოსარგებლე პირების მიმართ ოკუპირებული ტერიტორიების ადგილობრივ ხელისუფლებასთან რაიმე სახის შეთანხმე-

---

349 *Ibid*, pp.25-27.

350 Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001. Text adopted by the ILC at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/56/10). The report, which also contains commentaries on the draft articles, appears in the *Yearbook of the International Law Commission*, 200, vol.II, Part Two. pp.84-92.

351 „ეფექტიანი კონტროლის“ ტესტის შესახებ იხ. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, I.C.J. Reports, 1986, p.14, para.115 et al., *Genocide case*, n.165, paras. 402 et al. „ზოგადი კონტროლის“ ტესტის შესახებ იხ.: *Tadic (I) judgment of trial chamber*, *supra*, n.43.

ბის დადების გზით,³⁵² თუმცა პრაქტიკაში, თუკი ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებს შესწევთ უნარი განახორციელონ ძალაუფლება საკუთარი დისკრეციით, ოკუპანტი ძალისგან ჩაურევლად, მაშინ ამ უკანასკნელისათვის ადამიანის უფლებათა სფეროში პასუხისმგებლობის დაკისრება აზრს მოკლებული იქნება. ეფექტიანი კონტროლი შეიძლება გაზიარებული იყოს რამდენიმე ძალას შორის და შესაბამისად ამ კონტროლის შედეგად წარმოშობილი ვალდებულებები და თანმდევი პასუხისმგებლობაც იმგვარადვე უნდა იყოს გაზიარებული. ასე რომ, ადამიანის უფლებათა დაცვის ვალდებულება ოკუპანტ ძალას ავტომატურად არ უნდა დაეკისროს მხოლოდ და მხოლოდ იმ ფაქტის გამო რომ ის ახდენს სამხედრო ოკუპაციას, არამედ მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული იმ კონტროლის ხარისხი, რომელსაც ეს ძალა ახორციელებს კონკრეტულ ტერიტორიაზე და თუკი დადგინდება რომ ოკუპანტი ძალა ვერ ახორციელებს სამთავრობო ფუნქციურ კონტროლს ამ ტერიტორიაზე, მაშინ იქ ჩადენილ ადამიანის უფლებათა დარღვევებზე პასუხისმგებლობა დაეკისრება ოკუპირებული ტერიტორიების ადგილობრივ ხელისუფლებას.

4.4.2. პალესტინის მაგალითი

დასავლეთ სანაპიროზე მოქმედი პალესტინური ავტონომია და ლაზას სექტორიდან ოპერირებადი ჰამასი განეკუთვნებიან ტერიტორიულ NSA-ებს. პალესტინური ავტონომია მოქმედებს არასუვერენულ ტერიტორიაზე, რომელიც ისრაელის ზოგადი ოკუპაციის ქვეშ იმყოფება, თუმცა ძირითად შემთხვევებში ავტონომიის მმართველობა ისრაელისაგან აბსოლუტურად გამიჯნული და დამოუკიდებელია, ხოლო ჰამასი კი ეფექტიანი ტერიტორიული კონტროლის მეშვეობით ლაზას სექტორში მოქმედებს ავტონომიურად არათუ ისრაელისაგან არამედ PA-გან დამოუკიდებლადაც კი, რომელიც პალესტინელი ხალხის წარმომადგენლად მიიჩნევა.³⁵³

352 GC IV, *supra*, n.10, art.47.

353 Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements ‘Oslo Accords’ (1993), Preamble.

პალესტინელ ხალხს აქვს თვითგამორკვევის უფლება და ისინი იღწვიან ამ უფლების რეალიზაციის კულმინაციისაკენ, რაც სახელმწიფოებრიობას გულისხმობს, პალესტინელი ხალხის თვითგამორკვევის უფლების არსებობა სადავო ისრაელის მხრიდანაც არ გამხდარა.³⁵⁴ თუმცა მოსაზრება იმის შესახებ რომ თვითგამორკვევის უფლების მქონე არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები არ უნდა იზღუდებოდნენ ადამიანის უფლებათა სამართლის ვალდებულებებით მანამ სანამ ისინი არ მიაღწევენ თავიანთ უმთავრეს მიზანს – სახელმწიფოებრიობას, გაუმართლებელია, შესაბამისად NSA-ის მიერ თავისი თვითგამორკვევის უფლების სრული რეალიზაციის წარუმატებელი მცდელობა (რაც პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას და სახელმწიფოს შექმნაში მდგომარეობს) არ ნიშნავს რომ ეს წარმონაქმნი ავტომატურად გათავისუფლებულია ადამიანის უფლებათა სამართლიდან მომდინარე ვალდებულებებისაგან.³⁵⁵

იმისათვის რომ დადგინდეს არიან თუ არა პალესტინური ავტონომია და ჰამასი პასუხისმგებელი ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, საჭიროა ამ წარმონაქმნების ბუნება გაანალიზებული იქნეს ზემოთ მოცემული კრიტერიუმების საფუძველზე.

ტერიტორიული კონტროლი:

პირველი ინტიფადას დასრულების შემდეგ ოსლოს შეთანხმების საფუძველზე პალესტინური განმანთავისუფლებელი ორგანიზაცია (შემდგომში ასევე PLO) აღიარებულ იქნა პალესტინელი ხალხის წარმომადგენლად და დაარსდა პალესტინური ნახევრად ავტონომია, რომელსაც სამართავად გადაეცა დასავლეთ სანაპირო და ლაზას სექტორი. ისრაელმა პალესტინის მმართველ ძალას, ფათჰის პარტიას, მისცა უფლება რომ მოეხდინა პალესტინის მოსახლეობის სამოქალაქო ცხოვრების მართვა და ადმინისტრირება. ოსლოს შეთანხმებით ასევე პალესტინური ტრი-

---

354 *Wall case, supra*, n.28, paras.1-5.

355 Ronen, *supra*, n.348, p.30.

ტორიები დაიყო სამ ქვე-არეალად, A, B და C.³⁵⁶ მეორე ინტიფადას შემდეგ ისრაელის მიერ ტერიტორიაზე კონტროლის პალესტინისათვის გადაცემის პროცესი შეჩერდა და დღესდღეობით A და B არეალი ერთობლივად შეადგენს პალესტინის ტერიტორიის 38%, ხოლო დანარჩენი 62% კი C არეალს მიეკუთვნება.³⁵⁷ დასავლეთ სანაპიროს განაპირა რეგიონებში მაინც იგრძნობა IDF-ის სამხედრო ყოფნა ამ ტერიტორიაზე.

2005 წელს ისრაელი ცალმხრივად გამოვიდა ღაზას სექტორიდან და დააცარიელა იქ არსებული ყველა ებრაული დასახლებაც. ამ მომენტიდან დღემდე ისრაელი ირწმუნება რომ ღაზას სექტორის სამხედრო ოკუპაცია დასრულდა.³⁵⁸ როგორც განმარტებული აქვს ისრაელის უზენაეს სასამართლოს:

„2005 წლის სექტემბრის შემდეგ ისრაელს აღარ აქვს ეფექტიანი კონტროლი ღაზაში მიმდინარე მოვლენებზე. სამხედრო მმართველობა, რომელიც ამ ტერიტორიაზე არსებობდა წარსულში, დასრულდა მთავრობის გადაწყვეტილებით; ისრაელის ჯარისკაცები აღარ არიან ღაზას ტერიტორიაზე განლაგებულნი მუდმივად და ისინი აღარც განაგებენ იქ მიმდინარე სიტუაციას.“³⁵⁹

როგორც ჩანს ისრაელმა სრულად გადასცა პალესტინურ ავტონომიას სუვერენიტეტი A არეალში ხოლო ნაწილობრივ კი B

---

356 ოსლოს შეთანხმებით დასავლეთ სანაპიროს ტერიტორია დაიყო სამ ზონად; აღნიშნული დაყოფა ისრაელის თავდაცვითი ძალების მიერ პალესტინური ავტონომიისათვის ძალაუფლების ეტაპობრივად გადაცემის პირველ ნაბიჯი იყო. ზონა „A“ ხვდებოდა პალესტინური ავტონომიის სრული კონტროლის ქვეშ როგორც სამოქალაქო ისე უშიშროების ადმინისტრირების კუთხით, ზონა „B“-ზე პალესტინა სამოქალაქო კონტროლს ავრცელებდა, ხოლო უშიშროების საკითხი ისრაელ-პალესტინის ერთობლივი კონტროლის ქვეშ ექცეოდა, ხოლო ზონა „C“ კი სრულად ისრაელის კონტროლს დაქვემდებარებულად რჩებოდა. იხ. Gvirtzman, H. *Maps of Israeli Interests in Judea and Samaria Determining the Extent of the Additional Withdrawals*, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 1998.

357 *Area C Humanitarian Response Plan Fact Sheet*, August 2010, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.

358 Dinstein, *supra*, n.7, pp.18.

359 H CJ 9132/07 *Jaber-Al-Bassiouni Ahmed and others v. Prime Minister of Israel and Minister of Defence of Israel* (2008), para.12.

არეალში, ისრაელი ასევე მთლიანად გამოვიდა ღაზას სექტორიდან³⁶⁰ და აღნიშნული ტერიტორიები სამართავად დაუტოვა შესაბამისად PA-სა და ჰამასს. ის ფაქტი რომ ზემოთ აღნიშნულ ტერიტორიებზე ისრაელი არ ახორციელებს არც სამხედრო და არც სამოქალაქო სამთავრობო ფუნქციებს მიანიშნებს იმაზე, რომ PA და ჰამასი, როგორც არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები, ნამდვილად აკმაყოფილებენ NSA-თა პასუხისმგებლობის ტესტის პირველ კრიტერიუმს. (ტერიტორიის ეფექტიანი კონტროლი) თუმცა აუცილებლად აღსანიშნავია ის ფაქტი რომ ადამიანის უფლებათა სამართლის დარღვევისათვის PA-ს პასუხისმგებლობა არ შეიძლება გავრცელდეს მის სრული კონტროლის ქვეშ მყოფი ტერიტორიის მიღმა და შემოიფარგლება მხოლოდ A არეალით, მაშინ როდესაც ჰამასს დაეკისრება პასუხისმგებლობა ღაზას სექტორის მთელს ტერიტორიაზე მომხდარი ადამიანის უფლებების დარღვევებისათვის.

სტრუქტურა და ორგანიზებულობა:

პალესტინურ ავტონომიას ჰყავს არჩეული პრეზიდენტი და საკანონმდებლო საბჭო. ავტონომია დასავლეთ სანაპიროს სხვადასხვა ნაწილებში განსხვავებული ხარისხის მმართველობას ახორციელებს. მიუხედავად იმისა რომ პალესტინური კანონმდებლობა ფორმალურად ღაზას სექტორშიც ვრცელდება, რეალურად PA-ს არ გააჩნია არანაირი კონტროლი ღაზაზე. 2006 წელს, პალესტინის საკანონმდებლო საბჭოს არჩევნებში ტერორისტული ორგანიზაცია *ჰამასის* წარმომადგენლებმა უმრავლესობა მოიპოვეს. ეს არჩევნები დემოკრატიულად ჩატარებულად შეფასდა. 2007 წელს ჰამასმა ძალადობრივი მეთოდებით პალესტინური ავტონომიის მმართველობა განდევნა ღაზადან და მას შემდეგ ინარჩუნებს სექტორში უსაფრთხოების ძალებზე სრულ კონტროლს, ხოლო პალესტინური ავტონომია განლაგდა დასავლეთ სანაპიროში და მას 2005 წლიდან მოყოლებული პრეზი-

---

360 იხ. დეტალურად წიგნის 7.1.2. ქვეთავი.

დენტი აბუ მაზენი მართავს.³⁶¹

ჰამასსა და პალესტინურ ავტონომიას შორის ორჯერ იყო ერთიანი მთავრობის ფორმირების მცდელობა, თუმცა ორივე ასეთი მცდელობა უშედეგოდ სრულდებოდა 2006 და 2007 წელს. 2006 წელს დაპირისპირებამ შეიარაღებული და ძალადობრივი სახეც კი მიიღო. აბუ მაზენმა პრემიერ მინისტრად თავისი პარტიის წარმომადგენელი დანიშნა, რასაც ჰამასი არ დაეთანხმა რადგან სახეზე არ იყო PLC-ის თანხმობა, თუმცა მსოფლიომ აღიარა აბუ მაზენის ეს სვლა და პალესტინური ავტონომია მიიჩნია პალესტინის ერთადერთ ლეგიტიმურ ხელისუფლებად.³⁶² 2014 წელს პალესტინის მმართველობაზე პრეტენზიის მქონე ორივე ძალას კვლავ ჰქონდა მცდელობა ერთიანი მთავრობა ჩამოეყალიბებინათ, რასაც მიესალმა გაერო,³⁶³ თუმცა საბოლოოდ ეს მცდელობაც უშედეგოდ აღმოჩნდა.

დასავლეთ სანაპიროზე PA აკონტროლებს შეზღუდულ ტერიტორიას და ამ ტერიტორიაზე არსებულ სამთავრობო ინსტიტუტებს, როგორცაა სასამართლო, ციხეები, საჯარო ადმინისტრაციის სამსახურები, საგანმანათლებლო ინსტიტუტები, ჯანდაცვის და სოციალური მომსახურების დაწესებულებები და უსაფრთხოების ძალები. დაახლოებით 120 ქვეყანა PA-ს აღიარებს როგორც სახელმწიფოს, თუმცა გაერო-ს ფარგლებში პალესტინა მიიჩნევა ე.წ. „კვაზი-სახელმწიფოდ“ საერთაშორისო სამართლის გადმოსახედიდან. ბოლო დროინდელი მცდელობის წარუმატებლად დასრულების შემდეგ, რაც გულისხმობდა გაერო-ში სრული წევრის სტატუსის მიღებას, პალესტინის პრეზი-

---

361 U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human rights and Labor – Country Reports on Human Rights Practices for 2013, Israel and the Occupied Territories, Part: Occupied Territories. Available at: http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?dynamic_load_id=220358&year=2013#wrapper [ბოლოს ნანახია 25.12.2019].

362 *Hidden Injustices: A Review of PA and Hamas Human Rights Violations in the West Bank and Gaza*, Report Presented by: Jerusalem Institute of Justice, November, 2012, pp.13-14.

363 *Press release: United Nations chief welcomes formation of Palestinian unity government available at: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47947#.U5FtzGdBb64>* [ბოლოს ნანახია 25.12.2019].

დენტმა აბუ მაზენმა მოახერხა პალესტინისათვის „არანეერი დამკვირვებელი სახელმწიფოს“ სტატუსის მოპოვება, თუმცა ამ სტატუსის სამართლებრივი მხარე ბუნდოვანია, რადგან გაეროს წესდება მსგავს სტატუსს არ ითვალისწინებს.³⁶⁴

ჰამასი წარმოადგენს ტერორისტულ ორგანიზაციას და ამავდროულად მასობრივ სოციალურ, პოლიტიკურ და რელიგიურ მოძრაობასაც. დაჯგუფებას აქვს საკუთარი წესდება და სტრუქტურა, რომლის საფუძველზეც დაფუძნებულია ორგანიზაციის სამხედრო და პოლიტიკური ფრთა. ჰამასის სამხედრო და პოლიტიკური ლიდერები საქმიანობას ძირითადად ლაზადან ეწევიან, თუმცა ორგანიზაციას წარმომადგენლობები აქვს დასავლეთ სანაპიროში, თეირანში, დამასკოსა და ამანში. პოლიტიკურ და სამხედრო ფრთებს შორის კავშირის ხარისხი ბუნდოვანია.³⁶⁵

მიუხედავად იმისა, რომ PA–სა და ჰამასის ერთობლივი მთავრობის ფორმირების საკითხი ჯერ კიდევ ბოლომდე ნათელი არაა, ცალ-ცალკე ამ წარმონაქმნების ორგანიზებული სტრუქტურა მიანიშნებს რომ ორივე NSA-მა მიაღწია იმ ზღვარს, რაც საჭიროა მეორე კრიტერიუმისათვის (ფუნქციური აპარატის არსებობა) და შესაბამისად შესაძლებელია მათი პასუხისმგებლობის დაყენება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის დარღვევისათვის. 2009 წელს ე.წ. *გოლდსტოუნის კომისიამ* დაადგინა, რომ NSA-ებს, რომლებიც ახორციელებენ სამთავრობო ფუნქციების მსგავს მმართველობას ტერიტორიულ ერთეულზე, ეკისრებათ ადამიანის უფლებათა პატივისცემის ვალდებულება; ეს დებულება ზუსტად შეესაბამება როგორც ჰამასს, ისე პალესტინურ ავტონომიას. კომისიამ შემდეგ უფრო დეტალური განმარტება გააკეთა და დაადგინა, რომ:

„შეიარაღებული კონფლიქტის ყველა მხარეს აქვს ვალდებულება რომ უზრუნველყოს ყველას მიმართ ადამიანის უფლებების მოქმედება.“

---

364 McMahon, R., Masters, J. *Palestinian statehood at the UN*, 2012, available at: <http://www.cfr.org/palestine/palestinian-statehood-un/p25954> [ბოლოს ნანახია 25.12.2019].

365 ADL Archive *Hamas Fact Sheet*, Available at: http://archive.adl.org/main_israel/hamas_facts.html#Uz0jUPmSzQt [ბოლოს ნანახია 25.12.2019].

[...] ღაზას მმართველობას აქვს ვალდებულება პატივი სცეს ადამიანის უფლებებს და უზრუნველყოს მათი რეალიზება ღაზას მოსახლეობის მიერ, იმდენად რამდენადაც, ღაზას მმართველობა ახორციელებს ტერიტორიის ეფექტიან კონტროლს, მათ შორის აღმასრულებელ და მართლმსაჯულების ადმინისტრირების სფეროშიც.³⁶⁶

დამოუკიდებლად მოქმედება:

ღაზადან გამოსვლის შემდეგ, ღაზას მმართველობის ისრაელზე დამოკიდებულება შემოიფარგლება მხოლოდ ამ უკანასკნელის ვალდებულებით რომ მიანოდოს ღაზას ძირითადი საჭიროებები. როგორც ისრაელის უზენაესი სასამართლოს მიერ დადგინდა:

„ისრაელსა და ღაზას სექტორის ტერიტორიას შორის სამხედრო მმართველობის წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ურთიერთობების შედეგად ღაზას სექტორი ამჟამად სრულად დამოკიდებულია ისრაელისაგან ელექტროენერჯის მონოდებაზე.“³⁶⁷

ღაზა არც ეგვიპტეზე არაა დამოკიდებული. 1967 წლამდეც კი, მანამ სანამ ისრაელი ღაზას სექტორს დაიკავებდა, ეგვიპტე ღაზას განიხილავდა როგორც განცალკევებულ ანკლავს და მისი ანექსია არასოდეს განუხორციელებია; ღაზას მოსახლეობისათვის ეგვიპტური მოქალაქეობის მიღების შეთავაზება არ მომხდარა და მეტიც, ეგვიპტესა და ისრაელს შორის მიღწეული სამშვიდობო შეთანხმებით ეგვიპტე ისრაელისაგან მოითხოვდა მხოლოდ სინას ნახევარკუნძულის გათავისუფლებას და არა ღაზას სექტორის, რაც არაპირდაპირ მიანიშნებდა იმაზე რომ ეგვიპტე ღაზაზე დომინანტობის პრეტენზიას აღარ აცხადებდა.³⁶⁸

---

366 Human Rights Council, Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories, 12th session, 2009. UN Doc. A/HRC/12/48, pp.305-307; Human Rights Council, Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories, 12th session, 2009. UN Doc. A/HRC/10/22, p.22.

367 *Supra*, n.359.

368 Dinstein, *supra*, n.7, pp.17-18.

ოსლოს შეთანხმების დადების შემდეგ ისრაელმა საკმაოდ ფართო ავტონომია გადასცა PA-ს რითაც გამორიცხავდა პალესტინური მმართველობის შიდა საქმეებში თავის სამომავლო ჩართულობას. ამჟამადაც პალესტინური ავტონომია იმართება ისეთი მთავრობის მიერ, რომელიც მოქმედებს დამოუკიდებლად. 1988 წელს მოსახლეობისადმი მიმართვაში³⁶⁹ იორდანის მეფე ჰუსეინმა განაცხადა სამეფოს ცალმხრივი გადაწყვეტილების შესახებ, რომ გაენწყვიტა სამართლებრივი და ადმინისტრაციული კავშირი მდინარე იორდანის ორ სანაპიროს შორის და ამ გზით ელიარებინა პალესტინელი ხალხის ნება, რომ თვითგამორკვევის უფლებაზე მითითებით გამოყოფოდნენ იორდანიას და შეექმნათ თავიანთი დამოუკიდებელი სახელმწიფო. აღნიშნული განაცხადება შეიძლება მოყვანილ იქნეს იმის დასტურად, რომ მას შემდეგ იორდანია აღარ ახორციელებს პალესტინის არც ეფექტიან და არც ზოგად კონტროლს და რომ მან უარი განაცხადა ყველა უფლებასა და უპირატესობაზე პალესტინელი ხალხის თვითგამორკვევის უფლების რეალიზების სასარგებლოდ.

მას შემდეგ რაც გაანალიზებულ იქნა ისრაელის, ეგვიპტის ან იორდანის სავარაუდო ჩარევა ჰამასის და პალესტინური ავტონომიის ფუნქციებში, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ არც-ერთი ეს ქვეყანა დღევანდელი მდგომარეობით არ არის არც ეფექტიანად და არც ზოგადად ჩართული ხსენებული NSA-ების მმართველობაში, ასე რომ მათი ქმედებები უნდა განიხილებოდეს დამოუკიდებლად განხორციელებულად და შესაბამისად არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების პასუხისმგებლობის ტესტის ეს ბოლო კრიტერიუმიც დაკმაყოფილებულად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. მოცემულ თავში განვითარებული მსჯელობიდან გამომდინარე

---

369 იორდანის ეს დეკლარაცია მიიჩნევა ცალმხრივ მავალდებულებელ აქტად, რომელიც წარმოშობს მისი შესრულების საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებას. ცალმხრივი დეკლარაციების სავალდებულობის შესახებ იხ. International Law Commission's Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto. Text adopted by the International Law Commission at its Fifty-eighth session, in 2006, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/61/10). The report, which also contains commentaries on the draft articles, appeared in Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two. p.370 et.al.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევაზე პასუხისმგებლობის საკითხი პირდაპირაა მიბმული ტერიტორიის კონტროლთან. ლოგიკურია, რომ პასუხისმგებლობა დაეკისრება მას, ვინც აკონტროლებს კონკრეტულ ტერიტორიას და ვისაც ევალება ამ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დაცვა და დაცვის უზრუნველყოფა. იმ შემთხვევაში, როდესაც ოკუპანტი ძალა ეფექტიანად აკონტროლებს მთელს ოკუპირებულ ტერიტორიას პასუხისმგებლობის საკითხის დაყენება მარტივია, როგორც ეროვნულ ისე საერთაშორისო სამართლის დონეზე, მაგრამ როდესაც ადგილი აქვს არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის მიერ ტერიტორიულ კონტროლს საერთო ოკუპაციის კონტექსტში, მაშინ ამ წარმონაქმნის პასუხისმგებლობა დადგინდება სამ ნაწილიანი ტესტით, რომელიც მოცემულ თავშია განხილული. ამავდროულად, აღსანიშნავია, რომ ამგვარი პასუხისმგებლობის დაკისრება მხოლოდ თეორიულად არის შესაძლებელი, რადგან პრაქტიკაში არ არსებობს ფორუმი, რომელიც არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის (როგორც ერთიანი ინსტიტუციის და არა ცალკეულ ინდივიდთა ერთობის) საერთაშორისო სამართლებრივ პასუხისმგებლობას განიხილავს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის დარღვევისათვის. მიუხედავად ამისა, თეორიულ დონეზე მაინც მნიშვნელოვანია მკაფიოდ იქნას გამოჯნული პასუხისმგებლობა, რომელიც ოკუპანტ ძალას ეკისრება ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირებისას და პასუხისმგებლობა, რომელიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედ NSA-ს ეკისრება ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის.

5. საკუთრების უფლების დაცვა სამხედრო ოკუპაციის დროს

საკუთრების დაცვამ ადამიანის უფლების სტატუსი მიიღო მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო დოკუმენტებში ასახვის შედეგად. საკუთრების უფლებამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა როგორც ინდივიდის თავისუფლებისა და ეკონომიკური ავტონომიის ნაწილმა და, ზოგადად, პიროვნების თავისუფალი განვითარების ერთ-ერთმა ძირითადმა ელემენტმა.³⁷⁰ ამასთანავე, მეოცე საუკუნის შუა პერიოდამდე გაცილებით ადრე კერძო საკუთრება საერთაშორისო სამართლის დაცვის ობიექტი იყო. ეს დაცვა განსაკუთრებულად წარმოჩნდა სამხედრო მოქმედებებისას და მის შემდგომ პერიოდში ტერიტორიის ოკუპაციისას საკუთრების უფლების სპეციალური გარანტიების შემოღებით.

ძველად, საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებითი ნორმების მიხედვით, მეომარ მხარეს შეეძლო მთელი კერძო საკუთრების ჩამორთმევა, რასაც კი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ნახავდა. საკუთრების უფლების ხელშეუხებლობის ამჟამინდელი კონცეფცია კი სახელმწიფოთა პრაქტიკის ნაწილი უკვე მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისიდან გახდა.³⁷¹ მაშინ, როდესაც ოკუპირებულ ტერიტორიებზე საკუთრების უფლების შეზღუდვის ბლანკეტურმა აკრძალვამ დამკვიდრებული პრაქტიკის სახე მიიღო, კვლავაც სადავოდ რჩებოდა საკითხი, თუ რა შემთხვევებში შეეძლო ოკუპანტ ძალას, გამონაკლისის სახით, კერძო საკუთრების ჩამორთმევა.³⁷² ოკუპანტი ძალის მიერ საკუთრების უფლების შეზღუდვის უფლებამოსილებასთან დაკავშირებით თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი იცნობს ორ ძირითად პრინციპს: ა) ოკუპანტს არ შეუძლია საკუთარი გამდიდრების მიზნით კერძო საკუთრების ჩამორთმევა; და ბ) ოკუპანტი ძალის მიერ საკუთრების უფლების ნებისმიერ შეზღუდვას უნდა მოს-

370 Loucaides, L.G. *The Protection of the Rights to Property in Occupied Territories* in *International and Comparative Law Quarterly*, no.53, 2004, p.677.

371 von Glahn, G. *supra*, n.92, p.185.

372 იხ. მაგ. სქოლიო 202, *Oxford Manual*, art.54; *Brussels Declaration*, art.6; *Lieber Code*, art.37-38.

დეედეს ადეკვატური კომპენსირება.³⁷³

წინამდებარე თავში განხილულია საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც აწესრიგებს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების დაცვის გარანტიებს; ასევე განხილულია იმ უფლებამოსილების ფარგლები, რაც ოკუპანტ ძალას აქვს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის ქონებასთან მოპყრობის კუთხით და, ბოლოს, გაანალიზებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კონვენციით დაცული საკუთრების უფლების გავრცელებასთან მიმართებით.

5.1. სამხედრო ოკუპაციისას საკუთრების უფლების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა

5.1.1. ჰააგის სამართლის წინარე პერიოდი

მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოსაკენ ომის სამართალში უკვე განმტკიცებული იყო პრინციპი, რომ შეუიარაღებელი მოქალაქის პიროვნება, საკუთრება და ღირსება, სამხედრო აუცილებლობის გათვალისწინებით, შეძლებისდაგვარად უნდა ყოფილიყო დაცული.³⁷⁴ ეს იმხანად უკვე ერთგვარი ტენდენცია იყო, რასაც ყველა მეომარი მხარე იზიარებდა მონინაალმდევე მხარის სამოქალაქო მოსახლეობის პიროვნულ და ქონებრივ უფლებებთან მიმართებით როგორც ოკუპირებულ, ისე არაოკუპირებულ ტერიტორიებზე.³⁷⁵ აღნიშნული პრინციპი შესაბამისად აისახა ლიბერის კოდექსშიც.³⁷⁶ ამ პრინციპის რეალიზების სირთულე „სამხედრო აუცილებლობის“ გათვალისწინებაა. გარდა ზემოთ დასახელებული დებულებისა, ლიბერის კოდექსში კიდევ შვიდი სხვა მუხლი ეხება პიროვნული და ქონებრივი უფლებების დაცვას. ამ რვა მუხლიდან ოთხი უშუალოდ პიროვნულ უფლებებს ეხება, სამი პიროვნულსა და ქონებრივს ერთდროულად, მხოლოდ ერ-

373 Jessup, P.C. *A Belligerent Occupant's Power over Property* in AJIL, no.38, 1944, p.458.

374 United States War Department, *General Orders Affecting the Volunteer Force*, Washington 1863, 1864, pp.64-68.

375 იხ. მაგ. Hall, E. *A Treatise on International Law*, Oxford, 1904, pp.441-442.

376 Lieber Code, *supra*, n.202, section I.

თი მუხლია, რომელიც ექსკლუზიურად საკუთრების უფლებას ეხება. პიროვნული უფლებების კონტექსტში კოდექსი არ ითვალისწინებს სამხედრო აუცილებლობის გამო მათი შეზღუდვის შესაძლებლობას ოკუპირებულ ტერიტორიებზე. საკუთრების უფლების შესახებ დოკუმენტი ადგენს, რომ სამხედრო ოკუპაციის დროს მშვიდობიანი მოქალაქეების საკუთრების უფლება ხელშეუხებელია და დაუშვებელია საკუთრების რაიმე სახით განადგურება, გაძარცვა, მიტაცება ან აოხრება, თუმცა კერძო საკუთრება შეიძლება ჩამორთმეულ იქნეს მესაკუთრის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სასჯელის სახით, ან გადასახადის, იძულებითი სესხის, სამხედრო მიზნებისათვის რეკვიზიციის ფორმით, ან საოკუპაციო ჯარის კერძო საკუთრებაში განთავსების მიზნით.³⁷⁷

იმ პერიოდის მეცნიერები მეტწილად იზიარებდნენ ლიბერის პოზიციას იმის შესახებ, რომ ოკუპანტი ძალის მიერ კერძო საკუთრების ჩამორთმევა არ უნდა მოხდეს, გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა, როგორადაც სახელდებოდა: რეკვიზიცია, კონტრიბუცია, გადასახადები, ჯარიმები, კერძო საკუთრებაში არსებული სატრანსპორტო და საკომუნიკაციო საშუალებების, ასევე იარაღისა და საბრძოლო მასალის ჩამორთმევა.³⁷⁸ ზოგიერთი მეცნიერის მოსაზრებით, იმდროინდელი საერთაშორისო სამართალი არაორაზროვნად აღიარებდა ოკუპაციის დროს კერძო საკუთრების აბსოლუტურ ხელშეუხებლობას, რადგან საკუთრების უფლება ბუნებით ხელშეუხებელი უფლებაა და ომს, როგორც ფაქტობრივ მოცემულობას, მისი ამ ხასიათის შეცვლა არ შეეძლო. ამ მოსაზრების მომხრეები ასევე ასაბუთებდნენ, რომ კერძო საკუთრების ხელყოფა გაუმართლებელია, რადგან კერძო პირები ომზე პასუხისმგებელი არიან არა ინდივიდუალურად, არამედ კოლექტიურად, როგორც საკუთარი სახელმწიფოს მოქალაქეები და, შესაბამისად, მათთვის ზიანის მიყენებაც მხოლოდ კოლექტიურად უნდა მოხდეს და არა ინდივიდუალურად;³⁷⁹

---

377 Graber, D.A. *The Development of the Law of Belligerent Occupation 1864-1914 A Historical Survey*, New York, 1949, p.193.

378 *Ibid.*, p.196.

379 Fiore, P. *Nouveau Droit International Public*, Paris, 1869, pp.302-304.

მეორე მხრივ, ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევდა, რომ ოკუპაციის დროს ოკუპანტი ძალის მხრიდან კერძო საკუთრების დაცვა ამ უკანასკნელის მხრიდან კეთილშობილების გამოხატულებაა, იმდენად, რამდენადაც მას კერძო საკუთრების ჩამორთმევის უფლება აქვს რეკვიზიციის, კონტრიბუციის, გადასახადების, ჯარიმებისა თუ სხვა მისთვის სასურველი ფორმით.³⁸⁰

ოკუპაციის დროს საკუთრების უფლების დაცვა ასევე აისახა ბრიუსელის დეკლარაციაშიც, რომლის პროექტზე მუშაობისასაც პრინციპი - ჯარებმა პატივი უნდა სცენ ოკუპირებულ ქვეყანაში კერძო საკუთრებას და არასოდეს გაანადგურონ საკუთრება გადაუდებელი საჭიროების გარეშე - მთავარ ქვაკუთხედად იქცა.³⁸¹ ბრიუსელის დეკლარაციის კრიტიკოსები, ლიბერის კოდექსის მსგავსად, იმეორებდნენ იმავე პოზიციას, რომ ოკუპანტი ძალა არ იძენს არანაირ უფლებას ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებულ კერძო საკუთრებაზე, თუმცა, სამხედრო აუცილებლობიდან გამომდინარე, მას შეუძლია კერძო საკუთრების ჩამორთმევა, დაყადაღება და განადგურებაც კი.³⁸² ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ ამგვარი გადაუდებელი აუცილებლობის ღონისძიებები უნდა შეფასდეს უშუალოდ ომის მიმდინარეობისას არსებული გარემოებების მხედველობაში მიღებით და არა მის შემდგომ პერიოდში.³⁸³

ლიბერის კოდექსის მსგავსად, ოქსფორდის სამხედრო სახელმძღვანელოც³⁸⁴ აწესრიგებს ოკუპაციისას საკუთრების უფლების დაცვას. სახელმძღვანელოს 54-ე მუხლი აცხადებს, რომ ინდივიდუალური თუ კოლექტიური კერძო საკუთრება დაცული უნდა იყოს და დაუშვებელია მისი კონფისკაცია, თუმცა ამ ზოგადი წესიდან გამონაკლისს ეხება შემდგომი მუხლები, რომლებშიც ჩამოთვლილია კერძო საკუთრებაში არსებული სატრანსპორტო და საკომუნიკაციო საშუალებები, იარაღი და საბრძო-

---

380 Halleck, H.W. *Halleck's International Law*, London, 1861, pp.456-466.

381 Bsussels Declaration, *supra*, n.202, section I – on Military Authority over Hostile Territory.

382 Funck, T., Sorel, B.A. *Precis du Droit des Gens*, Paris, 1877, pp.282-283.

383 Gathii, J.T. *War, Commerce and International Law*, Oxford, 2010, p.46.

384 Oxford Manual, *supra*, n.202.

ლო მასალები, როგორც კონფისკაციას დაქვემდებარებული ქონება, ასევე საკითხი ეხება ოკუპანტი ძალის მიერ რეკვიზიციისა და კონტრიბუციის დაკისრების უფლებასაც.³⁸⁵

მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულს უკვე ამკარად იყო ჩამოყალიბებული პრინციპი, რომ ოკუპაციის დროს საკუთრების უფლება დაცულია, გარდა სამხედრო აუცილებლობით გამოწვეული საჭიროებისა, ამავდროულად უკვე ვითარდებოდა მოსაზრება, რომ ასეთი საჭიროებისას საკუთრების უფლების შეზღუდვა უნდა ყოფილიყო პროპორციული იმ უპირატესობისა, რასაც საოკუპაციო ჯარი ამგვარი შეზღუდვით მიიღებდა.³⁸⁶

5.1.2. ჰააგის სამართალი

ჰააგის რეგულაციები ხმელეთზე ომის კანონებისა და ჩვეულებების დაცვის კონვენციის განუყოფელი ნაწილია.³⁸⁷ რეგულაციების მესამე სექცია შეიცავს თხუთმეტ მუხლს, რომლებიც ეხება მოწინააღმდეგის ტერიტორიის სამხედრო ოკუპაციას.³⁸⁸ ამ დებულებების მთავარი ქვაკუთხედაა 43-ე მუხლი, რომელიც ავალდებულებს ოკუპანტ ძალას, რომ მის ხელთ არსებული ყველანაირი საშუალებით მაქსიმალურად უზრუნველყოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების დაცვა; ასევე ოკუპანტი მხარე ვალდებულია, დაკავებულ ტერიტორიაზე მოქმედ კანონმდებლობას პატივი სცეს, თუ ეს აბსოლუტურად გამორიცხული არ არის სამხედრო თვალსაზრისით.³⁸⁹ რაც შეეხება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლებას, ჰააგის რეგულაციები ერთმანეთისაგან განასხვავებს საჯარო და კერძო საკუთრებას. პირველთან დაკავშირებით, რეგულაციების დებულებები ნებას რთავს ოკუპანტს, თავისუ-

385 *Ibid*, art.54 et. al.

386 Graber, *supra*, n.377, p.206.

387 Hague Regulations, *supra*, n.9.

388 *Ibid*, art.42-56.

389 43-ე მუხლის დედანი ინგლისურ ენაზე ასე იკითხება: The authority of the legitimate power having in fact passed into the hands of the occupant, the latter shall take all the measures in his power to restore, and ensure, as far as possible, public order and safety, while respecting, unless absolutely prevented, the laws in force in the country.

ფლად ისარგებლოს საჯარო საკუთრებით როგორც უზუფრუქტუარმა ისე, რომ მასზე საკუთრების უფლება არ მიიღოს,³⁹⁰ ხოლო კერძო საკუთრების მოპყრობასთან დაკავშირებით, შესაბამისი მუხლები ავალდებულებს ოკუპანტ ძალას საკუთრების უფლების დაცვას. ამ უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა კონტრიბუციის, რეკვიზიციის თუ ყადაღის ფორმით მხოლოდ და მხოლოდ დაშვებულია შესაბამისი წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში და ამისათვის დადგენილი პროცედურის სრული დაცვით. ამასთანავე, მონინაალმდევე მხარის კერძო საკუთრების კონფისკაცია, ისევე როგორც მიტაცება კანონგარეშედაა გამოცხადებული.³⁹¹ აღსანიშნავია, რომ ჰააგის რეგულაციების მიხედვით, რელიგიური, საქველმოქმედო, საგანმანათლებლო, სამხატვრო და სამეცნიერო ორგანიზაციების ქონება, თუნდაც სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული, ოკუპაციის მიზნებისათვის კერძო საკუთრებად განიხილება.³⁹² ჰააგის რეგულაციების მესამე სექცია მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულს მეცნიერების მიერ განვითარებული ომისა და ეკონომიკის ურთიერთმიმართების იდეის გამოძახილია, რომლის მიხედვითაც ომი მიმართული იყო მხოლოდ სუვერენ სახელმწიფოსა და მისი არმიის წინააღმდეგ და არა კერძო პირებისა და მოქალაქეებისადმი.³⁹³ გარდა ამისა, ამ პერიოდისათვის უკვე ნათლად იყო ჩამოყალიბებული განსხვავება დაპყრობასა და ოკუპაციას შორის: თუკი ადრე ტერიტორიის ყველანაირი დაკავება დაპყრობად მიიჩნეოდა, რაც დამპყრობელს აძლევდა უფლებას, დაკავებულ ტერიტორიას, მასზე მცხოვრებ მოსახლეობასა და მათ საკუთრებას მოპყრობოდა როგორც საკუთარს, ოკუპაცია განიხილებოდა ომის ერთ-ერთ ფაზად, რომლის დროსაც ოკუპანტი ძალა არ იღებს არანაირ მუდმივ უფლებას დაკავებულ ტერიტორიაზე, არამედ გვევლინება როგორც ამ ტერიტორიის დროებითი ადმინისტრატორი.³⁹⁴ შესაბამისად, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი კანონების

---

390 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.42-56.

391 *Ibid*, art.46-51, 56.

392 Robinson, J. *Transfer of Property in Enemy Occupied Territory* in AJIL, no.39, 1945, p.217.

393 Feilchenfeld, *supra*, n.262, p.12.

394 Graber, *supra*, n.377, chapter II.

დაცვა უკვე ოკუპანტი მხარის სამართლებრივი ვალდებულება გახდა და ამ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის საკუთრების უფლებაც ხელშეუხებლად გამოცხადდა,³⁹⁵ რადგან ოკუპაციის დროს მოქმედი სამართლებრივი რეჟიმის მთავარი არსი არის საჯარო წესრიგის შენარჩუნება და ცხოვრების ჩვეულებრივი რიტმის განგრძობითობა,³⁹⁶ რათა ტერიტორიის ადმინისტრირების ცვლილება უარყოფითად არ აისახოს სამოქალაქო მოსახლეობაზე და მათ უფლებებზე, მათ შორის საკუთრების უფლებაზე.

ჰააგის რეგულაციების ძირითადი პრინციპებია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობისა და დევნილი სუვერენის ინტერესების დაცვა. საკუთრების უფლების უზრუნველყოფა კი პირველი პრინციპის ნაწილად ითვლება.³⁹⁷ როგორც აღინიშნა, ჰააგის რეგულაციები მაინც უშვებს გამონაკლისს, თუ რა შემთხვევაში შეუძლია ოკუპანტ ძალას, ჩაერიოს კერძო საკუთრების უფლებით დაცულ სფეროში. თითოეული ეს შემთხვევა დეტალურად არის განხილული მომდევნო ქვეთავში. ზოგადად კი, ოკუპანტს ოკუპირებული ტერიტორიის ეკონომიკურ ცხოვრებაში ჩარევა მხოლოდ რამდენიმე მიზეზით შეუძლია გაამართლოს: ა) რომ დაიკმაყოფილოს თავისი სამხედრო და უსაფრთხოების საჭიროებები; ბ) რომ აანაზღაუროს სამხედრო ოკუპაციასთან დაკავშირებული ხარჯები და გ) რომ დაიცვას ოკუპირებული ტერიტორიების მკვიდრი მოსახლეობის ინტერესები და კეთილდღეობა.³⁹⁸

პირველი მსოფლიო ომის დროს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე საკუთრების უფლების დაცვა მეტ-ნაკლებად ჯდებოდა ჰააგის რეგულაციების ჩარჩოში,³⁹⁹ თუმცა მეორე მსოფლიო ომის დროს

---

395 Borchard, E. *The Treatment of Enemy Property in The Georgetown Law Journal*, no.34, 1946, p.403.

396 Bradandere, E.D. *Post-Conflict Administrations in International Law: International Territorial Administration, Transitional Authority and Foreign Occupation in Theory and Practice*, Leiden, Boston, 2009, pp.119-121.

397 Ando, N. *Surrender, Occupation and Private Property in International Law*, Oxford, 1991, p.36.

398 Playfair, *supra*, n.286, p.422.

399 Feilchenfeld, *supra*, n.262, p.22.

გერმანიის ჯარების პრაქტიკა უმეტესად უხეშად არღვევდა ჰააგის რეგულაციებით განსაზღვრულ საკუთრების უფლების დაცვის ფარგლებს. ნიურნბერგის ტრიბუნალის დროს განსასჯელების მთავარი არგუმენტი იყო, რომ ჰააგის რეგულაციები მოძველებული იყო გამოსაყენებლად, მითუმეტეს, საყოველთაო ომიანობის პერიოდში. ბრლადებულების ეს არგუმენტი ტრიბუნალმა არ გაიზიარა და ჰააგის სამართალი საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილად მიიჩნია, რაც ვრცელდებოდა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე.⁴⁰⁰

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ საერთაშორისო საზოგადოების მცდელობა, რომ შეევსოთ და განეგრცოთ ჰააგის სამართალი, 1949 წლის ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ ჟენევის ოთხი კონვენციის მიღებით დასრულდა. მათგან ომის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის შესახებ ჟენევის მე-4 კონვენცია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მშვიდობიანი მოსახლეობის უფლებების დაცვას.⁴⁰¹ ვინაიდან კონვენციის დებულებები ფართოდ აწესრიგებს უცხოელთა ოკუპაციის რეჟიმის ქვეშ მცხოვრები მოქალაქეების პიროვნულ უფლებებს, მათი საკუთრების უფლების დაცვის ფარგლები ჰააგის ჩარჩოს არ გასცდენია. იმავეს მტკიცება შეიძლება ჟენევის კონვენციების 1977 წლის პირველ დამატებით ოქმზეც, რომელიც ასევე ვრცელდება ოკუპირებულ ტერიტორიებზე.⁴⁰² აქედან გამომდინარე, ჰააგის რეგულაციების მესამე სექციის დებულებები დღესდღეობითაც რჩება საერთაშორისო სამართლის ერთადერთ მოქმედ წყაროდ, რომელიც აწესრიგებს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების სამართლებრივ ასპექტებს და, მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ კონვენცია მიღებულია საუკუნეზე მეტი ხნის წინ, ის დღესაც სრულად ვრცელდება მსოფლიოში არსებულ ყველა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე.

---

400 IMT, *Trial of the Major War Criminals, supra*, n.13.

401 GC IV, *supra*, n.10, Section III – Occupied Territories.

402 API, *supra*, n.11, art.1(4).

5.2. ოკუპანტი მხარის მიერ კერძო საკუთრების მოპყრობასთან დაკავშირებული უფლებამოსილების ფარგლები

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კერძო საკუთრების შეზღუდვისას ოკუპანტი ძალას აქვს საკმაოდ ფართო უფლებამოსილება, რომელსაც იღებს იმ ფაქტის გამო, რომ იგი დროებით ადგილობრივი მმართველის როლში ანაცვლებს ლეგიტიმურ სუვერენს. ჰააგის რეგულაციების 43-ე მუხლის მიხედვით, მას ევალება ადგილობრივი კანონმდებლობის პატივისცემა, თუ ეს აბსოლუტურად გამორიცხული არ არის. ადგილობრივ კანონმდებლობაში კი იგულისხმება დაკავებულ ტერიტორიაზე ოკუპაციამდე მოქმედი სამოქალაქო და სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, რომელიც აწესრიგებს ამ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის ყოველდღიურ ურთიერთობას. როგორც წესი, უმეტესი ქვეყნის კანონმდებლობა ითვალისწინებს საკუთრების უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას სახელმწიფოს მხრიდან კონკრეტულ გარემოებებში. ძირითადად, კერძო პირის საკუთრების ჩამორთმევისას სახელმწიფოს ეკისრება კომპენსაციის ვალდებულება, მაგრამ თუ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი კანონმდებლობა ასეთ დეტალებს არ აწესრიგებს, მაშინ ოკუპანტი ძალას ეძლევა უფლებამოსილება, თავად მოახდინოს ამგვარი ურთიერთობების რეგულირება.⁴⁰³

კერძო საკუთრებისადმი მოპყრობა ოკუპანტი ძალას რამდენიმე გზით შეუძლია, როგორც ეს ჰააგის რეგულაციებშია მოცემული: ზოგიერთი მათგანი სრულად აკრძალულია, ზოგიერთი კი დაშვებული კონკრეტულ გარემოებებში.⁴⁰⁴ მიზანშეწონილია თითოეული მათგანის განხილვა.

განადგურება

ქონების განადგურებით ცალსახაა, რომ ოკუპანტი ძალა კი არ იღებს ქონებას საკუთრებაში, არამედ კერძო პირი კარგავს სა-

403 Jessup, *supra*, n.373, p.460.

404 Dinstein, *supra*, n.7, p.244.

კუთრებას. განადგურება შეიძლება კანონიერად მოხდეს სამხედრო მოქმედების წარმართვისას, მაგ., როდესაც კერძო საკუთრება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მდებარეობს, მას ოკუპანტი მხარის მონინალმდეგეები აკონტროლებენ და, შესაბამისად, სამხედრო სამიზნეა.⁴⁰⁵ კერძო საკუთრების განადგურება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შეიძლება მხოლოდ სამხედრო მიზნებით გამართლდეს.⁴⁰⁶ ამავდროულად, ოკუპანტი ძალას მაინც აქვს ვალდებულება, დაიცვას ხელოვნების ნიმუშები, ისტორიული მონუმენტები ან არტეფაქტები, რომლებიც ამ კერძო საკუთრებაში ინახება. თუ კერძო საკუთრება ბრძოლის ხაზზე აღმოჩნდება და გამოიყენება სამხედრო ობიექტად, მისი განადგურების შემთხვევაში ნაკლებად სავარაუდოა, რომ მესაკუთრეს ზარალი აუნაზღაურდეს.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კერძო საკუთრების განადგურება განპირობებული უნდა იყოს მხოლოდ უკიდურესი სამხედრო საჭიროებით, რომლის მტკიცების ტვირთი ოკუპანტი მხარეს ეკისრება. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ *კედლის* საკონსულტაციო დასკვნაში მიიჩნია, რომ სამხედრო საჭიროება შეიძლება გამამართლებელი არგუმენტი იყოს არა მხოლოდ უშუალოდ სამხედრო მოქმედებების დროს, არამედ ოკუპაციის პერიოდშიც, როდესაც აქტიური სამხედრო მოქმედებები აღარ მიმდინარეობს.⁴⁰⁷ ამასთანავე, სასამართლომ განსახილველ შემთხვევაში ვერ დაადგინა სამხედრო საჭიროება და განაცხადა, რომ ოკუპანტი მხარე (ისრაელი) ვალდებული იყო, გადაეხადა კომპენსაცია იმ პირებისათვის, რომლებსაც საკუთრების უფლება უკანონოდ შეელახათ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე.⁴⁰⁸

ისრაელის უზენაესი სასამართლოც იზიარებს პოზიციას, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კერძო საკუთრების განადგურება შეიძლება განპირობებული იყოს სამხედრო და უსაფრთხოების

---

405 სამხედრო სამიზნის დეფინიცია იხ. API, *supra*, n.11, art.52(2).

406 The Judge Advocate General's School Text no. 11, Law of Belligerent Occupation, Michigan, 1945, p.128.

407 *Wall case*, *supra*, n.28, para.135.

408 *Ibid*, paras.152-153.

მიზნებით.⁴⁰⁹ ბარიერის საქმეში განსახილველ შემთხვევაზე სასამართლომ სწორედ რომ დაადგინა ამგვარი მიზნის არსებობა, მაგრამ მან დამატებით კრიტერიუმად შემოიტანა პროპორციულობის პრინციპი, რომელიც ასევე უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კერძო საკუთრების განადგურების დროს. შესაბამისად, თუკი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის საკუთრების უფლების (ასევე სხვა უფლებების) შელახვა უფრო მეტი ზიანის მომტანია მათთვის, ვიდრე ის სამხედრო უპირატესობა, რასაც მათი ქონების განადგურებით საოკუპაციო ჯარი იღებს, მაშინ ამგვარი პრაქტიკა შეუთავსებელია სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალთან.⁴¹⁰

ძარცვა (მიტაცება)

ჰააგის 47-ე რეგულაციის მიხედვით, „ძარცვა ფორმალურად იკრძალება“.⁴¹¹ ამ წესის აბსოლუტურ ხასიათზე მიუთითებს სიტყვა „ფორმალურად“, რომელიც გულისხმობს, რომ ოკუპანტი ჯარისათვის ამ წესის დაცვა ოფიციალურად უნდა იყოს მოთხოვნილი. საოკუპაციო ჯარის წევრებმა არ უნდა მიიტაცონ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის ქონება, პირიქით, მათ პრევენციის ვალდებულებაც კი აქვთ და, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, ოკუპანტი ძალას ასევე ეკისრება პასუხისმგებლობა, თუკი მესამე პირები, როგორცაა, მაგალითად, არასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული დაჯგუფება, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კერძო საკუთრებას იტაცებენ და მოსახლეობის საკუთრების უფლებას უკანონოდ ლახავენ. მაგალითისათვის, საქმის - *კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა უგანდის წინააღმდეგ* - მიხედვით, სასამართლომ უგანდას, როგორც ოკუპანტი ძალას, დააკისრა პასუხისმგებლობა იმ ქმედებებისათვის, რომელთაც არასახელმწიფოებრივი დაჯგუფება

---

409 *Barrier case, supra*, n.148, paras.27,32.

410 *Ibid*, para.60.

411 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.47.

ჩადიოდა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, მათ შორის სამოქალაქო მოსახლეობის ძარცვისა და ქონების უკანონო დაუფლებისათვის.⁴¹²

რეკვიზიცია

კერძო საკუთრება, რომელიც რეკვიზიციით შეიძლება მიიღოს ოკუპანტმა ძალამ, შემოიფარგლება მხოლოდ ისეთი კატეგორიის ქონებით, რაც საჭიროა საოკუპაციო ჯარის საჭიროებისათვის. ეს შეიძლება მოიცავდეს: საკვებს, სანვავს, ნაგებობებს ჯარისკაცების განსათავსებლად, ტანსაცმელს ან ქსოვილს და ზოგიერთ შემთხვევაში თამბაქოსა და ალკოჰოლურ სასმელსაც კი.⁴¹³ ჰააგის რეგულაციებით განსაზღვრული პროცედურის მიხედვით, რეკვიზიციის შესახებ სამხედრო ბრძანება უნდა გასცეს საოკუპაციო ჯარის ადგილობრივმა მეთაურმა.⁴¹⁴ იგი შეიძლება არც იყოს მაღალი რანგის სამხედრო პირი, მაგრამ ამ დებულების მიზანია პასუხისმგებლობის აღება ოფიციალური პირის მიერ, რათა თავიდან იქნეს აცილებული თითოეული ჯარისკაცის მიერ კერძო საკუთრების თვითნებური მიტაცება.

ტერმინ „საოკუპაციო ჯარის საჭიროების“ განმარტებისას ზოგიერთმა ტრიბუნალმა მიიჩნია, რომ რეკვიზიცია უნდა ემსახურებოდეს საოკუპაციო ჯარის ყოველდღიურ საჭიროებებს. ის არ უნდა იყოს გამოუყენებელი, არასაჭირო, რომელიც ოკუპანტი ქვეყნის გამდიდრების მიზნით ხდება ან ოკუპანტი ძალის იმ საჯარისო დანაყოფებს ხმარდება, რომლებიც სხვა ადგილას არის დისლოცირებული, ან გადაყიდვისა და ოკუპირებული ტერიტორიის და მასზე მცხოვრები მოსახლეობის გაღარიბების მიზნითაა ნაკარნახევი. ოკუპანტი ძალის მიერ რეკვიზირებული ქონების საკუთარ ქვეყანაში გატანაც უკანონოდ არის მიჩნეული.⁴¹⁵

---

412 *Armed Activities case, supra*, n.329, paras.178, 180, 219-220.

413 *Jessup, supra*, n.373, p.459.

414 *Hague Regulations, supra*, n.9, art.52.

415 *Feilchenfeld, supra*, n.262, pp.34-36.

აქვე გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ რეკვიზიცია შეიძლება შეეხოს მხოლოდ ისეთ ქონებას, რომელიც პროპორციულია ოკუპირებული ტერიტორიის რესურსებისა, ისე, რომ ადგილობრივი სამოქალაქო მოსახლეობა ამითი არ დაზარალდეს. რეკვიზიციით ქონების ჩამორთმევისას მესაკუთრეს უნდა მიეცეს ქონების შესაბამისი საფასური ნაღდი ანგარიშსწორებით, ან, თუ ეს შეუძლებელია, მაშინ ქვითრის მეშვეობით, რომლის განაღდებაც რაც შეიძლება სწრაფად უნდა იყოს შესაძლებელი.⁴¹⁶ ამ დებულების მიზანია კერძო მესაკუთრის ინტერესების დაცვა, რომ მას დაუყოვნებლივ მიეცეს ანაზღაურება, ან ჰქონდეს რაიმე საბუთი ხელთ, რომლითაც მოგვიანებით შეიძლება კუთვნილი თანხის მიღებას. შესაბამისად, თანამედროვე ეპოქაში მხოლოდ ნაღდი ანგარიშსწორება ან ქვითარი არ უნდა მივიჩნიოთ ანაზღაურების უაღტერნატივო მეთოდად, იმდენად, რამდენადაც მუხლის მიზანი მიღწეული შეიძლება იყოს სხვა გზითაც (მაგ. საბანკო გადარიცხვა და სხვ.).

კონფისკაცია

ჰააგის რეგულაციების 46-ე მუხლი კრძალავს კერძო საკუთრების კონფისკაციას. ეს მუხლი იცავს საკუთრების უფლებას პირდაპირი კონფისკაციისაგან. დებულების მიზანია, ოკუპანტი ძალის მიერ არ მოხდეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები სამოქალაქო პირებისათვის კერძო საკუთრების ჩამორთმევა მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი მონინააღმდეგე მხარის მოქალაქეები არიან. თუმცა 46-ე მუხლი არ იცავს საკუთრების ჩამორთმევას იმ ფორმებით, რაც პირდაპირ დაშვებულია ჰააგის რეგულაციებით. კონფისკაცია, როგორც სასჯელი, ჯარიმა ან გადასახადის აკრების ფორმა, დაშვებულია.⁴¹⁷ კონფისკაციის ამკრძალავი ნორმა ნაკლებადაა პრაქტიკული მნიშვნელობის, ის იმეორებს ჩვეულებითსამართლებრივ ნორმას ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კერძო საკუთრებასთან მოპყრობის შესახებ.

---

416 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.52(3).

417 *Supra*, n.406, p.133.

ყადალა

ჰააგის სამართალი ოკუპანტ ძალას ნებას რთავს, მოახდინოს ზოგიერთი კატეგორიის ქონების დაყადაღება, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ქონება შეიძლება კერძო საკუთრებაში იყოს. ამ კატეგორიის ქონების ამომწურავი ჩამონათვალია 53-ე რეგულაციაში, რომლის მიხედვით, კერძო საკუთრებაში არსებული ყველა სახმელეთო, საჰაერო თუ საზღვაო ხელსაწყო, რომლებიც გამოიყენება ინფორმაციის გადასაცემად, პირთა ან ნივთების ტრანსპორტირებისათვის, საზღვაო სამართლით გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა, იარაღის საწყობები და სადგურები და, ზოგადად, ყველა სახის საბრძოლო მასალა შეიძლება დაყადაღდეს ოკუპანტის მიერ. ამავდროულად, მუხლი შეიცავს დათქმას, რომ მშვიდობის აღდგენის შემდეგ ეს ქონება უნდა დაუბრუნდეს კანონიერ მესაკუთრეს და დადგინდეს კომპენსაცია.⁴¹⁸

ამ დებულებიდან ნათლად ჩანს, რომ ოკუპანტ ძალას უფლება აქვს, დააყადაღოს ჩამოთვლილი ქონება ყოველგვარი სამხედრო საჭიროებების გარეშე. მას ასევე არ მოუწევს იმის მტკიცება, რომ ასეთი კატეგორიის ქონების დაყადაღება ემსახურება საოკუპაციო ჯარის ყოველდღიურ მიზნებს, როგორც ეს რეკვიზიციის შემთხვევაშია, და, რაც ყველაზე მთავარია, ოკუპანტ ძალას არ აქვს ვალდებულება, მხედველობაში მიიღოს ოკუპირებული ტერიტორიის ეკონომიკური პოტენციალი, როდესაც კერძო საკუთრებაში არსებულ სპეციალური კატეგორიის ქონებას დააყადაღებს. ამ დებულების მიზანია, რომ საოკუპაციო ჯარის უსაფრთხოება მაქსიმალურად იყოს დაცული ყოველგვარი სამხედრო შემოტევისაგან, რადგან ჩამოთვლილი ქონება ყოველგვარი ადაპტირების გარეშე შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სამხედრო დანიშნულებით, რამაც შეიძლება ახალი საბრძოლო მოქმედებების წამოწყება გამოიწვიოს.⁴¹⁹ ჰააგის რეგულაციები არ უკრძალავს ოკუპანტს ამგვარად დაყადაღებული ქონების გამოყენებას, თუმცა რა დანიშნულებითაც არ უნდა გამოიყენოს საოკუპაციო ჯარმა ზემოთ ჩამოთვლილი ქონება, ოკუპანტი

418 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.53(2).

419 *Supra*, n.406, p.164.

მხარე მასზე საკუთრების უფლებას მაინც არ იღებს.⁴²⁰

კონტრიბუცია

კონტრიბუცია ეწოდება ოკუპანტი ძალის მიერ მოსახლეობისაგან აკრებილ არასაგადასახადო თანხას. ჰააგის რეგულაციები ერთმანეთისაგან განასხვავებს კონტრიბუციასა და რეკვიზიციას. რეკვიზიციისას ხდება მატერიალური ქონების მიღება ოკუპანტის მიერ, ხოლო კონტრიბუცია მხოლოდ ფულადი მოსაკრებლით შეიძლება გამოიხატოს. როგორც რეკვიზიცია, ისე კონტრიბუციაც კანონიერია, თუკი ის ემსახურება საოკუპაციო ჯარის საჭიროებებს, თუმცა კონტრიბუციის შემთხვევაში ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირებაც დამატებულია როგორც გამამართლებელი მოტივი.⁴²¹ აღსანიშნავია, რომ კონტრიბუციის დაკისრების უფლება ჰააგის სამართლით არ დაწესებულია, პირიქით, ჰააგის კონვენციამ გარკვეულწილად შეზღუდა კიდევ ჩვეულებითსამართლებრივი ნორმა, რომელიც ოკუპანტს ანიჭებდა უფლებამოსილებას, ყოველგვარი მიზეზის გარეშე მოეთხოვა მოსახლეობისაგან კონტრიბუცია. რეგულაციების მიხედვით, კონტრიბუცია განსაზღვრულია როგორც გადასახადების დაკისრების შემდგომი ღონისძიება, რომელიც მხოლოდ მიმართული უნდა იყოს ან საოკუპაციო ჯარის საჭიროებისათვის, ან ოკუპირებული ტერიტორიის სათანადო ადმინისტრირებისათვის.⁴²² რეკვიზიციისაგან განსხვავებით, კონტრიბუცია არ გულისხმობს რაიმე სახის კომპენსაციას.

ვინაიდან კონტრიბუცია შეიძლება დაკისრებულ იქნეს მხოლოდ ჯარის ან ტერიტორიის საჭიროებისათვის, უკანონოა ისეთი კონტრიბუცია, რომელსაც ოკუპანტი ძალა აწესებს საკუთარი წარმოებული ომის ხარჯების დასაფარავად, ოკუპირებული ტერიტორიის ან მისი მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობის განზრახ გაუარესებისათვის, საკუთარი სახელმწიფოს გამდი-

---

420 Proceedings of the Hague Peace Conference, Translation of the Official Texts, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 1920: Conference of 1899, p.558.

421 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.49.

422 *Supra*, n.406, pp.175-176.

დრების ან მოსახლეობის კოლექტიური დასჯისათვის.⁴²³

გადასახადი

ჰააგის რეგულაციების 48-ე მუხლის მიხედვით, თუ ოკუპანტი ძალა ოკუპირებული ტერიტორიისათვის საჭირო გადასახადებს აგროვებს, მან ეს უნდა განახორციელოს, რამდენადაც შესაძლებელია ქვეყანაში არსებული საგადასახადო სისტემის შესაბამისად. ასევე ოკუპანტი მხარე ვალდებულია, ტერიტორიის მართვის ხარჯებიც ისევე გაიღოს, როგორც ამას ლეგიტიმური სუვერენი აკეთებდა.⁴²⁴ 48-ე მუხლი 49-ე მუხლისაგან იმით განსხვავდება, რომ ის გადასახადის აკრების მიზნად პირდაპირ მიუთითებს მხოლოდ ოკუპირებული ტერიტორიის კეთილდღეობასა და საჭიროებას. თავად მუხლი არც ავალდებულებს და არც უკრძალავს ოკუპანტს ძალას გადასახადების აკრებას, არამედ აწესებს კონკრეტულ პროცედურას, რომელიც, რამდენადაც შესაძლებელია, უნდა დაიცვას ოკუპანტმა, თუკი ის გადასახადების დაკისრებას გადაწყვეტს.⁴²⁵

ეს დებულება არ გამორიცხავს სამხედრო მმართველობის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული საგადასახადო განაკვეთების გაზრდას ან სხვანაირ ცვლილებას, მითუმეტეს, თუ ასეთი მოდიფიკაცია გამონეწულია ეკონომიკური ცვლილებებით ან საომარი მდგომარეობით. ნათელი არაა და განსახილველი ნორმიდანაც არ იკვეთება, რამდენად არის უფლებამოსილი ოკუპანტი ძალა, შემოიღოს ახალი სახის გადასახადი ან მოსაკრებელი.⁴²⁶ მართალია, 48-ე მუხლი ამგვარ პრაქტიკას პირდაპირ არ ადგენს, მაგრამ კონკრეტულ შემთხვევებში ეს გამართლებული შეიძლება იყოს, რადგან ახალი საჭიროებები ახალ სახსრებს მოითხოვს, განსაკუთრებით განგრძობითი ოკუპაციის დროს. ასეთ შემთხვევაში ლეგიტიმური სუვერენიც შეიძლება დამდგარიყო საგადასახადო კანონმდებლობისა და სისტემის მოდიფიცირების საჭიროების წინაშე. შესაბამისად, ასეთი ფაქტების უარყოფამ

423 Feilchenfeld, *supra*, n.262, p.41.

424 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.48.

425 *Supra*, n.406, p.185.

426 Feilchenfeld, *supra*, n.262, p.49.

და იმის მტკიცებამ, რომ, რადგან ოკუპაცია დროებითი ხასიათისაა, ამიტომ ოკუპანტ ძალას არ აქვს უფლება, საგადასახადო სისტემა შეცვალოს, შეიძლება ხელყოს ოკუპირებული ტერიტორიისა და მასზე მცხოვრები მოსახლეობის კეთილდღეობისა და საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზანი, რომლის დაცვის უპირველესი ვალდებულება სწორედ ოკუპანტ ძალას აქვს, 43-ე მუხლის მიხედვით.

5.3. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია რამდენჯერმე იქნა გამოყენებული ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების გავრცელების საკითხთან მიმართებით. ყველა შემთხვევაში განსახილველი საქმეები ეხებოდა კვიპროსელ ბერძენთა უძრავ ქონებას, რომელიც მდებარეობდა თურქეთის მიერ ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კვიპროსში.⁴²⁷ განმცხადებელთა ძირითადი არგუმენტი ის იყო, რომ მათ 1974 წლიდან შეეზღუდათ თავიანთ საკუთრებაზე წვდომის, კონტროლის, გამოყენებისა და სარგებლობის შესაძლებლობა მოპასუხე მთავრობის მიერ.

კვიპროსის მიერ თურქეთის წინააღმდეგ წამოწყებული თავდაპირველი სამი სახელმწიფოთაშორისი დავა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კომისიაში დასრულდა ამ უკანასკნელის მიერ მოხსენების მიღებით, რომლის მიხედვით, თურქეთს პასუხისმგებლობა დაეკისრა, *inter alia*, ჩრდილოეთ კვიპროსში კვიპროსელი ბერძენების საკუთრების უფლების გაუმართლებელი შეზღუდვისათვის.⁴²⁸ ამ პერიოდისათვის თურქეთს არ ჰქონდა აღიარებული კომისიის იურისდიქცია და, შესაბამისად, ეს პროცესი არაეფექტიანი აღმოჩნდა, რაც დასრულდა მხოლოდ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ პოლიტიკურად მოტივირებული

---

427 ECtHR, *Cyprus v. Turkey*, no.25781/94 (2001); *Loizidou v Turkey*, *supra*, n.328; *Demades v. Turkey*, no.16219/90 (2003); *Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v. Turkey*, no.16163/90 (2003).

428 Commission's Report of the European Commission of Human Rights on *Cyprus v. Turkey* applications 6780/74 and 6950/75, adopted on 10 July, 1976, pp.151, 166.

რეზოლუციის მიღებით, რომელიც მხარეებს მოლაპარაკებების განახლებისაკენ მოუწოდებდა.⁴²⁹

მეოთხე სახელმწიფოთაშორისი საქმე, ისევე როგორც ინდივიდუალურ საქმეთა - *ლოიზიდუს*, *დემადესისა* და *შ.პ.ს. მიკელაიდუს* - გადანყვეტილებები საკმაოდ მაღალი სამართლებრივი მნიშვნელობის დოკუმენტებია, რადგან ისინი მიღებულ იქნა სასამართლოს მიერ, მას შემდეგ, რაც თურქეთმა ცნო სასამართლოს იურისდიქცია. შესაბამისად, მათი შესრულება სავალდებულოა მხარეთათვის.⁴³⁰

ლოიზიდუს საქმის გადანყვეტილებაში, რომელიც ზემოთ ჩამოთვლილი საჩივრებიდან ყველაზე ადრე იქნა გამოტანილი, სასამართლომ შემდეგი მნიშვნელოვანი საკითხები დაადგინა:

ა) თურქეთი საკუთარი სამხედროების მეშვეობით ახდენდა ჩრდილოეთ კვიპროსის ტერიტორიის სამხედრო ოკუპირებას, სადაც მდებარეობდა განმცხადებლის უძრავი ქონება.⁴³¹ შესაბამისად, თურქეთს ჰქონდა *დე ფაქტო* კონტროლი აღნიშნულ ტერიტორიაზე და კონვენციის 1-ლი მუხლის მიხედვით, ადამიანის უფლებების დარღვევაზე პასუხისმგებლობაც მას ეკისრებოდა;

ბ) ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დაფუძნებული ადმინისტრაცია, ე.წ. ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული სახელმწიფო, უკანონო იყო და წარმოადგენდა თურქეთის, როგორც ოკუპანტი ძალის, დაქვემდებარებულ ორგანოს და ამ „სახელმწიფოს“ კონსტიტუციის საფუძველზე განმცხადებლის ქონების ექსპროპრიაცია სამართლებრივ შედეგს არ წარმოშობდა. ამგვარად, განმცხადებლის მიერ ქონებაზე უფლების დაკარგვა *დე ფაქტო* კანონმდებლობის გზით ბათილი იყო.⁴³²

გ) საოკუპაციო ჯარის მიერ განმცხადებლისათვის საკუთარ ქონებაზე წვდომის შეზღუდვის შედეგად მან დაკარგა ყოველგვარი კონტროლი და ასევე შესაძლებლობა, ესარგებლა ან განეკარგა

---

429 Committee of Ministers of the Council of Europe, res. DH (79), 21 August, 1979.

430 Loucaides, *supra*, n.370, p.683.

431 ECtHR, *Loizidou v. Turkey*, no.15318/89, preliminary objections (1995), para.63.

432 *Loizidou v. Turkey*, *supra*, n.322, para.64.

საკუთარი ქონება.⁴³³ ამ მიდგომის მიხედვით, ოკუპანტი ძალის მიერ კერძო მესაკუთრისათვის ქონების გამოყენების აკრძალვა, თუნდაც ამ ქონებას თავად საოკუპაციო ჯარიც არ იყენებდეს, უკვე ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების დარღვევაა, როგორც ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის, ისე სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.

აღნიშნულის საფუძველზე სასამართლომ დაადგინა, რომ ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კვიპროსში საოკუპაციო ჯარის ქმედებებით დაირღვა და განგრძობითად ირღვევა კონვენციით დაცული საკუთრების უფლება.⁴³⁴

იმავე მიდგომას გაჰყვა სასამართლო მეოთხე სახელმწიფოთაშორის საქმეში და ასევე დემადესისა და „მიკელაიდუს“ ინდივიდუალურ საჩივრების განხილვისას. ყველა შემთხვევაში სასამართლომ მიიჩნია, რომ სამხედრო საოკუპაციო ძალის მიერ დაირღვა საკუთრების უფლება. საქმის - *კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ* - მიხედვით, სასამართლომ დაადგინა, რომ:

[...] კონვენციის 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლი დაირღვა და განგრძობითად ირღვევა იმ ფაქტის გამო, რომ ჩრდილოეთ კვიპროსში მდებარე ქონების ბერძენ კვიპროსელ მესაკუთრეებს ეკრძალებათ საკუთარ ქონებასთან მისვლა, კონტროლი, განკარგვა და სარგებლობა, ასევე რაიმე სახის კომპენსაციის მიღება საკუთრების უფლების ხელყოფისათვის.⁴³⁵

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ეს პრაქტიკა სრულად მოიცავს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების დაცვის საკითხს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის გადმოსახედიდან, რომლის მიხედვით, საკუთრების უფლება არ წყდება ტერიტორიის ოკუპაციისას. კერძო მესაკუთრე ინარჩუნებს ამ უფლებას, მიუხედავად იმისა, მას შეუძლია თუ არა ამ ქონების ფლობა, მისით სარგებლობა და განკარ-

433 *Ibid*, para.63.

434 *Supra*, n.432.

435 *Cyprus v. Turkey, supra*, n.427, paras.183-184.

გვა, მიუხედავად იმ ფაქტისა, ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებული სამართლებრივად ბათილი ადმინისტრაციული თუ საკანონმდებლო ღონისძიებები ართმევს თუ არა მესაკუთრეს ამ უფლებას.⁴³⁶ აღსანიშნავია, რომ სასამართლომ ასევე იმსჯელა ოკუპაციისას საკუთრების უფლებიდან დეროგაციის საკითხზეც,⁴³⁷ რადგან კონვენცია უშვებს აღნიშნული მუხლიდან გადახვევის შესაძლებლობას. შესაბამისად, თუ კონვენციით გათვალისწინებული გადახვევის საფუძვლები სახეზეა, მაშინ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების შეზღუდვა დარღვევად არ ჩაითვლება.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების დარღვევა ასევე ერთ-ერთი სადავო საკითხია სახელმწიფოთაშორის საქმეში - *საქართველო რუსეთის წინააღმდეგ (II)*, რომელშიც განმცხადებელი სახელმწიფო დავობს, რომ 2008 წლის შეიარაღებული კონფლიქტისას და მის შემდეგ პერიოდშიც რუსეთის ფედერაციამ ვერ უზრუნველყო, მოეხდინა ძარცვისა და მიტაცების გზით საკუთრების უფლების მასობრივი დარღვევის ფაქტების პრევენცია, რომელსაც სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიაზე ჩადიდნენ საოკუპაციო ჯარი და გასამხედროებული დაჯგუფებები.⁴³⁸

ამ საქმის არსებით ნაწილზე სასამართლოს ჯერ განაჩენი არ გამოუტანია, თუმცა საქმე დასაშვებად გამოცხადდა.⁴³⁹

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების დაცვა საკმაოდ რთული და კომპლექსური საკითხია. ერთი მხრივ, დაცვის ობიექტია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები სამოქალაქო მოსახლეობის ქონება, ხოლო, მეორე მხრივ, ოკუპანტი ძალის სამხედრო ინტერესი და, ზოგადად, ოკუპირებული ტერიტორიის

---

436 კერძო საკუთრების ხელყოფასთან დაკავშირებით ოკუპანტი ძალის ქმედებების ნამდვილობის შესახებ დეტალურად იხ. Fraleigh, C.A. *The Validity of Acts of Enemy Occupation Authorities Affecting Property Rights* in Cornell Law Quarterly, no.35, 1949, pp.89-117.

437 *Cyprus v. Turkey*, *supra*, n.427, paras.180-182.

438 ECtHR, *Georgia v. Russia (II)*, no.38263/08, decision on admissibility, (2011), paras.31-33.

439 *Ibid*, para.102.

ჯეროვანი მართვის საჭიროება. საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც ამ საკითხს ანესრიგებენ, სწორედ ამ ორ სიკეთეს შორის ბალანსის მოძებნას ემსახურება.

საოკუპაციო ჯარის სამხედრო საჭიროება ის გარემოებაა, რომელსაც იგნორირებას ვერ გაუწევს ოკუპაციის საკითხების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები. შესაბამისად, არ არის მართებული კონკრეტული ტერიტორიის ოკუპაციის კანონიერების შეფასება ძალის გამოყენების საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. ოკუპაცია არის ფაქტობრივი მოცემულობა და არა სამართლებრივი შეფასების კატეგორია და როგორც კი ეს ფაქტი დგება, მაშინვე იწყებს ამოქმედებას ოკუპაციის წესები და ჩვეულებები, მათ შორის საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებით.

სამხედრო ოკუპაციის დროს კერძო საკუთრება დაცვის საკმაოდ მაღალი სტანდარტით სარგებლობს, რაც მარტივად შეიძლება გამოიხატოს შემდეგი ფორმულით - საკუთრების უფლება დაცულია თვითნებური ჩარევისაგან, მისი შეზღუდვა დაიშვება მხოლოდ ოკუპანტი ძალის სამხედრო საჭიროებებიდან გამომდინარე და შესაბამისი კომპენსაციის სანაცვლოდ.

მონინალმდეგე მხარის კერძო უძრავი ქონების უმიზეზოდ ჩამორთმევა არანაირ შემთხვევაში არ დაიშვება. თუ ოკუპანტი ძალა კერძო მიწის ნაკვეთის ან შენობა-ნაგებობის კონფისკაციას მოახდენს და გაყიდის მას, მყიდველს ამ ქონებაზე საკუთრების უფლება არ წარმოეშობა, რადგან ოკუპანტი ძალის მიერ საკუთარი უფლებამოსილების ფარგლებს გარეთ ჩადენილი ქმედების შედეგად წარმოშობილი სამართლებრივი ვალდებულებები ბათილია და არ შეიძლება ძალაში დარჩეს მას შემდეგ, რაც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კანონიერი სუვერენის მმართველობა აღდგება.⁴⁴⁰

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკუთრების უფლების დარღვევა იმდენად გაუმართლებელი ქმედებაა, რომ ნიურნბერგის ტრიბუნალის პრაქტიკაში ის ომის დანაშაულად იქნა გამოცხადე-

---

440 Fraleigh, *supra*, n.436, p.96.

ბული და ტრიბუნალმა ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა დააკისრა გერმანელებს, რომლებიც მეორე მსოფლიო ომის დროს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე საკუთრების მიტაცებით იყვნენ დაკავებულნი.⁴⁴¹

საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, საკუთრების უფლების შეზღუდვა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შეიძლება გამოიხატოს არა მხოლოდ საკუთრების დაკარგვით, არამედ მესაკუთრის მიერ საკუთარი ქონებრივი უფლებების აღსრულების ხელის შეშლითაც.⁴⁴² ეს მიდგომა საკმაოდ პროგრესულია და არის ადამიანის უფლებათა სამართლიდან ტრანსფორმირებული ნორმა.

ოკუპაციის დროს კერძო საკუთრებასთან მიმართებით ოკუპანტის ძალაუფლება შეიძლება ბოროტადაც იქნეს გამოყენებული და არსებული სამართლებრივი საფუძველი ამის საშუალებას იძლევა, თუმცა, თუ ოკუპანტი მხარე კეთილსინდისიერად მოქმედებს დაკავებული ტერიტორიის მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით, და არა საკუთარი გამდიდრების მიზნით და თუ კერძო მესაკუთრის უფლებები სათანადოდაა დაცული ადგილობრივი კანონმდებლობით, მაშინ საოკუპაციო ჯარის ქმედებები თავისუფლად შეიძლება მოქმედ სამართლებრივ ნორმებს შეესაბამებოდეს და, ამავდროულად, ჯარის სამხედრო ინტერესებზეც დაცული იყოს.⁴⁴³

---

441 Loucaides, *supra*, n.370, p.680.

442 Dinstein, *supra*, n.7, p.243.

443 Jessup, *supra*, n.373, p.461.

6. გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე

შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ბუნებრივი გარემოსა და ბიომრავალფეროვნების დაცვა სულ უფრო და უფრო დიდი გამოწვევა ხდება, განსაკუთრებით კი თანამედროვე ტექნოლოგიების ფონზე, რომელთაც ძალიან მარტივად შეუძლიათ განადგურონ სახეობები და ბუნებრივი ჰაბიტატები. საერთაშორისო სამართლის კომისიამ შეიარაღებულ კონფლიქტთან კავშირში გარემოს დაცვის საკითხი ჯერ კიდევ 2011 წელს შეიყვანა თავისი სამუშაო დღის წესრიგში და ამჟამად უკვე დაასრულა პრინციპების პროექტზე მუშაობა, რომელიც არეგულირებს გარემოს დაცვას კონფლიქტის წინარე, კონფლიქტის დროს და პოსტ-კონფლიქტის პერიოდში საერთაშორისო სამართლის სხვადასხვა დარგების ჭრილში, კერძოდ კი შეიარაღებული კონფლიქტის სამართლის, ადამიანის უფლებებისა და საერთაშორისო გარემოს დაცვის სამართლის კონტექსტში.⁴⁴⁴

1949 წლის ჟენევის კონვენციებისა და მათი 1977 წლის დამატებითი ოქმების გარდა, ბუნებრივი გარემოს დაცვა ასევე სპეციალური რეგულირების ქვეშ ექცევა ე.წ. ENMOD-ის კონვენციის მიხედვით, რომელიც ავალდებულებს კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს რომ არ გამოიყენონ ისეთი სამხედრო ან საბრძოლო გარემოს მოდიფიკაციის ტექნიკა, რომელსაც ექნება ფართომასშტაბიანი, ხანგრძლივი ან მძიმე ეფექტი რომელიმე სხვა სახელმწიფოს ბუნებაზე.⁴⁴⁵ საერთაშორისო ჩვეულებითი ჰუმანიტარული სამართალიც შეიცავს ბუნებრივი გარემოს დაცვის წესებს,⁴⁴⁶ რომელთაგან ზოგიერთი არასაერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის დროსაც კი გამოიყენება.⁴⁴⁷

---

444 Report of the International Law Commission Seventy-first session (29 April–7 June and 8 July–9 August 2019) General Assembly Official Records Seventy-fourth Session Supplement No. 10 (A/74/1), United Nations, New York, 2019, Chapter VI.

445 Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques, 10 December 1976, article 1(1).

446 Henckaerts, J. and Doswald-Beck, L. *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules* (Cambridge: ICRC, 2007), chapter 14, rules 43-45.

447 *Ibid*, 148, 156.

გარდა იმ ზოგადი დებულებებისა, რომლებიც გვხვდება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მყარ თუ რბილ სამართლებრივ ინსტრუმენტებში და ეხება შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ბუნებრივი გარემოს დაცვას, სპეციალური წესები ასევე მოცემულია სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალში. გარდა ამისა, ოკუპანტი ძალის ზოგიერთი ვალდებულების შინაარსი ასევე შესაძლოა მოიცავდეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ბუნებრივი გარემოსა და ბიომრავალფეროვნების დაცვის ვალდებულებასაც. ასევე, საერთაშორისო სამართლის კომისიამ ცალკე თავი დაუთმო ოკუპირებულ ტერიტორიებზე გარემოს დაცვის ვალდებულებას და ჩამოაყალიბა სამი სახელმძღვანელო პრინციპი, რომელიც უნდა დაიცვას ოკუპანტმა ძალამ იმისათვის რომ შეასრულოს მისთვის საერთაშორისო სამართლით დაკისრებული მოვალეობა.

6.1. გარემოს დაცვის ვალდებულება ოკუპაციის სამართლის მიხედვით

ჰააგის რეგულაციების (რეგულაცია 43) შესაბამისად, რომელიც ხაზს უსვამს იმ ფაქტს რომ ოკუპირებული ტერიტორიის მმართველობა სრულად გადასულია ოკუპანტი ძალის ხელში, ამ უკანასკნელის უფლებამოსილება საკმაოდ ფართოა და არ არის შეზღუდული მხოლოდ საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფით, არამედ მოიცავს ყოველდღიური სამოქალაქო ცხოვრების ბევრ სხვა ასპექტსაც, მათ შორის ბუნებრივ გარემოსა და ბიომრავალფეროვნების დაცვასაც.

ბრიტანეთის მიერ პალესტინის (რომელიც იმ დროს ოტომანთა იმპერიის პროვინცია იყო) ოკუპაციისას ბრიტანულმა მმართველობამ მიიღო გადამწყვეტილება რომ არსებული სიტუაცია და დროში გახანგრძლივებული ოკუპაცია მოითხოვდა ახალი კანონების მიღებას. მათ ძალაში დატოვეს ოტომანთა საკანონმდებლო სისტემა, რომელიც ოკუპაციის დამყარების დროს მოქმედებდა პალესტინაში, მაგრამ დამატებით ასევე შემოიღეს კანონები, რომლებიც არეგულირებდა იარაღის ტარებას, ვალუტას, საკვების ფასებს, საზოგადო ჯანდაცვას, ცხოველ-

თა მიმართ სასტიკი მოპყრობის აკრძალვას და ასევე, *inter alia* ხეების მოჭრას,⁴⁴⁸ რაც მიანიშნებს, რომ ჯერ კიდევ სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის განვითარების ადრეულ ეტაპზევე, გარემოს დაცვასთან დაკავშირებული წესები აღქმული იყო, როგორც ოკუპანტი ძალის საერთაშორისო სამართლებრივი ვალდებულებების ნაწილი.

ოკუპანტი ძალის ქმედების კანონიერების შესამოწმებლად ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ შეიმუშავა ტესტი,⁴⁴⁹ რომლის მიხედვითაც ოკუპაციის სამართალი უშვებს მხოლოდ ორ ლეგიტიმურ ინტერესს, რომელზე დაყრდნობითაც შეიძლება გამართლეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე *status quo*-ს შეცვლა: (1) ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესი; (2) საოკუპაციო ჯარის, რომელიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზეა, ვინრო სამხედრო ინტერესი. სამხედრო მეთაურის ძალაუფლების იმგვარი გამოყენება, რომელიც ემსახურება ამ ორი ინტერესის გარდა სხვა გარეშე ინტერესს ჩაითვლება უკანონოდ.

ისრაელის უზენაესი სასამართლო იმავე ლოგიკას მიყვება აბუ დაჰერის საქმეზე, რომელშიც მოსარჩელე მხარე დავობდა რომ სამხედრო მეთაურის მიერ დასავლეთ სანაპიროზე, ისრაელის თავდაცვის მინისტრის სახლის მიმდებარედ, კერძო საკუთრებაში არსებული ზეთისხილის ხეების მოჭრის (როგორც უსაფრთხოების ღონისძიება) ბრძანება უკანონო იყო. სასამართლომ, პროპორციულობის კრიტერიუმის გამოყენებისას დაადგინა რომ ხეების გასხვლა დასაშვები იყო (რათა გაუმჯობესებულიყო ხილვადობა), მაგრამ მათი მოჭრის ნებართვა არ გასცა.⁴⁵⁰

ჰააგის რეგულაციები ზოგადად ეხება ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილებებს ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირებისას, თუმცა 55-ე რეგულაცია ანესებს ყველაზე ზოგად ვალდებულებას, რომელიც გადაფარავს ყველა სხვა ვალდებულების

---

448 Dinstein, *supra*, n.7. p.128.

449 H CJ 393/82 *Jamayit Iscan Almalmun Althaulnia Almahduda Almesaulia v. The Commander of IDF in the Judea and Samaria Area* in Piskei Din, no.738, 1983.

450 H CJ 7862/ 04, *Abu Daher v. IDF Commander of Judea and Samaria* , 59(5) PD 368, 371– 2. (The Judgment is excerpted in English in 37 IYHR 339 (2007))

შინაარსს. ამ რეგულაციის მიხედვით ოკუპანტი ძალა განიხილება მხოლოდ ტერიტორიის ადმინისტრატორად და საჯარო შენობების, უძრავი ქონების, ტყეებისა და სასოფლო სამეურნეო მიწების მხოლოდ უზუფრუქტუარად და არა მესაკუთრედ.⁴⁵¹

ეს კონკრეტული დებულება ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ ოკუპანტი ძალა არც ერთ შემთხვევაში არ არის ტერიტორიის 'სუვერენი', არამედ დროებითი მმართველი, რომელსაც ევალება სამოქალაქო ცხოვრების უზრუნველყოფა,⁴⁵² მათ შორის საკუთრების უფლების დაცვა. ეს რეგულაცია პირდაპირ არ აღნიშნავს, მაგრამ მიანიშნებს, რომ ოკუპანტი ძალას შეუძლია ბუნებრივი რესურსებისა თუ სასოფლო სამეურნეო მოსავლის გამოყენება გონივრულ საზღვრებში, ისე რომ უზრუნველყოფილ იქნას ამ რესურსების მდგრადი გამოყენება და შენარჩუნება.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ხილისა და სხვა ბუნებრივი მოსავლის გამოყენებასთან დაკავშირებით, *დინშტაინი* აღნიშნავს, რომ ზოგადად ხილის გამოყენებამ არ უნდა გამოიწვიოს მოუსავლიანობა. იგივე მიდგომა გამოიყენება ხე-ტყის მოპოვებისას. ხე-ტყესთან დაკავშირებით ლოგიკა უფრო მარტივია, რადგან არის მოლოდინი რომ მდგრადი მოპოვების შემთხვევაში, ხეები სამომავლოდ კვლავ გაიზრდება და ტყეც შენარჩუნდება, მაგრამ სხვანაირი სიტუაციაა წიაღის მოპოვებასთან მიმართებით, რადგან ბუნებრივი წიაღისეული ამონურვადი რესურსია და არ ექვემდებარება განახლებას. შესაბამისად ოკუპანტი ძალის მიერ წიაღის მოპოვების გამართლება დაიშვება მხოლოდ იმ მოტივით რომ მოპოვების შეწყვეტამ შეიძლება მწყობრიდან გამოიყვანოს მომპოვებელი საამქროები და გამოიწვიოს ამ ინდუსტრიის ხანგრძლივი მოშლა, რისი გამოსწორებაც შეუძლებელი შეიძლება გახდეს დაბრუნებული სუვერენისათვის, მას შემდეგ რაც ოკუპაცია დასრულდება.⁴⁵³

საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, ბუნებრივი წიაღისეულის მოპოვება ოკუპანტი ძალის მიერ კანონიერი იქნება თუკი

---

451 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.55.

452 Watkin, *supra*, n.87. p.179.

453 Dinstein, *supra*, n.7, p.233.

ის არაგონივრულად არ განკარგავს არსებულ რესურსს და არ ამონურავს მინერალურ და ბუნებრივ რესურსებს დაჩქარებული მოპოვებით. ბუნებრივ რესურსებზე ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ კონტროლის შენარჩუნება ასევე მათი თვითგამორკვევის უფლების ნაწილადაც განიხილება.⁴⁵⁴

ოკუპანტი ძალისა და ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული ბუნებრივი რესურსების დამოკიდებულების განხილვისას, *ლონგობარდო* ასკვნის, რომ ოკუპანტი ძალას სრულად არ ეკრძალება ბუნებრივი რესურსების მოპოვება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე. პირიქით, მას კანონიერად შეუძლია შეინარჩუნოს ოკუპაცია სწორედ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული ბუნებრივი რესურსების მოპოვებით. თუმცა, რადგან ოკუპანტი ძალას არ აქვს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე სუვერენიტეტი და ზოგადად ოკუპაციის დროებითი მოვლენაა, ოკუპანტი ძალას ეკრძალება რომ ამონუროს ბუნებრივი რესურსები ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, იმდენად რამდენადაც ტერიტორია საბოლოოდ უნდა დაუბრუნდეს განდევნილ სუვერენს ოკუპაციის დასრულების შემდგომ.⁴⁵⁵

ზემოთ აღნიშნული მსჯელობა ასევე შესაბამისობაშია ბუნებრივ რეუსრსებზე მუდმივი სუვერენიტეტის პრინციპთან, რომელიც ამბობს, რომ ხალხის უფლება თავიანთ ბუნებრივ სიმდიდრესა და რესურსებზე მუდმივი სუვერენიტეტის შესახებ უნდა განხორციელდეს ამ ხალხის ეროვნული განვითარების ინტერესებისა და კეთილდღეობის მიზნით.⁴⁵⁶ ნამდვილად, ოკუპანტი, როგორც ტერიტორიის დროებითი ადმინისტრატორი, არაა უფლებამოსილი რომ ბუნებრივი რესურსები თავისი კეთილდღეობისათვის გამოიყენოს, რაც ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების საწინააღმდეგო იქნება. თუმცა ბუნებრივი რესურ-

---

454 Cuyuckens, H. *Revisiting the Law of Occupation*, Brill, Nijhof, Boston, Leiden, 2018, p.217.

455 Longobardo, M. *State Responsibility for International Humanitarian Law Violations by Private Actors in Occupied Territories and the Exploitation of Natural Resources*, *Netherlands International Law Review* 63 (3) (2016), p.257.

456 UN General Assembly resolution 1803 (XVII) New York, 14 December 1962, Declaration on the Establishment of a New International Economic Order (General Assembly resolution 3201 (S.VI) of 1 May 1974) and the Charter of Economic Rights and Duties of States (General Assembly resolution 3281 (XXIX) of 12 December 1974).

სების გამოყენება ადგილობრივი მაცხოვრებლების ცხოვრების გასაუმჯობესებლად და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, გამართლებული იქნება, ოკუპანტი ძალის ზოგად ვალდებულებაზე მითითებით, რომლის მიხედვითაც მან უნდა უზრუნველყოს ნორმალური სამოქალაქო ცხოვრების გაგრძელება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე.

ბუნებრივ რესურსებზე მუდმივი სუვერენიტეტის პრინციპი სამხედრო ოკუპაციის კონტექსტში განიხილა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ *შეიარაღებული მოქმედებების საქმეში*, რომელშიც, მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ ვერ დაადგინა ამ პრინციპის დარღვევა (რომელიც ძირითადად გამოიხატა ბუნებრივი რესურსების დარცვასა და მიტაცებაში) ოკუპანტი სახელმწიფოს მხრიდან, რადგან დარღვევები ძირითადად არასახელმწიფოებრივი დაჯგუფებების მიერ ხორციელდებოდა და არ გამოვლინდა ოკუპანტი ძალის [უგანდა] სახელმწიფო პოლიტიკა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ბუნებრივი რესურსების ამონურვის კუთხით,⁴⁵⁷ მან მაინც ხაზი გაუსვა რომ ეს პრინციპი ჩვეულებითი საერთაშორისო სამართლის ნაწილია,⁴⁵⁸ რომელიც მოქმედებს ოკუპაციის დროსაც. სასამართლომ აღნიშნა, რომ:

ის ფაქტი, რომ უგანდა წარმოადგენდა იტურის რეგიონის ოკუპანტ ძალას ავალდებულებდა მას რომ მიეღო ყველა სათანადო ზომა რომ თავიდან აეცილებინა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული ბუნებრივი რესურსების დარცვა, მიტაცება და ექსპლოატაცია და ეს ვალდებულება ასევე ვრცელდება კერძო პირებზეც და არა მხოლოდ უგანდის სამხედრო ძალების ნევრებზე.⁴⁵⁹

კასესე, განიხილავს რა ბუნებრივ რესურსებს როგორც უძრავ ქონებას, ამბობს, რომ სამხედრო ოკუპაციის ქრილში უნდა გამოიყენებოდეს ვინრო განმარტების მიდგომა, რომელიც, რა თქმა უნდა, მოიაზრებს ოკუპანტი ძალის გარკვეულ შეზღუდ-

457 *Armed Activities case, supra*, n.329, para. 242.

458 *Ibid*, para. 244.

459 *Ibid*, para. 248.

ვებში მოქცევას უძრავი ქონების გამოყენების კუთხით.⁴⁶⁰ კასესე გვთავაზობს ტესტს, რომლის მიხედვითაც უნდა დადგინდეს ოკუპანტი ძალის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული ბუნებრივი რესურსების გამოყენება კანონიერია თუ არა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. აღნიშნული ტესტის შესაბამისად, ოკუპანტი ძალას შეუძლია ჩაერთოს ოკუპირებული ტერიტორიის კონომიკურ საქმიანობაში (კერძო საკუთრების რეკვიზიციით, საჯარო ქონების დაყადაღებით ან სახელმწიფოს კუთვნილი მოძრავი ქონების გამოყენებით) მხოლოდ შემდეგი მიზნებით: (ა) რომ დაიკმაყოფილოს საკუთარი სამხედრო საჭიროებები (მაგ. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე თავისი სამხედრო ოპერაციებით გამონვეული აუცილებლობა); (ბ) სამხედრო ოკუპაციით გამოწვეული ხარჯების დასაფარად; (გ) ადგილობრივი მაცხოვრებლების ინტერესებისა და კეთილდღეობის დასაცავად.⁴⁶¹ გარდა ამისა, ისრაელის მიერ ლაზას სექტორში წარმოებული არხის გაყვანის პროექტის მაგალითზე, ის ხაზს უსვამს, რომ ოკუპანტი ძალის მიერ თავისი კონტროლის ქვეშ არსებული ტერიტორიის ბუნებაზე ზემოქმედებას (განსახილველ შემთხვევაში არხის პროექტი) (1) არ უნდა ჰქონდეს მუდმივი ეფექტი და (2) არ უნდა ხორციელდებოდეს განდევნილი მთავრობის საზიანოდ და არავითარ შემთხვევაში ადგილობრივი მოსახლეობის საზიანოდ.⁴⁶²

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ჩვეულებითი და სახელშეკრულებო საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი ნებას რთავს ოკუპანტი ძალას რომ გამოიყენოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული ბუნებრივი რესურსები, მაგრამ ამავდროულად საერთაშორისო სამართალი ოკუპანტი ძალას ავალდებულებს რომ ეს ბუნებრივი რესურსები მდგრადად გამოიყენოს და არასოდეს მოახდინოს მათი ექსპლოატაცია თავისი ეკონომიკური მოგების მიზნით

---

460 Cassese, A. *The Human Dimension of International Law: Selected Papers*, Oxford, 2008, pp.256-257.

461 *Ibid*, 253.

462 *Ibid*.

6.2. საერთაშორისო სამართლის კომისიის პრინციპების პროექტი

მყარი სამართლის ზემოთ აღნიშნული საერთაშორისო ინსტრუმენტების გარდა, შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ზოგადად და კონკრეტულად ოკუპაციის დროს გარემოს დაცვის საკითხი საერთაშორისო სამართლის კომისიის ყურადღების ქვეშაც მოექცა, რომელმაც თავის სამოცდამეხუთე სესიაზე (2013 წ.) გადაწყვიტა რომ საკითხი „შეიარაღებული კონფლიქტის კონტექსტში გარემოს დაცვა“ შეეტანა თავის სამუშაო გეგმაში და ამ საკითხზე სპეციალური მომხსენებელიც დანიშნა.⁴⁶³ ამ თემის კომისიის სამუშაო პროგრამაში შეყვანა ნიშნავდა რომ, კომისია შეისწავლიდა და გააანალიზებდა საერთაშორისო სამართლის ამ მიმართულებას პროგრესული განვითარებისა და კოდიფიკაციის კუთხით. საერთაშორისო სამართლის ამ ერთი შეხედვით არატრადიციული მიმართულების კოდიფიკაცია შესაძლოა უჩვეულოდ ჩანდეს, მაგრამ კომისიის წარსულ პრაქტიკაზე გადახედვით, შეგვიძლია ვთქვათ რომ მას სამართლის სხვა ‘უცნაური’ დარგების კოდიფიკაციაც მოუხდენია, როგორცაა კატასტროფების მართვის საერთაშორისო სამართალი ან დიპლომატიური კურიერისა და ჩანთის მარეგულირებელი საერთაშორისო წესები.⁴⁶⁴ გარდა ამისა, როგორც ტრინდადე აღნიშნავს, კოდიფიკაციისათვის საკითხების იდენტიფიცირების ძირითადი კრიტერიუმი, ადრეც და ამჟამადაც, ძირითადად იყო საერთაშორისო საზოგადოებისათვის სამართლის დარგის განვითარების აუცილებელი საჭიროება.⁴⁶⁵ კოდიფიკაცია და პროგრესული განვითარება ეხმარება საერთაშორისო საზოგადოებას რომ უპასუხოს მის ნორმატიულ საჭიროებებსა და ჩამოაყალიბოს ნამდვილი უნივერსალური საერთაშორისო სამართალი.⁴⁶⁶ მიიჩნევა, რომ საერთაშორისო სამართლის კომისია

463 ILC Report, *supra*, n.444, p.209.

464 See International Law Commission’s official web-site, selection of topics: <http://legal.un.org/ilc/programme.shtml>

465 Trindade, A.A.C. *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium*, Nijhoff, 2010, p.625.

466 *Ibid*, 631.

ნაკლებად სავარაუდოა რომ დაინყებს სამართლის რომელიმე დარგის კოდიფიკაციის ხანგრძლივ პროცესს თუკი სახელმწიფოების მხრიდან ამ პროცესის შედეგის მიღების ალბათობა ძალიან დაბალია,⁴⁶⁷ თუმცა სადაც საუბარია ბუნებრივ გარემოზე, ამ საკითხის გლობალურ დონეზე აღიარების ფონზე, აშკარაა რომ ეს თემა თავიდანვე იყო აღქმული, როგორც ერთ-ერთი საკითხი, რომელზეც ლელავს საერთაშორისო საზოგადოება და შესაბამისად იგუსლიხმებოდა რომ მისი კოდიფიკაცია წარმატებით განხორციელდებოდა და სახელმწიფოებიც აღიარებდნენ ამ კოდიფიკაციის შედეგს. ნამდვილად, 2019 წლის სექტემბერში, საერთაშორისო სამართლის კომისიამ მიიღო პრინციპების პროექტი, რომელიც არეგულირებს ბუნებრივი გარემოს დაცვას შეიარაღებული კონფლიქტის დროს. ეს დოკუმენტი მოიცავს რამდენიმე თავს, რომლებიც დეტალურად არეგულირებენ მოცემულ საკითხს და ასევე დოკუმენტი გვთავაზობს თითოეული მუხლის პროექტზე კომისიის კომენტარსაც.

აღნიშნული მუხლების პროექტის დოკუმენტის მეთოდოლოგია ემყარება მიდგომას, რომ გარემო უნდა იყოს დაცული კონფლიქტის წინარე, კონფლიქტის და მის შემდგომ პერიოდში, შესაბამისად დოკუმენტის ფარგლები მოიცავს ამ სამივე ფაზას.⁴⁶⁸ გარდა ამისა, პრინციპების პროექტის მიზანია რომ გააძლიეროს შეიარაღებული კონფლიქტის დროს გარემოს დაცვა პრევენციული და დამცავი ზომების მიღების გზით, რათა მაქსიმალურად შემცირდეს შეიარაღებული კონფლიქტის დროს გარემოსადმი ზიანი.⁴⁶⁹

კომისიის მიერ მომზადებულ დოკუმენტში, ერთი თავი სრულად ეხება ოკუპირებულ ტერიტორიებს და კომისიის ექსპერტებმა შეიმუშავეს სამი პრინციპი რომელიც მოქმედებს სამხედრო ოკუპაციის დროს. პირველი მათგანი აწესებს ოკუპანტი ძალის ზოგად ვალდებულებას რომ დაიცვას ოკუპირებული ტერიტორიის ბუნებრივი გარემო, მეორე მათგანი ეხება ბუნებრივი რე-

---

467 Anderson, M.R. et.al, *The International Law Commission and the Future of International Law*, The British Institute of International and Comparative Law, 1998, p.9.

468 ILC Report, *supra*, n.444, Chapter VI, principle 1.

469 *Ibid*, principle 2.

სურსების მდგრად გამოყენებას და მესამეს კი შემოაქვს ოკუპანტის წინდახედულობის ვალდებულება, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ტრანს სასახლვრო ზიანი.⁴⁷⁰

მე-20 მუხლის პროექტი:

ოკუპანტმა ძალამ პატივი უნდა სცეს და დაიცვას ოკუპირებული ტერიტორიის გარემო მოქმედი საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად და ამ ტერიტორიის ადმინისტრირებისას მხედველობაში უნდა მიიღოს გარემოს დაცვითი საკითხები.⁴⁷¹ ეს დებულება ეფუძნება ოკუპანტი ძალის ვალდებულებას რომ იზრუნოს ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის კეთლდღეობაზე, რომელიც გამომდინარეობს ჰააგის 43-ე რეგულაციიდან და ავალდებულებს ოკუპანტს რომ აღადგინოს და უზრუნველყოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება. ის ფაქტი, რომ ოკუპანტის ვალდებულება, რომ უზრუნველყოს ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ნორმალური ყოველდღიური ცხოვრება, მოიცავს გარემოს დაცვასაც, გამომდინარეობს იქიდან რომ გარემოს დაცვა თანამედროვე სახელმწიფოს ერთ-ერთ ძირითად საჯარო ფუნქციად განიხილება. გარდა ამისა, გარემოსდაცვითი საკითხები ასევე ეხება ტერიტორიის სუვერენის სასიცოცხლო ინტერესებსაც, რომელთა დაცვაც ევალება ოკუპანტ ძალას.

ტერმინი 'მოქმედი საერთაშორისო სამართალი' ამ პრინციპის მიზნებისათვის გულისხმობს შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართალს, მაგრამ ამავედროულად ის მოიცავს საერთაშორისო გარემოს დაცვისა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალსაც. ადამიანის უფლებების პარალელური გამოყენება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ოკუპაციის დროს.⁴⁷²

პრინციპის მეორე პარაგრაფი აწესებს ოკუპანტი ძალის ვალდებულებას, რომ მიიღოს ყველა საჭირო ზომა რათა თავიდან აიცილოს ოკუპირებული ტერიტორიის გარემოსადმი მნიშვნელო-

---

470 *Ibid*, principles 20 -22.

471 *Ibid*, Principle 20(1).

472 *Ibid*, p.269.

ვანი ზიანი, რომელიც დიდი ალბათობით ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაზე უარყოფით გავლენას მოახდენს.

მეორე პარაგრაფის მიზანია რომ ხაზი გაესვას იმ ფაქტს, რომ ოკუპირებული ტერიტორიის გარემოსადმი მნიშვნელოვანი ზიანის მიყენებამ შესაძლოა მოიტანოს ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობისათვის დამაზიანებელი შედეგი, კერძოდ კი მათ მიერ თავიანთი ძირითადი უფლებების - როგორცაა სიცოცხლის უფლება, ჯანმრთელობის უფლება ან უფლება საკვებზე - განხორციელების კუთხით. ზოგადად მიჩნეულია, რომ ერთის მხრივ ძირითადი ადამიანის უფლებები და მეორეს მხრივ ნიადაგისა და წყლის ხარისხის დაცვა, ბიომრავალფეროვნებისა და ჯანსაღი ეკოსისტემების შენარჩუნება მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან.⁴⁷³

განხილული პრინციპი, მიუხედავად იმისა, რომ მკაფიოდაა ფორმულირებული და აწესებს ოკუპანტი ძალის აშკარა ვალდებულებას, სიახლეს არ წარმოადგენს, არამედ ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირების ერთ-ერთ შემადგენელ ელემენტად გვევლინება. ჰააგის რეგულაციების მიხედვით, ოკუპანტს ევალება ადგილობრივი სუვერენის არყოფნის პერიოდისათვის ოკუპაციის დროს უზრუნველყოს ნორმალური სამოქალაქო ცხოვრება. ამ დებულების მიზანია, რომ ოკუპანტი ისე უნდა მოქმედებდეს როგორც განდევნილი სუვერენის შემცვლელი და საკუთარ თავზე უნდა იღებდეს ყველა იმ მოვალეობას, რაც ლეგიტიმური სუვერენის დროს სახელმწიფო ინსტიტუციებს ექნებოდათ.

იქიდან გამომდინარე, რომ ოკუპანტი ძალა ადგილზე ერთდაერთი მმართველია, უბრალოდ მეტი არავინ არ არის, ვინც პასუხისმგებელი იქნება ამ ტერიტორიაზე ბუნებრივი გარემოს დაცვაზე. ეს არის ოკუპანტის მოვალეობა, რომელიც გამოდიანრობს ჰააგის რეგულაციებიდან და რომელიც შესრულდებოდა განდევნილი სუვერენის მიერაც, თუკი ოკუპაცია არ მოხდებოდა.

---

473 *Ibid*, pp.271-272.

21-ე მუხლის პროექტი:

ეს პრინციპი აწესებს ოკუპანტი ძალის მიერ ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენების ვალდებულებას. როგორც პრინციპის დასაწყისშივეა აღნიშნული, ეს დებულება მოქმედებს იმ მასშტაბით, რაც დაშვებულია ოკუპანტი ძალის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული ბუნებრივი რესურსების ადმინისტრირებისა და გამოყენებისათვის. ეს დებულება ტრადიციულად განმარტებულია, როგორც ამკრძალავი ნორმა, რომელიც ოკუპანტს უკრძალავს ბუნებრივი რესურსების ამონურვასა და დაუდევრად ექსპლოატაციას, იქნება ეს გადამეტებული ხე-ტყის მოპოვება, ბუნებრივი წიაღისეულის ამოღება თუ სხვა ქმედებები, რომელიც ბუნებრივი რესურსების განკარგვის უფლების ბოლორტად გამოყენებაა.⁴⁷⁴ ამ პრინციპის ობიექტი და მიზანი ჯერ კიდევ ჰააგის 55-ე რეგულაციაში შეიძლება მოიძებნოს, რომელიც ოკუპანტს, *inter alia*, ტყეებისა და სასოფლო სამეურნეო მეურნეობების, მხოლოდ ადმინისტრატორად და უზუფრუქტუარად განიხილავს.⁴⁷⁵ ეს დებულება ოკუპანტს ანიჭებს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებულ ბუნებრივ რესურსებზე დროებით მფლობელობას და არა მუდმივ საკუთრებას, შესაბამისად ოკუპანტმა ძალამ მხოლოდ უნდა განაგრძოს ამ რესურსების გამოყენება იმავე მასშტაბით, როგორც ეს წინარე ოკუპაციის პერიოდში ხდებოდა და არც ერთ შემთხვევაში არ უნდა ამონუროს ეს ბუნებრივი სიმდიდრე.

ბუნებრივ რესურსებზე მუდმივი სუვერენიტეტის პრინციპი, რომელიც ვრცლად არის განხილული წინა ქვეთავში, ასევე უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული ჰააგის 55-ე რეგულაციის განმარტებისას. აქედან გამომდინარე, 21-ე პრინციპს არ შეუქმნია ოკუპანტი ძალის რაიმე ახალი ვალდებულება, არამედ მან მხოლოდ კოდიფიცირება გაუკეთა არსებულ ჩვეულებით სამართლის ნორმას და დააზუსტა ოკუპანტი ძალისათვის დაკისრებული ვალდებულების ზუსტი ფარგლები.

---

474 *Ibid*, pp.276.

475 The Hague Regulations, *supra*, n.9, art.55.

22-ე მუხლის პროექტი:

ოკუპანტმა ძალამ უნდა იმოქმედოს წინდახედულად, რათა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საქმიანობამ არ გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი ზიანი ოკუპირებული ტერიტორიის მიღმა ტერიტორიაზე არსებულ გარემოზე.⁴⁷⁶

განხილული სამი პრინციპიდან, წინამდებარე პრინციპი ერთადერთია, რომელსაც პირდაპირი საფუძველი არც შენევის კონვენციებში არც ჰააგის რეგულაციებში არ აქვს, მაგრამ ის შეიძლება მოიძებნოს მართლმსაჯულების საერთაშორისო სამართლოს პრეცედენტულ სამართალში (*ბირთვული იარაღის საკონსულტაციო დასკვნა*) და საერთაშორისო სამართლის კომისიის ადრინდელ დოკუმენტებში (მუხლების პროექტი სახიფათო საქმიანობით გამოწვეული ტრანს სასაზღვრო ზიანის პრევენციის შესახებ).

22-ე მუხლის ტექსტი განსხვავდება ამ შინაარსის დებულებების დამკვიდრებული ფორმულირებისაგან და ის იყენებს ტერმინს 'ოკუპირებული ტერიტორიის მიღმა ტერიტორიაზე არსებული გარემო'. ამ ფორმულირებისას მხედველობაში იქნა მიღებული ის ფაქტი, რომ ზოგიერთ სიტუაციაში ხდება ქვეყნის არა სრული, არამედ ნაწილობრივი ოკუპაცია. შესაბამისად, მანმადე დამკვიდრებული ტერმინი 'ეროვნული იურისდიქციის მიღმა არსებული სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის ბუნება' შეიცვალა ისე, რომ არ გამოირიცხოს ნაწილობრივი ოკუპაციის შემთხვევა, როდესაც ერთი ქვეყნის არაოკუპირებულ ნაწილში არსებული ბუნებაც დაცული იყოს. შესაბამისად გადაწყდა, რომ ამ პრინციპის ტერიტორიული ფარგლები განისაზღვრება 'ოკუპირებული ტერიტორიის მიღმა' არსებული ტერიტორიით.⁴⁷⁷

წინდახედულობის პრინციპი საერთაშორისო გარემოს დაცვითი სამართლის კარგად დამკვიდრებული პრინციპია, რომლის ელემენტებიც ჯერ კიდევ *ტრეილ სმელტერის* საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაში შეგვიძია მოვძებნოთ, რომელშიც ტრიბუნალმა განაცხადა, რომ:

---

476 ILC Report, *supra*, n.444, Chapter VI, principle 22.

477 *Ibid*, p.280.

საერთაშორისო სამართლის პრინციპების მიხედვით [...] არც-ერთ სახელმწიფოს არ აქვს უფლება გამოიყენოს თავისი ტერიტორია ან ნება დართოს სხვას ამ ტერიტორიის ისეთი გამოყენების, რომელიც იწვევს კვამლისგან ზიანს თავის ან სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე არსებული ქონებისა და პირების მიმართ, როდესაც ეს ზიანი სერიოზული შედეგების მომტანია და ეს დადასტურებულია მკაფიო და დამაჯერებელი მტკიცებულებით.⁴⁷⁸

თუმცა, ასეთი ვალდებულება არასოდეს მოაზრებულა, როგორც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნაწილი და შესაბამისად ამ პრინციპის ჩასმა კომისიის დოკუმენტში წამოჭრის საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლისა და გარემოს დაცვის საერთაშორისო სამართლის ურთიერთმიმართების საკითხს – საკითხი, რომელიც აქამდე ფართოდ არ გამოკვლეულა საერთაშორისო დონეზე.

6.3. დასკვნითი მოსაზრებები

ოკუპაციის დროს ბუნებრივი გარემოსა და ბიომრავალფეროვნების დაცვა ყოველთვის იყო, არის და იქნება ოკუპანტი ძალის სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ არსებული ვალდებულების განუყოფელი ნაწილი. ამ ვალდებულების ელემენტები, ისევე როგორც მისი შინაარსის ზუსტი ფარგლები იცვლებოდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლისა და გარემოს დაცვის საერთაშორისო სამართლის განვითარებასთან ერთად, მაგრამ მისი ძირითადი არსი არ შეცვლილა და ყოველთვის მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული ოკუპანტი ძალის ზოგად ვალდებულებასთან რომ უზრუნველყოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ჩვეულებრივი სამოქალაქო ცხოვრება. იმ მნიშვნელობის ფონზე, რომელიც გარემოს დაცვამ შეიძინა დღევანდელ მსოფლიოში, უდავოა, რომ ის ნამდვილად წარმოადგენს ოკუპანტის მოვალეობის – ოკუპირებულ ტერიტორიაზე რეგულარული ცხოვრების გაგრძელების უზრუნველყოფა – აუცილებელ ასპექტს. ბუნებრივი რესურ-

---

478 *Trail Smelter case*, 16 April 1938, 11 March 1941; 3 RIAA 1907 (1941); on damages.

სების მდგრადი გამოყენება, ისევე როგორც ზოგადად ბუნების გაფრთხილების ვალდებულება უკვე თანამედროვე სახელმწიფოებისა და მთავრობების განუყოფელ მოვალეობად იქცა და იმდენად რამდენადაც ოკუპანტი დროებით ანაცვლებს ადგილობრივ მმართველობას და ხელში იღებს ოკუპირებული ტერიტორიის მართვის სადავეებს, აშკარაა რომ ის ვერ გაექცევა გარემოს დაცვის ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებას.

გარდა კონვენციური და ჩვეულებითი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ინსტრუმენტებისა, საერთაშორისო სამართლის კომისიის მიერ ბოლო დროს მიღებული პრინციპების პროექტიც (მიუხედავად მათი რბილი სამართლებრივი ბუნებისა) გამოიყენება ოკუპანტი ძალის მიერ გარემოს დაცვის მოქმედი ვალდებულების შინაარსის დასაზუსტებლ კარგ მასალად. ამასთანავე, პრინციპების პროექტში წინდახედულობის ვალდებულების სრულიად ახალი პრინციპის შემოტანამ, რომელიც არასდროს იყო ჰუმანიტარული სამართლის ნაწილი, შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც კომისიის მცდელობა რომ გააფართოვოს არსებული ვალდებულების შინაარსი და შეზღუდოს ოკუპანტი ძალა არა მხოლოდ ადგილობრივი მოსახლეობისა და ოკუპირებული ტერიტორიის სასიკეთოდ, არამედ ოკუპირებული ტერიტორიის მიღმა არსებული ბუნებისა და ხალხის სასარგებლოდ. ოკუპანტი ძალისათვის დაკისრებული ვალდებულების გავრცელება ოკუპირებული ტერიტორიის მიღმა საკმაოდ ახალი მიდგომაა და საჭიროებს შემდგომ სიღრმისეულ კვლევას განსაკუთრებით კი გარემოს დაცვის საერთაშორისო სამართლის შეიარაღებული კონფლიქტის დროს გამოყენების ფონზე.

7. ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული სხვა პრობლემური საკითხები

მოცემული თავი ეხება ისეთ საკითხებს, რომელიც პირდაპირ არაა დაკავშირებული ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების წესებთან, მაგრამ მნიშვნელოვანია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი სამართლებრივი რეჟიმის დადგენის კუთხით. კერძოდ, პირველი ქვეთავი განიხილავს ტერიტორიის კონტროლის სხვადასხვა სტანდარტს. ტერიტორიული კონტროლის საკითხი ოკუპაციის ფაქტის დადგენისთვის უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ტერიტორიის ადმინისტრირებისათვის, მაგრამ იმდენად, რამდენადაც ამ ნაშრომის მიზანია ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლების დადგენა, საჭიროა ამავე თემაში განიხილებოდეს ტერიტორიული კონტროლის საკითხი, რადგან მკაფიოდ განისაზღვროს როდის ეძლევა ოკუპანტ ძალას ტერიტორიის ადმინისტრირების ის უფლებამოსილება, რომლის ფარგლების დადგენაც მოცემული თემის უმთავრესი მიზანია.

მეორე ქვეთავი დეტალურად მიმოიხილავს ერთ კონკრეტულ საკითხს, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შექმნილი სამოქალაქო დასახლებების კანონიერებასა და მათ მომავალ ბედს. ქვეთავის მიზანია, ზუსტად იქნეს განერილი ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების ეს ასპექტი, კერძოდ რა აკრძალვა მოქმედებს დასახლებებთან მიმართებაში, შესაძლებელია თუ არა რაიმე გამონაკლისის დაშვება, რა ბედი შეიძლება ეწიოთ ამ დასახლებებს ოკუპაციის დასრულების შემდეგ და ა.შ.

თემის ბოლო ქვეთავი კი ცალკე საკითხად განიხილავს გაერთიანებული ერების ფარგლებში ავტორიზებულ ოკუპაციას და case study-ის სახით აანალიზებს ერაყის ოკუპაციას, როგორც გაერო-ს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციების, ასევე ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლისა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ქრილში.

7.1. ტერიტორიის კონტროლის სხვადასხვა სტანდარტი

7.1.1. ეფექტიანი კონტროლის ტესტი და დისტანციური კონტროლი

ოკუპაციის ფაქტის დადგენისათვის აუცილებელია სადავო ტერიტორია მოექცეს მონინაალმდევე მხარის ეფექტიანი კონტროლის ქვეშ. თუმცა მეორე საკითხია რა ხარისხის კონტროლს უნდა ახორციელებდეს ოკუპანტი ძალა დაკავებულ ტერიტორიაზე იმისათვის, რომ ეს კონტროლი ჩაითვალოს სამხედრო ოკუპაციად ჰააგის რეგულაციების 42-ე მუხლის გაგებით. აღნიშნული მუხლის მე-2 პარაგრაფი მიუთითებს, რომ ოკუპაცია მხოლოდ ვრცელდება იმ ტერიტორიაზე, რომელზეც ასეთი მმართველობა დამყარდა და შესაძლებელია მისი [მმართველობის] განხორციელება. ამ დებულებიდან ცხადია, რომ ოკუპაციის ფაქტის არსებობისათვის საჭიროა სახეზე იყოს ორი კუმულატიური პირობა: (1) ოკუპანტი ძალის მიერ მმართველობის დამყარება, როგორც ფაქტი და (2) ოკუპანტი ძალის მიერ ამ მმართველობის განხორციელების შესაძლებლობა. ოკუპაცია ვრცელდება მხოლოდ ისეთ ტერიტორიაზე, რომელზეც ოკუპანტი ძალა ახორციელებს ეფექტიან მმართველობას და რეალურადაც შეუძლია ასეთი მმართველობის განხორციელება.⁴⁷⁹ იმავე მიდგომას მიჰყვება მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო *შეიარაღებული მოქმედებების* საქმეში, სადაც მან მიიჩნია, რომ რომელიმე მხარის ოკუპანტი ძალად მიჩნევისათვის საჭიროა დადგინდეს დაამყარა თუ არა ამ ძალამ მმართველობა კონკრეტულ ტერიტორიაზე და ახორციელებს თუ არა ამ მმართველობას.⁴⁸⁰

განიხილავდა რა, იუგოსლავიისა და საბერძნეთის სტატუსს მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში, *მძევლების* საქმეში ნიურნბერგის საერთაშორისო ტრიბუნალმა განაცხადა რომ ოკუპაციის დასადგენად საკმარისი იყო იმის დადასტურება რომ ოკუპანტი ძალას მისთვის სასურველ ნებისმიერ დროს შეეძლო სადავო ტერიტორიის ნებისმიერ ნაწილზე კონტროლის დამყარება და ოკუპაციის ფაქტი არ იცვლება იმით რომ პარტიზანებმა გამოა-

479 Dinstein, *supra*, n.7, p.43.

480 *Armed Activities case, supra*, n.329, para.173.

ვლინეს ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილის კონტროლის შესაძლებლობა.⁴⁸¹ ტრიბუნალმა ერთმანეთისაგან განასხვავა შემოსევა და ოკუპაცია:

გადაიზარდა თუ არა შემოსევა ოკუპაციად ეს ფაქტობრივ გარემოებებზეა დამოკიდებული. ტერმინი შემოსევა გულისხმობს სამხედრო მოქმედებებს, ხოლო ოკუპაცია კი – სამთავრობო ფუნქციების შესრულებასა და არსებული მთავრობის განდევნას. ეს წინ უსწრებს ორგანიზებული წინააღმდეგობის ჩახშობასა და ადმინისტრაციის დამყარებას, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს საჯარო წესრიგი და სამართალი. იმდენად რამდენადაც ოკუპანტი ძალის კონტროლი შენარჩუნებულია და ადგილობრივი სამოქალაქო მთავრობა არ ფუნქციონირებს, ტერიტორია ჩაითვლება ოკუპირებულად.⁴⁸²

როგორც ირკვევა, ტრიბუნალმა მიიჩნია რომ არაა აუცილებელი ოკუპანტი ძალა აბსოლუტურ ეფექტიან კონტროლს ფლობდეს დაკავებული ტერიტორიის ყველა ნაწილზე, მთავარი ამოსავალი ნერტილია, რომ ოკუპანტი ძალა უნდა ახორციელებდეს ამ ტერიტორიის ეფექტიან ადმინისტრირებას და მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ ორგანიზებულმა წინააღმდეგობრივმა მოძრაობებმა შეიძლება პერიოდულად გააკონტროლონ ოკუპირებული ტერიტორიის ნაწილი ეს ზოგად სურათს არ ცვლის და ოკუპაცია ამით არ წყდება, რადგან ოკუპაციისთვის საჭირო ეფექტიანი კონტროლის მთავარი განმსაზღვრელია ტერიტორიაზე სამხედრო ადმინისტრაციის დამყარება და ადგილობრივი სუვერენის განდევნა.

თუკი შემოტევა მხოლოდ მონინააღმდეგის ტერიტორიაზე შეჭრით შემოიფარგლება, ოკუპაცია მოიცავს ასევე სადავო ტერიტორიის განსაზღვრულ კონტროლსაც. დამპყრობელი ძალები არ არიან იმ მდგომარეობაში რომ შეძლონ შეჭრილ ტერიტორიაზე ადმინისტრირების დამყარება და მთავრობის დაფუძნება,

---

481 Arai-Takashi, *supra*, n.6, p.6.

482 *Hostages Trial, supra*, n.139.

რაც ოკუპაციის დასადგენად აუცილებელია.⁴⁸³

ზემოთ აღნიშნული მიდგომის საპირისპიროდ არსებობს მოსაზრება რომ ეფექტიანი კონტროლის დროებითი ხანგრძლივობა არ ცვლის ოკუპაციის იურიდიულ შინაარსს. ეს პოზიცია გაჟღერდა ისრაელის უზენაესი სასამართლოს მიერ *ანზარის ბანაკის* საქმეში, რომელიც ეხებოდა 1982 წელს ისრაელის მიერ ლიბანში შეჭრის დროს დაფუძნებულ სამხედრო ბანაკში სამოქალაქო პირთა ინტერნირებას. სასამართლომ დაადგინა, რომ აღნიშნული ტერიტორია იყო ოკუპირებული და მასზე ვრცელდებოდა ომის წესები, კერძოდ კი უნევის მე-4 კონვენციით დადგენილი ნორმები მიუხედავად იმისა, რომ ისრაელის თავდაცვით ძალებს ბანაკში სამხედრო მთავრობა არ ქონდა დაფუძნებული და არც ადმინისტრირება იყო დამყარებული. მოსამართლე *შამგარმა* მიუთითა, რომ ოკუპაციის სამართლის გამოყენებისათვის საჭირო არ იყო განგრძობითი სამხედრო კონტროლი ან სამხედრო ადმინისტრაცია.⁴⁸⁴

ოკუპანტი ძალის მიერ მოკლევადიანი და მცირე მასშტაბის კონტროლის დაკარგვა გავლენას ვერ იქონიებს ოკუპაციის სტატუსზე.⁴⁸⁵ თუმცა თუკი შეიარაღებული მოქმედებების განახლება ოკუპანტ ძალასა და ადგილობრივ ძალებს შორის იმდენად ფართომასშტაბიანი და განგრძობითი ხასიათისაა რომ ოკუპაციის სტატუსის ერთიანი შეცვლას გამოიწვევს, ასეთ შემთხვევაში შესაძლოა ოკუპაცია შეწყდეს. როგორც ნიურნბერგის ტრიბუნალმა განაცხადა

გერმანიის გასამხედროებული ჯგუფების ოპერირების ბევრ ადგილზე ეგრედ ნოდებულმა პარტიზანებმა მოახერხეს გერმანიის საოკუპაციო ძალისათვის მნიშვნელოვანი ტერიტორიის წართმევა ... და გარკვეული სამხედრო მოქმედებების ხელახალი წარმართვა გახდა საჭირო ამ ტერიტორიების ახლი-

483 von Glahn, *supra*, n.92, p.28.

484 HCJ 593/82 *Tzemel Adv. Et al. v. (a) Minister of Defence, (b) Commander of the Antzar Prison (Antzar Prison Case-)* in IYHR, vol.13, 1983, p.363.

485 Roberts, A. *The End of Occupation: Iraq 2004* in The International and Comparative Law Quarterly, vol.54, no.1, 2005, p.34.

დან ოკუპაციისათვის. სამხედრო ოკუპაციისას, ოკუპანტ ძალას არ უკავია მონინალმდეგის ტერიტორია რაიმე სამართლებრივი უფლების საფუძველზე, ის მხოლოდ დროებით რეალურ კონტროლს ახორციელებს. ეს ნათლად ჩანს ჰააგის რეგულაციების 42-ე მუხლიდანაც, რომელიც ოკუპანტ ძალას ანიჭებს გარკვეულ შეზღუდულ უფლებებს მხოლოდ მონინალმდეგის იმ ტერიტორიაზე, რომელიც „რეალურად მისი კონტროლის ქვეშ ექცევა.“⁴⁸⁶

ზოგადი წესის მიხედვით, ოკუპაცია გვაქვს სახეზე, როდესაც ერთი სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალები შეიჭრებიან და კონტროლს დაამყარებენ ისეთ ტერიტორიაზე, რომელიც ამ სახელმწიფოს საერთაშორისოდ აღიარებული საზღვრების მიღმაა.⁴⁸⁷ ამასთანავე ამგვარი სამხედრო კონტროლის დამყარება არ უნდა იყოს ნებადართული ტერიტორიული სახელმწიფოს მიერ.⁴⁸⁸ ზოგიერთი მეცნიერი⁴⁸⁹ გამოყოფს ოთხ დამახასიათებელ ნიშანს, რომლის მიხედვითაც არა მხოლოდ უნდა დადგინდეს ოკუპაციის ფაქტის არსებობა, არამედ განისაზღვროს ოკუპაციის სამართლის მოქმედების არეალიც: (i) ტერიტორიაზე იმყოფება უცხოელი სამხედრო ძალა, რომლის ამ ტერიტორიაზე განთავსებაც არ არის ნებადართული ან რეგულირებული მოქმედი შეთანხმებით, ან რომლის ქმედებებიც აჭარბებს შეთანხმებულ პირობებს; (ii) აღნიშნულმა სამხედრო ძალამ განდევნა ტერიტორიაზე არსებული საჯარო მართვისა და ადმინისტრირების სისტემა და ჩაანაცვლა იგი თავისი სამხედრო მმართველობით; (iii) სახეზეა ინტერესთა კონფლიქტი ერთის მხრივ დაკავებული ტერიტორიის მოსახლეობასა და მეორეს მხრივ იმ სამხედრო და-

---

486 IMT, *USA v. Otto Ohlendorf et al. (Einsatzgruppen Trial)*, 10 April 1948, (1948) in *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law: The Experience of International and National Courts*, vol.2-2, 2000.

487 Roberts, A. *What is a Military Occupation?* in *British Yearbook of International Law*, no.55, 1984, p.300.

488 Kolb, R. *Étude sur l'occupation et sur l'article 47 de la IVème Convention de Genève du 12 août 1949 relative à la protection des personnes civiles en temps de guerre: le degré d'intangibilité des droits en territoire occupé* in *African Yearbook of International Law*, vol.10, 2002, p.279.

489 Roberts, *supra*, n.487, pp.300-301.

ლას შორის, რომელიც აკონტროლებს ამ ტერიტორიას; (iv) არსებობს საგანგებო წესრიგის შემოღების აშკარა პრაქტიკული საჭიროება იმისათვის რომ შემცირდეს სამხედრო ძალასა და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის კონფლიქტის ესკალაციის საფრთხე.

ზემოთ ჩამოთვლილი ოთხი ნიშანი არის კლასიკური ოკუპაციისათვის დამახასიათებელი, როდესაც ოკუპანტი ძალა ახორციელებს ეფექტიან კონტროლს დაკავებულ ტერიტორიაზე და იქ მაცხოვრებელ მოსახლეობაზე. თუკი აღნიშნული ტესტის პირობები კმაყოფილდება ოკუპაციის ფაქტი სადავო აღარაა და ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალიც სრულად მოქმედებს დაკავებულ ტერიტორიაზე.

ეფექტიანი კონტროლის საპირისპიროდ არსებობს მოსაზრება,⁴⁹⁰ რომ ოკუპანტი ძალის მიერ დაკავებული ტერიტორიის ყველა ნაწილში სამხედრო ძალის განთავსება არარეალისტურია და „ეფექტური კონტროლის“ დოქტრინა არ მოიაზრებს ოკუპანტი ძალის მიერ სადავო ტერიტორიის ყველა კუთხის სრულად გაკონტროლებას. ყოფილი იუგოსლავიისათვის შექმნილმა სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის სასამართლო პალატამ, *ნალეტილიჩის* საქმეში, განიხილა თუ რა შემთხვევაში მიიჩნევა რომელიმე ძალა ოკუპანტად და შეიმუშავა პირობები, რომელთა დაკმაყოფილებაც საჭიროა კონკრეტული მხარის ოკუპანტ ძალად აღიარებისათვის. აღნიშნული პირობები ტრიბუნალმა ჩამოაყალიბა შემდეგი სახელმძღვანელო პრინციპების სახით: (1) ოკუპანტ ძალას უნდა შეეძლოს ადგილობრივი მმართველობის ჩანაცვლება; (2) მონინალმდეგის ძალები დაინებდნენ, დამარცხდნენ ან უკან დაიხიეს, შესაბამისად უშუალოდ ბრძოლის პერიოდში დაკავებული ტერიტორიები არ ჩაითვლება ოკუპირებულად, ამასთანავე უკვე ოკუპირებულ ტერიტორიაზე სპორადული წინააღმდეგობრივი მოძრაობები გავლენას არ ახდენს ოკუპაციის სტატუსზე; (3) ოკუპანტ ძალას ჰყავს საკმარისი სამხედრო ძალა განლაგებული ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, ან აქვს შესაბამისი შესაძლებლობა რომ ამ ტერიტორიაზე გო-

---

490 Gerson, A. *Off-Shore Oil Exploration by a Belligerent Occupying Power: The Gulf of Suez Dispute* in AJIL, vol.71, 1977, p.728.

ნივრულ ვადაში გაგზავნოს ჯარები რათა იგრძნობოდეს ოკუპანტის მმართველობა; (4) ტერიტორიაზე უნდა იყოს შექმნილი დროებითი ადმინისტრაცია; (5) ოკუპანტმა ძალამ გამოსცა და აღასრულა სპეციალური ინსტრუქციები ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობასთან მიმართებაში.⁴⁹¹

ტრიბუნალის მიერ მოცემულ სახელმძღვანელო პრინციპებში სიახლეა მესამე პუნქტი, რომლის მიხედვითაც ოკუპაციისათვის აუცილებელი არაა დაკავებულ ტერიტორიაზე განთავსებული იყოს სამხედრო ძალა, არამედ ოკუპანტი ძალის შესაძლებლობა – გონივრულ ვადაში განათავსოს ასეთი ძალა – უკვე საკმარისად არის მიჩნეული იმისათვის, რომ ოკუპაციის ფაქტი დადგინდეს. ეს პოზიცია ეყრდნობა დებულებას, რომელიც რამდენიმე ქვეყნის სამხედრო სახელმძღვანელოებშია⁴⁹² გადმოცემული, რომელიც ამბობს, რომ სამხედრო ოკუპაციისათვის ფიქსირებული გარნიზონის ყოლა საჭირო არაა, თუკი ოკუპანტს შეუძლია გონივრულ ვადაში გაგზავნოს ჯარები ოკუპირებულ ტერიტორიაზე იმისათვის რომ იქ იგრძნობოდეს ოკუპანტი ძალის მმართველობა. შესაბამისად „ეფექტიანი კონტროლი“ შეიძლება კონკრეტულ შემთხვევებში გამოიხატებოდეს ე.წ. „დისტანციური კონტროლის“ გზითაც.⁴⁹³

როგორც ჩანს, დისტანციური კონტროლი არ გამორიცხავს ოკუპანტი ძალის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადმინისტრაციის დაფუძნებას, პირიქით ის კუმულატიურად მოქმედებს ოკუპანტის მიერ „ძალაუფლების განხორციელების“ პრინციპის პარალელურად, შესაბამისად დისტანციური კონტროლი მოიაზრებს ისეთ სიტუაციას, როდესაც ოკუპანტი ძალა აკონტროლებს სამოქალაქო მოსახლეობას და ახდენს დაკავებული ტერიტორიის ადმინისტრირებას, მაგრამ სამხედრო ძალა არ ჰყავს განლაგებული ტერიტორიის ყველა ნაწილზე, ან საერთოდ არც-

---

491 ICTY, *Prosecutor v. Naletilic and Martinovic*, judgment of trial chamber (2003), para.217.

492 *Manual of Military Law of War on Land*, United Kingdom, Part III, 1958, paras.502, 506; *The Law of Land Warfare*, Field Manual No. 27-10, US Department of the Army, 18 July 1956, chapter 6, para.356; *Interim Law of Armed Conflict Manual*, New Zealand Defence Force, 26 November 1992, paras.1302.2, 1302.3 and 1302.5.

493 Dinstein, *supra*, n.7, p.49-50.

ერთ ნაწილზე, თუმცა აქვს შესაძლებლობა რომ ნებისმიერი საჭიროების შემთხვევაში, გონივრულ ვადაში განათავსოს ჯარები აღნიშნულ ტერიტორიაზე, რათა იგრძნობოდეს ოკუპანტი ძალის მმართველობა.

ზოგიერთი მეცნიერი⁴⁹⁴ ასევე გამოყოფს ე.წ. „პოტენციური კონტროლის“ ტესტს, რომელიც დისტანციური კონტროლის ერთ-ერთი სახეცვლილებაა. ამ მიდგომის მიხედვით, აუცილებელი არაა ოკუპანტი ძალა ფაქტობრივ კონტროლს ახორციელებდეს დაკავებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ სამოქალაქო მოსახლეობაზე, არამედ ოკუპაციის ფაქტის დასადაგენად საკმარისია ისიც, რომ ოკუპანტი ძალა ტერიტორიას აკონტროლებს და მას აქვს პოტენციალი რომ გააკონტროლოს მოსახლეობაც ნებისმიერ დროს. მაგალითისთვის, ევროკავშირის ეგიდით შექმნილმა საქართველოსა და რუსეთს შორის კონფლიქტის საგამოძიებო კომისიამ არ მიიღო რუსეთის ფედერაციის მტკიცება, რომ ის არ იყო საქართველოს ტერიტორიის ზოგიერთი ნაწილების ოკუპანტი ძალა.⁴⁹⁵ კომისიამ უკუაგდო რუსეთის არგუმენტი, რომ საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ოკუპაციის დასადაგენად აუცილებელი ფაქტორია მხარე ახორციელებს თუ არა ეფექტიან კონტროლს სადავო ტერიტორიაზე და ამ ტერიტორიის მოსახლეობაზე. კომისიამ დაადგინა, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში რუსეთის ფედერაციას შეეძლო უზრუნველყო საჯარო წესრიგი და უსაფრთხოება იმ ტერიტორიებზე, სადაც მისი ჯარები იყო განლაგებული და მისი უმოქმედობა რომ თავიდან აეცილებინა დარღვევები და დაეცვა ეთნიკური ქართველები ვერ მოუხსნის მას იმ ვალდებულებებს, რაც ოკუპანტი ძალას ეკისრება.⁴⁹⁶

ოკუპაციის კლასიკური შემთხვევაა, როდესაც ოკუპანტი მხარე სამხედრო ძალით ეფექტიან კონტროლს ამყარებს როგორც ტერიტორიაზე, ისე იქ მაცხოვრებელ სამოქალაქო მოსახლეობაზე, რაც გამოიხატება ამ ტერიტორიისა და მოსახლეობის ადმინისტრირებაში. თუმცა, ბოლო დროინდელი პრაქტიკის კვალდაკვალ

---

494 Benvenisti, *supra*, n.25, chapter 3.1.1.

495 Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia Part I, p. 308.

496 *Ibid*, p. 373.

ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის კონცეფციებიც განვითარდა და ეფექტიანი კონტროლის ტესტს დაემატა ე.წ. დისტანციური და პოტენციური კონტროლის ტესტები, რომელთა მიხედვითაც ოკუპაციის ფაქტის დასადგენად კლასიკური ორწვეროვანი ტესტი, რომელიც ჰააგის რეგულაციების 42-ე მუხლშია გადმოცემული, აღარაა საჭირო და კონტროლის სტანდარტიც დაბლა დაინია. მიუხედავად ამისა, ვინაიდან ოკუპაციის ფაქტის დადგენა საჭიროა იმდენად, რამდენადაც აუცილებელია რომელიმე ძალამ აილოს პასუხისმგებლობა სადავო ტერიტორიაზე არსებულ მდგომარეობაზე, ლოგიკას მოკლებული იქნებოდა მხოლოდ დისტანციური ან მხოლოდ პოტენციური კონტროლის ტესტის საფუძველზე გამოვლენილიყო ოკუპანტი ძალა, რადგან თუკი მხარე არ ახორციელებს ტერიტორიის ეფექტიან ადმინისტრირებას ნაკლებად სავარაუდოა მას დაეკისროს პასუხისმგებლობა იმ ვალდებულებების შეუსრულებლობისათვის, რაც გათვალისწინებულია ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლით. შესაბამისად, დისტანციური და პოტენციური კონტროლის ცნებები კვლავ სადავოა საერთაშორისო სამართალში, ხოლო ეფექტიანი კონტროლის ტესტი კვლავ ინარჩუნებს აქტუალობას და გამოიყენება მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მიერაც.⁴⁹⁷

საერთაშორისო პრაქტიკაში ეფექტიანი კონტროლის სტანდარტის შეცვლის ყველაზე ცნობადი მცდელობაა ლაზას სექტორი, ამიტომ მნიშვნელოვანია ამ საკითხზე მსჯელობისას ლაზას სავარაუდო ოკუპაცია განხილულ იყოს როგორც ყველაზე თვალსაჩინო პრაქტიკული მაგალითი.

7.1.2. ლაზას სექტორიდან „გამოსვლის გეგმა“ და კონტროლის საკითხი

ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მიხედვით როდესაც ერთ-ერთი მეომარი მხარე მოიპოვებს უპირატესობას მეორე

---

497 მაგ. „ეფექტიანი კონტროლის“ ტესტი ბოლოდორინდელ პრაქტიკაში გამოყენებული იყო *შეიარაღებული მოქმედებების* საქმეში. *Armed Activities case, supra*, n.329.

მხარესთან შედარებით, საერთაშორისო შეიარაღებულმა კონფლიქტმა შესაძლოა მიიღოს ოკუპაციის სახე.⁴⁹⁸ ოკუპაციის დასადგენად საჭიროა ორი კრიტერიუმი იყოს სახეზე: (1) ოკუპანტს უნდა შეეძლოს ეფექტიანი კონტროლის განხორციელება იმ ტერიტორიაზე რომელიც მას არ ეკუთვნის და (2) მის მიერ ტერიტორიის დაპყრობა არ უნდა იყოს აღიარებული ამ ტერიტორიის ლეგიტიმური სუვერენის მიერ.⁴⁹⁹ ტერიტორიის ეფექტიანი კონტროლი ოკუპაციის ძირითადი განმსაზღვრელი ფაქტორია და გულისხმობს იმას, რომ არსებული ხელისუფლება ჩანაცვლებული უნდა იყოს ოკუპანტი ძალის მიერ, რომელიც საკუთარ მმართველობას უნდა ავრცელებდეს დაკავებულ ტერიტორიაზე.⁵⁰⁰ ზოგიერთ შემთხვევაში ტერიტორიის ეფექტიანი კონტროლი არ ხორციელდება უშუალოდ ოკუპანტი ძალის მიერ, არამედ მარიონეტული მთავრობის ან ადგილობრივი ხელისუფლების სხვაგვარად დაქვემდებარების გზით.⁵⁰¹ ამგვარი მიდგომა ერთგვარად ასუსტებს ოკუპაციის დადგენისას მანამდე არსებულ „ეფექტიანი კონტროლის“ ტესტს და აწესებს ე.წ. „ზოგადი კონტროლის“ ტესტს, რომლის მიხედვითაც ოკუპაცია მაშინაც არსებობს, როდესაც ოკუპანტ ძალას აქვს *ზოგადი კონტროლი* ადგილობრივი ხელისუფლების იმ წარმომადგენლებზე, რომლებსაც აქვთ *ეფექტიანი კონტროლი* ოკუპირებულ ტერი-

---

498 ოკუპაციის ცნებისა და ოკუპაციის სამართალთან დაკავშირებით დეტალურად იხ. Dinstein, *supra*, n.7; Arai-Takahashi, *supra*, n.6.

499 Bothe, M. *Beginning and End of Occupation, Current Challenges to the Law of Occupation*, Proceedings of the Bruges Colloquium, 20-21 October 2005, No. 34, Autumn 2004, pp. 28-32. იხ. ასევე: Benvenisti, E. *The International Law of Occupation*, Princeton, 1993, p.4. ავტორი ოკუპაციას განმარტავს, როგორც: ‘the effective control of power (be it one or more states or an international organisation, such as the United Nations) over a territory to which that power has no sovereign title, without the volition of the sovereign of that territory’.

500 United Kingdom Ministry of Defence, *The Manual of the Law of Armed Conflict*, Oxford University Press, Oxford, 2004, para 11.3; *Armed Activities case*, *supra*, n.329, para.173; *Naletilic*, *supra*, n.491, para. 217; Roberts, *supra*, n.487, pp.249, 300.

501 „the relationship of de facto organs or agents to the foreign Power includes those circumstances in which the foreign Power „occupies“ or operates in certain territory solely through the acts of local *de facto* organs or agents“ (*Tadic (I)* trial chamber, *supra*, n.43, para.584).

ტორიაზე.⁵⁰² ამ საკითხს უფრო დეტალურად ეხება შემდეგი ქვე-თავი.

2005 წლის 12 სექტემბერს ისრაელის უკანასკნელმა შეიარაღებულმა დანაყოფმაც დატოვა ღაზას სექტორი, რომელსაც ისრაელი 1967 წლის 6-დღიანი ომის შემდეგ აკონტროლებდა. ჯარების გამოყვანის ეს ოპერაცია იყო ბოლო ფაზა ე.წ. „გამოსვლის გეგმისა“, რომელიც ისრაელის მთავრობამ 2004 წელს მიიღო და პარლამენტმა იმავე წელს დაამტკიცა.⁵⁰³ ამ გეგმის მეშვეობით ისრაელის მთავრობის მიზანი იყო რომ სახელმწიფოს მოეხსნა პასუხისმგებლობა *vis-à-vis* ღაზას სექტორში მცხოვრები მოქალაქეების მიმართ.⁵⁰⁴ ნიშნავდა თუ არა ეს იმას, რომ აღნიშნული ზომების გატარებით დასრულდა ღაზას რეგიონის ოკუპაცია? სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ტერიტორიაზე სამხედრო ძალის ფიზიკური ყოფნის დასრულება მოასწავებდა თუ არა იმას, რომ ღაზას სექტორის ეფექტიანი კონტროლის ნიშნები აღარ იყო სახეზე? არსებობს მოსაზრება,⁵⁰⁵ რომ ეს ასე არ არის, რადგან ისრაელი მაინც ინარჩუნებს კონტროლის მექანიზმებს ღაზას სექტორზე მიუხედავად იმისა, რომ მისი სამხედრო ძალები ფიზიკურად აღარ არიან განლაგებულნი სექტორის ტერიტორიაზე. „გამოსვლის გეგმის“ მიხედვით ისრაელი ინარჩუნებს კონტროლს ღაზას სექტორის სასაზღვრო ზოლზე, ისევე როგორც სექტორის საჰაერო და საზღვაო სივრცეზე. გარდა ამისა, ის-

---

502 ICTY, *Prosecutor v. Blaskic*, judgment of trial chamber, (2000), no.IT-95-14-T, para.149; *Naletilic*, *supra*, n.491, paras.181–188, 197–202.

503 Israeli Prime Minister’s Office, Cabinet Resolution Regarding the Disengagement Plan: Addendum A – Revised Disengagement Plan – Main Principles, 6 June 2004, *available at*

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Reference+Documents/Revised+Disengagement+Plan+6-June-2004.htm#A> [ბოლოს ნანახია 25.12.2019].

504 Vite, S. *Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations* in IRRC, vol.91, no.873, 2009, p.83.

505 Note by the United Nations Secretary-General: Situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967, UN Doc. A/61/470, 27 September 2006, para.6. *See also*: Report on the situation of human rights in the Palestinian Territories occupied by Israel since 1967, J. Dugard, Special Rapporteur, E/CN.4/2006/29, 17 January 2006, paras.6ff.

რელს აქვს უფლება ნებისმიერ დროს შევიდეს ღაზაში საჯარო ნესრიგის დასამყარებლად.⁵⁰⁶ ამიტომაც მიიჩნევა რომ ღაზასთან მიმართებაში ისრაელის თავდაცვითი ძალების ქმედებები ცხადყოფენ, რომ თანამედროვე ტექნოლოგიების საშუალებით ოკუპანტი ძალას შეუძლია ტერიტორია ისე აკონტროლოს ეფექტიანად, რომ ფიზიკურად არც იყოს წარმოდგენილი ამ ტერიტორიაზე.⁵⁰⁷ დუგარდი დამატებით აღნიშნავს, რომ ისრაელის მიერ ღაზას სექტორის შიგნით მდებარე ბუფერული ზონის მუდმივი კონტროლი, ღაზელი პატიმრების გათავისუფლების დაყოვნება, ღაზის მოსახლეობის დაბადების რეესტრის წარმოება და პირადობის მონმობის გაცემა ისრაელის მიერ, გამშვები პუნქტების ჩაკეტვა და IDF-ის გამუდმებული რეიდები სექტორის შიგნით უფრო ამყარებს პოზიციას, რომ ღაზას სექტორი რჩება ისრაელის ზოგადი ოკუპაციის ქვეშ.⁵⁰⁸

ამგვარი მიდგომით ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალში კიდევ უფრო ნაკლები ინტენსივობის, ახალი ტესტი შემოდის, რომლის მიხედვითაც „ეფექტიანი კონტოლის“ მსგავსი „დისტანციური ძალაუფლების“ განხორციელება ტერიტორიის ოკუპაციის კვალიფიკაციას მოგვცემს.⁵⁰⁹

თუმცა, მკვლევარების მეორე ჯგუფი⁵¹⁰ არ იზიარებს ზემოთ აღნიშნულ მოსაზრებას და მიიჩნევს რომ ოკუპანტის მიერ

---

506 Vite, *supra*, n.504, p.84.

507 Bruderlein, C. *Legal Aspects of Israel's Disengagement Plan Under International Humanitarian Law*, Legal and Policy Brief, Harvard University Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, November 2004, pp. 10-11; Scobbie, I. *Is Gaza Still Occupied Territory?* in *Forced Migration Review*, vol. 26, 2006, p.18.

508 Koutroulis, V. *Of Occupation, Jus ad Bellum and Jus in Bello: A Reply to Solon Solomon's 'The Great Oxymoron: Jus In Bello Violations as Legitimate Non-Forcible Measures of Self-Defense: The Post-Disengagement Israeli Measures towards Gaza as a Case Study'* in *Chinese Journal of International Law*, vol.10, 2011, p.904.

509 *Supra*, n.506.

510 Faraway, Y.Sh. *The Legal Status of Gaza after Israel's Disengagement*, The Hebrew University of Jerusalem International Law Forum, Research Paper No. 12-06, August 2006, p. 19; Gasser, H.P. *Belligerent Occupation* in Fleck, *supra*, n.197, p.243; Bothe, M. *Occupation, Belligerent* in *Encyclopedia of Public International Law*, vol. 3, Elsevier, Amsterdam, 1997, p.764.

ეფექტიანი მმართველობის განხორციელება არ შეიძლება გამოიყოს მისი ჯარების მიერ ტერიტორიაზე ფიზიკური ყოფნისაგან. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მიერ აღიარებულია, რომ ოკუპაციის დადგენისათვის საჭიროა პირველ რიგში ხელისუფლება დაფუძნდეს, რომელმაც უნდა შეცვალოს არსებული მთავრობა და შემდეგ ეს ხელისუფლება უნდა განხორციელდეს.⁵¹¹ ცხადია ახალი ტესტების შემოღებით ნესდება ახალი ზღვარი ოკუპაციის დადგენისათვის, რაც წინააღმდეგობაში მოდის ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალში დამკვიდრებულ მიდგომასთან, რომლის მიხედვითაც ტერიტორიაზე სამხედრო ძალების ყოფნა აუცილებელია ამ ტერიტორიის ოკუპირებულად აღიარებისათვის. აღსანიშნავია, რომ ისრაელი არათუ ეფექტიან, არამედ ზოგად კონტროლსაც კი არ ახორციელებს ღაზას სექტორის როგორც ტერიტორიაზე, ასევე მის მმართველ ძალაზე, ხოლო ხელისუფლების ჩანაცვლება და ტერიტორიაზე სამხედრო ძალების განლაგება კი ოკუპაციის აუცილებელი შემადგენელი ნაწილია, შესაბამისად მხოლოდ ის ფაქტი, რომ ისრაელს უფლება აქვს ღაზას სექტორში საჯარო ნესრიგის შენარჩუნების მიზნით შევიდეს, კლასიკური ოკუპაციის სამართლის გაგებით, არ არის საკმარისი იმისათვის რომ ღაზა ისრაელის მიერ ოკუპირებულად ჩაითვალოს.

ვინაიდან ჰამასი თავად მართავს პოლიციას, ციხეებს, სასამართლოებს, სკოლებს, მედიასა და სოციალურ სამსახურებს, არეგულირებს ბანკების საქმიანობას, მინისა და ქონების რეგისტრაციას, აგროვებს გადასახადებს და აკონტროლებს თავის შიდა საზღვრებს მიუთითებს იმაზე, რომ ფუნქციონალურად ჰამასი აკონტროლებს ღაზას სექტორს და იქ დაწესებული აქვს სრული მმართველობა.⁵¹² ჟენევის კონვენციების თუ სხვა საერთაშორის-

511 *Armed Activities case, supra* n.329, para.173.

512 Kontorovich, E., Kweskin, P. *Is Gaza Still Occupied?* in *Jerusalem Post*, June 2, 2011, p.15; სტატიის ავტორები მიიჩნევენ რომ ოკუპაციის დასადგენად აუცილებელია ქვეითი ჯარი იდგეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე. მხოლოდ საჭიერო კონტროლი არ არის საკმარისი იმისათვის რომ ტერიტორია ოკუპირებულად იქნეს მიჩნეული. ამის დასამტკიცებლად ავტორებს მოყავთ გაერო-ს უშიშ-

სო დოკუმენტების მიხედვით, ისრაელი ველარ ჩაითვლება ღაზაზე „ეფექტიანი კონტროლის“ განმახორციელებელ ძალად, რადგან მის მიერ კონკრეტული მოქმედებების განხორციელების შესაძლებლობა ვერ აკმაყოფილებს იმ სტანდარტს რაც დანესე-ბულია ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლით. იგივე მიდგომა აქვს ისრაელის უზენაეს სასამართლოსაც.⁵¹³

თუმცა, ღაზაზე მსჯელობისას, *კოუტრული*⁵¹⁴ დავობს, რომ სამხედრო ოკუპაციის დასადგენად საჭიროა მხოლოდ ოკუპანტი ძალის შესაძლებლობა რომ განახორციელოს ხელისუფლება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე და არა უშუალოდ ოკუპანტი ძალის მიერ ადგილობრივი მთავრობის ჩანაცვლება ან ადგილობრივი ადმინისტრაციის დაფუძნება *per se*. ამიტომაც, ამ ელემენტებზე დაყრდნობით ისრაელის მიერ ღაზას სექტორის ოკუპაციის ფაქტი ეჭვგარეშეა.

აქედან გამომდინარე, ღაზას სექტორის ოკუპაციისა და ზოგადად ეფექტიანი კონტროლის ტესტის სტანდარტის შეცვლასთან დაკავშირებით მეცნიერებში აზრთა სხვადასხვაობაა,⁵¹⁵ შესაბამისად ოკუპაციის სამართლის განვითარების მოცემულ ეტაპზე ვერ იძებნება გადამწყვეტი პასუხი ამ საკითხზე, რაც ერთის მხრივ გამოწვეულია მკაფიო საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების არარსებობით, ხოლო მეორეს მხრივ იმ დაძაბულობით, რომელიც ამ პოზიციის მომხრე და მოწინააღმდეგე სახელმწიფოებსა თუ სხვა აქტორებს შორის არსებობს.

როების საბჭოს რეზოლუცია 1973 რომლითაც ლიბიის ტერიტორია არასაფრენ ზონად გამოცხადდა. რეზოლუციის მიღების პროცესში იყო მოსაზრება რომ ეს ლიბიის ტერიტორიის ოკუპაცია იყო, რაც უარყოფილი იქნა, რადგან საჰაერო კონტროლი და ეკონომიკური ემბარგო არ იქნა მიჩნეული „ეფექტიანი კონტროლის“ ტესტის დასაკმაყოფილებლად ლიბიაში, სტატიის ავტორების აზრით იგივე სტანდარტით ისრაელიც ვერ დააკმაყოფილებს ღაზას სექტორში „ეფექტიანი კონტროლის“ ტესტს და შესაბამისად ეს ტერიტორია აღარ უნდა ჩაითვალოს ისრაელის მიერ ოკუპირებულად.

513 Neuer, H.C. *Hamas Says Gaza Strip 'not occupied'; UN Disagrees* in *Jerusalem Post*, January 5, 2012, p.13.

514 Koutroulis, *supra*, n.508, p.905.

515 Solomon, S. *The Great Oxymoron: Jus In Bello Violations as Legitimate Non-Forcible Measures of Self-Defense: The Post-Disengagement Israeli Measures towards Gaza as a Case Study* in *Chinese Journal of International Law*, vol.9, 2010, pp.501–536, *Sead*. Koutroulis, *supra*, n.508.

7.1.3. ოკუპაცია *de facto* მარიონეტული რეჟიმების მეშვეობით

ზოგიერთ შემთხვევაში, ტერიტორიული კონტროლი საოკუპაციო ძალის მიერ უშუალოდ არ ხორციელდება, არამედ მარიონეტული მთავრობის ან სხვაგვარად დაქვემდებარებაში მყოფი ადგილობრივი ხელისუფლების მეშვეობით. თუმცა, რთულია იმის განსაზღვრა თუ რა ხარისხის კონტროლი უნდა იყოს დაქვემდებარული სუბიექტის იმისათვის რომ დადგინდეს ოკუპაცია, რადგან სხვა სახელმწიფოს საქმეებში ნებისმიერი სახის ჩარევა ავტომატურად არ გულისხმობს ოკუპაციას.⁵¹⁶ ყოფილი იუგოსლავიისათვის შექმნილი ტრიბუნალი თავის გადანყვეტილებებში აწესებს ე.წ. „ზოგადი კონტროლის“ ტესტს ოკუპაციის დასადგენად, კერძოდ ტრიბუნალის იურისდიქციის მიხედვით, ოკუპაცია სახეზეა მაშინაც კი, როდესაც ერთი სახელმწიფო ახორციელებს „ზოგად“ კონტროლს ადგილობრივ ძალებზე, რომლებიც რეალურად ახორციელებენ „ეფექტიან“ კონტროლს სადავო ტერიტორიაზე.⁵¹⁷ მსგავსი სიტუაციის მაგალითად იყენებენ ხოლმე მთიანი ყარაბაღის ოკუპაციას, რომელიც *de jure* აზერბაიჯანის საზღვრებში ითვლება, მაგრამ აზერბაიჯანი მოკლებულია შესაძლებლობას გაავრცელოს სახელმწიფო სუვერენიტეტი ამ ტერიტორიაზე ყარაბაღის სეპარატისტულ ჯარებთან შეიარაღებული დაპირისპირების შემდეგ, რომელიც აზერბაიჯანის დამარცხებით დასრულდა 1994 წელს. მთიანი ყარაბაღის ტერიტორია ფაქტობრივად იმართება თვითგამოცხადებული სეპარატისტული მთავრობის მიერ, რომელიც თავს არწახის რესპუბლიკის მთავრობად მიიჩნევს⁵¹⁸, ანუ ამ ტერიტორიაზე ეფექტიან კონტროლს ახორციელებს *de facto* მთავრობა. თუმცა რამდენიმე ასპექტიდან იკვეთება, რომ მთიანი ყარაბაღის მთავრობა იმყოფება სომხეთის სახელმწიფოს დაქვემდებარებაში, ანუ ზოგადი კონტროლის ქვეშ. რეგიონის სამხედრო ძალებში ასევე შედიან სომხეთის სახელმწიფო არმიის ოფიცრე-

516 Vite, *supra*, n.504, p.74.

517 *Blaskic, supra*, n.502, para.149; *Naletilic, supra*, n.491, paras.181–188, 197–202.

518 არწახის რესპუბლიკამ დამოუკიდებლობა ცალმხრივად გამოაცხადა 1992 წელს რეფერენდუმის გზით, თუმცა მისი შედეგები არცერთ სახელმწიფოს არ უცვნიან.

ბი, რაც მიუთითებს რომ სომხეთი არა მხოლოდ ლოჯისტიკურ მხარდაჭერას უჩენს სეპარატისტულ რეჟიმს, არამედ ჩართულია ოპერაციების დაგეგმვასა და კოორდინირებაში. სომხეთის ცენტრალური მთავრობის გავლენა ასევე აღიარა გაეროს უშიშროების საბჭომ შესაბამის რეზოლუციაში, რომლითაც მოუწოდებდა სომხეთს რომ უზრუნველყო მთიან ყარაბაღთან დაკავშირებით საბჭოს წინა რეზოლუციებს შესრულება.⁵¹⁹ აღნიშნულზე დაყრდნობით, მთიანი ყარაბაღის ტერიტორია არის *de facto* ოკუპირებული. ოკუპანტ სახელმწიფოდ კი სომხეთი მიიჩნევა, რაც გაერო-ს გენერალურმა ასამბლეამ და ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეამ დაადასტურეს შესაბამისი რეზოლუციების მიღებით.⁵²⁰

როგორც წესი, ოკუპაცია მხოლოდ საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის შედეგი შეიძლება იყოს. ამას მოწმობს თუნდაც ის ფაქტი რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მიხედვით ტერიტორიის სამხედრო ოკუპაცია გაიგივებულია სახელმწიფოთა შორის ომთან.⁵²¹ თუმცა არის შემთხვევები, როდესაც არასაერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის დროს რომელიმე შეიარაღებული დაჯგუფება მოიპოვებს უპირატესობას და კონკრეტულ ტერიტორიაზე დაამყარებს ეფექტიან კონტროლს, შემდეგ ჩამოყალიბდება სეპარატისტულ მთავრობად და ამ ტერიტორიაზე გაავრცელებს საკუთარ *de facto* საკანონმდებლო სისტემას. ამის ნათელი მაგალითია, საქართველოს ფაქტობრივი კონტროლიდან გასული ტერიტორიები აფხაზეთი და ცხინვალის რეგიონი/სამხრეთ ოსეთი.⁵²² თუმცა, ასეთი შემთხვევა მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს სამხედრო ოკუპაციად, თუკი აღნიშნულ *de facto* რეჟიმს „ზოგადად“ აკონტროლებს რომელიმე სახელმწიფო. აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის შემთხვევაში ასეთ სახელმწიფოდ გვევლინება რუსეთის ფედერაცია. აღსანიშნავია, რომ ოკუპანტ ძალად ითვლება ის სახელმწიფო, რომელიც ზოგადი კონტროლის

519 UN SC res.884, 12 November 1993, operative clause 2.

520 UN GA res.62/243, 14 March 2008; Council of Europe Parliamentary Assembly, Res.1416 (2005).

521 GC IV, *supra*, n.10, art.2, commentaries (1958).

522 Benvenisti, *supra*, n.25, p.62.

განმახორციელებელია მარიონეტულ მთავრობაზე, თუმცა ამ უკანასკნელის პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით; ეს სიტუაცია დეტალურად თემის მეოთხე თავშია განხილული.

ზოგიერთ შემთხვევაში (მაგ. აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის) ოკუპანტი ძალა ცდილობს ხელოვნურად შექმნილი მთავრობების ლეგიტიმაციით მიიღოს მათგან ფორმალური თანხმობა ტერიტორიის ადმინისტრირებისათვის და შემდეგ გათავისუფლდეს ოკუპანტის ვალდებულებებისაგან. რუსეთის ფედერაციამ აღიარა აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის ცალმხრივად გამოცხადებული დამოუკიდებლობა⁵²³ და განიხილავს მათ როგორც სუვერენულ სახელმწიფოებს, რომლებმაც თანხმობა განაცხადეს მათ ტერიტორიაზე რუსეთის რეგულარული ჯარის განთავსებაზე. თუმცა ამ კუთხით უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მიხედვით, სამხედრო ოკუპაციის მარეგულირებელი ნორმების (კერძოდ ჟენევის მე-4 კონვენციის შესაბამისი დებულებების) მოქმედება გრძელდება მიუხედავად ნებისმიერი სახის ცვლილებისა, რაც გამონვეულია ოკუპანტ ძალასა და ოკუპირებული ტერიტორიის *de facto* მმართველს შორის მიღწეული შეთანხმებით.⁵²⁴ ყოველი ასეთი შემთხვევის განხილვისას აუცილებელია დადგინდეს მმართველსა და მართულს შორის არსებული ურთიერთობების ხასიათი და არა სამართლებრივი მახასიათებლები.⁵²⁵ ანუ ყურადღება უნდა მიექცეს სავარაუდო ოკუპანტი ძალა ახორციელებს თუ არა ზოგად კონტროლს მარიონეტულ რეჟიმზე, რომელიც თავის მხრივ ეფექტუიანად აკონტროლებს მშობელი სახელმწიფოსაგან *de facto* გამოყოფილ ტერიტორიის ნაწილს; შესაბამისად ის ფაქტი, რომ ამ ორ სუბიექტს შორის რაიმე შეთანხმებით შეიძლება შეიცვალოს *de facto* მმართველის სამართლებრივი სტა-

---

523 აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ცალმხრივად გამოცხადებული დამოუკიდებლობის აღიარების სამართლებრივი ანალიზი იხ. Slomanson, W.R. *Palestinian Statehood: a Secessionist Dialogue* in *Miskolc Journal of International Law*, vol.8, no.1, 2011. შეად. Grammatikas, V. *Kosovo v. South Ossetia? Modern politics of Secession and International Law* in *Tbilisi State University Journal of International Law*, vol. 1, 2009.

524 GC IV, *supra*, n.10, art.47.

525 *Tadic (I)* trial chamber, *supra*, n.43, para.168.

ტუხი არარელევანტურია ოკუპაციის სამართლის გავრცელების მხრივ, რადგან ოკუპანტი ძალის უკანონო აქტები ბათილია და არ წარმოშობს არანაირ სამართლებრივ შედეგს საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.

ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალმა *ბლასკიჩის* საქმეში მიიჩნია, რომ ბოსნია და ჰერცეგოვინაში დაჯგუფება „ხორვატიის თავდაცვითი ძალების“ (HVO) მიერ დაკავებული ანკლავები იყო ხორვატიის ოკუპაციის ქვეშ „იმ ზოგადი კონტროლის გამო, რომელსაც ხორვატია ახორციელებდა HVO-ზე, მხარდაჭერისა და ახლო კავშირების გზით.“⁵²⁶ თუმცა მოგვიანებით ტრიბუნალმა გაზარდა თავისივე დანესებული სტანდარტი და *ნატელიჩის* საქმეში დაადგინა, რომ:

შეიარაღებული კონფლიქტის დადგენა და სამხედრო ოკუპაციის დადგენა არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ზოგადი კონტროლის ტესტი გამოიყენება პირველ შემთხვევაში, ხოლო ოკუპაციის დასადგენად კონტროლის უფრო მაღალი ხარისხია საჭირო.⁵²⁷

სავარაუდოდ სასამართლო პალატა კონტროლის „უფრო მაღალ ხარისხში“ ეფექტიანი კონტროლის ტესტს გულისხმობდა. სწორედ ეფექტიანი კონტროლის ტესტი გამოიყენა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ *შეიარაღებული მოქმედებების საქმეში*, რომელშიც ვერ დადგინდა უგანდის მიერ კონგოს ტერიტორიის ნაწილის ოკუპაცია, სწორედ იმიტომ რომ წარმოდგენილი მტკიცებულებებით დასტურდებოდა უგანდის მიერ აჯანყებული ჯგუფების მხოლოდ ზოგადი სახის კონტროლი, რაც გამოიხატებოდა იარაღის მიწოდებასა და განრთვნაში.⁵²⁸

მესამე სახელმწიფოს მიერ მარიონეტული რეჟიმის კონტროლის ხარისხი განმსაზღვრელია ოკუპაციის არსებობის დასადგენად, რადგან თუკი ამ სახელმწიფოს სამხედრო ძალა არაა წარმოდგენილი სადავო ტერიტორიაზე, მისი ოფიციალური პირები არ

526 *Blaskic, supra*, n.502, paras.149-150.

527 *Naletilic, supra*, n.491, para.214.

528 *Armed Activities case, supra*, n.329, paras.160-177.

არიან ჩართული ამ ტერიტორიის ადმინისტრირებაში და უშუალოდ არ გეგმავენ სამხედრო ოპერაციებს, მაშინ ლოგიკურია რომ მარიონეტული ადგილობრივი დაჯგუფების ქმედებებზე ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის კუთხით პასუხისმგებლობაც ამ სახელმწიფოს არ დაეკისრება, რადგან სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობის შესახებ მუხლების მიხედვით, კერძო პირთა ქმედებებისათვის სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხის დადგენისათვის საჭიროა ეფექტიანი კონტროლის არსებობა.⁵²⁹

ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ ეფექტიანი კონტროლისა და ეფექტიანი მმართველობის (*effective authority*) სტანდარტი. ეს უკანასკნელი გამოყენებულ იქნა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ სახელმწიფოს მიერ არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის კონტროლის ხარისხის დასადგენად.⁵³⁰ თუმცა, აღნიშნული სტანდარტი განხილული იყო ადამიანის უფლებათა სამართლის ქრილში და არა ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის კუთხით,⁵³¹ შესაბამისად ეფექტიანი მმართველობის პირობებში სახელმწიფოს შესაძლოა დაეკისროს პასუხისმგებლობა სადავო ტერიტორიაზე მარიონეტული რეჟიმის მიერ ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის, მაგრამ ეს საკმარისი არაა იმისათვის რომ აღნიშნული სახელმწიფო მივიჩნიოთ ოკუპანტ ძალად და მასზე გავავრცელოთ ოკუპაციის სამართლით დადგენილი ვალდებულებები.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ოკუპაცია მარიონეტული სამთავრობო რეჟიმის მეშვეობით არ არის სტანდარტული ოკუპაციის მაგალითი, შესაბამისად მისი დადგენა ბევრ სირთულესთანაა დაკავშირებული, ამიტომ ყოველი სავარაუდო ოკუპაციის შემთხვევა განხილული უნდა იყოს კონტექსტუალურად, კონკრეტულ გარემოებებზე დაყრდნობით. მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული პირველ რიგში მარიონეტული მთავრობა ეფე-

---

529 *Articles on state responsibility, supra*, n.350, art.8, see: *Nicaragua case, Genocide case, supra*. n.351.

530 ECtHR, *Ilascu and Others v. Moldova and Russia*, no.48787/99, 2004, para.329.

531 ეფექტიანი მმართველობის სტანდარტი დადგინდა მოლდოვის სეპარატისტულ რეგიონ დნესტრისპირეთთან მიმართებით.

ქტიანად აკონტროლებს თუ არა მშობელი სახელმწიფოს სრულ ან ნაწილობრივ ტერიტორიას, შემდეგ უნდა დადგინდეს სავარაუდო ოკუპანტი სახელმწიფოს მიერ ადგილობრივი *de facto* მთავრობის კონტროლის ხარისხი. იმ შემთხვევაში თუკი სახეზეა ეფექტიანი კონტროლი, მაშინ კონტროლის განმახორციელებელი სახელმწიფო იქნება ოკუპანტი ძალა, რომელზეც სრულად გავრცელდება ოკუპაციის სამართლით გათვალისწინებული უფლებები და ვალდებულებები, ხოლო *de facto* რეჟიმი კი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც საკუპაციო მმართველობის ერთ-ერთი ფრთა. ხოლო თუკი დადგინდა, რომ სავარაუდო ოკუპანტი სახელმწიფო მარიონეტულ რეჟიმს ზოგადად აკონტროლებს, ეს ნიშნავს, რომ აღნიშნული სახელმწიფო მოკლებულია სადავო ტერიტორიაზე მმართველობის განხორციელებას, რაც ჰააგის რეგულაციების მიხედვით ოკუპაციის დადგენის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.⁵³² თუმცა ზოგადი კონტროლის პირობებშიც შესაძლოა ოკუპაცია გვექონდეს სახეზე, თუკი სადავო ტერიტორიაზე მესამე სახელმწიფოს ჯარი არის განლაგებული ადგილობრივი სახელმწიფოს თანხმობის გარეშე, და ამ ჯარს აქვს საშუალება *de facto* მთავრობის გვერდის ავლით განახორციელოს მმართველობა და კონტროლი დაკავებულ ტერიტორიაზე. ასეთ შემთხვევაში საჭირო აღარაა იმის დადგენა ადგილობრივი *de facto* რეჟიმი არის თუ არა ოკუპანტი სახელმწიფოს ცენტრალური მთავრობის ეფექტიანი კონტროლის ქვეშ, რადგან ადგილზე განლაგებულ სამხედროებს ისედაც შეუძლიათ ხელისუფლების განხორციელება, შესაბამისად სადავო ტერიტორია ჩაითვლება ოკუპირებულად, ხოლო ჯარების წარმგზავნი სახელმწიფო კი ოკუპანტად.

როგორც გამოჩნდა, ტერიტორიული კონტროლის საკითხი პირდაპირაა მიბმული ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებთან, რადგან ხშირ შემთხვევაში სწორედ ტერიტორიული კონტროლის უარყოფითა და აქედან გამომდინარე ოკუპაციის ფაქტის არარსებობის მოტივით, სავარაუდო ოკუპანტი ძალა ცდილობს გავიდეს ოკუპაციის სამართლის ფარგლებიდან და

---

532 Hague Regulations, *supra*, n.9, art.42.

შესაბამისად თავისი უფლებამოსილება არ დაუქვემდებაროს იმ შეზღუდვებს, რაც გათვალისწინებულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით ან გაექცეს იმ ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას, რაც მას ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლით ეკისრება. ქვეთავში განხილულ ასეთ ნებისმიერ შემთხვევაში, ამოსავალი წერტილი უნდა იყოს ადგილობრივი სამოქალაქო მოსახლეობის კეთილდღეობა და ოკუპირებული ტერიტორიის ჯეროვანი ადმინისტრირება. ამავდროულად, ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილებისა და პასუხისმგებლობის დადგენისას არ არის მიზანშეწონილი ოკუპაციის სამართლის ნორმების ფართოდ განმარტება და ახალი კონცეფციებისა და მიდგომების შემოღება მკაფიო სამართლებრივი საფუძვლის არარსებობის პირობებში.

7.2. ოკუპანტი ძალის მიერ შექმნილი დასახლებები და მათი ბედი

7.2.1. დასახლებებში მოქმედი სამართლებრივი რეჟიმი

ჟენევის მე-4 კონვენციის 49(6) მუხლი ოკუპანტ ძალას უკრძალავს თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის ნაწილის ჩამოსახლებას ან ტრანსფერს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე.⁵³³ წითელი ჯვრის საერთაშორისო ჩვეულებითი ჰუმანიტარული სამართლის კვლევის მიხედვით, ოკუპანტი ძალის მიერ თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის ჩამოსახლების აკრძალვა ჩვეულებითი სამართლის ნორმაა.⁵³⁴ ამას გარდა, ჟენევის კონვენციების 1-ლი დამატებითი ოქმი ამგვარ ჩამოსახლებას ოქმის მძიმე დარღვევად მიიჩნევს.⁵³⁵ ხოლო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდება (რომის სტატუტი), რომელიც აწესებს ინდივიდუალურ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ამგვარ ქმედებას ომის დანაშაულად აცხადებს.⁵³⁶ აღსანიშნავია, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტის სამოქალაქო

533 GC IV, *supra*, n.10, art.49(6).

534 Heckaerts, J.M., Doswald-Beck, L. (eds.) *Customary International Humanitarian Law vol. 1: rules*, Geneva, 2005, rule 130, pp.462-463.

535 AP I, *supra*, n.11, art.85(4)(a).

536 Rome Statute. *supra*, n.167, art.8(2)(b)(viii).

მოსახლეობის ჩამოსახლების ამკრძალავი ნორმის ჩასმა რომის სტატუტში წინააღმდეგობრივი საკითხი იყო, იმდენად რამდენადაც არსებობდა კითხვის ნიშნები ამ ნორმის საერთაშორისო ჩვეულებით სამართლებრივ ხასიათთან დაკავშირებით.⁵³⁷

ასევე სადავოა 49-ე მუხლის მოქმედების სფეროც: აღნიშნული დებულება კრძალავს მხოლოდ ძალისმიერ ტრანსფერს, თუ ის მოიცავს სამოქალაქო პირთა ყოველგვარ გადმოადგილებას ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, რომელიც მხარდაჭერილია, ორგანიზებულია ან წაქეზებულია ოკუპანტი ძალის მიერ?! მუხლის გონივრული განმარტების მიხედვით სამოქალაქო მოსახლეობის გადმოსახლების ბლანკეტური აკრძალვა ეხება მოსახლეთა ყველანაირ (როგორც ძალისმიერს ისე ნებაყოფლობით) ტრანსფერს, რომელიც მართულია ან მიენერება ოკუპანტ ძალას.⁵³⁸

49-ე მუხლის ტექსტი გარკვეულ ბუნდოვანებას შეიცავს, რადგან ის ოკუპანტს უკრძალავს მხოლოდ მის სამოქალაქო მოსახლეობის გადმოსახლებას და არ ეხება ოკუპანტის მიერ თანამებრძოლი ან მესამე სახელმწიფოს მოქალაქეთა გადმოსახლებას. წესით, ოკუპანტი ძალის მიერ დაკავებული ტერიტორიის ძირითადი დემოგრაფიული შემადგენლობის ცვლილებისაკენ მიმართული ნებისმიერი მცდელობა, თავისი თუ სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეების ძალით, თანაბრად აკრძალული უნდა იყოს, თუმცაღა მუხლის ტექსტი ამას პირდაპირ არ მიუთითებს.⁵³⁹

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 49-ე მუხლი არ ეხება კერძო მაცხოვრებლებს ოკუპანტი ქვეყნის მოსახლეობიდან. ისეთი სიტუაციები, როდესაც ოკუპანტი ძალის მოქალაქეები ოკუპირებული ტერიტორიის ადგილობრივ მოსახლეობასთან კანონიერი კერძო კონტრაქტით იძენენ უძრავ ქონებაზე საკუთრებას და იქ სახლდებიან არ მიიჩნევა „ტრანსფერად“ 49-ე მუხლის გაგებით და შესაბამისად არ იკრძალება ზემოთ აღნიშნული ინსტრუმენტე-

537 მაგ. რომის კონფერენციაზე ისრაელი მუდმივად ეწინააღმდეგებოდა ამ დებულების ჩასმას „ომის დანაშაულებში“, რადგან სადავოდ ხდიდა მის ჩვეულებით სამართლებრივ ხასიათს.

538 Kretzmer, D. *The Advisory Opinion: The Light Treatment of International Humanitarian Law in AJIL*, vol.99, 2005, pp.88-91.

539 Dinstein, *supra*, n.7, p.258.

ბით.⁵⁴⁰

არც-ერთი ზემოთ ჩამოთვლილი ხელშეკრულება თუ კონვენცია არ ეხება ამგვარი დასახლებების სტატუსსა და მათ ბედს ოკუპაციის დასრულების შემდგომ. სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალიც არ აწესრიგებს მოცემულ საკითხს. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მიხედვით, ოკუპანტი ძალის მიერ თავისი მოსახლეობის გადმოსახლება (ქმედება, როგორც ასეთი) მიიჩნევა უკანონოდ და არა თავად დასახლებები ან მასში მცხოვრები მოსახლეები.⁵⁴¹ ამგვარი მიდგომის მიხედვით იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ამ ქმედების ჩამდენი პირები საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინაშე შეიძლება წარსდგნენ და დაისაჯონ ომის დანაშაულებისათვის, ეს პირდაპირ არ იმოქმედებს საოკუპაციო რეჟიმის მიერ გადმოსახლებული მოსახლეობის სტატუსზე. ეს სიცარიელე, რომელიც არსებობს სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალში უკანონოდ შექმნილი დასახლებების სტატუსისა და მათი მომავალი ბედის კუთხით შესაძლოა შეივსოს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით, ამ უკანასკნელის კომპლემენტარული გამოყენებისა და მასთან საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის *lex specialis* ხასიათის მხედველობაში მიღებით.⁵⁴²

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი წყვეტს მოქმედებას, როგორც კი აქტიური საომარი მოქმედებები ან სამხედრო ოკუპაცია სრულდება,⁵⁴³ დასახლებების

---

540 *Ibid*, p.259.

541 ზოგადი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ოკუპანტის უკანონო ქმედებები ბათილია და არანაირ სამართლებრივ შედეგს არ წარმოშობს და საერთაშორისო სამართალი ამგვარი უკანონო ქმედების შედეგების არალიარების *erga omnes partes* ვალდებულებას აწესებს. იხ. მაგ. *Wall case, supra*, n.28, para.159.

542 საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლისა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ურთიერთქმედების შესახებ დეტალურად იხ. Arnold, R., Quenivett, N. (eds.) *International Humanitarian Law and Human Rights Law: Towards a New Merger in International Law*, Leiden, Boston, 2008; Provost, R. *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge, 2004; Martin, F.F., et. al. (eds.) *International Human Rights and Humanitarian Law: Treaties, Cases and Analysis*, Cambridge, 2006.

543 თუმცა ოკუპირებული ტერიტორიების შემთხვევაში საერთაშორისო ჰუმ-

საკითხი, როგორც ოკუპაციის პერიოდში აღმოცენებული, შესაძლოა კვლავ რეგულირდებოდეს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით, იმდენად რამდენადაც პოსტ-ოკუპაციურ გარდამავალ პერიოდს დიდი ალბათობით შეიარაღებული კონფლიქტის დროსთან აქვს კავშირი. თუმცა, თუკი დადგინდება, რომ ამგვარ გარდამავალ პერიოდში მშვიდობიანობის დროს მოქმედი სამართალი უნდა გამოიყენებოდეს, ასეთ შემთხვევაშიც ადამიანის უფლებათა სამართლის გავრცელება შეუქცევადია ამ უკანასკნელის საყოველთაო გამოყენების ბუნებიდან გამომდინარე. შესაბამისად, ბუნდოვანება თუ რომელი სამართლებრივი ნორმები უნდა გამოიყენებოდეს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შექმნილი დასახლებების საკითხის განხილვისას რეალურად არც არსებობს, რადგან ნებისმიერ შემთხვევაში ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი საკითხის მარეგულირებელ პირველად წყაროდ გვევლინება.

ნაშრომის მოცემული ნაწილი აანალიზებს ოკუპაციისა და მის შემდგომ პერიოდში დასახლებებში მოქმედ სამართლებრივ რეჟიმს. კერძოდ, ის განიხილავს დასახლებების კანონიერებას სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის გადმოსახედიდან და ასევე ეხება დეოკუპაციის შემდგომ ამგვარი დასახლებების შესაძლო განადგურებისა და მოსახლეების გაძევების შესაბამისობას ადამიანის უფლებათა დამცავ ნორმებთან. მოცემული ქვეთავი ფოკუსირებულია ზოგად მიდგომებზე, რომელიც გამოიყენება მსოფლიო მასშტაბით ყველა ოკუპაციისას, თუმცა სპეციალური ხაზგასმა კეთდება ყველაზე ცნობილ ისრაელის პრაქტიკაზე დასავლეთ სანაპიროზე.

7.2.1.1. ოკუპაციის სამართალი

მუშათა ცხელი ხაზის მნიშვნელოვან საქმეში, ისრაელის უზენაესი სასამართლოს მიდგომა იყო, რომ სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი ზოგადად ვრცელდება ოკუპანტის

ნიტარული სამართლის მოქმედება გაგრძელდება საომარი მოქმედების დასრულებიდან ერთი წლის განმავლობაში, იხ. GC IV, *supra*, n.10, art.6.

მიერ დაკავებულ მთელს ტერიტორიაზე,⁵⁴⁴ მაგრამ ისრაელის დასახლებებში მოქმედ კონკრეტული სამართლებრივი ჩარჩოს განსაზღვრისას სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამ ანკლავებზე მცხოვრებ მოსახლეთა (როგორც ისრაელელთა ისევე პალესტინელთა) მიმართ გამოსაყენებელი სამართლებრივი სისტემა მართლაც უნიკალური და კომპლექსური ხასიათისაა.⁵⁴⁵

ოკუპაციის სამართლის მიხედვით, ოკუპაციამდე მოქმედი ადგილობრივი კანონმდებლობა ინარჩუნებს მოქმედების ძალას თუკი ის არ შეიცვალა სამხედრო მეთაურობის აქტებით. ასეთი ცვლილება კი უნდა დაექვემდებაროს აბსოლუტური აუცილებლობის კრიტერიუმს, რომ არ მოვიდეს წინააღმდეგობაში საერთაშორისო სამართლის მოთხოვნებთან.⁵⁴⁶

ჟენევის მე-4 კონვენციის, 1-ლი დამატებითი ოქმისა და რომის სტატუტის გარდა, არსებობს მოსაზრება რომ ჰააგის რეგულაციებიც არაპირდაპირ ზღუდავს ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილებას, რომ ჩამოასახლოს საკუთარი სამოქალაქო მოსახლეობა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე. ჰააგის სამართლის არც-ერთი წესიდან არ ჩანს თუ საიდან შეიძლება ოკუპანტს ჰქონდეს უფლებამოსილება რომ განახორციელოს მასობრივი დასახლებების პროექტები, ან შეცვალოს ადგილობრივი კანონმდებლობა ისე რომ თავის სამოქალაქო მოსახლეობას შეეძლოს ოკუპირებულ მიწაზე საკუთრების შექმნა, თუკი ეს მანამდე არ შეიძლებოდა. ამგვარი ცვლილება არ ჩაითვლება „საჯარო წესრიგისა და საზოგადო ცხოვრების უზრუნველყოფად“ ჰააგის რეგულაციების 43-ე მუხლის გაგებით და ამგვარი პროექტები *prima facie* სამხედრო აუცილებლობადაც არ განიხილება.⁵⁴⁷

მიუხედავად იმისა რომ ოკუპაციის სამართლებრივი რეჟიმი მთლიანად ვრცელდება დასახლებებზე, ოკუპაციის სამართლის დაცვით მხოლოდ ოკუპირებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობა ისარგებლებს და არა დასახლებების უკანო-

544 H CJ 5666/03 *Kav la Oved and others v. National Labour Court of Jerusalem and others* (2007), para.11.

545 *Ibid.*

546 Hage Regulations, *supra*, n.9, art.43.

547 Benvenisti, *supra*, n.25, p.241.

ნოდ გადმოსახლებული მაცხოვრებლები, რადგან ჟენევის მე-4 კონვენციის ძირითადი მოტივია პირთა დაცვა იმ მთავრობის ქმედებებისაგან, რომელიც არაა მათი მთავრობა, შესაბამისად კონვენციის მიზანია ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის ინტერესთა დაცვა და არა ოკუპანტი ძალის მოქალაქეებისა.⁵⁴⁸ ჟენევის მე-4 კონვენციის მე-4 მუხლი პირდაპირ აცხადებს რომ კონვენციის დაცვით სარგებლობენ მხოლოდ ის პირები, რომლებიც ისეთი ოკუპანტი ძალის ხელში აღმოჩნდებიან, „რომლის მოქალაქეებიც ისინი არ არიან.“⁵⁴⁹

სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, გადმოსახლებული მოსახლეები არ იღებენ საკუთრების უფლებას იმ მიწაზე, რომელზეც ისინი სახლდებიან. ისინი ყველა უფლებას იღებენ ან სამხედრო მეთაურობისაგან ან ოკუპანტის სახელით მოქმედი სხვა პირისა ან დანესებულებებისაგან, თუმცა არც ოკუპანტი და არც მისი სახელით მოქმედი სხვა პირი არაა ოკუპირებული მიწის მესაკუთრე და შესაბამისად მათ არ შეუძლიათ იმაზე მეტი უფლების გადაცემა, რაც მათ გააჩნიათ. ოკუპანტის ძალაუფლება გადმოცემულია ჰააგის რეგულაციებში, რომელიც საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალიცაა.⁵⁵⁰ რადგანაც ოკუპანტი ძალას არ შეუძლია იმის გადაცემა, რაც მას არ აქვს, ამიტომაც ჩამოსახლებული მოსახლეობა ვერ მიიღებს რაიმე სახის სტატუსს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპაციის განმავლობაში.⁵⁵¹ ამ მიდგომის არსი ოკუპაციის დროებით ბუნებაშია. დროებითი მდგომარეობა გამორიცხავს გადმოსახლებული მოსახლეობისათვის რაიმე სახის მუდმივი სტატუსის მინიჭების შესაძლებლობას.⁵⁵²

თუმცაღა, განსხვავება უნდა დავინახოთ ოკუპანტის პროექტის ფარგლებში გადმოსახლებული მოსახლეობისათვის სტატუსის მიღების შეუძლებლობასა და საკუთარი ინიციატივით დასახლე-

---

548 *Ibid*, p.240.

549 GC IV, *supra*, n.10, art.4.

550 H CJ 1661/05 *Gaza Coast Local council case*, in IYHR, vol.37, 2007, p.358..

551 Ronen. Y. *Status of Settlers Implanted by Illegal Territorial Regimes* in *British Yearbook of International Law*, vol.79, no.1, 2008, p.321.

552 H CJ 7918/05 *Nango et. al. v. Government of Israel et. al.* (2005) para.59(2).

ბულ პირთა სტატუსს შორის. 49-ე მუხლის სულისკვეთება მია-
ნიშნებს, რომ დასახლებების ის ნაწილი, რომელიც ოკუპანტის
სამოქალაქო მოსახლეობის მიერ იქნა შექმნილი ინდივიდუა-
ლურად იმ კერძო მიწაზე, რომელიც სრული საბაზრო ფასით
იქნა შესყიდული ამ მიწის კანონიერი მესაკუთრეებსაგან და არ
იყო წაქეზებული ან სხვაგვარად ხელშეწყობილი ოკუპანტი და-
ლის მიერ, არ მოიაზრება ამ მუხლით დაწესებული აკრძალვის
ქვეშ.⁵⁵³ როგორც სამხედრო ტრიბუნალმა განაცხადა *I.G. Farben*
საქმეში, ჰააგის რეგულაციებში არ მოიძებნება დებულება, რო-
მელიც „გაამართლებდა ფართო განმარტებას რომ სამხედრო
ოკუპანტის მოსახლეობის კერძო პირებს არ შეუძლიათ დადონ
საკუთრებასთან დაკავშირებული ხელშეკრულება ოკუპირებულ
ტერიტორიაზე, როდესაც კანონიერი მესაკუთრის თავისუფალი
თანხმობა სახეზეა.“⁵⁵⁴ აქედან გამომდინარე, როდესაც განიხი-
ლება უკანონოდ შექმნილი დასახლებების პოსტ-ოკუპაციის
ბედი, კერძო პირები, რომლებიც თავისით დასახლდნენ კანო-
ნიურად მიღებული უფლების საფუძველზე არამც და არამც არ
მოიაზრებიან ნებისმიერი სახის შეთანხმების მონაწილედ, რომე-
ლიც შეეხება დასახლებების რელოკაციას, რადგან მათ კანონიე-
რად აქვთ მოპოვებული საკუთრების უფლება და 49-ე მუხლის
მიზნებისთვის არ უთანაბრდებიან უკანონოდ გადმოსახლებულ
დასახლებების მკვიდრებს.

7.2.1.2. ისრაელის პრაქტიკა

ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიებზე ებრაული დასახლე-
ბები საერთაშორისო საზოგადოებაში მძაფრი დისკუსიის საგ-
ნად იქცა. ჯერ კიდევ 1980 წელს გაერო-ს უშიშროების საბჭომ
დაადაგინა, რომ:

*ისრაელის მიერ მიღებული [ყველა] ზომა, რომელიც
მიზნად ისახავს 1967 წლიდან ოკუპირებული პა-
ლესტინური და სხვა არაბული ტერიტორიების, მათ
შორის იერუსალიმისა და მისი ნებისმიერი ნაწილის
ფიზიკური ხასიათის, დემოგრაფიული შემადგენ-*

553 Dinstein, *supra*, n.7, p.260.

554 *I.G. Farben trial, supra*, n.198.

ლობის, ინსტიტუციური სტრუქტურისა და სტატუსის ცვლილებას მოკლებულია სამართლებრივ ვალიდურობას და ისრაელის მიერ თავისი მოსახლეობისა და ახალი იმიგრანტების ამ ტერიტორიაზე ჩასახლების პოლიტიკა და პრაქტიკა ომის დროს სამოქალაქო პირთა დაცვის შესახებ *ჟენევის მე-4 კონვენციის* აღმაშფოთებელი დარღვევაა.⁵⁵⁵

საბჭომ ასევე მოუწოდა ისრაელის მთავრობასა და ხალხს რომ გაეუქმებინათ ეს ზომები, დაეშალათ არსებული დასახლებები და შეენწყვიტათ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დასახლებების და-არსება, შენება და დაგეგმვა.⁵⁵⁶

ოკუპირებულ პალესტინურ ტერიტორიებზე ებრაული დასახლებების კანონიერება რამდენიმეჯერ განიხილა ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ. ყველა საქმეში სასამართლომ თავი აარიდა *ჟენევის მე-4 კონვენციის* გამოყენებას დასახლებებთან მიმართებაში და საკითხი მხოლოდ საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალზე, კერძოდ კი ჰააგის რეგულაციების შესაბამისი დებულებებზე დაყრდნობით გადაწყვიტა. სასამართლომ დასახლებების კანონიერება განიხილა ჰააგის რეგულაციებით დაშვებულ მიწის კანონიერი დაყადაღების პრინციპის მხედველობაში მიღებით და შესაბამისად ერთმანეთისაგან განასხვავა დასახლებები, რომელიც საოკუპაციო ჯარის სამხედრო საჭიროებებს ემსახურებოდა⁵⁵⁷ და წმინდა სამოქალაქო დასახლებები.⁵⁵⁸ სასამართლომ დაადგინა რომ სამხედრო საჭიროებით განპირობებული დასახლებები, რომელიც თუნდაც კერძო საკუთრებაში არსებულ მიწაზე იყოს აშენებული, მათი ხასიათისა და მიზნის გამო დაშვებულია ოკუპაციის სამართლის მიხედვით, თუმცა სამოქა-

---

555 UN SC res. 465, (1980), para.5.

556 *Ibid*, para.6.

557 H CJ 606/78 *Ayub et. al v. Minister of Defence et. al* (1978) in ICRC case data base, available at: <https://www.icrc.org/casebook/doc/case-study/israel-ayub-defence-case-study.htm>; H CJ 258/79 *Amira et. al v. Minister of Defense et. al* (1979) in Piskei Dan, vol.34(1), 1979, p.90.

558 H CJ 390/79 *Dweikat et al., v. Government of Israel et al., (Elon Moreh case)* in Piskei Dan, vol.34(1), 1979, p.1.

ლაქო დასახლებებთან მიმართებაში სასამართლომ განაცხადა რომ ამგვარი დასახლებების შექმნა მიუთითებდა მათ მუდმივ ბუნებაზე, რაც საერთაშორისო სამართალს ეწინააღმდეგება და ამიტომ უნდა დაშლილიყო.⁵⁵⁹

მაალი ადუმინისტრაციის საქმეში ისრაელის უზენაესმა სასამართლომ თავიდან აირიდა სადავო დასახლებების კანონიერების განხილვა და განაცხადა, რომ დასახლებების საკითხი არა სამართლებრივი დავის, არამედ პოლიტიკური დისკუსიის საგანია, რომელიც უნდა განიხილებოდეს ისრაელსა და PLO-ს შორის მოლაპარაკებებისას და მოგვარდეს მხარეებს შორის საბოლოო სტატუსის შესახებ შეთანხმების მიღწევისას.⁵⁶⁰ სასამართლოს მოტივაცია აღნიშნული პეტიციის დაუშვებლად ცნობის დროს იყო შემდეგი, რომ სადავო მიწაზე ისრაელის დასახლებების სტატუსი უნდა განისაზღვროს პოლიტიკური შეთანხმების შედეგად და სასამართლო ვერ ჩაერევა იმ დისკუსიებსა და მოლაპარაკებებში, რომელთა წარმართვის უპირველესი უფლებამოსილება მთავრობის სხვადასხვა შტოზეა დაკისრებული. მართლაც, ოსლოს შეთანხმების მიხედვით, დასახლებები, არის ერთ-ერთი საკითხი, რომელიც საბოლოო სტატუსის შესახებ შეთანხმებით უნდა მოგვარდეს.⁵⁶¹

ზოგადად, დასავლეთ სანაპიროს სამხედრო მეთაურობა დასახლებებზე სპეციალურ სამართლებრივ რეჟიმს ავრცელებს. აღნიშნული სამართლებრივი წესრიგი ხშირად მოიხსენიება, როგორც „ანკლავთა სამართალი“ ან „ექსკლავთა (ანუ გარე ტერიტორიების) სამართალი“ და მოიცავს სამართლებრივ ნორმათა რამდენიმე ფენას.⁵⁶² ერთ-ერთ ასეთ ფენას გადმოაქვს ისრაე-

---

559 Dinstein, *supra*, n.7, pp.264.

560 H CJ 3125/98 *Ayad et al. v. IDF Commander of Judea and Samaria et al.* (1999), para.55(1).

561 Oslo I Accord, (1993) Declaration of Principles on Interim Self Government (DOP) Art. V (3) other unresolved issues reserved for further negotiations are: Jerusalem, refugees, security arrangements, borders, relations and co-operation with other neighbours, and other issues of common interest.

562 Paz-Fuchs, A., Ronen, Y. *Occupational Hazards* in Berkley Journal of International

ლის კონკრეტული კანონები დასახლებების ტერიტორიაზე,⁵⁶³ ხოლო სხვა ფენის კანონები დასახლებების მოსახლეობაზე, როგორც ისრაელის მოქალაქეებზე, ვრცელდება პერსონალური იურისდიქციის საფუძველზე.⁵⁶⁴ ამ სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმის მიზანია ისრაელელი მოსახლეებისათვის ისეთი სამართლებრივი წესრიგის შექმნა, როგორც მათ ისრაელის კანონმდებლობის ქვეშ ექნებოდათ მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ ფორმალურად ისინი სხვა სამართლებრივ სისტემას ექვემდებარებიან.⁵⁶⁵ ისრაელის კანონმდებლობის ეს ნაწილი, რომელსაც მუნიციპალური საბჭოების კოდექსის სახელითაც იხსენიებენ,⁵⁶⁶ ავტომატურად ვრცელდება მხოლოდ დასახლებების მაცხოვრებლებზე. შესაბამისად სამხედრო ბრძანების (რომელიც აწესებს მუნიციპალური საბჭოების კოდექსს) მოქმედება ვრცელდება მხოლოდ ისრაელის მოქალაქეებსა და დასახლებების ებრაელ მაცხოვრებლებს შორის ურთიერთობებზე და არ მოიცავს დასახლებებში ებრაელებსა და პალესტინელებს შორის წარმოშობილ სამართლებრივ ურთიერთობებს.

გარდა ზემოთ მოცემული ფორმალური საფუძვლებისა, ისრაელის პრაქტიკაში ვხვდებით სხვადასხვა სამართლებრივი კონსტრუქციებითა და ფართო განმარტებით ისრაელის კანონმდებლობის დასახლებებზე გავრცელების მცდელობებსაც. მაგალითად, *KPA Steel* საქმეში, უზენაესმა სასამართლომ განიხილა

Law, vol.30, no.2, 2012, p.599.

563 Military Commander's Order on Administration of Municipal Councils (Judea and Samaria) 5741-198, no.892.

564 Law for Extension of the Emergency Regulations (Judea and Samaria – Criminal Adjudication and judicial Assistance), 5767-1967 S.H. 517, art.6B and the Annex (as extended and amended).

565 ჰააგის რეგულაციების მიხედვით, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული კანონმდებლობა აგრძელებს მოქმედებას სანამ მისი შესრულება აბსოლუტურად შეუძლებელი არაა. ისრაელის მიერ დასავლეთ სანაპიროს დაკავებისას ამ ტერიტორიაზე მოქმედებდა იორდანის კანონმდებლობა, შესაბამისად ფორმალურად იორდანის სამართლებრივი სისტემა აგრძელებს მოქმედებას, თუკი ის არ შეიცვალა ოკუპანტი ძალის მიერ. ამგვარი ცვლილება უნდა იყოს აუცილებელი ან ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობისათვის ან ოკუპანტი ჯარის სამხედრო საჭიროებისათვის.

566 Order on Administration of Municipal Councils (Judea and Samaria), 5741-1981, no.892.

საკითხი რამდენად ვრცელდებოდა ისრაელის მოქალაქეებზე დაკისრებული საშემოსავლო გადასახადი *mutatis mutandis* ებრაელებზე, რომლებიც ცხოვრობენ დასახლებებში. სასამართლომ დაადგინა, რომ ფართო ინტერპრეტაციით გადასახადის გავრცელება დასახლებებში კანონიერია, რადგან იქ მაცხოვრებლებს აქვთ მოლოდინი რომ საგადასახადო კანონმდებლობა მათზე, როგორც ისრაელის მოქალაქეებზე ყველა ასპექტით გავრცელდება.⁵⁶⁷ ისრაელის კანონმდებლობის დასახლებებში ექსტრატერიტორიულად გავრცელების შესახებ, იერუსალიმის საოლქო სასამართლომ, *inter alia*, პირდაპირ განაცხადა, რომ დასავლეთ სანაპიროზე მოქმედ ბიზნესებზე ისრაელის კანონმდებლობის გავრცელება თანხვედრაშია პრეცედენტულ სამართალთან, რომლის მიხედვითაც სასამართლო „[...] წლების განმავლობაში ყველაფერს აკეთებს რომ იუდეასა და სამარიაში მაცხოვრებლები ისრაელის მოქალაქეების მიმართ გამოიყენოს ისრაელის კანონმდებლობა, რათა ისინი ყველა განზრახვითა და მიზნით მიიჩნეოდნენ ისრაელელებად.“⁵⁶⁸

ოკუპანტის შიდა კანონმდებლობის პირდაპირ თუ სხვაგვარი ინტერპრეტაციით ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გავრცელება სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალთან შეუსაბამობასთან დაკავშირებულ საკითხს წამოჭრის. ზოგადად, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტს საკანონმდებლო საქმიანობა შეზღუდული აქვს, თუკი მისი განხორციელება აბსოლუტურად საჭიროა და გამართლებულია ოკუპანტის სამხედრო საჭიროებების ან ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობის მიზნიდან გამომდინარე. ისრაელის კანონების დასახლებებზე გადმოტანა შესაძლოა განიხილებოდეს ცალმხრივ ანექსიად, თუმცა *KPA Steel* საქმეში სასამართლო მიუთითებდა რომ ისრაელის კანონმდებლობის ექსტრატერიტორიული გამოყენება დასახლებებში მცხოვრებ ისრაელის მოქალაქეებზე აუცილებლად არ ენიშნაღმდეგება სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამარ-

---

567 H CJ 123/83 *KPA Steel v. State of Israel*, Criminal Appeal, in Piskei Dan, vol.38(1), 1984, p.813, para.8.

568 Jerusalem District Court 6718/05 *Bitton v. Helman* (2006) in Fuchs, Ronen, *supra*, n.605, p.603.

თაღს. მართლაც, ჰააგის რეგულაციების ობიექტი და მიზანია ადგილობრივი სამოქალაქო მოსახლეობისათვის კონკრეტული დაცვის უზრუნველყოფა. 43-ე მუხლის მიხედვით, ასეთი დაცვა მოიცავს ადგილობრივი კანონმდებლობის მოქმედების შენარჩუნებას რათა შეიზღუდოს ოკუპაციის გავლენა ადგილობრივ მოსახლეობაზე, რომელიც მონინააღმდეგე მხარის სამხედრო მეთაურობის ქვეშ აღმოჩნდა. დასავლეთ სანაპიროზე არსებულ ებრაულ დასახლებებში მცხოვრები პირები რეალურად არ მოხვედრილან „მონინააღმდეგე არმიის“ ხელში, შესაბამისად ისინი ოკუპანტის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საკანონმდებლო საქმიანობის შემზღუდავი დებულების მოქმედების მიღმა არიან.

7.2.2. დასახლებების დაშლის შესაძლებლობა დეოკუპაციის შემდგომ პერიოდში

7.2.2.1. ნამიბიის გამონაკლისის ტესტის გამოყენება

უკანონო ქმედებების გამო სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობის შესახებ მუხლების⁵⁶⁹ მიხედვით ყველა სახელმწიფო ვალდებულია არ აღიაროს კანონიერად სიტუაცია, რომელიც შეიქმნა საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმის სერიოზული დარღვევის შედეგად და არ განიოს რაიმე სახის მხარდაჭერა ან დახმარება ამ სიტუაციის შესანარჩუნებლად.⁵⁷⁰ მაშინ როდესაც ოკუპანტის მიერ თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის გადმოსახლების აკრძალვის *jus cogens* ხასიათი⁵⁷¹ და შესაბამისად მისი არ აღიარების ვალდებულების *erga omnes* გავრცელება შეიძლება საკამათო იყოს, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ დაადგინა, რომ [პალესტინის] გამყოფი კედელი და მისი თანმდევი რეჟიმი (რომელიც მოიცავს დასახლებებსაც) ოკუ-

---

569 *Articles on State Responsibility, supra*, n.350. Articles on State Responsibility are already adopted by UN GA res. A/RES/65/19, 6 December, 2010.

570 *Ibid*, art.41(2).

571 საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმების *jus cogens*-ის აღმოცენებისა და იდენტიფიცირების შესახებ დეტალურად იხ. Alexidze, L. *The Legal Nature of jus cogens in Contemporary International Law* in *Recueil des Cours*, The Hague Academy of International Law, vol.172(III), 1981, pp.223-270; Orakhelashvili, A. *Peremptory Norms in International Law*, Oxford, 2006. Chapter 2.

პირებულ ტერიტორიაზე ქმნიდა უკანონო სიტუაციას და მთელი საერთაშორისო საზოგადოება ვალდებული იყო არ ელიარებინა ეს ზომები კანონიერად და არ დაეჭირა მხარი ან არ გაენია სხვაგვარი დახმარება ისრაელისათვის ამ ზომების შემდგომ გატარებაში.⁵⁷²

ზოგადად, სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ოკუპანტი ძალის ყველა ქმედება *a fortiori* უკანონოდ არ მიიჩნევა. თუკი ოკუპანტი მოქმედებს ჰააგის რეგულაციებისა და ჟენევის მე-4 კონვენციით მისთვის მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში, ამგვარი ქმედება ნამდვილია და მისი შედეგების აღიარება საერთაშორისო სამართალს არ ეწინააღმდეგება. *Ex injuria ius non oritur* პრინციპის მიხედვით რეჟიმის უკანონო ქმედებები ბათილია და არანაირ სამართლებრივ შედეგს არ წარმოშობს. თუმცა, *ex factis ius ortiut* პრინციპის მიხედვით უკანონო რეჟიმის ზოგიერთ ქმედებას შეიძლება მიეცეს სამართლებრივი ძალა მიუხედავად ამ რეჟიმის სტატუსისა.⁵⁷³ მაგალითისთვის, თუკი სამხედრო ოკუპაცია უკანონოა და საერთაშორისო საზოგადოების მიერ მკვეთრად დადგინებული, სახელმწიფოები ვალდებული არიან არ აღიარონ ოკუპანტის უკანონო ქმედებები გარდა იმ შემთხვევისა, თუკი ამგვარი აღიარება საჭიროა ოკუპაციის ქვეშ მცხოვრები ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობისათვის. ეს მიდგომა ვრცლად განიხილა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ *ნამიბიის* საკონსულტაციო დასკვნაში, რომელშიც განაცხადა, რომ:

ზოგადად, სამხრეთ აფრიკის მიერ განხორციელებული ტერიტორიის ადმინისტრირების არაღიარებამ ნამიბიის ხალხს არ უნდა შეუზღუდოს ის უპირატესობები, რაც გამომდინარეობს საერთაშორისო თანამშრომლობისგან. კერძოდ, მიუხედავად იმისა, რომ მანდატის დასრულების შემდეგ სამხრეთ აფრიკის მთავრობის მიერ ნამიბიის სახელით ან

572 *Wall case, supra*, n.28, para.159.

573 Crawford, J. *The Creation of States*, Oxford, 2006, pp.166-167; Jennings, R.Y. *Nullity and Effectiveness in International Law*, Cambridge Essays in International Law (essays in honour of Lord McNair) London, 1965, p.75.

ნამიბიასთან დაკავშირებით განხორციელებული ყველა ოფიციალური ქმედება უკანონო და ბათილია, ეს ბათილობა არ შეიძლება გავრცელდეს ისეთ ქმედებებზე, მაგალითად როგორცაა დაბადების, გარდაცვალების და ქორწინების რეგისტრაცია, რომლის შედეგების იგნორირებაც მხოლოდ ზიანის მომტანი იქნება ტერიტორიის მოსახლეობისათვის.⁵⁷⁴

ეს გადაწყვეტილება ცნობილია ნამიბიის გამონაკლისის სახით, რომლის მიხედვითაც უკანონო საოკუპაციო რეჟიმის მიერ განხორციელებული უკანონო ქმედება შეიძლება ნამდვილი იყოს თუკი ის არ ინვეს მკვიდრი მოსახლეობის დაზარალებას. სასამართლოს მიერ ამგვარი ქმედებების ჩამონთვალი ამომწურავი არაა და მხოლოდ სახელმძღვანელო პრინციპად შეიძლება იქნას გამოყენებული; თუმცა აშკარაა, რომ ოკუპანტის მიერ განხორციელებული ქმედება, რომელიც არღვევს *jus cogens* ნორმას არც-ერთ შემთხვევაში არ იქნება ნამდვილი, მაშინაც კი როდესაც ის არ ვნებს ადგილობრივ მოსახლეობას. „ტერიტორიის მოსახლეობაზე“ მითითება ცალსახად ნამიბიის მკვიდრ მოსახლეობას მოიცავს, რადგან იმ დროს ნამიბიაში არ იყო ჩამოსახლებული მოსახლეობა, რომელზეც შეიძლება სასამართლოს ემსჯელა.⁵⁷⁵

ნამიბიის გამონაკლისის ტესტის გამოყენება ოკუპანტი ძალის მიერ შექმნილ დასახლებებთან მიმართებით შეუსაბამოა, რადგან პირველ რიგში გამონაკლისიდან გამომდინარე უპირატესობის მიმღები სამიზნე ჯგუფი სრულიად განსხვავებულია სასამართლოს მიერ განხილული საქმისა და ამას გარდა დასახლებების შექმნა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მძიმე დარღვევაა, რაც გამორიცხავს ნამიბიის გამონაკლისის წესის გამოყენებას. ამ გამონაკლისის მიზანია ადგილობრივი მოსახლეობისათვის დაცვის უფრო მაღალი ხარისხის უზრუნველყოფა, თუკი ისინი ცდილობენ საერთაშორისო დონეზე სა-

574 *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971*, p. 16, para.125.

575 Ronen, *supra*, n.551, p.232-233.

მართლებრივ ურთიერთობაში შესვლას. იმდენად რამდენადაც, გადმოსახლებული მოსახლეები არ შეადგენენ „ადგილობრივ მოსახლეობას“ და რჩებიან სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის დაცვის მიღმა, *გამონაკლისი* მათზე ვერ გავრცელდება. გარდა ამისა, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მსხვილი დასახლებების შექმნა ინვევს ტერიტორიაზე დემოგრაფიული მდგომარეობის შეცვლას, რაც ზუსტად რომ „ზიანის მომტანი იქნება ტერიტორიის მოსახლეობისათვის“ და შესაბამისად ბათილად უნდა მიიჩნეოდეს.

7.2.2.2. არსებითი შეუძლებლობის გამონაკლისის ტესტი

ზოგადი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, უკანონო ქმედებაზე პასუხისმგებელი სახელმწიფო ვალდებულია მოახდინოს რესტიტუცია, ანუ აღადგინოს პირვანდელი მდგომარეობა, რაც უკანონო ქმედების ჩადენამდე არსებობდა.⁵⁷⁶ თუმცა ამ ზოგადი წესიდან გამონაკლისიც არსებობს, კერძოდ, რესტიტუცია სავალდებლო არაა როდესაც პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა „არსებითად შეუძლებელია.“ ეს წესი გამოიყენება როდესაც, მაგალითად საკუთრება, რომელიც უნდა დაბრუნდეს, სამუდამოდ დაიკარგა ან განადგურდა ან იმგვარად დაზიანდა რომ ღირებულება დაეკარგა. მატერიალური შეუძლებლობა არ მოიცავს მხოლოდ ისეთ შემთხვევებს, როდესაც სადავო ნივთი განადგურდა ან დაზიანდა, არამედ უფრო კომპლექსურ სიტუაციასაც. ზოგიერთ შემთხვევაში, მესამე მხარეთა პოზიციაც შეიძლება იქნეს მხედველობაში მიღებული იმის დადგენისას რესტიტუცია მატერიალურად შესაძლებელია თუ არა.⁵⁷⁷ ამას ჰქვია „*არსებითი შეუძლებლობის გამონაკლისი*“.

ამ საგამონაკლისო წესის დასახლებებთან მისადაგებისას შესაძლოა დადგინდეს, რომ როდესაც ოკუპაცია ათწლებლების განმავლობაში გრძელდება და გადმოსახლებული მაცხოვრებლები უკვე ადგილობრივი საზოგადოების ნაწილი გახდნენ, ოკუპაციის დასრულებისას მათი გასახლება და საცხოვრებელი ადგილების დაშლა შესაძლოა არსებითად შეუძლებელი იყოს. ეს საკითხი

576 *Articles on State Responsibility, supra*, n.350, art.35.

577 *Ibid*, Commentaries, p.98.

განიხილა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დემოკრატიულ საქმეში, რომელშიც სასამართლომ იმსჯელა ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კვიპროსში თურქი მოსახლეების თემაზე და განაცხადა, რომ:

სასამართლო შორსაა იმ მოსაზრებისგან, რომ სამხედრო ოკუპაცია განიხილებოდას მონინალმდეგე მხარის მიერ მფლობელობის ფორმად, რომლის დროსაც უფლება კანონიერად გადაეცემა დამპყრობ ძალას. მაგრამ, არარეალისტური იქნებოდა მოლოდინი, რომ ნარმოდგენილი საქმეების შედეგად სასამართლო პირდაპირ დაავალებს თურქეთის მთავრობას რომ ეს განმცხადებლები შევიდნენ და სრული მფლობელობა მიიღონ თავიანთ საკუთრებაზე იმისდა მიუხედავად თუ ვინ ცხოვრობს იქ ამჟამად და რამდენად გამოიყენება ეს საკუთრება სამხედრო თუ წმინდა საჯარო მიზნებისათვის.⁵⁷⁸

სასამართლომ გაიხსენა, რომ განმცხადებლების მიერ ჩრდილოეთ კვიპროსში საკუთრების დაკარგვიდან ოცდათხუთმეტი წელია გასული და რომ თაობები შეიცვალნენ, ადგილობრივი მოსახლეობა სტატიკურად უცვლელი არ დარჩენილა და თურქი ხალხი დასახლდა ჩრდილოეთით და რომ მათ ააშენეს საკუთარი სახლები.⁵⁷⁹ ამ რელობის გათვალისწინებით სასამართლომ „არარეალისტურად“ მიიჩნია ის მოლოდინი, რომ მას დაევალებინა თურქეთისთვის უზრუნველყო განმცხადებლებისათვის თავიანთი საკუთრების ხელახლა მფლობელობაში მიღება მიუხედავად იმისა თუ ვინ ცხოვრობს იქ ამჟამად.⁵⁸⁰

გარდა ამისა, სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ:

განმცხადებლების მიერ თავიანთი ქონების დაკარგვიდან ოცდათხუთმეტი წლის გასვლის შემდეგ, სარისკო და დაუსაბუთებელი იქნებოდა [სასამართ-

578 *Demopoulos and others v. Turkey, supra*, n.305, para.112.

579 *Ibid*, para.84.

580 Zemach, A. *Frog in the Milk Vat: International Law and the Future of Israeli Settlements in the Occupied Palestinian Territories* in *The American University International Law Review*, no.30, 2015, p.64.

ლოს] მცდელობა თურქეთისათვის ყველა საქმეზე რესტიტუციის განხორციელების ვალდებულების დაკისრების შესახებ, თუნდაც მხოლოდ იმ საქმეებზე, რომელზეც არსებითად შესაძლებელია რესტიტუცია. [სასამართლო] ვერ დაეთანხმება მოსაზრებას რომ მოპასუხე მხარეს უნდა აეკრძალოს სხვა გარემოებების მხედველობაში მიღება, კერძოდ კი მესამე მხარეთა პოზიციების. კონვენციის დებულებათა გამოყენებისა და განმარტებისას სასამართლოს ფუნქცია ვერ იქნება მთავრობისათვის უპირობო ვალდებულების დაკისრება, რომ მან ძალისმიერად გამოასახლოს და სხვაგან ჩაასახლოს პოტენციურად დიდი რაოდენობის მამაკაცები, ქალები და ბავშვები კონვენციის დარღვევის მსხვერპლთა შელახული უფლებების აღდგენის მიზნით.⁵⁸¹

ECtHR-ის გადაწყვეტილება მიუთითებს, რომ თუკი დარღვევამდე არსებული *status quo*-ს რესტიტუცია სხვათა ცხოვრებას უშლის ხელს, ამგვარი დარღვევის სამართლებრივი შედეგები უნდა დაექვემდებაროს რესტიტუციის განხორციელების საგამონაკლისო წესს, კერძოდ კი „არსებითი შეუძლებლობის გამონაკლისს.“⁵⁸²

აღსანიშნავია, რომ *კედლის* საკონსულტაციო დასკვნაში ICJ-ის არ განუხილავს ისრაელის დასახლებების დაშლის არსებითი შესაძლებლობის საკითხი, მან მხოლოდ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მდებარე კედლის სტრუქტურის დაშლის ვალდებულება დაადგინა.⁵⁸³ გაერო-ს უშიშროების საბჭოს რეზოლუცია კი, რომელიც ისრაელს პირდაპირ მოუწოდებს დასახლებების მობინადრეთა გამოსახლებისაკენ დათარიღებულია 1980 წლით,⁵⁸⁴ ხოლო საკონსულტაციო დასკვნა გამოტანილია 2004 წელს, ზემოთ აღნიშნული რეზოლუციის მიღებიდან ოცდასამი წლის შემდეგ. რამდენად არის შესაძლებელი რომ დროის გასვლა მიიჩნეოდეს

581 *Demopoulos and others v. Turkey, supra*, n.305, para.116.

582 *Zemach, supra*, n.580, p.68.

583 *Wall case, supra*, n.28, para.151.

584 UN SC res. 465, (1980) para.5.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შექმნილი დასახლებების შესაძლო დაშლის განხილვისას ერთ-ერთ ფაქტორად, რომელიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული?! ცალსახაა, რომ ECtHR-ის მიერ ოცდათხუთმეტ წლიან პერიოდზე აპელირება დემოკულოს საქმეში შემთხვევითი არ ყოფილა. სასამართლომ დაადგინა მიზეზობრივი კავშირი დროის სვლასა და ოკუპირებულ მიწაზე მომხდარ დემოგრაფიულ ცვლილებას შორის, რამაც თურქეთისათვის სრული რესტიტუციის მოთხოვნა „არსებითად შეუძლებელი“ გახადა. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თუკი რესტიტუცია და პირვანდელი *status quo*-ს აღდგენა არსებითად შეუძლებელია, პასუხისმგებელ სახელმწიფოს მაინც აქვს ვალდებულება მოახდინოს სხვა სახის რეპარაცია საერთაშორისო ვალდებულების დარღვევისათვის.⁵⁸⁵

7.2.3. დასახლებების დაშლის ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული შეზღუდვა

ნაშრომის ეს ნაწილი მიმოიხილავს იმ სავარაუდო სამართლებრივ შედეგებს, რაც შეიძლება წარმოიშვას პოსტ-ოკუპაციის პერიოდში, თუკი გარდამავალი მთავრობა, რომელიც შეცვლის სამხედრო მმართველობას, გადაწყვეტს რომ დაშალოს არსებული დასახლებები და იქ მცხოვრები მოსახლეობა გააძევოს. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოსახლეობის გადმოსახლების უკანონო ხასიათის მიუხედავად, მათი სახლების დანგრევისა და გამოძევებისას ადამიანის სხვადასხვა საერთაშორისო უფლებათა სავარაუდო დარღვევამ შეიძლება იჩინოს თავი. ეს უფლებები, *inter alia*, შეიძლება იყოს პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა, დისკრიმინაციის აკრძალვა, არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვა და შეიძლება უფრო მეტიც, მაგრამ არა საკუთრების უფლება, რადგან ოკუპირებულ ტერიტორიაზე უკანონოდ შექმნილი დასახლებების მაცხოვრებლები არ იღებენ საკუთრების უფლებას იმ ქონებაზე, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ.⁵⁸⁶ უკანონოდ ჩასახლებული მაცხოვრებლების მიმართ შეიძლება სხვა-

585 *Articles on State Responsibility, supra*, n.350, commentaries, p.97.

586 Ronen, *supra*, n.551.

დასხვაგვარი მიდგომა იქნეს გამოყენებული ადამიანის უფლებათა სხვადასხვა სამართლებრივ სისტემაში. ქვემოთ განხილულია დასახლებების მომავალი ბედი დეოკუპაციის შემდეგ გაერო-ს ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემის ქვეშ არსებული ინსტრუმენტების მიხედვით, რომელთაც საყოველთაო გამოყენება აქვს, ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციაში მოცემული სამართლებრივი ჩარჩოც.

7.2.3.1. გაერო-ს ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემის ქვეშ არსებული შეზღუდვა

დასახლებების საკითხთან დაკავშირებული უპირველესი ადამიანის უფლებათა ინსტრუმენტია საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ, რომლის მე-12(4) მუხლი აცხადებს, რომ „უკანონოდ არავის არ უნდა შეეზღუდოს საკუთარ ქვეყანაში შესვლის უფლება“⁵⁸⁷. რამდენადაც ეს დებულება ერთი შეხედვით კონკრეტული სახელმწიფოს მოქალაქეებს ეხება, ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა გააფართოვა „საკუთარი ქვეყნის“ ცნება საქმეში *ნისტრომი ავსტრალიის წინააღმდეგ* და განაცხადა, რომ:

ეს [კონცეფცია] უფრო ფართოა ვიდრე „თავისი მოქალაქეობის სახელმწიფოს“ ცნება. ის შეზღუდული არაა მოქალაქეობის ფორმალური გაგებით. ის მოიცავს, როგორც მინიმუმ, ინდივიდს, რომელიც მოცემულ სახელმწიფოსთან თავისი სპეციალური კავშირებით ან მოთხოვნებით არ შეიძლება უბრალო უცხოელად განიხილებოდეს. ტერმინი „საკუთარი ქვეყანა“ მოიცავს ისეთ შემთხვევებსაც, როგორცაა ხანგრძლივი ბინადრობა ამ ქვეყანაში, ახლო პირადი თუ ოჯახური კავშირები და ამ ქვეყანაში დარჩენის განზრახვა.⁵⁸⁸

გარდა ამისა, HRC ითხოვს ასევე იმიგრანტის მნიშვნელოვანი

587 ICCPR, *supra*, n.323, art.12(4).

588 Human Rights Committee, *Nystrom v. Australia*, comm. No. 1557/2007, para.7.4. UN Doc. CCPR/C/102/D/1557/2007 (2011).

მასშტაბის ინტეგრაციას იმ საზოგადოებაში, რომელშიც ის ჩასახლდა. სადავო სახელმწიფოსთან ნამდვილი კავშირი (*genuine link*) იმდენად დამარწმუნებელი უნდა იყოს რომ მოქალაქეობის ფორმალური საფუძვლის არარსებობა ჩანაცვლოს.⁵⁸⁹ ზოგიერთ შემთხვევაში მოქალაქეობის გარდა სხვა ფაქტორებმაც შეიძლება წარმოშვას პირისა და სახელმწიფოს სიახლოვე და მტკიცე კავშირები.⁵⁹⁰ ძირითადი იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ პირთა ზოგიერთი კატეგორია, რომელიც ფორმალურად არ არიან სახელმწიფო მოქალაქეები არც „უცხოელებად“ არ განიხილებიან მე-13 მუხლის გაგებით.⁵⁹¹ ასე რომ, თუკი ოკუპაციის დასრულების შემდეგ, დასახლებების მაცხოვრებლები გადანყვეტენ რომ სურთ ახალი დროშის ქვეშ ცხოვრება და დარჩებიან თავიანთ *de facto* საცხოვრებელ ადგილზე, განდევნილი სუვერენი, რომელიც დაბრუნდება ხელისუფლებაში შესაძლოა ვალდებულიც იყოს რომ განიხილოს მათი კავშირები იმ საზოგადოებასთან რომელშიც ცხოვრობენ, სანამ მიიღებდეს მათ გაძევების შესახებ გადანყვეტილებას. თუკი დადგინდება, რომ უკანონოდ გადმოსახლებული მაცხოვრებლები ოკუპაციის მიმდინარეობის პერიოდში უკვე შეერწყნენ ადგილობრივ თემს და ყოფილ ოკუპირებულ ტერიტორიას საკუთარ ქვეყნად მიიჩნევენ, მხოლოდ ის ფაქტი რომ მათ არ ექნებათ მოქალაქეობა არ იქნება საკმარისი საფუძველი იმისათვის, რომ გამართლდეს მათი ამ ქვეყანაში შემოსვლის უფლების უარყოფა.

პაქტის მე-17 მუხლი, რომელიც კრძალავს ინდივიდის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში, სახლსა და კორესპონდენციაში უკანონო ჩარევას⁵⁹² შესაძლოა ასევე რელევანტური იყოს დასახლებების საკითხის განხილვისას, კერძოდ, ოჯახური ცხოვრების კონტექსტში. ტერმინი „ოჯახი“ ყოველთვის ვიწროდ განიმარტებოდა და მოიცავს მყისიერ ფორმალურ ურთიერთობებს და არა სოციალურ კავშირს.⁵⁹³ თუმცა HRC-მა გააფართოვა ამგვარი

---

589 *Ibid*, para.7.5.

590 HRC General Comment 27: Freedom of Movement (Article 12), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.9 (1999), para.20.

591 *Stewart v. Canada*, communication No. 538/1993 UN Doc. CCPR/C/58/D/538/1993 (1996), para.12.3.

592 ICCPR, *supra*, n.323, art.17(1).

593 Ronen, *supra*, n.551, pp.242-243.

განმარტება და განაცხადა, რომ „ხანგრძლივ თანაცხოვრების შედეგად შექმნილ ოჯახში არსებითი ცვლილებები, რომელიც მოყვება[...]“ არალეგალი იმიგრანტების გაძევებას განიხილება, როგორც ოჯახურ ცხოვრებაში უკანონო „ჩარევა“⁵⁹⁴.

გარდამავალი ან მის შემდგომი სამთავრობო რეჟიმის მიერ დასახლებებში მცხოვრებ პირთა კოლექტიური და არადისკრიმინაციული გაძევება ასევე წარმოშობს ჯგუფური კუთვნილების საფუძველზე დისკრიმინაციული მიდგომის საკითხს. ICCPR-ის მიხედვით პირთა განსხვავებული მოპყრობა გამართლებულია თუკი გამოყენებული კრიტერიუმები გონივრული და ობიექტურია და მათი შედეგი ლეგიტიმური მიზნის პროპორციული.⁵⁹⁵ ამასთანავე რასობრივი, ეთნიკური ან ეროვნული დისკრიმინაციის აკრძალვა აბსოლუტური ხასიათისაა და მისი გამართლება ნებისმიერი საფუძვლით შეუძლებელია. ამ სახის დისკრიმინაციის აკრძალვა *erga omnes* ვალდებულებაა და ვრცელდება არა მხოლოდ *vis-a-vis* კონკრეტული ხელშეკრულების მხარეებს შორის, არამედ ზოგადად ყველაზე.⁵⁹⁶ აქედან გამომდინარე, პოსტ-ოკუპაციურ მთავრობას, რომელიც უკანონოდ ჩამოსახლებული მაცხოვრებლების განურჩეველი გაძევების მიზნით რაიმე ზომას მიიღებს, დაეკისრება მტკიცების ტვირთი, რომ ამგვარი ზომები არ არის სადავო ჯგუფის ეთნიკური, რასობრივი ან ეროვნული კუთვნილებით ნაკარნახევი. თუკი უკანონოდ ჩასახლებული პირები ოკუპანტი სახელმწიფოს მოქალაქეებად დარჩებიან, მაშინ ისინი უნდა განიხილებოდნენ, როგორც ეროვნული უმცირესობა გათავისუფლებულ ქვეყანაში და შესაბამისად მათი გაძევება წარმოშობს ეროვნულობაზე დაფუძნებულ სავარაუდო დისკრიმინაციული მიდგომის შესახებ პრეტენზიებს. მაგრამ, თუკი ასეთი მოსახლეობა მიიღებს ოკუპაციისაგან გამოსხნილი სახელმწიფოს მოქალაქეობას მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით,⁵⁹⁷ ისინი უკვე მოქალაქეებად განიხილებიან

594 *Winata v. Australia* Communication no. 930-2000, UN Doc. CCPR/C/72/D/930/2000, para.7.2.

595 HRC General Comment 18: Non-Discrimination (9 November 1989), para.13.

596 *Barcelona traction, Light and Power company, Limited, Judgement*, (Second Phase) *I.C.J. Reports 1970*, p.3. paras.33-34.

597 რეალურად ებრაელი მოსახლეების ნაწილი ამჟობინებს ოკუპაციის დასრულების შემდეგ პალესტინური მოქალაქეობა მიიღოს, ვიდრე დაბრუნდეს უკან

და მათი გაძევება ან ქონების განადგურება წარმოშობს ბრალდებებს ეთნიკურობაზე დაფუძნებული დისკრიმინაციული მიდგომის შესახებ და შესაძლოა ეთნიკურ წმენდასაც კი გაუთანაბრდეს, თუმცა ეს დამოკიდებულია აღდგენილი სუვერენის სამომავლო ქმედებების სიმძიმის ხარისხზე. ნებისმიერ შემთხვევაში ერთმანეთის საპირწონედ იქნება ორი სამართლებრივი ღირებულება: დასახლებებში მცხოვრებ პირთა უკანონოდ ჩამოსახლების ფაქტის არაღიარება კანონიერად და ადამიანის უფლებების, რომლითაც მოსახლეობა მაინც ისარგებლებს მიუხედავად მათი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დასახლების უკანონო ხასიათისა.

7.2.3.2. ევროპის ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემის ქვეშ არსებული შეზღუდვა

ECHR-ის მე-8 მუხლი იცავს ინდივიდის პირად და ოჯახურ ცხოვრებას, სახლსა და კორესპონდენციას.⁵⁹⁸

„პირადი ცხოვრება“ ფართო ცნებაა და *inter alia*, მოიცავს პირის ფიზიკურ, ფსიქოლოგიურ და სოციალურ იდენტობას, როგორცაა პერსონალური ავტონომია და პიროვნული განვითარება.⁵⁹⁹ პირადი ცხოვრების ცნების ელემენტების ამომწურავი ჩამონათვალი არ არსებობს, ამიტომ ეს ტერმინი საკმაოდ ფართოა⁶⁰⁰ და შესაძლოა ვრცელდებოდეს ასევე პირის უფლებაზე სხვა ინდივიდებთან ან გარე სამყაროსთან დაამყაროს და განავითაროს ურთიერთობები,⁶⁰¹ დასახლებულ მაცხოვრებლებსა და იმ თემს შორის სოციალური კავშირებზე, რომელშიც ეს პირები ცხოვრო-

---

ისრაელში, იხ. *The Jewish Settlers Who Would Stay in West Bank Under Palestinian Rule*, by Nathan Jeffay, available at: <http://forward.com/news/192272/the-jewish-settlers-who-would-stay-in-west-bank-un/> [ბოლოს ნანახია 25.12.2019]

598 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4.XI.1950 (ECHR), art.8(1).

599 ECtHR, *Evans v. the United Kingdom* [GC], no.6339/05, 2006, para.71; *E.B. v. France* [GC], no.43546/02, 2008, para.43.

600 ECtHR, *Peck v. the United Kingdom*, no.44647/98, 2003, para.57; *Pretty v. the United Kingdom*, no.2346/02, 2002, para.61.

601 ECtHR, *Niemietz v. Germany*, no.13710/88, 1992, para.29.

ბენ⁶⁰² და პერსონალურობის სხვა მსგავს ასპექტებზე. სახლზე უფლება ასევე პირადი ცხოვრების ნაწილად განიხილება. სახლი ავტონომიური ცნებაა და ესა თუ ის საცხოვრებელი მიიჩნეოდეს თუ არა „სახლად“, მე-8 მუხლის გაგებით, დამოკიდებულია ფაქტობრივ გარემოებებზე, კერძოდ სპეციფიკურ ადგილთან პირის საკმარისად მჭიდრო კავშირის არსებობა⁶⁰³ და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია სახლის ცნება არ შემოიფარგლება მხოლოდ კანონიერად შექმნილი საცხოვრისით.⁶⁰⁴

მიუხედავად იმისა, რომ უკანონოდ ჩასახლებული მაცხოვრებლები ვერ მიიღებენ რაიმე სახის სტატუსს ან საცხოვრებელ ქონებაზე საკუთრების უფლებას, ხანგრძლივად მცხოვრები მოსახლეობისათვის მაინც შესაძლოა გარკვეული სამართლებრივი შედეგები დადგეს. როდესაც ოკუპაცია გრძელდება ორ ათეულ წელიწადზე მეტ ხანს, დიდი ალბათობით დასახლებებში მცხოვრებ პირთათვის მათი საცხოვრებელი ტერიტორია გეოგრაფიული თუ სოციალური გაგებით „სახლად“, მიიჩნევა, რომელშიც მათ თავისი ცხოვრების უმეტესი ნაწილი გაატარეს, ხოლო მეორე და შემდგომი თაობის შემთხვევაში მთელი განვლილი ცხოვრებაც კი.⁶⁰⁵

ეს მიდგომა გამოყენებულ იქნა ECtHR-ის მოსამართლე *შემერის* მიერ თავის განსხვავებულ მოსაზრებაში საქმეზე *კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ*, რომელშიც მან განაცხადა, რომ:

იმდენად რამდენადაც მე-8 მუხლი უზრუნველყოფს სახლის უფლების პატივისცემას ყველასათვის, ახალი მფლობელის უფლებებიც უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული, მიუხედავად იმ ფაქტისა რომ მფლობელობის შეძენა არარსებული უფლების საფუძველზე მოხდა. დიდი ხნის გასვლის შემდეგ status quo ante-ს აღდგენა მე-8 მუხლის დარღვევა იქნება უკვე ახალ მფლობელებთან მიმართებით.

602 ECtHR, *Üner v. the Netherlands* [GC], no.46410/99, 2006, para.59.

603 ECtHR, *Prokopovich v. Russia*, no.58255/00, 2005, para.36; *Gillow v. the United Kingdom*, no.9063/80, 1986, para.46.

604 ECtHR, *Buckley v. the United Kingdom*, no.20348/92, 1996, para.54; *Prokopovich v. Russia*, *ibid.*

605 Ronen, *supra*, n.551, p.239.

როულია იმის განსაზღვრა თუ რა პერიოდის გასვლის შემდეგ დადგება ამგვარი შედეგი, რადგან ეს მიმდინარე პროცესია... ამ სახლებში ბავშვები დაიბადებიან, რომელთაც სხვა ადგილი არ გააჩნიათ, რომელსაც სახლად მიიჩნევენ... მე ვერ დავეთანხმები მოსაზრებას რომ, ძველი მესაკუთრეების დაბრუნების მიზნით ახალი მფლობელების სახლებიდან გამოყრა ერთადერთი უფლების დაცვის ეფექტური საშუალებაა, რომლის შესრულებაც თურქეთს უნდა დაეკისროს.⁶⁰⁶

საქმეში *სლივენკო ლატვიის წინააღმდეგ*, რომელიც ეხებოდა საბჭოთა ოკუპაციის დროს ლატვიაში უკანონოდ გადმოსახლებული რუსეთის მოქალაქის გამოძევების საკითხს, სასამართლომ ფართოდ განმარტა პირადი ცხოვრების უფლება და მიუთითა რომ ეს უფლება იცავს „პიროვნული, სოციალური და ეკონომიკური ურთიერთობების მთელს ქსელს, რომელიც ყველა ადამიანის პირადი ცხოვრების ნაწილია.“⁶⁰⁷ ამ უფლების გამოყენება მოიცავს დასახლებულ იმიგრანტთა⁶⁰⁸ და უკანონოდ ჩამოსახლებული მოსახლეების იძულებითი რეპატრიაციის წინააღმდეგ მოთხოვნასაც.⁶⁰⁹

პირადი ცხოვრების უფლებით ეფექტიანად სარგებლობის განუყოფელი ნაწილია ინდივიდის ჩართულობა იმ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რომელიც მისი პირადი ცხოვრების უფლებით დაცულ რომელიმე სიკეთეზე სავარაუდო გავლენას ახდენს.⁶¹⁰ შესაბამისად ოკუპაციის დროს უკანონოდ შექმნილი დასახლებების პირდაპირ განადგურება და იქ მაცხოვრებელი ხალხის განზრახ გაძევება ყოველგვარი გარანტიისა და მათი ჩართულობის გარეშე, შესაძლოა პირადი ცხოვრების უხეშ დარღვევად ჩაითვალოს ევროპის კონვენციის მიხედვით, მიუ-

606 European Commission of Human Rights, *Cyprus v. Turkey*, no.8007/77, separate opinion of the Judge Schermers.

607 ECtHR, *Slivenko v. Latvia*, no.48321/99, 2003, para.96.

608 ECtHR, *Maslov v. Austria*, no.1638/03, 2008, para.63.

609 *Slivenko v. Latvia*, *supra*, n.607.

610 ECtHR, *Airey v. Ireland*, no.6289/73, 1979, para.32; *Tysiąc v. Poland*, no.5410/03, 2007, paras.107-113.

ხედავად იმისა, რომ თავის დროზე ეს პირები საერთაშორისო სამართლის დარღვევის შედეგად ჩამოსახლდნენ სადავო ტერიტორიაზე. მოსახლეთა სახლზე უფლების შეზღუდვა პოტენციურად შეიძლება გამოიხატებოდეს, როგორც მათი სახლების განადგურებაში,⁶¹¹ ასევე მათთვის სახლებში დაბრუნების აკრძალვაში.⁶¹²

მე-8 მუხლის მიხედვით, ინდივიდის პირად ცხოვრებაში ნებისმიერი სახის ჩარევა გამართლებულია თუკი ეს „კანონის შესაბამისად“, ხდება და „საჭიროა დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, ერთი ან რამდენიმე ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად. აუცილებლობის კრიტერიუმში გულისხმობს, რომ ჩარევა გამონვეული უნდა იყოს გადაუდებელი საზოგადოებრივი საჭიროებით და იყოს პროპორციული იმ კანონიერი მიზნისა, რის მისაღწევადაც ჩარევის ზომა იქნა გამოყენებული.⁶¹³ *იაელ რონენი* ჩამოთვლის დასახლებებიდან პირთა იძულებითი დეპორტაციის ექვს სავარაუდო ლეგიტიმურ მიზანს: (1) არეულობის პრევენცია, (2) ოკუპირებული ტერიტორიების მკვიდრი მოსახლეობის თვითგამორკვევის უფლების პატივისცემა, (3) ეროვნული უშიშროება, რომელიც საფრთხეში იქნება ყოფილი ოკუპანტი ძალის მიერ დასახლებებში მცხოვრები პირების მეშვეობით მუდმივი წნეხის განხორციელებით, (4) ეროვნული ინტერესები, რომელსაც შეიძლება საფრთხე შეექმნას მოსახლეების, როგორც „მეხუთე კოლონის“, მიერ, (5) ისტორიული უსამართლობის გამოსწორება და (6) ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა საკუთრების უფლების დაცვა.⁶¹⁴

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ზოგიერთი მოსამართლე⁶¹⁵ მიიჩნევს, რომ ხანგრძლივი მიგრანტების განზრახ გაძევება შეიძლება კონვენციით აკრძალულ არაადამიანურ მო-

---

611 ECtHR, *Selçuk and Asker v. Turkey*, no.12/1997/796/998-999, 1988, para.86.

612 *Practical Guide on Admissibility Criteria*, European Court of Human Rights, Council of Europe, 2011, p.64.

613 e.g. ECtHR, *A, B and C v. Ireland* [GC], no.25579/05, 2010, paras.218-241.

614 Ronen, *supra*, n.551, pp. 247-259.

615 ECtHR, *Nasri v France*, no.19465/92, 1995, partly dissenting opinion of Judge de Meyer and partly dissenting opinion of Judge Morenilla.

პყრობად განიხილებოდა.⁶¹⁶ მათი მტკიცებით, არაადამიანური მოპყრობაა მეორე თაობის ემიგრანტთა დეპორტაცია, რომლებიც დაიბადნენ და გაიზარდნენ მასპინძელ ქვეყანაში. თუმცა კონვენცია არ იცავს უკანონო რეჟიმის მიერ ჩასახლებული მოსახლეობის მეორე თაობის ყველა მიგრანტს. მათ ამგვარი დაცვა შეიძლება მოეხსნას იმის გათვალისწინებით რომ მათი ტრანსფერი განხორციელდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევით. აქედან გამომდინარე, საკითხის გადაწყვეტისას ინდივიდუალური გარემოებები უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული, მაგალითად როგორცაა: კეთილსინდისიერად მოქმედებდნენ თუ არა მოსახლეები ან აქვთ თუ არა მათ თავიანთ წარმოშობის ქვეყანაში დაბრუნებისას შესაბამისი ინტეგრაციის პერსპექტივა. ანუ ყველა ასეთი მოსახლის გარემოებები ცალცალკე უნდა იქნას განხილული შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებისას, რადგან არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვა *per se* არ გულისხმობს უკანონო რეჟიმის დროს ჩამოსახლებულ პირთა გაძევების ბლანკეტურ პრევენციას.⁶¹⁷ ასევე საგულისხმოა ის ზომები და საშუალებები, რომელსაც პოტენციური [ახალი] სუვერენი გამოიყენებს უკანონო დასახლებების დასაშლელად და იქ მცხოვრებ პირთა გასაძევებლად, ამიტომ წინასწარ არასათანადო მოპყრობის მტკიცება ცოტა რთულია, რადგან ყველა ასეთი მოსახლის ინდივიდუალური გარემოებები და მათი დეპორტაციისას გამოყენებული პრაქტიკა ერთობლიობაში გამოაჩენს ჰქონდა თუ არა ადგილი კონვენციით დაცული არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვის დარღვევას.

7.2.4. დასახლებების დეოკუპაციის შემდგომი პედი

რადგანაც სამხედრო ოკუპაცია ბუნებით დროებითია, ოკუპანტის მიერ მუდმივ შედეგებზე გათვლილი ქმედებები ყველა შემთხვევაში *ultra vires* ჩაითვლება. ოკუპირებული არეალის არსებითი დემოგრაფიული ცვლილების პრევენცია ყენევის მე-4 კონ-

---

616 ECHR, *supra*, n.598, art.3.

617 Ronen, *supra*, n.551, p.247.

ვენციის 49-ე მუხლის უპირველეს მიზანია,⁶¹⁸ თუმცა პრაქტიკაში, ძალაუფლებაში დაბრუნებული სუვერენის მიერ უკანონოდ ჩამოსახლებული მოსახლეობის იძულებითი რეპატრიაციის პოლიტიკა ხშირად კრიტიკის საგნად ქცეულა და მაგალითად ბალტიისპირეთის ქვეყნების შემთხვევაში საოკუპაციო რეჟიმის მიერ მინიჭებული სტატუსი ავტომატურად გაგრძელდა და უკანონოდ ჩამოსახლებული მაცხოვრებლები დეოკუპაციის შემდეგ დარჩნენ დაკავებულ ტერიტორიაზე.⁶¹⁹

საერთაშორისო პრაქტიკიდან გამომდინარე, ოკუპანტი, როგორც წესი, მოითხოვს უკანონოდ ჩამოსახლებულ პირთა რეპატრიაციის აკრძალვას ოკუპაციის დასასრულებლად მიმდინარე მოლაპარაკებებში,⁶²⁰ თუმცა აღსანიშნავია რომ არც ოკუპაციის და არც არალიარების სამართალი არ ავალდებულებს გარდამავალ მთავრობას რომ სცნოს ოკუპანტის მიერ უკანონოდ ჩამოსახლებულ პირთათვის მინიჭებული სტატუსი და მისცეს მათ დარჩენის ნება. რიგ შემთხვევებში, ასეთ მოსახლეობას მაინც მიეცა შესაძლებლობა რომ დარჩენილიყვნენ დაკავებულ ტერიტორიებზე. ამგვარი პოლიტიკის გატარება აიხსნება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ნორმების მოქმედებით.⁶²¹

აღსანიშნავია რომ დასახლებების დაშლა და პირთა რეპატრიაცია დასაშვებია უშუალოდ ოკუპაციის პერიოდში თავად ოკუპანტი ძალის მიერ და ამგვარი პრაქტიკა არ განიხილება ადამიანის უფლებათა სამართლის დარღვევად, რადგან ამ მოსახლეთა წარმოშობის ქვეყანა უკან იღებს საკუთარ მოქალაქეებს და ივარაუდება რომ ის უზრუნველყოფს მათთვის დასასახლებლად შესაბამისი პირობების შექმნასაც.⁶²² აქედან გამომდინარე, სახელ-

---

618 GC IV, *supra*, n.10, art.49(6), Commentary (1958).

619 მაგ. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ესტონეთსა და ლატვიაში უკანონოდ გადმოსახლებული რუსი ეროვნების პირები დარჩნენ ამ ტერიტორიებზე და ორივე ქვეყანას მოუწია მათთვის შეეთავაზებინა გარკვეული სტატუსი. დეტალურად იხ. Ronen, Y. *Transition from Illegal Regimes under International Law*, Cambridge, 2011, pp.222-223.

620 Zemach, *supra*, n.580, p.99.

621 Ronen, *supra*, n.551, pp.235-236.

622 მაგ. 2005 წელს როდესაც ისრაელმა ცალმხრივად დატოვა ღაზას სექტორი მან მოახდინა ათასობით ებრაელი მოსახლის იძულებითი ევაკუაცია უკან ის-

მნიფოთა პასუხისმგებლობის სამართალი ითხოვს ოკუპანტი ძალისაგან ჩასახლებულ პირთა რეპატრიაციას, როგორც დარღვევის შეწყვეტის აბსოლუტურ ვალდებულებას. მაგრამ, როდენ პარადოქსულადაც არ უნდა ჟღერდეს, ოკუპაციის დასრულების შემდეგ ოკუპანტის ეს ვალდებულება შესაძლოა ჩანაცვლდეს ოკუპირებული ტერიტორიების აღდგენილი სუვერენის ადამიანის უფლებათა სამართლიდან გამომდინარე ვალდებულებით რომ არ გააძევოს ეს მოსახლეობა.⁶²³

ზემოთ განხილული თეორიისა და პრაქტიკის შესაბამისად, ზოგადი წესის მიხედვით, უკანონოდ გადმოსახლებულ მაცხოვრებლებს არც-ერთ შემთხვევაში არ შეუძლიათ გაამართლონ პოსტ-ოკუპაციის პერიოდში თავისი დარჩენა ნამიბიის გამო-ნაკლისზე მითითებით, რადგან მათი გადმოსახლება არსოდეს იქნება კანონიერად აღიარებული, იმის გამო, რომ ეს ოკუპაციის დროს დაცულ პირთა ინტერესებს არ ემსახურება. თუმცა მათ შეუძლიათ თავიანთი მოთხოვნა დაამყარონ „არსებითი შეუძლებლობის“ გამო-ნაკლისზე, განსაკუთრებით ისეთ შემთხვევებში, როდესაც ოკუპაცია ხანგრძლივ ხასიათს ატარებს, მაგრამ არსებითი შეუძლებლობის ტესტიც კი ვერ დაიცავს მოსახლეებს რეპატრიაციისგან ოკუპაციის დასრულების შემდეგ, თუკი ამგვარი რეპატრიაცია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით აკრძალული არაა.⁶²⁴ აქედან გამომდინარე ადამიანის უფლებების დაცვა არის ერთადერთი ღირებულება, რომელმაც შეიძლება გადასწონოს პირთა ჩამოსახლების უკანონო ხასიათი და მისცეს მათ უფლება დარჩნენ დაკავებულ მიწაზე მიუხედავად მათი გადმოსახლების უკანონო ბუნებისა. თუმცა ძალაუფლებაში დაბრუნებულმა სუვერენმა მხედველობაში უნდა მიიღოს ინდივიდუალური ფაქტორები იმისათვის რომ დაადგინოს კონკრეტული მოსახლის გაძევება დაარღვევს თუ არა მათ ძირითად უფლებებს. ეს ფაქტორები ზემოთ დეტალურადაა განხილული.

რაც შეეხება აღნიშნული ზოგადი წესის გამოყენებას მოცემულ

რაელში და ეს ქმედება არ ყოფილა დაგმობილი საერთაშორისო საზოგადოების მიერ.

623 Zemach, *supra*, n.580, p.69.

624 *Ibid*, p.95.

ქვეთავში განხილულ მაგალითებში (ჩრდილოეთ კვიპროსი, პალესტინა, ბალტიისპირეთი) იმდენად რამდენადაც თითოეულ ამ შემთხვევაში ოკუპანტი ძალის სამოქალაქო მოსახლეობის ტრანსფერი განსხვავებულ გარემოებებში განხორციელდა, შესაბამისად შეუძლებელია ზოგადი წესის უნიფიცირებულად გამოყენება თითოეულ მათგანზე. მაგალითისთვის, ისრაელის მიერ ოკუპირებულ დასავლეთ სანაპიროზე შექმნილი დასახლებები აბსოლუტურად იზოლირებულია ადგილობრივი მკვიდრი მოსახლეობისაგან და როგორც ზემოთ აღინიშნა, ფაქტობრივად ისრაელის ანკლავს წარმოადგენს, შესაბამისად გაუმართლებელი იქნებოდა ამ დასახლებების დაშლის აკრძალვა ადამიანის პირადი ცხოვრებისა და სახლის უფლებაზე აპელირებით. ჩრდილოეთ კვიპროსის შემთხვევაში, მკვიდრი მოსახლეობა იძულებით გადაადგილდა კუნძულის სამხრეთ ნაწილში, ხოლო სამხრეთის მაცხოვრებელი თურქები კი გადავიდნენ ჩრდილოეთში, რამაც შესაძლოა *არსებითად შეუძლებელი* გახადოს *status quo*-ს აღდგენა. ბალტიის ქვეყნებში კი რუსი ეროვნების მოსახლეობის გაძევება ადამიანის უფლებების დაცვის მოტივით ფაქტიურად გამორიცხვულად მიიჩნია როგორც საერთაშორისო საზოგადოებამ, ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომაც.

და ბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების ეს სპეციფიკური ასპექტი, როგორც წესი, დეოკუპაციის მოლაპარაკებების ნაწილი უნდა გახდეს და დასახლებების მომავალ ბედზე სწორედ ოკუპანტმა ძალამ და განდევნილმა სუვერენმა უნდა იმსჯელოს, მაგრამ ამ ქვეთავში მოყვანილი მსჯელობა ეხება ისეთ სიტუაციებს, როდესაც დეოკუპაცია მყისიერად ხდება პოლიტიკური თუ სამხედრო ცვლილებების შედეგად და ოკუპანტი ძალა ისე ტოვებს დაკავებულ ტერიტორიას, რომ დასახლებების საკითხის მოლაპარაკებებზე გადაჭრის შესაძლებლობა არ ეძლევა. აქედან გამომდინარე, თურა ბედი შეიძლება ეწიოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე უკანონოდ შექმნილ დასახლებებს უფრო მეტად ძალაუფლებაში დაბრუნებული სუვერენის მიერ ტერიტორიის ადმინისტრირების სფეროში ექცევა, ვიდრე ოკუპანტი ძალის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების, ალბათ ამიტომაც არის რომ სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი არ აწესრი-

გებს დასახლებების მომავალი ბედის საკითხს და ღიად ტოვებს მას, რაც ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით „შევსებას“, საჭიროებს.

7.3. ოკუპაცია გაერო-ს მანდატის ქვეშ

ბოლო დროს შეიარაღებული კონფლიქტის დასრულების ან აღკვეთის მიზნით გაერო-ს ჩარევა ხშირად სრულდებოდა გაერო-ს მიერ სანქცირებული ტერიტორიული კონტროლით. ზოგ შემთხვევაში ასეთი კონტროლი მასპინძელი სახელმწიფოს მთავრობის ნებართვით მოხდა და შესაბამისად სცდება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ფარგლებს, მაგრამ როდესაც გაერო-ს უშიშროების საბჭო ტერიტორიული კონტროლისა და ადმინისტრირების მანდატს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს ნებართვის გარეშე წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზე აწესებს,⁶²⁵ იბადება კითხვა, გაერო-ს მიერ ტერიტორიის ადმინისტრირება ექცევა თუ არა ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მოქმედების არეალში? ზოგიერთი მეცნიერი⁶²⁶ მიიჩნევს, რომ ამგვარი ტერიტორიულ კონტროლის დროს უნდა იმოქმედოს ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალმა, რადგან გაერო-ს ჩარევა იგივეა კონფლიქტთან *vis-à-vis* ადგილობრივ მოსახლეობასა ან განდევნილ მთავრობასთან. თუმცა, აუცილებელია აღინიშნოს რომ გაერო, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, არაა წევრი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის კონვენციებისა შესაბამისად მასზე, როგორც საერთაშორისო ორგანიზაციაზე, ვერ გავრცელდება ოკუპაციის სახელშეკრულებო თუ ჩვეულებითი სამართლის ნორმები.⁶²⁷ ასევე თავად უშიშროების საბჭო განასხვავებს ერთმანეთისაგან ტერიტორიის ადმინისტრირებას, როგორც მშვიდობის უზრუნველყოფის ღონისძიებას და ტერიტორიის ოკუპაციას.⁶²⁸ გაერო-ს შექმნიდან დღემდე უშიშროების საბჭომ ოკუპაციის სანქცი-

625 e.g. Kosovo (UNMIK, 1999); East Timor (UNTAET, 1999)

626 Benvenisti, *supra*, n.25, p.62.

627 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, pp.583-607.

628 მხოლოდ UNSC res. 1483 შეიცავს მითითებას ოკუპაციაზე.

რება⁶²⁹ მხოლოდ ერაყის შემთხვევაში მოახდინა 2003 წელს და ეს პირდაპირ მიუთითა შესაბამის რეზოლუციაში და იმავე რეზოლუციით გაიწერა რომ ოკუპანტი ძალა შეზღუდული იქნებოდა საერთაშორისო სამართლითა და ჩვეულებებით, ხოლო სხვა ტერიტორიული ადმინისტრირების შესახებ რეზოლუციებში ეს არ იყო მითითებული. აქედან გამომდინარე სავარაუდოა, რომ როდესაც უშიშროების საბჭო კონკრეტულ ოპერაციას მიიჩნევს ოკუპაციად ამას ის პირდაპირ განსაზღვრავს შესაბამის რეზოლუციაში, ხოლო თუ ეს მანდატის სადამფუძნებლო რეზოლუციაში არ იკითხება, მაშინ სახეზე იქნება გაერო-ს მიერ ტერიტორიის ადმინისტრირება და არა მანდატის მონაწილე სახელმწიფოების მიერ განსახილველი ტერიტორიის სამხედრო ოკუპაცია. ვინაიდან სამშვიდობო მისიის მიერ ტერიტორიის ადმინისტრირების საერთაშორისო სამართალი ჯერ საერთაშორისო სამართლის განვითარებული დარგი არ არის, უნდა ვივარაუდოთ რომ ასეთ დროს იმოქმედებს ადამიანის უფლებათა სამართალი, თუკი სხვა რაიმე სპეციფიკური სამართლებრივი რეჟიმი არ დაადგინა თავად უშიშროების საბჭომ. აქედან გამომდინარე, ამ ქვეთავში განხილულია მხოლოდ ერაყის ოკუპაცია, როგორც უშიშროების საბჭოს მიერ სანქცირებული და თემა არ მოიცავს გაერო-ს მიერ ტერიტორიების ადმინისტრირებას.⁶³⁰

7.3.1. გაერო-ს უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილების ფარგლები

2003 წელს აშშ-ისა და დიდი ბრიტანეთის მიერ ერაყის ოკუპაცია მანამდე არსებული ოკუპაციებისაგან არსებითად იმით განსხვავდებოდა, რომ ის გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ იყო სანქცირებული. საბჭოს 1483 რეზოლუცია აშშ-სა და დიდ ბრიტანეთს პირდაპირ აცხადებდა ოკუპანტ ძალად, რომელთა მანდატიც შესაბამისობაში უნდა ყოფილიყო ოკუპაციის საერ-

---

629 არსებობს მოსაზრება, რომ უშიშროების საბჭომ ოკუპაციის სანქცირება კი არ მოახდინა, არამედ ოკუპაცია უკვე მომხდარი იყო და უშიშროების საბჭომ ეს ფაქტი ცნობად მიიღო და შესაბამისად ასახა თავის რეზოლუციაში.

630 გაერო-ს მიერ ტერიტორიის ადმინისტრირების შესახებ დეტალურად იხ. Benvenisti, *supra*, n.25, Chapter 10, pp.276-298.

თაშორისო სამართალთან.⁶³¹ რეზოლუციამ ოკუპაციის სამართალი წინა პლანზე წამოსწია და გაერო-ს სამშვიდობო მანდატის ათწლეულების მანძილზე პირველად უშიშროების საბჭომ ოკუპაციის ცნება პირდაპირ რეზოლუციაში გამოიყენა.⁶³² რეზოლუციის ტექსტში ამ ორი ქვეყნის ოკუპანტი ძალად მოხსენიებამ წარმოშვა ბუნდოვანება, რადგან ცხადად არ ჩანდა აღნიშნული დებულება უბრალოდ ფაქტობრივ მოცემულობას ასახავდა თუ ოკუპაციის ლეგიტიმაციას ახდენდა.⁶³³ ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს რომ უშიშროების საბჭოს მიერ ოკუპაციის სამართლის გამოყენების აღიარებით გაბათილდა ყველანაირი არგუმენტი იმის შესახებ, რომ ოკუპაცია, როგორც ასეთი, უკანონოა და შესაბამისად ოკუპაციის დოქტრინას ნეიტრალური მნიშვნელობა მიეცა, როგორც მინიმუმ სამართლებრივი გადმოსახედიდან.⁶³⁴

უშიშროების საბჭოს ამ უპრეცედენტო გადანყვეტილებით ერაყში დანესდა სპეციალური საოკუპაციო რეჟიმი. ერთის მხრივ, რეზოლუცია ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებს მოქმედ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებში აქცევდა, რაც მოიცავდა ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის სახელშეკრულებო და ჩვეულებით ნორმებს,⁶³⁵ ხოლო მეორეს მხრივ რეზოლუცია ფართო დისკრეციას იძლეოდა საოკუპაციო მმართველობისთვის დელეგირებულ უფლებამოსილების კუთხით, რაც ამკარად სცდებოდა ოკუპანტი ძალის კომპეტენციას, როგორც ეს მოცემულია ოკუპაციის სამართლის ნორმებში.⁶³⁶ რეზოლუციის პროექტის მომზადების ეტაპზე ზოგიერთი მომლაპარაკებელი ცდილობდა ისეთი ფორმულირების შეთავა-

---

631 UN SC res. #1483 (2003), preambular para. 13.

632 Benvenisti, E. *The Security Council and the Law on Occupation: Resolution 1483 on Iraq in Historical Perspective* in *IDF Law Review*, vol.1, 2003, p.36.

633 Lijnzaad, L. *How Not to Be an Occupying Power: Some Reflections on UN Security Council Resolution 1483 and the Contemporary Law of Occupation* in Lijnzaad, L., van Sambeek, J., Tahzib-lie, B. (eds.) *Making the Voice of Humanity Heard* (Essays on humanitarian assistance and international humanitarian law in honour of HRH Princess Margriet of the Netherlands), Leiden, Boston, 2004, p. 296.

634 Benvenisti, *supra*, n.25, p.274.

635 Scheffer, D.J. *Beyond Occupation Law* in *AJIL*, vol.97, 2003, p.844.

636 Hmoud, M. *The Use of Force against Iraq: Occupation and Security Council Resolution 1483* in *Cornell International Law Journal*, no.36, 2003-2004, p.448.

ზებას, რომელიც ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილებას შეზღუდავდა ოკუპაციის სამართლის ნორმებით, ასეთ შემთხვევაში ოკუპანტი ძალა ვალდებული იქნებოდა ერაყში მოქმედი კანონმდებლობა შეენარჩუნებინა, რაც ტრანსფორმაციის პერიოდისათვის მიუღებელი იქნებოდა, ამიტომ საბჭომ უფრო ორაზროვანი ტექსტი მიიღო, რომლის ძალითაც გარდამავალ კოალიციურ მმართველობას მოქმედების ფართო არეალი ეძლეოდა.⁶³⁷ თუმცა ზოგიერთი ავტორი⁶³⁸ მიიჩნევს, რომ კოალიციური მთავრობისათვის გადაცემული უფლებამოსილებები არ იყო შეუზღუდავი და ამ უფლებამოსილების შესრულებისას ოკუპანტი ძალა მაინც შეზღუდული რჩებოდა ჟენევის კონვენციებითა და ჰააგის რეგულაციებით. უშუალოდ კოალიციის მიერ მიღებული პირველი სამხედრო რეგულაცია აცხადებდა, რომ CPA-ს ძალაუფლება მომდინარეობს უშიშროების საბჭოს შესაბამისი რეზოლუციებისა და ომის სამართლისა და ჩვეულებებისაგან.⁶³⁹ ცხადია რომ კოალიციური მმართველობა მხოლოდ ოკუპაციის სამართალს ვერ დაეყრდნობოდა თავის ქმედებებში, რადგან ის გეგმავდა ერაყის ტრანსფორმაციას და ამ მისიისათვის მას გაერო-ს მანდატი სჭირდებოდა, სწორედ ამიტომ ზემოთ ნახსენები სამხედრო რეგულაცია ცალკე მოიხსენიებდა გაერო-ს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციებს ომის სამართალსა და ჩვეულებებისაგან დამოუკიდებლად, რაც უკვე მიანიშნებდა იმაზე, რომ რეზოლუცია, რომლის მიღებასაც უშიშროების საბჭო აპირებდა არ იქნებოდა აბსოლუტურ თანხვედრაში ოკუპაციის სამართლით დადგენილ რეჟიმთან. გარდა ამ ბუნდოვანებისა, რეზოლუცია ასევე დავას იწვევდა იმის შესახებ, თუ რა სტატუსი ექნებოდათ სხვა მოკავშირე სახელმწიფოებს, რომელთაც ჯარები განალაგეს ერაყის ტერიტორიაზე. რადგან უშიშროების საბჭომ მხოლოდ აშშ და დიდი ბრიტანეთი მიიჩნია ოკუპანტ ძალად, სხვა „არაოკუპანტი“ სახელმწიფოები რეზოლუციის მიხედვით ერთიანი მმართველობის ქვეშ შემავალ მოკავშირეებად გვევლინებოდნენ.⁶⁴⁰ ფაქტობრივი რეალობა კი სხვა იყო, რადგან ერაყის

637 *Ibid*, p.449.

638 Benvenisti, *supra*, n.25, p.271.

639 CPA Regulation #1, May 16, 2003.

640 UN SC res. 1483, preambular para.14.

ზოგიერთ რეგიონს მთლიანად აკონტროლებდა არა აშშ ან დიდი ბრიტანეთის საოკუპაციო ჯარი, არამედ სხვა მესამე მოკავშირე სახელმწიფო.⁶⁴¹

ამგვარად, უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული რეზოლუციით მოხდა არსებითი გადახვევა ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლიდან ორ ძირითად ასპექტში. პირველ რიგში რეზოლუციით CPA-ს მიენიჭა უფრო მეტი უფლებამოსილება, ვიდრე ეს ოკუპაციის სამართლის ნორმებით იყო გათვალისწინებული და შესაბამისად კოალიციურმა მმართველობამ გამოიყენა ეს მანდატი ერაყის ინსტიტუციური, სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური ტრანსფორმაციისათვის, მაშინ როდესაც ზოგადად ოკუპაციის სამართალი ეფუძნება დაკავებულ ტერიტორიაზე *status quo*-ს შენარჩუნებას, მანამ სანამ მასზე არ აღდგება ლეგიტიმური სუვერენის მმართველობა.⁶⁴² გარდა ამისა, უშიშროების საბჭომ ხელოვნურად შეცვალა ოკუპანტი ძალის ზოგადი სტატუსი და რეზოლუციაში პირდაპირ განერა თუ რომელ ქვეყნებს ექნებოდათ ოკუპანტის სტატუსი, ხოლო სხვა სახელმწიფოები, რომლებიც ერთიან მმართველობაში შეიტანდნენ ნვლილს „არაოკუპანტ“ სახელმწიფოებად მოიხსენია იმის მიუხედავად დააკმაყოფილებდნენ თუ არა ეს ქვეყნები ოკუპანტ ძალად ცნობის კრიტერიუმს, კერძოდ ექნებოდათ თუ არა ტერიტორიაზე ეფექტიანი კონტროლი და განახორციელებდნენ თუ არა დაკავებული ტერიტორიის ადმინისტრირებას ოკუპაციის სამართლისა და 1483 რეზოლუციის ფარგლებში.⁶⁴³

უშიშროების საბჭოს აღნიშნული რეზოლუცია შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც ოკუპაციის სამართლის რამდენიმე ძირეული პრინციპის განმტკიცების ან ზოგიერთი ახალი პრინციპის შემოღების საფუძველი. ეს პრინციპებია: ოკუპაცია, როგორც ასეთი ავტომატურად არ გულისხმობს უცხოელთა უკანონო ბატონობას, რაც ადგილობრივ მოსახლეობას მის წინააღმდეგ

---

641 ერაყის ოკუპაციის დროს მოკავშირე სახელმწიფოების სტატუსის შესახებ დეტალურად იხ. Lijnzaad, *supra*, n.633.

642 Kolb, R. *Occupation in Iraq Since 2003 and the Powers of the UN Security Council in IRRC*, vol.90, no.869, 2008, p.29.

643 Scheffer, *supra*, n.635, p.846.

ბრძოლის უფლებას აძლევს; სუვერენიტეტის მფლობელია ხალხი და შესაბამისად მმართველობის ჩამოშლა არ გულისხმობს სუვერენიტეტის გაქრობას; ოკუპანტმა ძალამ უნდა იმოქმედოს „ეფექტიანად“ რომ მოახდინოს ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის კეთილდღეობისა და ადამიანის უფლებების დაცვის ნახალისება და უზრუნველყოს ისეთი პირობების შექმნა, როგორშიც ხალხს შეეძლება საკუთარი ნების თავისუფლად გამოვლენა ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე და ამ გზით ახალი პოლიტიკური ინსტიტუტების შექმნა. ამ მიზნების მისაღწევად კი ოკუპანტს შეუძლია თავისუფლად გამოიყენოს ადგილობრივი საჯარო რესურსი, თუმცა მისი ქმედებები შეიძლება დაექვემდებაროს პერიოდულ კონტროლსა და შემოწმებას.⁶⁴⁴ რეზოლუციის მიხედვით ასევე ჩამოყალიბდა პრინციპი რომ ტრანსფორმაციული ოკუპაციისას რეფორმები უნდა გატარდეს პროცესში ადგილობრივი მოსახლეობის მაქსიმალურად ჩართვით.⁶⁴⁵

ერაყის ოკუპაციამ იმ ფორმითა და საფუძვლით, რაც უშიშროების საბჭოს რეზოლუციამ დაადგინა, საერთაშორისო სამართლის გადმოსახედიდან შემდეგი საკითხები დააყენა დღის წესრიგში: არის თუ არა შესაძლებელი ოკუპაციის სამართლით მოთხოვნილი ოკუპირებული ტერიტორიის *status quo*-ს დარღვევა უშიშროების საბჭოს გადანყვეტილებით და ზოგადად, შეუძლია თუ არა უშიშროების საბჭოს გადაუხვიოს ოკუპაციის სამართლით დადგენილი ნორმებისაგან სრულად ან ნაწილობრივ და დაანესოს ოკუპაციის განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმი.⁶⁴⁶

გაერო-ს წესდების ობიექტისა და მიზნებიდან გამომდინარე, ასევე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სულისკვეთების მხედველობაში მიღებით ზოგიერთი ავტორი⁶⁴⁷ ამტკიცებს, რომ (1) უშიშროების საბჭოს შეუძლია გადაუხვიოს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის და ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ზოგიერთი ნორმიდან, მაგრამ არ შეუძლია გადაუხ-

644 Benvenisti, *supra*, n.632, p.37-38.

645 Benvenisti, *supra*, n.25, p.272.

646 ამ თემაზე ასევე იხ. მოცემული ნაშრომის 1.3.2. ქვეთავი.

647 Kolb, *supra*, n.642, p.33.

ვიოს სამართლის ამ სისტემიდან მთლიანად და (2) ნორმები, რომლიდანაც უშიშროების საბჭოს გადახვევა შეუძლია არ უნდა იყოს ფუნდამენტური ჰუმანიტარული ხასიათის.

ნახსენები ძირითადი ჰუმანიტარული ნორმები ზოგადი საერთაშორისო სამართლის ნაწილიცაა, ამიტომ ზემოთ დასმული შეკითხვის უფრო ფართოდ ფორმულირებაც შესაძლებელია – შეუძლია თუ არა უშიშროების საბჭოს გადაუხვიოს ზოგადი საერთაშორისო სამართლისაგან, მათ შორის *jus cogens* ნორმებისგანაც? პრაქტიკა ცხადყოფს რომ როდესაც უშიშროების საბჭო მოქმედებს გაერო-ს წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზე ის მთლიანად ზოგადი საერთაშორისო სამართლით არაა შეზღუდული. თუმცა საბჭოს მიერ საერთაშორისო სამართლისაგან გადახვევა დასაშვები უნდა იყოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამას მოითხოვს საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების შენარჩუნება; ამავდროულად, საბჭოს არ შეუძლია გადაუხვიოს ისეთი სახელშეკრულებო თუ ჩვეულებითი სამართლებრივი ნორმისაგან, რომელიც *jus cogens*-ია, რადგან ამ ნორმებთან მიმართებით იმოქმედებს „გადახვევის დაუშვებლობის“ ბარიერი, რომელსაც თვით უშიშროების საბჭომაც არ უნდა გადააბიჯოს.⁶⁴⁸ თუმცა, ზოგიერთი მეცნიერი⁶⁴⁹ არ ახდენს კატეგორიზაციას იმ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებისა, რომელთაგანაც უშიშროების საბჭო შეუძლია გადაუხვიოს. ამ მიდგომის მქონე ავტორები მიიჩნევენ, რომ საბჭოს საგანგებო მდგომარეობისას თავად შეუძლია განსაზღვროს რომელი ნორმისაგან გადაუხვიოს, მთავარია რომ ეს გადაწყვეტილება მიღებული იყოს მეშვიდე თავის საფუძველზე და გადახვევა იყოს დროებითი ხასიათის მხოლოდ კონკრეტული სიტუაციის განსამუხტავად, მაგრამ ამ მოსაზრების მიმდევარი მეცნიერებიც მიიჩნევენ რომ ფუნდამენტური გარანტიის შემცველი ნორმებისაგან (მაგ. როგორიცაა ჟენევის კონვენციების საერთო მე-3 მუხლი) გადახვევა უშიშროების საბჭოსაც კი არ შეუძლია.

---

648 *Ibid.*, pp.34-36.

649 Tittmore, B.D. *Belligerents in blue helmets: applying international humanitarian law to United Nations peace operations* in *Stanford Journal of International Law*, vol.33, 1997, pp.105-106.

სხვა მოსაზრებით,⁶⁵⁰ უშიშროების საბჭოს შეუძლია დამარცხებულ სახელმწიფოს დააკისროს გარკვეული მკაცრი ზომები და ამ პროცესში გადაუხვიოს კიდეც საერთაშორისო სამართლისაგან, მაგრამ მისი გადანყვეტილებები ყველა შემთხვევაში უნდა შეესაბამებოდეს გაერო-ს წესდების პრინციპებსა და მიზნებს, რაც მოიცავს საერთაშორისო სამართლის იმპერატიულ ნორმებს მაგ. როგორცაა ტერიტორიის ძალისმიერი მეთოდით შექმნის აკრძალვა და სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი. აქედან გამომდინარე უშიშროების საბჭო თავისი უფლებამოსილების განხორციელებისას მაინც ექცევა გარკვეულ შეზღუდვაში, რაც გულისხმობს *jus cogens* ნორმების პატივისცემას. წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი გადანყვეტილებები ბათილი იქნება.⁶⁵¹

მართალია, გაერო-ს წესდების 103-ე მულის მიხედვით, გაერო-ს ფარგლებში აღებული/დაკისრებული ვალდებულება უპირატესია სახელმწიფოს სხვა სახელშეკრულებო ვალდებულებებისაგან, თუმცა, ეს არ უნდა განიმარტოს თითქოს ვრცელდებოდეს ვალდებულებზე, რომელიც უშიშროების საბჭომ დაადგინა *jus cogens* ნორმის დარღვევით.⁶⁵²

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ უშიშროების საბჭოს შეუძლია დაადგინოს ოკუპაციის სამართალში მოცემული წესებისაგან განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმი და გადაუხვიოს ოკუპაციის სამართლის იმ ნორმებისაგან, რომელიც არ არის დამცავი ხასიათის და დაკავშირებულია მაგ. ოკუპირებული ტერიტორიის ადმინისტრირებასთან, მაგრამ ამავედროულად საბჭო ვერ გადაუხვევს ოკუპაციის სამართლის იმ ჰუმანიტარული დებულებებისაგან, რომელიც მოცემულია

---

650 Gill, T.D. *Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise its Enforcement Powers under Chapter VII of the Charter* in *Netherlands Yearbook of International Law*, vol.26, 1995, p.89.

651 Zemanek, K. *The Legal Foundations of the International System* in *Recueil des Cours*, vol.266, 1998, p.231.

652 *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia (Serbia and Montenegro)*, Further Requests for the Indication of Provisional Measures, Order of 13 September 1993, ICJ Rep. 1993, p.325, Separate Opinion of Judge Lauterpacht, ICJ Reports 4, at 440 ff., paras.100 *et seq.*

მაგ. ჟენევის მე-4 კონვენციაში და ითვალისწინებს სამოქალაქო მოსახლეობისა და ინდივიდუალურად სამოქალაქო პირის დაცვას ოკუპაციის უარყოფითი ეფექტისაგან.

დავას ინვესს საკითხი ოკუპაციის სამართლის რომელი კონკრეტული დებულებებია *jus cogens* ნორმები. *კედლის* საკონსულტაციო დასკვნაში მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ განაცხადა რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძირითადი ჰუმანიტარული დებულებებისაგან წარმოშობილი ვალდებულებები არსებითად *erga omnes* ხასიათისაა⁶⁵³ და მათი დარღვევის აღმოფხვრის ვალდებულება ყველა სახელმწიფოს აქვს.⁶⁵⁴ ILC⁶⁵⁵ მიიჩნევს, რომ ჰუმანიტარული სამართლის ყველაზე მნიშვნელოვანი პრინციპები სწორედ *jus cogens* ნორმებია. ყოფილი იუგოსლავიისთვის შექმნილმა საერთაშორისო ტრიბუნალმა კი *კუპრეშკიჩის* საქმეში განაცხადა, რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძირითადი ნორმები, კერძოდ ომის დანაშაულების, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებისა და გენოციდის ჩადენის ამკრძალავი დებულებები საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმებია, რომელთაგან გადახვევა დაუშვებელია.⁶⁵⁶ თუმცა არც ICJ-ის და არც ICTY-ის არ დაუსახელებია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დეტალური ნორმები რომლებიც *jus cogens* ხასიათისაა. ეს საკითხი პრობლემატურია ასევე ოკუპაციის სამართლის კონტექსტში, რადგან როგორც ჰააგის რეგულაციები ასევე ჟენევის მე-4 კონვენციაც შეიცავს დეტალურ მუხლებს, რომელიც აწესრიგებს მაგ. საზოგადო ჯანდაცვის ზომებს, სხვადასხვა ტექნიკური ხასიათის წესებს, რომლებიც ნაკლებ სავარაუდოა რომ საერთაშორისო სამართლის იმპერატიულ ნორმებად მიიჩნეოდეს.⁶⁵⁷ ამიტომ ამოსავალი ნერტილი უნდა იყოს კონკრეტული წე-

---

653 *Wall case, supra*, n.28, para.157.

654 *Ibid*, para.159.

655 Report of the International Law Commission Seventy-first session (29 April–7 June and 8 July–9 August 2019) General Assembly Official Records Seventy-fourth Session Supplement No. 10 (A/74/1), United Nations, New York, 2019, Chapter V, p.147

656 ICTY, *Prosecutor v. Zoran Kupreškić et al.*, Judgment of trial chamber (2000), no.IT-95-16-T, para.520.

657 Arai-Takahashi, *supra*, n.6, p.85.

სის ჰუმანიტარული ხასიათი, თუკი ოკუპაციის სამართლის რაიმე დებულება ტექნიკური ხასიათისაა და არ უკავშირდება ინდივიდის დაცვას დიდი ალბათობით ამ ნორმიდან გადახვევა დაიშვება უშიშროების საბჭოს რეზოლუციით, ხოლო ფუნდამენტურად ჰუმანიტარული ხასიათის წესებიდან გადახვევა საბჭოს გადაწყვეტილებითაც მიუღებელი იქნება.

ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმების არსებობის დადგენის შემთხვევაშიც, თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის სისტემა არ ითვალისწინებს რაიმე სახის ფორუმის არსებობას, რომელზეც პოტენციურად განიხილება უშიშროების საბჭოს ქმედების კანონიერება და იმის განსაზღვრა გადაუხვია თუ არა საბჭომ *jus cogens* ნორმებიდან ან ზოგადი საერთაშორისო სამართლიდან.⁶⁵⁸

უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილების ფარგლების საკითხი ნამოიჭრა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოში *ლოკერბის* საქმის განხილვისას, სადაც სასამართლომ გვერდი აუარა უშიშროების საბჭოს შესაბამისი რეზოლუციების კანონიერების შეფასების საკითხს, თუმცა მოსამართლეებმა საქმეს დაურთეს განსხვავებული მოსაზრებები, რომლებშიც საკმაოდ ფართოდ განიხილეს ეს საკითხი. მაგ. მოსამართლე *ვერამანტრიმ* თავის განსხვავებულ აზრში დააფიქსირა, რომ უშიშროების საბჭო ერთადერთი ორგანოა, რომელსაც შეუძლია მიიღოს გადაწყვეტილება გაერო-ს წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზე და სასამართლო ამაში ვერანაირად ვერ ჩაერევა. ამავდროულად, თუკი, უშიშროების საბჭო გადაწყვეტს მეშვიდე თავის საფუძველზე მოქმედებას მას ეძლევა აბსოლუტური დისკრეცია თუ რა ზომებსა და საშუალებებს მიიღებს დასახული მიზნების მისაღწევად. სასამართლო ამ საკითხშიც ვერ განიხილავს საბჭოს გადაწყვეტილებების კანონიერებას.⁶⁵⁹ პრეზიდენტ შვებელის განსხვავებული აზრი კი ალბათ ყველაზე საყურადღებოა, რადგან მან პირდაპირ აღნიშნა, რომ

658 *Ibid*, p.83.

659 *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America)*, Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I.C.J. Reports 1992, p.114, dissenting opinion of Judge Weeramantry, p. 176.

გაერო-ს წესდების მოსამზადებელი სამუშაოები და მასში გამოყენებული ტერმინები ცხადყოფს, რომ უშიშროების საბჭო სამართლის უზენაესობის ნაწილია და ამავდროულად ის უფლებამოსილიცაა გადაუხვიოს საერთაშორისო სამართალს, თუ საერთაშორისო მშვიდობის შენარჩუნება ამას მოითხოვს. საბჭომ თავად უნდა შეაფასოს არის თუ არა სახეზე მშვიდობის მუქარა და მიიღოს ადექვატური ზომები, სასამართლო ამაში ვერ ჩაერევა, რადგან ეს იმას ნიშნავს რომ სასამართლომ უნდა შეამონმოს მოქმედებდა თუ არა უშიშროების საბჭო *ultra vires*, რომლის შემონმებაც თავის მხრივ აჩენს კითხვას სასამართლოს *ultra vires* ქმედების შესახებ.⁶⁶⁰

უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის კანონიერების შემონმების მცდელობა ჰქონდა ასევე ევროკავშირის მართლმსაჯულების სასამართლოს კადის საქმეში, რომელშიც მოსარჩელე დავობდა, რომ უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული რეზოლუციის ევროკავშირის კანონმდებლობაში გადმოტანით მას დაერღვა საკუთრებისა და სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება, რადგან მას ყოველგვარი პროცედურების გარეშე გაუყინეს საბანკო ანგარიშები მხოლოდ იმიტომ რომ უშიშროების საბჭომ იგი შეიყვანა ტერორიზმთან დაკავშირებულ პირთა სიაში.⁶⁶¹ სასამართლომ საკმაოდ ჭკვიანური მეთოდით შეძლო თავი აერიდებინა უშიშროების საბჭოს გადანყვეტილების კანონიერების შეფასებისაგან და განიხილა მხოლოდ ევროკავშირის ის რეგულაცია, რომელიც მიღებული იყო საბჭოს რეზოლუციის იმპლიმენტაციისათვის. ამავდროულად სასამართლომ განაცხადა, რომ:

გადაწყვეტილების კანონიერების განხილვა შეეხება მხოლოდ გაერთიანების [ევროკავშირის] სა-

660 *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America)*, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1998, p.115, dissenting opinion of pres. Shwebel, p. 172.

661 Kokott, J., Sobotta, C. *The Kadi Case – Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance?* in *European Journal of International Law*, vol.23, no.4, 2012, p.1016.

მართლებრივ აქტს, რომელიც მიღებულ იქნა საერთაშორისო შეთანხმების [რეზოლუციის] განსახორციელებლად და არამც და არამც არ განიხილავს ამ უკანასკნელის [რეზოლუციის] კანონიერების საკითხს.

[...] სასამართლოს ექსკლუზიური იურისდიქცია არ მოიცავს გაერო-ს წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზე უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული რეზოლუციის კანონიერების შემოწმებას, იმ შემთხვევაშიც კი თუკი ასეთი შემოწმება შემოიფარგლებოდა მხოლოდ რეზოლუციის *jus cogens*-თან შესაბამისობის საკითხის დადგენით.

[...] სასამართლოს მიერ მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც დადგინდება რომ [ვერო] გაერთიანების მიერ ასეთი [უშიშროების საბჭოს] რეზოლუციის განსახორციელებლად მიღებული ზომა ეწინააღმდეგება გაერთიანების სამართლებრივი წესრიგში არსებულ კანონის უზენაესობას არ გულისხმობს ამ რეზოლუციის უპირატესობის საკითხის კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენებას საერთაშორისო სამართალში.⁶⁶²

ECJ-ის გადაწყვეტილებაც ცხადყოფს, რომ არც-ერთი საერთაშორისო სასამართლო არაა უფლებამოსილი განიხილოს უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული რეზოლუციების კანონიერების საკითხი, შესაბამისად ის პრინციპი რომ საბჭო შეუზღუდავია თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში და ერთადერთი წინაღობა, რომელსაც ის ვერ გადააბიჯებს საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმებია, მხოლოდ დოქტრინალურ მიდგომად რჩება, რადგან პრაქტიკაში არ არსებობს ფორუმი/ორგანო, რომელიც ამ საკითხს განიხილავდა სამართლებრივი კუთხით.

---

662 Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities*, Judgment of the Court (Grand Chamber) 3 September 2008, paras.286-288.

აქედან გამომდინარე ერაყის ოკუპაციის რეზოლუციის მიღებისას შეუძლებელია დადგენილიყო საბჭოს მიერ ოკუპაციის სამართლისაგან გადახვევა არღვევდა თუ არა *jus cogens* ნორმებს. ცხადია, რომ ის საინვესტიციო და ეკონომიკური რეფორმები, რომელიც CPA-მ გაატარა სწორედ საბჭოსაგან მიღებული მანდატით, არ იყო არც საოკუპაციო ჯარის საჭიროებებით, არც ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობის მაღალი მიზნით გამონვეული და წინააღმდეგობაში მოდიოდა ჰააგის რეგულაციებთან, მაგრამ იმდენად რამდენადაც კოალიციურ მთავრობას ნებართვა უშიშროების საბჭოსგან ჰქონდა მიღებული, ოკუპაციის სამართლისაგან ამგვარი გადახვევა დარღვევად არ ჩაითვალა.⁶⁶³

აქვე აღსანიშნავია, რომ რეფორმები ადამიანის უფლებათა სფეროში, რომელიც ფუნდამენტურ ცვლილებებს ითვალისწინებდა ერაყის კანონმდებლობაში, რაც ასევე არ იყო გამონვეული საოკუპაციო ჯარის საჭიროების, სამხედრო აუცილებლობის ან ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობით, არ ჩაითვლება დარღვევად, რადგან მეორე მსოფლიო ომიდან მოყოლებული ჩამოყალიბდა დოქტრინა, რომ ოკუპანტმა ძალამ არ უნდა დატოვოს უცვლელად შემავინროებელი და მჩაგვრელი კანონმდებლობა.⁶⁶⁴ ამიტომაც უშიშროების საბჭოს მიერ CPA-სათვის ამგვარი მანდატის გადაცემა არ განიხილება ოკუპაციის სამართლიდან გადახვევად.

7.3.2. ტრანსფორმაციული ოკუპაცია

აშშ-ისა და დიდი ბრიტანეთის ხელმძღვანელობით წარმართული სამხედრო ინტერვენციის – „ოპერაცია ერაყის მშვიდობა“ – შედეგად სადამ ჰუსეინის რეჟიმის დამხობის შემდგომ ოკუპაციის პერიოდში დადგა საკითხი თუ როგორ მონესრიგებულიყო ერაყის რეკონსტრუქციისა და ტერიტორიის ადმინისტრირების პრობლემა.⁶⁶⁵ ერაყის ოკუპაცია იმითაც არის უნიკალური,

663 Kolb, *supra*, n.642, pp.39-40.

664 von Glahn, *supra*, n.92, p.95.

665 Brabandere, E. *Post-Conflict Administrations in International Law: International*

რომ ის გაერო-ს უშიშროების საბჭოს ავტორიზაციით დაიწყო და დასრულდა.⁶⁶⁶ ოკუპაცია იმთავითვე დროებითად მიიჩნეოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ოკუპანტი ძალას ერაცის გარდაქმნის მანდატი ჰქონდა დაკისრებული, უშიშროების საბჭო ცალსახად მიუთითებდა რომ საოკუპაციო მთავრობა მხოლოდ გარდამავალი და დროებითია და მას ნიადაგი უნდა მოემზადებინა ერაცული ხალხის ნების თავისუფალი გამოვლინებისათვის, რათა მათ შესძლებოდათ საკუთარი სუვერენიტეტის დაუბრკოლებლად განხორციელება და მთავრობის ფორმირება.⁶⁶⁷

ერაცის ოკუპაციის მაგალითზე შეიძლება გამოვყოთ ტრანსფორმაციული ოკუპაციის შემდეგი მახასიათებელი ნიშნები: (1) ოკუპანტი ძალა არსებულ პოლიტიკურ და სამხედრო ინსტიტუტებს სრულად აუქმებს; (2) ტრანსფორმაციული ოკუპაციისას გარდაუვალია მოქმედ სისხლის სამართლის მატერიალურ და საპროცესო კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანა, თუნდაც ეს არ იყოს გამონვეული ჟენევის მე-4 კონვენციის 64-ე მუხლში ჩამოთვლილი წინაპირობებით; (3) მთლიანად იცვლება სასამართლო სისტემა, რაც ოკუპაციის სამართლის მიხედვით, როგორც წესი, არ არის დაშვებული; (4) ფართომასშტაბიანი რეფორმა ადამიანის უფლებათა სფეროში რათა მოხდეს მჩაგვრელი და დისკრიმინაციული კანონმდებლობის გაუქმება; (5) ეკონომიკის სრული რეფორმაცია და ღია ბაზრის პრინციპების შემოღება, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების წახალისება; (6) საჯარო სამსახურის რეფორმა და კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა; (7) ბუნებრივი რესურსების მართვა ისე რომ მათი გამოყენებისაგან მიღებული სარგებელი ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობამ მიიღოს; (8) საარჩევნო სისტემის დემოკრატიზაცია ისე რომ უზრუნველყოფილი იყოს ოკუპირებული ტერიტორიის მოსახლეობის ნების თავისუფალი გამოვლინება და მათ მიერ ახალი მმართველობის არჩევა.⁶⁶⁸

Territorial Administration, Transitional Authority and Foreign Occupation in Theory and Practice, Leiden, 2009, p.45.

666 UN SC res. 1546, (2004).

667 Rostow, N. *Gaza, Iraq, Lebanon: Three Occupations Under International Law* in *Israel Yearbook on Human Rights*, vol.37, 2007, pp.226-228.

668 Benvenisti, *supra*, n.25, Chapters: 9.2.1 – 9.2.8. pp.259-267.

ოკუპანტი ძალის სამართლებრივ ბუნებასა და სტატუსის შესახებ აუცილებელია ითქვას, რომ CPA არ ყოფილა უშიშროების საბჭოს რეზოლუციით შექმნილი ორგანო. რეზოლუცია მიუთითებდა ერთიანი მმართველობის დაფუძნებაზე, ხოლო უშუალოდ CPA კი აშშ-სა და დიდ ბრიტანეთს შორის ხელშეკრულებით შეიქმნა და უშიშროების საბჭომ უბრალოდ ცნობად მიიღო ამგვარი მმართველი ორგანოს შექმნა. ოკუპანტი ძალის მიერ დაკავებულ ტერიტორიაზე მმართველობის დაფუძნება გათვალისწინებულია ჰააგის რეგულაციებით, შესაბამისად CPA-ს შექმნის სამართლებრივი საფუძველი ჰააგის 43-ე რეგულაციაა და არა უშიშროების საბჭოს 1483 რეზოლუცია.⁶⁶⁹

CPA-ს მიერ რეალურად მოხდა ერაყის სოციალისტურ-ცენტრისტული სისტემიდან თავისუფალ ბაზარზე ორიენტირებულ სისტემაზე გადაყვანა.⁶⁷⁰ ამგვარი ცვლილებების ხასიათიდან გამომდინარე მომავალი დემოკრატიულად არჩეული მთავრობისთვის ფაქტობრივად შეუძლებელი იქნებოდა ტრანსფორმირებული სისტემის მოდიფიკაცია. ამიტომ ოკუპაციამ წარმოშვა ერთგვარი *fait accompli*.⁶⁷¹ ასეთი ეკონომიკური და სოციალური რეფორმები საკმაოდ ფართოდ სცდებოდა ჰააგის რეგულაციებითა და ჟენევის მე-4 კონვენციით დადგენილ საჯარო წესრიგისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების აღდგენისა და შენარჩუნების ვალდებულებების შესრულებისათვის საჭირო გონივრულ ზომებს.⁶⁷² თუმცა მეორეს მხრივ თუკი ჩავთვლით რომ ერაყის დემოკრატიული და ეკონომიკური ტრანსფორმაცია საჭირო იყო ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობისათვის და ეს იყო ერაყის ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრების ნორმალურად გაგრძელების ერთადერთი საშუალება, მაშინ CPA-ს ტრანსფორმაციული რეფორმები ოკუპაციის სამართლის ჩარჩოებში

---

669 Wolfrum, R. *Iraq – from Belligerent Occupation to Iraqi Exercise of Sovereignty: Foreign Power Versus International Community Interference* in Max Planck Yearbook of United Nations Law, vol.9, 2005, p.21.

670 McCarthy, C. *The Paradox of the International Law of Military Occupation: Sovereignty and the Reformation of Iraq* in Journal of Conflict & Security Law, vol.10, 2005, p.55.

671 Fox, G.H. *Transformative Occupation and the Unilateralist Impulse* in IRRIC, vol.94, no.885, 2012, p.253.

672 Wolfrum, *supra*, n.669, p.23.

მოექცევა.

CPA-ს ქმედებების ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ჭრილში შეფასებისას საჭიროა ითქვას რომ ერაყის ტრანსფორმაციული ოკუპაციისას მოქმედებდა საერთაშორისო სამართლის სამი რეჟიმი: (1) ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი; (2) ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი და (3) უშიშროების საბჭოს 1483 რეზოლუციით დადგენილი რეჟიმი.⁶⁷³ აქედან გამომდინარე, ოკუპანტი ძალის მიერ მიღებული თითოეული საკანონმდებლო აქტის კანონიერება უნდა შეფასდეს ზემოთ ჩამოთვლილი სამი სამართლებრივი შრის საფუძველზე. ზოგიერთი მეცნიერი⁶⁷⁴ მიიჩნევს რომ CPA-ს ქმედებები გამართლებულია ოკუპაციის სამართლით, ხოლო ის ქმედებები, რომლებიც სცდებოდა ოკუპაციის სამართლით გათვალსწინებულ მანდატს, საჭირო იყო იმ პრინციპებისა და მიზნების მიღწევისათვის, რაც მოცემულია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში. არსებობს ასევე მოსაზრება, რომ CPA-ს რეფორმები მთლიანად ექცევა საერთაშორისო სამართლის ჩარჩოში, კერძოდ ზოგიერთი რეფორმა (მაგ. როგორცაა მმართველობითი და საკუთრებასთან დაკავშირებული) შეესაბამება ოკუპაციის სამართლის სტანდარტს, უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული რეფორმები თანხვედრაშია ოკუპაციის სამართლისა და ადამიანის უფლებათა სამართლის მოთხოვნებთან, ხოლო ეკონომიკური რეფორმაცია კი გამართლებულია უშიშროების საბჭოს 1483 რეზოლუციით დანესებული სამართლებრივი რეჟიმით.⁶⁷⁵

ზოგადად, თუკი ოკუპანტი ძალის ქმედებები საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და უსაფრთხოების სფეროში მეტნაკლებად შეესაბამებოდა ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის სულისკვეთებას, ყველაზე პრობლემურად მიიჩნევა CPA-ს მიერ გატარებული დემოკრატიული და ეკონომიკური რეფორმები რადგან (1) ამ ორივე სფეროში მოხდა ინსტიტუციური ცვლილებები, რაც ოკუპაციის სამართლით აღიარებულ *status quo*-ს შენარჩუნების

---

673 Benvenisti, *supra*, n.25, p.268.

674 Roberts, A. *Transformative Military Occupation: Applying the Laws of War and Human Rights* in AJIL, vol.100, 2006, p.620.

675 Benvenisti, *supra*, n.25, p.269.

პრინციპს ეწინააღმდეგება⁶⁷⁶ და (2) ორივე სფეროში გატარებული რეფორმები გათვლილი იყო მუდმივ და განგრძობად შედეგებზე, რითაც ოკუპაციის დროებითი ხასიათის პრინციპთან შეუსაბამობის საკითხი წამოიჭრა.⁶⁷⁷ ამიტომ, ერაყის პოლიტიკური და ეკონომიკური ტრანსფორმაციის კანონიერება მხოლოდ და მხოლოდ უშიშროების საბჭოს რეზოლუციაზე დაყრდნობით შეიძლება დადგინდეს. ამავდროულად აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ უშიშროების საბჭოს 1483 რეზოლუცია არის კონტექსტუალური ხასიათის, რაც გულისხმობს მისი დებულებების გავრცელებას მხოლოდ კონკრეტულ შემთხვევაზე – ერაყის ოკუპაციაზე და ავტომატურად გამორიცხავს ამ დებულებების განზოგადებას, შესაბამისად CPA-ს ტრანსფორმაციული რეფორმების გამართლება უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის საფუძველზე არ უნდა აღიქმებოდეს იმგვარად, რომ უშიშროების საბჭოს რეზოლუციით მოხდა ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მოდიფიკაცია და ყველა ოკუპანტ ძალას შეუძლია ამგვარი ტრანსფორმაციული რეფორმების გატარება და მათი გამართლება უკვე „მოდოფიცირებულ“ ოკუპაციის სამართალზე მითითებით.

არსებობს მოსაზრება,⁶⁷⁸ რომ როდესაც შეიარაღებული კონფლიქტი პოლიტიკური რეჟიმის შეცვლის მიზნით მიმდინარეობს (მაგ. როგორც იყო მეორე მსოფლიო ომი) სამხედრო ოკუპანტს არ ეკისრება იმ რეჟიმის პოლიტიკური *status quo*-ს შენარჩუნების ვალდებულება, რომლის წინააღმდეგაც იბრძოდა. ეს დებულება უფრო დამაჯერებელია მაშინ, როდესაც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი მჩაგვრელი პოლიტიკური რეჟიმის შეცვლა მშვიდობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ერთადერთი საშუალებაა. ამგვარი მიდგომა შეიძლება გამართლდეს ჰააგის 43-ე რეგულაციის ფართო განმარტების საფუძველზე. თუმცა ამ მოსაზრების პარალელურად, ზოგიერთი ავტორი⁶⁷⁹ მიიჩნევს,

---

676 Status quo-ს შენარჩუნებასთან დაკავშირებით იხ. Fox, G.H. *The Occupation of Iraq* in *Georgetown Journal of International Law*, vol.36, 2004-2005, p.230.

677 ოკუპაციის დროებით ბუნებასთან დაკავშირებით იხ. Power, S. *The 2003-2004 Occupation of Iraq: Between Social Transformation and Transformative Belligerent Occupation* in *Journal of Conflict and Security Law*, Oxford, 2014, pp.351-352.

678 Greenspan, *supra*, n.22, p.213.

679 Wolfrum, *supra*, n.669, p.14-15.

რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში, ჟენევის მე-4 კონვენციამ აამაღლა ჰააგის სამართლით დადგენილი სტანდარტი და თანამედროვე ოკუპაციის სამართლის არანაირი განმარტება არ უშვებს ოკუპანტი ძალის მიერ ცალმხრივად ოკუპირებული ქვეყნის სტრუქტურისა და პოლიტიკური სისტემის შეცვლას, თუნდაც ეს პოსტ-კონფლიქტური მშვიდობის შენების პროცესისათვის იყოს საჭირო.

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე პრაქტიკა და სასამართლოს გადაწყვეტილებებიც მიუთითებენ ოკუპაციის სამართლის ახალი ჩვეულებების ჩამოყალიბებაზე, ამგვარი ახალი ჩვეულებები მაინც არ ამართლებენ ტრანსფორმაციული ოკუპაციის იდეას ოკუპაციის სამართლის ქრილში, რადგან საერთაშორისო სამართლის ეს დარგი მეტწილად კონსერვატისტული მიდგომების გავლენის ქვეშაა, რომლის შეცვლა ან მოდიფიცირება შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, ტრანსფორმაციული ოკუპაცია შეიძლება კანონიერი იყოს მხოლოდ და მხოლოდ *ad hoc* შემთხვევაში, როდესაც ის სანქცირებულია გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ.⁶⁸⁰ არსებობს მეორე მოსაზრებაც, რომლის მიხედვითაც ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით შეიძლება ტრანსფორმაციული ოკუპაციის გამართლება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის ქრილში,⁶⁸¹ თუმცა ცალსახაა რომ არც ჰააგის და არც ჟენევის სამართლებრივი სისტემა ამგვარი ოკუპაციის დასაშვებობას არ ითვალისწინებს, შესაბამისად კონვენციებში ცვლილებების შეტანის გარეშე ამ იდეის დოქტრინალური განვითარება აზრს მოკლებული იქნება.

7.3.3. ადამიანის უფლებათა რეჟიმი გაერო-ს მიერ სანქცირებული ოკუპაციისას

ადამიანის უფლებათა დაცვა ერაყის ოკუპაციის ერთ-ერთ მიზნად იყო დასახული გაერო-ს უშიშროების საბჭოს ორივე რეზო-

---

680 Roberts, A. *Transformative Military Occupation: Applying the Laws of War and Human Rights* in Schmitt, M.N., Pejic, J. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines* (Essays in Honour of Yoram Dinstein) Leiden, Boston, 2007, p. 494.

681 *Ibid.*, p.494-495.

ლუციით, რომელიც ერაყის ტრანსფორმაციას ეხებოდა.⁶⁸² მაგრამ ოკუპაციის პერიოდში ნამოიჭრა სადავო საკითხი თუ რა მასშტაბით უნდა ყოფილიყო თავად კოალიციური მმართველობა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის სტანდარტებით შეზღუდული და ამავდროულად მოქცეულიყო სამხედრო ოკუპაციის სამართლის ფარგლებშიც.⁶⁸³ ასევე ნამოიჭრა პასუხისმგებლობის საკითხიც, კერძოდ, რამდენადაც ერაყის ტრანსფორმაციული ოკუპაცია გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ იყო სანქცირებული, ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის პასუხისმგებელი გაერო იქნებოდა თუ ოკუპანტი ძალა, ანუ დიდი ბრიტანეთი და აშშ. ერთი რამ ცხადია, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის საყოველთაო გამოყენებიდან და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის *lex specialis* წესით გამოყენებიდან გამომდინარე, ადამიანის უფლებები შეზღუდული მასშტაბით, მაგრამ მაინც ვრცელდება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე,⁶⁸⁴ თუნდაც ოკუპაცია ტრანსფორმაციული ხასიათისა იყოს და გაერო-ს ნებართვით ხორციელდებოდეს.

საკითხი იმის შესახებ თუ ადამიანის უფლებათა დაცვის რომელი რეჟიმი ვრცელდებოდა ერაყის ოკუპაციისას, ნამოიჭრა საქმეში *ალ-სკეინი და სხვები დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ*. საქმე ეხებოდა ექვსი ერაყის მოქალაქის სიკვდილს ერაყის იმ ზონაში, სადაც დიდი ბრიტანეთი, როგორც ოკუპანტი ძალა, ახორციელებდა მმართველობას. ხუთი მათგანი მოკლული იქნა ბრიტანეთის საპატრულო ძალების მიერ განხორციელებული რეიდისას, ხოლო მეექვსე კი ბრიტანეთის სამხედრო ბაზაზე დაკავებიდან სამ დღეში დაიღუპა. განმცხადებლები დავობდნენ, რომ მათ ნათესავებს დაერღვათ სიცოცხლის უფლება, რაც გარანტირებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით.⁶⁸⁵ ერთი შეხედვით უცნაური დავა იმის შესახებ ვრცელდებოდა თუ არა ევროპული კონვენცია ერაყში დიდი ბრიტანეთის შიდა სასა-

682 UN SC res. 1483 (22 May, 2003) and 1546 (8 June, 2004).

683 Roberts, *supra*, n.680, p. 463.

684 ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედ ადამიანის უფლებათა რეჟიმზე დეტალურად იხილეთ ამ ნაშრომის მე-4 თავი.

685 Thienel, T. *The ECHR in Iraq* in Journal of International Criminal Justice vol.6, 2008, pp.115-116.

მართლოსა და ლორდთა პალატის განსახილველი გახდა. სააპელაციო განხილვაში დადგინდა, რომ:

[...] შეუძლებელია დადგინდეს, რომ დიდი ბრიტანეთი, როგორც ოკუპანტი ძალა ჰააგის რეგულაციებისა და ჟენევის მე-4 კონვენციის მნიშვნელობით, ახორციელებდა ეფექტიან კონტროლს ქალაქ ბასრაზე ECHR-ის ვაგებით.⁶⁸⁶

ხოლო ლორდთა პალატის გადაწყვეტილების მიხედვით, კი ბრიტანეთის ბაზაზე დაღუპული პირის სიკვდილი ხვდებოდა გაერთიანებული სამეფოს იურისდიქციის ქვეშ, ხოლო დანარჩენი ხუთი პირის მკვლელობაზე არ დადგინდა დიდი ბრიტანეთის იურისდიქცია, რადგან ბანკოვიჩის⁶⁸⁷ საქმეში შემუშავებული სტანდარტის საფუძველზე პატრულირების ოპერაციების დროს ბრიტანეთის სამართალდამცავები არ იყვნენ ამ ზონაზე ეფექტიანი კონტროლის განხორციელების პირობებში.⁶⁸⁸

ეროვნული სასამართლო განხილვის შემდეგ საქმე ასევე განიხილა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდმა პალატამ. ECtHR-ში განხილვების დროს დიდმა ბრიტანეთმა ნამოაყენა ახალი არგუმენტი, რომ ექვსიდან ორი პირის მკვლელობა მიენერებოდა არა დიდ ბრიტანეთს, არამედ გაერო-ს, რადგან ეს მკვლელობები მოხდა უშიშროების საბჭოს მიერ 1511 რეზოლუციის მიღების შემდეგ, რომლითაც გაერო-ს წესდების მეშვიდე თავის საფუძველზე მოხდა მრავალმხრივი ძალების მიერ ერაყში უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შენარჩუნებისათვის ყველა საჭირო ზომის მიღების ავტორიზაცია.⁶⁸⁹ ბრიტანეთის მთავრობა მიიჩნევდა რომ, აღნიშნული რეზოლუციის შემდეგ საპოლიციო ოპერაციების ჩატარებისას, რომლის დროსაც ორი პირი იქნა მოკლული, საოკუპაციო ჯარი არ ახორციელებდა დიდი ბრიტანეთის სუვერენულ ძალაუფლებას, არამედ

---

686 Case of *Al-Skeini and others*, Court of Appeal, Civil Division, Decision of 21 Dec. 2005, para. 124.

687 *Bankovic v. Belgium*, *supra*, n.327, para 82.

688 R (on the application of *Al-Skeini*) v. Secretary of State for Defence (Redress Trust Intervening) [2007] UKHL, 26 [2007] All E.R. 106, paras. 83, 97, 132.

689 UNSC res. 1511 (16 Oct. 2003), para.13.

მრავალმხრივი ძალების საერთაშორისო მანდატს, რომელიც დაწესდა გაერო-ს უშიშროების საბჭოს სავალდებულო ძალის მქონე გადაწყვეტილების საფუძველზე.⁶⁹⁰ სასამართლოს მიერ ამ არგუმენტის განხილვა საკმაოდ მნიშვნელოვანი იქნებოდა და თავისთავად ეს წამოჭრიდა გაერო-ს უშიშროების საბჭოს კომპეტენციისა და პასუხისმგებლობის საკითხს, კერძოდ ვის ეკისრება პასუხისმგებლობა ადამიანის უფლებათა დარღვევისათვის ტრანსფორმაციული ოკუპაციისას მაშინ, როდესაც საოკუპაციო ჯარები მოქმედებენ უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული რეზოლუციის მანდატით. თუმცა, რა თქმა უნდა სასამართლო ყველანაირად ეცდებოდა ამ საკითხის განხილვა თავიდან აერიდებინა და მართლაც იმ მოტივით, რომ დიდ ბრიტანეთს ეს საკითხი ეროვნულ სასამართლოებში საქმის განხილვის ეტაპზე არ დაუყენებია, არგუმენტი დაუშვებლად გამოაცხადა მისი შემდგომი განხილვის გარეშე.⁶⁹¹

ამის შემდეგ სასამართლომ, არსებული პრეცედენტული სასამართლის კვალდაკვალ, იმსჯელა ECHR-ის ექსტრატერიტორიულ გამოყენებაზე⁶⁹² და დაადგინა, რომ:

---

690 *Al-Skeini and others v. UK, supra*, n.346, para.97.

691 *Ibid*, paras.98-100.

692 The court went as follows:

[...] A State's jurisdictional competence under Article 1 is primarily territorial (see *Soering*, cited above, § 86; *Banković and Others*, cited above, §§ 61 and 67; and *Ilaşcu and Others*, cited above, § 312). Jurisdiction is presumed to be exercised normally throughout the State's territory (see *Ilaşcu and Others*, cited above, § 312, and *Assanidze v. Georgia* [GC], no. 71503/01, § 139, ECHR 2004II). Conversely, acts of the Contracting States performed, or producing effects, outside their territories can constitute an exercise of jurisdiction within the meaning of Article 1 only in exceptional cases (see *Banković and Others*, cited above, § 67). (para. 131)

[the] Court has recognised the exercise of extraterritorial jurisdiction by a Contracting State when, through the consent, invitation or acquiescence of the Government of that territory, it exercises all or some of the public powers normally to be exercised by that Government (see *Banković and Others*, cited above, § 71). Thus, where, in accordance with custom, treaty or other agreement, authorities of the Contracting State carry out executive or judicial functions on the territory of another State, the Contracting State may be responsible for breaches of the Convention thereby incurred, as long as the acts in question are attributable to it rather than to the territorial State (see: *Drozd and Janousek*, cited above; *Gentilhomme and Others v. France*, nos. 48205/99, 48207/99 and 48209/99, 14 May 2002; and *X. and Y. v. Switzerland*, nos. 7289/75 and 7349/76, Commission decision of 14 July 1977, DR 9, p. 57). (para. 135).

[...] დიდი ბრიტანეთი განსახილველი პერიოდის განმავლობაში, ქალაქ ბასრაში ჩატარებული უსაფრთხოების ოპერაციებში ჩართული თავისი ჯარისკაცების მეშვეობით, ახორციელებდა მმართველობასა და კონტროლს იმ პირებზე, რომლებიც მოკლულ იქნენ ასეთი ოპერაციებისას; რითაც დგინდება იურისდიქციული კავშირი გარდაცვლილ პირთა და დიდ ბრიტანეთს შორის კონვენციის 1-ლი მუხლის გაგებით.⁶⁹³

აღსანიშნავია, რომ სასამართლოს რომ არ დაედგინა დიდი ბრიტანეთის მიერ ერაყში საჯარო ძალაუფლების განხორციელების ფაქტი, სამოტივაციო ნაწილიდან ჩანს, რომ მაშინ ის [სასამართლო] ვერ დაადგენდა კონვენციის ექსტრატერიტორიულ გამოყენებასაც. შესაბამისად ალ-სკეინის საქმის მიხედვით იურისდიქციული კავშირის დადგენა გამოირიცხება ისეთ სიტუაციებში, როდესაც სახელმწიფო სადავო ტერიტორიაზე ჩართულია სამხედრო მოქმედებებში რაიმე მასშტაბის საჯარო ძალაუფლების განხორციელების გარეშე.⁶⁹⁴

აღამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში ალ-სკეინის საქმეს მოყვა ალ-ჯედას საქმის განხილვა, რომელშიც უკვე დიდმა პალატამ ველარ აუარა გვერდი სადავო ქმედების გაერო-ს უშიშროების საბჭოსადმი სავარაუდო მიკუთვნების საკითხს. განმცხადებელი, რომელიც არაგონივრული ვადით იქნა ინტერნირებული ერაყში, დიდი ბრიტანეთის სამხედრო ბაზაზე, დავობდა რომ მას დაერღვა ECHR-ის მე-5 მუხლით⁶⁹⁵ გარანტირებული უფლება. საქმემ გაიარა იგივე ინსტანციები, რაც ალ-სკეინის საქმემ და საბოლოოდ ECtHR-ის დიდ პალატამდე მივიდა.⁶⁹⁶ დიდმა ბრიტანეთმა წამოაყენა შემდეგი არგუმენტები, რომ: (1) განმცხადებლის ინტერნირება ავტორიზებული იყო უშიშროების

---

693 *Al-Skeini and others v. UK*, *supra*, n.346, para.149.

694 Zgonec-Rozej, M. *International decisions*, (*Al Skeini v. UK*) in *AJIL*, vol.106, 2012, p.137.

695 ECHR, *supra*, n. 598, art.5 (Right to Liberty and Security).

696 Milanovic, M. *Al-Skeini and Al-Jedda in Strasbourg* in *The European Journal of International Law*, vol.23, no.1, 2012, pp.133-136.

საბჭოს 1546 რეზოლუციით,⁶⁹⁷ რომელსაც უპირატესი მოქმედების ძალა ჰქონდა ვიდრე ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, გაერო-ს წესდების 103-ე მუხლის საფუძველზე; (2) განმცხადებლის დაკავების ფაქტზე პასუხისმგებელი იყო გაერო და არა დიდი ბრიტანეთი, რადგან ეს უკანასკნელი მხოლოდ გაეროს მანდატის ქვეშ მოქმედებდა უშიშროების საბჭოს შესაბამისი რეზოლუციების საფუძველზე.⁶⁹⁸ შესაბამისად სასამართლოს წინაშე იდგა საკითხი – ვრცელდებოდა თუ არა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის რეჟიმი ოკუპირებულ ერაყზე, თუ აღნიშნული რეჟიმის მოქმედება შეჩერდა უშიშროების საბჭოს რეზოლუციით, ასევე სასამართლოს უნდა გადაეწყვიტა თუ ვის მიეკუთვნებოდა სადავო ქმედების ჩადენა, დიდ ბრიტანეთს, როგორც ოკუპანტ ძალას, თუ გაერო-ს, რომელმაც მრავალმხრივ ძალებზე არაპირდაპირი ნებართვა გასცა აღნიშნული ქმედების ჩასადენად. სასამართლომ ვრცლად იმსჯელა უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის განმარტების საკითხზე და დაადგინა, რომ:

[...] სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს გაერო-ს შექმნის მიზანი. [...] გაერო-ს წესდების 1(3) მუხლი ითვალისწინებს, რომ გაერო შეიქმნა [inter alia] „ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების წახალისებისა და დაცვის სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის მისაღწევად.“ ამავდროულად წესდების 24(2) მუხლი უშიშროების საბჭოს, თავისი უპირველესი მოვალეობის – მშვიდობისა და უსაფრთხოების შენარჩუნების – შესრულებისას ავალდებულებს, რომ „იმოქმედოს გაერო-ს მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად.“ ამ სამართლებრივი ჩარჩოს ფონზე, სასამართლო მიიჩნევს, რომ საბჭოს რეზოლუციების განმარტებისას მოქმედებს პრეზუმფცია, რომ უშიშროების საბჭოს განზრახვა არაა დააკისროს წევრ-სახელ-

---

697 UN SC res. 1546 (June 8, 2004) para.10.

698 *Supra*, n.694, p.831.

მნიფოებს ისეთი ვალდებულება, რომელიც დაარღვევს ადამიანის უფლებათა ძირითად პრინციპებს. უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის ტერმინებში რაიმე ბუნდოვანების არსებობისას, სასამართლომ უნდა შეარჩიოს ისეთი განმარტება, რომელიც ყველაზე უფრო შეესაბამება კონვენციის მოთხოვნებსა და თავიდან იცილებს ვალდებულებებს შორის კონფლიქტს. ადამიანის უფლებების ნახალისებისა და პატივისცემის საკითხში გაერო-ს მნიშვნელოვანი როლის ფონზე, მოსალოდნელია რომ ნათელი და პირდაპირი ტექსტი იქნება გამოყენებული მაშინ, თუკი უშიშროების საბჭო განიზრახავს რომ სახელმნიფოებმა მიიღონ სპეციფიკური ზომები, რაც წინააღმდეგობაშია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის საფუძველზე მათ მიერ აღებული ვალდებულებებთან.⁶⁹⁹

სასამართლოს მოტივაციის სამნაწილიანი ლოგიკა საკმაოდ საინტერესოა, კერძოდ (i) მითითება იმაზე, რომ უშიშროების საბჭომ თავისი უფლებამოსილება უნდა განახორციელოს გაერო-ს მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად; (ii) რომ ეს პრინციპები და მიზნები არ მოიცავს მხოლოდ საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების შენარჩუნებას, არამედ ადამიანის უფლებებისა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემასაც და (iii) ჩამოთვლილი ორი ელემენტის კომბინაციის საფუძველზე საბჭოს რეზოლუციები უნდა განიმარტოს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალთან მაქსიმალური შესაბამისობის მიდგომით. ამ მეთოდით სასამართლომ მოხერხებულად აუარა გვერდი გაერო-ს წესდების 103-ე მუხლის გამოყენების საკითხს, იმდენად რამდენადაც მან არ დაადგინა წინააღმდეგობა უშიშროების საბჭოს 1546 რეზოლუციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ

---

699 ECtHR, *Al-Jedda v. United Kingdom*, no.27021/08, 2011, para. 102.

კონვენციაში გადმოცემულ ვალდებულებებს შორის.⁷⁰⁰

რადგან, სასამართლომ არ დაადგინა ზოგადად ვალდებულება-თა შორის კონფლიქტი, ამიტომ მას აღარ უმსჯელია იმ ძირეულ საკითხზე ექნებოდა თუ არა უპირატესი ძალა 1546 რეზოლუციას ECHR–თან მიმართებით, თუკი ის დააკმაყოფილებდა პრეზუმფციას და პირდაპირ და ღიად მიუთითებდა სპეციფიკური ზომების გამოყენებაზე. სასამართლომ ასევე თავიდან აირიდა მსჯელობა იმ საკითხზე, რამდენად არის შესაძლებელი უშიშროების საბჭოს მიერ რაიმე ქმედებაზე გაცემული ნებართვა ჩაითვალოს „ვალდებულებად“ გაერო-ს წესდების 103-ე მუხლის მნიშვნელობით.⁷⁰¹

ზემოთ მოყვანილი პრეცედენტების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ადამიანის უფლებათა რეჟიმი არ იცვლება ოკუპაციის ხასიათთან ერთად. ზოგადი წესი, რომ ოკუპანტი ძალა არის იურისდიქციის განმახორციელებელი მმართველი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე და ადამიანის უფლებათა დარღვევაზე პასუხისმგებელიც სწორედ ისაა, უცვლელია მაშინაც კი, როდესაც ოკუპაცია გაერო-ს მიერაა სანქცირებული და ტრანსფორმაციული მიზნებით ხდება. თავის მხრივ, *ალ-სკეინისა* და *ალ-ჯედას* გადაწყვეტილებები პროგრესულია იმ თვალსაზრისითაც, რომ სამომავლოდ, გაერო-ს სანქცირებული ოკუპაციის შემთხვევაში, უფლებაშელახულ ინდივიდს შეუძლია საქმის აღძვრა რეგიონულ ან საერთაშორისო სასამართლოებში⁷⁰² ოკუპანტი სახელმწიფოს წინააღმდეგ და არა გაერო-ს წინააღმდეგ. თუმცა აღსანიშნავია, რომ მსოფლიოს ზოგიერთ მხარეში არ არსებობს ადამიანის უფლებათა დაცვის რეგიონული სისტემა, ან ის არ მიყვება იმავე იურისპრუდენციას, რასაც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო გაჰყვა ზემოთ აღნიშნულ

---

700 Conte, A. *Human Rights Beyond Borders: a New Era in Human Rights Accountability for Transnational Counter-Terrorism Operations?* in *Journal of Conflict and Security Law*, vol.18, no.2, 2013, p.253.

701 Milanovich, *supra*, n.696, p.138.

702 Roberts, *supra*, n.680, p.491.

საქმეებზე მსჯელობისას. ნებისმიერ შემთხვევაში ამოსავალი ნერტილი უნდა იყოს პასუხისმგებლობის მიკუთვნება ოკუპანტი ძალისათვის – სახელმწიფოსათვის და არა გაეროსათვის. აქვე ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ გაერო-ს მიერ ტერიტორიის ადმინისტრირება და ოკუპაცია, რადგან ტერიტორიული ადმინისტრირებისას შესაძლოა არ იყოს კონკრეტული სახელმწიფო, რომელიც ეფექტიან კონტროლს განახორციელებს დაკავებულ ტერიტორიაზე, შესაბამისად კოალიციური ძალების მიერ განხორციელებული ყველა ქმედება გაერო-ს სახელით ხდებოდეს, ასეთ დროს ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის სახელმწიფო პასუხისმგებლობის დადგენა აქამდე საკმაოდ ნინაალმდეგობრივი და რთული აღმოჩნდა.⁷⁰³ თუმცა, როდესაც საქმე გაერო-ს მიერ სანქცირებულ ოკუპაციას ეხება, რომლის თვალსაჩინო მაგალითიც ერაყია, ოკუპანტი ძალა მკაფიოდ არის გამოკვეთილი, შესაბამისად ის მოქმედებს დამოუკიდებლად ომის სამართლის ფარგლებში და ადამიანის უფლებების დარღვევისათვისაც პასუხისმგებლობა მას დაეკისრება.

---

703 იხ. მაგ. *Bankovic v. Belgium, supra*, n.327; ECtHR, *Behrami and Behrami v. France, no.71412/01* and *Saramati v. France, Germany and Norway, no.78166/01*, 2007, decision on admissibility.

დასკვნა

დასკვნითი დებულებებისა და შესაბამისი შეფასებების გაკეთებამდე უპრიანია, ერთ მნიშვნელოვან ფაქტს კიდევ ერთხელ გაესვას ხაზი. ეს ფაქტი კი ასეთაა: ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი, როგორც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ქვედარგი, მიუხედავად მისი განვითარების ხანგრძლივი ეტაპებისა, კვლავ არაა სრულყოფილი და საჭიროებს შემდგომ კვლევასა და განვითარებას. შესაბამისად, მისი რეგულირების საგანსა თუ მის ფარგლებში განვითარებული მოვლენების ანალიზისას იბადება ბევრი კითხვა, რომელზე ცალსახა პასუხის გაცემა შეუძლებელია. ეს, ერთი მხრივ, ხელს უწყობს საერთაშორისო სამართლის, ზოგადად და, კონკრეტულად კი ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის შემდგომ დახვეწას, განვითარებას და ადაპტირებას თანამედროვე რეალობაზე, ხოლო მეორე მხრივ, მრავალი პრაქტიკული უზუსტობისა და შეუსაბამობის გამჩენია.

ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლისა და სხვა მომიჯნავე დარგების შესაბამისი ნორმების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ:

1. გარდა ტრადიციული სახელშეკრულებო და ჩვეულებითი სამართლის ნორმებისა, ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას გამოსაყენებელი სამართალი შეიძლება იყოს ასევე *სამართლის ზოგადი პრინციპები* და საერთაშორისო სამართლის მეორადი წყაროები, როგორიცაა მაგ. *სასამართლო გადაწყვეტილებები*. დამატებით, გაერთიანებული ერების უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები ასევე განიხილება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის წყაროდ, თუკი ის აწესრიგებს კონკრეტულ ოკუპაციასთან და ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ საკითხებს;
2. საერთაშორისო სამართალი არ ახდენს განსხვავებას კანონიერ და უკანონო ოკუპანტს შორის და ოკუპაციის სამართლით გათვალისწინებული ტერიტორიის ადმინისტრირების

უფლებამოსილება სრულად გადაეცემა ოკუპანტ ძალას მიუხედავად იმისა ოკუპაცია კანონიერი ძალის გამოყენების შედეგად მოხდა თუ უკანონო აგრესიის აქტის შედეგად;

3. ჰააგის რეგულაციებში გამოყენებული ტერმინ „საჯარო წესრიგსა და უსაფრთხოებას“ აქვს ფართო განმარტება და ოკუპანტ ძალას ეკისრება არა მხოლოდ საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ვალდებულება, არამედ იგი მოვალეა განახორციელოს ოკუპირებული ტერიტორიების იმგვარი ადმინისტრირება, რომლითაც უზრუნველყოფს დაკავებულ ტერიტორიაზე ნორმალურ საზოგადოებრივ ცხოვრებას;
4. ამავდროულად ოკუპანტი ძალის ვალდებულება მოიცავს მის მიერ ყველა შესაძლო და საჭირო ზომის მიღებას, რათა უზრუნველყოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გამართული საზოგადოებრივი ცხოვრება და არა უშუალოდ ამგვარი ცხოვრების უზრუნველყოფას, შესაბამისად ტერიტორიის ადმინისტრირებისას მომხდარი არეულობისას, ოკუპანტმა უნდა დაამტკიცოს რომ მან ყველა შესაძლო ღონე იხმარა რათა დაეცვა და შეენარჩუნებინა საჯარო წესრიგი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე;
5. ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებისას, ტერიტორიაზე საჯარო წესრიგისა და უსაფრთხოების შენარჩუნების მოტივით ოკუპანტი ძალის მიერ *status quo*-ს შეცვლა შეიძლება გამართლდეს მხოლოდ ორი მიზნით: (1) ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესებისათვის და (2) საოკუპაციო ჯარის საჭიროებიდან გამომდინარე, შესაბამისად ოკუპანტი ძალის ქმედების კანონიერების შემოწმებისას მხოლოდ ეს ორი მიზეზი უნდა იქნას მხედველობაში მიღებული;
6. ოკუპანტი ძალის მიერ ძირეული ცვლილებების განხორციელება, რომელიც არაა ნაკარნახევი წინა აზრაცში მოცემული მიზეზებით, შეიძლება გამართლდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ამგვარი ცვლილებები მიმართულია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დასაცავად და დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებისათვის;

7. ოკუპანტი ძალა არავითარ შემთხვევაში არ ახორციელებს მის მიერ დაკავებული ტერიტორიის „სუვერენულ“ კონტროლს, არამედ მისი ძალაუფლება არის დროებითი და ამ დროის განმავლობაში ის ასევე ვალდებულია უზრუნველყოს ნესრიგი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, მათ შორის იქ არსებული ქონების დაცვის კუთხითაც. ამავდროულად, ოკუპანტი ძალას შეუძლია სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ბუნებრივი რესურსებისა თუ სასოფლო სამეურნეო მოსავლის გონივრულ ფარგლებში გამოყენება, ისე რომ ამგვარ რესურსს განადგურების საფრთხე არ დაემუქროს;
8. საჯარო ნესრიგის აღსადგენად მიღებული საპოლიციო ზომები არ რეგულირდება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით დადგენილი სამხედრო მოქმედებების წარმოების წესებით, არამედ შიდა კანონმდებლობით და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით, რადგან საომარი მოქმედებები მიმართულია მონინააღმდეგის სამხედრო შესაძლებლობების დასუსტებისაკენ, ხოლო საპოლიციო ოპერაციების მიზანია კანონის აღსრულება და საჯარო ნესრიგის შენარჩუნება. საპოლიციო ზომების მიღებისას უფრო მეტი შეზღუდვები მოქმედებს, ვიდრე ომის წარმოებისას;
9. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტსა და ადგილობრივ წინააღმდეგობრივ მოძრაობებს შორის ყველანაირი დაპირისპირება, რომელიც სისტემატიურ ხასიათს მიიღებს დაკვალიფიცირდება საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტად;
10. ოკუპირებული ტერიტორიის მაცხოვრებლებს აქვთ უფლება გააპროტესტონ ოკუპაცია და ეს შესაძლებელია შეიარაღებული მეთოდითაც მოხდეს. ამას მოწმობს ჟენევის კონვენციების 1-ლი დამატებითი ოქმი, რომელიც უშვებს საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის ქვეშ ერთ-ერთი ქვეკატეგორიის კონფლიქტის შესაძლებლობას, რომლის დროსაც ხალხი იბრძვის უცხოელთა ოკუპაციის წინააღმდეგ საკუთარი თვითგამორკვევის უფლების რეალიზებისათვის. მაგრამ მეორეს მხრივ, ოკუპაცია რადგან შეიარაღებული

კონფლიქტის შედეგია (თუმცა შეიძლება შეიარაღებული წინააღმდეგობის გარეშეც განხორციელდეს) ნაკლებად სასურველია რომ ოკუპაციის პერიოდში კვლავ ადგილი ჰქონდეს შეიარაღებულ დაპირისპირებას. ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის მიზანია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ცხოვრების მეტნაკლებად ჩვეულებრივი რიტმის შენარჩუნება და ამ ტერიტორიის ადმინისტრირება, ისე რომ ადგილობრივ მოსახლეობას არ ჰქონდეს იმის შეგრძნება რომ შევინროვებული ან დევნილია უცხოელი დროებითი მმართველის ხელში; შესაბამისად, სავარაუდოა, რომ ოკუპაციის სამართლის სულისკვეთება არ გადაიხრება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შეიარაღებული წინააღმდეგობის დასაშვებობის შესაძლებლობისკენ, პირიქით, ოკუპაციის სამართალი განმსჭვალულია მშვიდობიანობის დროს მოქმედი სამართლის მსგავსი ნორმებით;

11. ოკუპანტი ძალის ქმედებების კანონიერების შეფასებისას განმსაზღვრელი როლი ენიჭება სამხედრო აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპს. აღსანიშნავია, რომ ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი პროპორციულობის პრინციპს ცალკე არ არეგულირებს, შესაბამისად ოკუპაციის დროსაც მოქმედებს იგივე სტანდარტი, რაც ზოგადად საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალშია მოცემული;
12. ოკუპაციის სამართლით დაცული სამოქალაქო მოსახლეობა უნდა განისაზღვროს არა მისი ეროვნულობის (*genuine link of nationality*) არამედ კუთვნილების (*allegiance*) მიხედვით, აქედან გამომდინარე, გასათვალისწინებელია პირის ლოიალურობა და მიკუთვნება კონფლიქტის მხარის თუ ოკუპანტი ძალისადმი. შესაბამისად, დაცულ პირთა კატეგორიიდან პირველ რიგში გამოირიცხებიან ოკუპანტი სახელმწიფოს მოქალაქეები, რომლებიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ცხოვრობენ ოკუპაციის დროს, აქედან გამომდინარე ოკუპანტი ძალის მიერ უკანონოდ შექმნილი სამოქალაქო დასახლებების მაცხოვრებლები ვერ ისარგებლებენ ჟენევის მე-4 კონვენციის დაცვით. გარდა ამისა, დაცულ პირებად არ ჩაითვლებიან ის ინდივიდები, რომლებიც თუმცა ფორმალურ-

რად ფლობენ ოკუპირებული სახელმწიფოს მოქალაქეობას, მაგრამ ეთნიკური თუ სხვა სოციალური ნიშნით ლოიალურები არიან ოკუპანტი სახელმწიფოსადმი და თავს მიაკუთვნებენ ოკუპანტი სახელმწიფოს მოქალაქეებს;

13. ოკუპანტი ძალის ვალდებულებები ორ განზომილება-ნია: (1) ვალდებულებები, რომელიც დაკავშირებული დაკავებული ტერიტორიის სტატუსთან და (2) ოკუპანტის ვალდებულებები დაკავებული ტერიტორიის მაცხოვრებლების მიმართ, ამიტომ დაცულ პირთა არყოფნა ტერიტორიაზე არ ამცირებს ოკუპანტი ძალის ვალდებულებას მოახდინოს ტერიტორიის ადმინისტრირება ოკუპაციის სამართლით დადგენილი წესების შესაბამისად და კეთილსინდისიერად შეასრულოს მასზე, როგორც ოკუპანტზე, საერთაშორისო სამართლით დაკისრებული ვალდებულებები;
14. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოქმედი ადგილობრივი საკანონმდებლო სისტემის ნებისმიერი ცვლილების კანონიერება უნდა შემონმდეს სწორედ იმ ტესტის მიხედვით, რითაც მონმდება ოკუპანტის ქმედება სამოქალაქო მოსახლეობასთან მოპყრობის თვალსაზრისით, რადგან ორივე შემთხვევაში ოკუპანტის უფლებამოსილება მომდინარეობს ერთი და იმავე საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმიდან, კერძოდ ჰააგის 43-ე რეგულაციიდან და ჟენევის მე-4 კონვენციის 64-ე მუხლიდან, შესაბამისად შეფასების ზღვარი, რომელიც ოკუპანტს აქვს ადგილობრივი კანონმდებლობის შეცვლასთან დაკავშირებით იდენტურია იმ დისკრეციისა, რასაც ის ფლობს სამოქალაქო მოსახლეობასთან მოპყრობის კუთხით ქმედებების თავისუფლებაში. ორივე შემთხვევაში ოკუპანტი ძალას აქვს მოქმედების საკმაოდ ფართო არეალი და მისი ნებისმიერი ნაბიჯის კანონიერება ეფუძნება რამდენად კეთილსინდისიერად მოქმედებს იგი და რა მიზანი ამოძრავებს – ოკუპირებული ტერიტორიის ჯეროვანი ადმინისტრირება და ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობა თუ თავისი ქვეყნის პირადი პოლიტიკური მისწრაფებები;

15. ოკუპაციის დროს მართლმსაჯულების ადმინისტრირებისას შესაძლოა გამოიკვეთოს რამდენიმე პარალელურად მოქმედი სასამართლო სისტემები, რომლებიც იურისდიქციულად სხვადასხვა საკითხებს განიხილავენ და მთლიანობაში ავსებენ ერთმანეთს, რათა მოიცვან ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული ყველა ასპექტი;
16. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არასახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების პასუხისმგებლობა ადამიანის უფლებების დარღვევისათვის უნდა დადგეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამა თუ იმ წარმონაქმნს აქვს სათანადო შესაძლებლობა უზრუნველყოს თავის კონტროლს დაქვემდებარებულ საზღვრებში მოქცეული მოსახლეობისათვის უფლებების გარანტირება და დაცვა. ეს შესაძლებლობა სახეზეა მაშინ, როდესაც არასახელმწიფოებრივი დაჯგუფება ეფექტიანად აკონტროლებს ტერიტორიის გარკვეულ ნაწილს, აქვს ორგანიზებული აპარატი და სტრუქტურა და მოქმედებს დამოუკიდებლად;
17. ისეთი ოკუპაციის, დროს, როდესაც დაკავებულ ტერიტორიის ეფექტიანი კონტროლი „გაზიარებულია“ ოკუპანტ ძალასა და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ვრცელდება სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმი, რომლის მიხედვითაც ოკუპანტი სახელმწიფო მთელს ტერიტორიაზე ახორციელებს სამხედრო ოკუპაციას ეფექტიანი და ზოგ შემთხვევაში ზოგადი კონტროლის მეშვეობით. ტერიტორიის იმ ნაწილში, რომელშიც ოკუპანტი ეფექტიან კონტროლს ახორციელებს მას, როგორც ოკუპანტ ძალას, ეკისრება ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლით და ასევე ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ვალდებულებები, ხოლო იმ ზონებში, სადაც ოკუპანტი ძალის კონტროლი მხოლოდ ზოგადი ხასიათისაა, მას ოკუპაციის სამართლის ნორმების დაცვა ევალება, ხოლო ადამიანის უფლებათა სამართლის მოქმედებაზე პასუხისმგებლობა ადგილობრივ ხელისუფლებაზე გადადის;

18. სამხედრო ოკუპაციის დროს კერძო საკუთრება დაცვის საკმაოდ მაღალი სტანდარტით სარგებლობს, რაც მარტივად შეიძლება გამოიხატოს შემდეგი ფორმულით - საკუთრების უფლება დაცულია თვითნებური ჩარევისაგან, მისი შეზღუდვა დაიშვება მხოლოდ ოკუპანტი ძალის სამხედრო საჭიროებებიდან გამომდინარე და შესაბამისი კომპენსაციის საწინააღმდეგოდ;
19. საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, საკუთრების უფლების შეზღუდვა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შეიძლება გამოიხატოს არა მხოლოდ საკუთრების დაკარგვით, არამედ მესაკუთრის მიერ საკუთარი ქონებრივი უფლებების აღსრულების ხელის შეშლითაც;
20. ოკუპანტი ძალას ეკისრება ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენების ვალდებულება. ეს გამომდინარეობს მისთვის დაკისრებული ზოგადი ვალდებულებისაგან, რომელიც მოიაზრებს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ნორმალური ყოველდღიური სამოქალაქო ცხოვრების გაგრძელების უზრუნველყოფას. ამავდროულად ოკუპანტი ძალის გარემოს დაცვითი ვალდებულება ვრცელდება არაოკუპირებულ ტერიტორიებზეც, კერძოდ მას ეკრძალება ისეთი საქმიანობის განხორციელება, რომელსაც შეუძლია ოკუპირებული ტერიტორიის მიღმა არსებული ბუნებრივი გარემოსათვის მნიშვნელოვანი ზიანის გამოწვევა.
21. ოკუპაციის კლასიკური გაგება მოიაზრებს ოკუპანტი ძალის მიერ ტერიტორიის ეფექტიანი კონტროლს, თუმცა თანამედროვე პრაქტიკიდან გამომდინარე შესაძლებელია ოკუპაცია განხორციელდეს დისტანციური კონტროლის მეშვეობითაც, მაგრამ ვინაიდან ეს მიდგომა პირდაპირ არაა გაზიარებული ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლის წყაროებში, შესაბამისად გადაჭრით იმის მტკიცება რომ ოკუპაციის დასადგენად საჭირო ტერიტორიული კონტროლის ტესტის სტანდარტი შეიცვალა არა ლოგიკური იქნება;

- 2.2. ოკუპაცია შესაძლოა განხორციელდეს მარიონეტული რეჟიმების მეშვეობით, როდესაც ოკუპანტი ძალა ფიზიკურად არაა წარმოდგენილი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, მაგრამ ის ზოგადად აკონტროლებს რეჟიმს, რომელიც ეფექტიანად აკონტროლებს ოკუპირებულ ტერიტორიას. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ვერ დგინდება ოკუპანტი ძალის მიერ სხვა სახელმწიფოში მარიონეტული რეჟიმის ზოგადი კონტროლის საკითხი, მაგრამ ოკუპანტი სახელმწიფოს ჯარები განლაგებულნი არიან სადავო ტერიტორიაზე მარიონეტული რეჟიმის თანხმობით და ამ ჯარებს აქვთ შესაძლებლობა ნებისმიერ დროს განახორციელონ ტერიტორიის ეფექტიანი კონტროლი, ტერიტორია მაინც ჩაითვლება ოკუპირებულად, ხოლო ჯარების წარმგზავნი სახელმწიფო კი ოკუპანტ ძალად (მაგ. აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი);
- 2.3. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შექმნილი სამოქალაქო დასახლებების კანონიერების აღიარების შესაძლებლობას არ ითვალისწინებს არც ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი, არც ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი, თუმცა ამ უკანასკნელზე დაყრდნობით შესაძლოა შეიზღუდოს დე-ოკუპაციის პერიოდში ამგვარი უკანონოდ შექმნილი სამოქალაქო დასახლებების დაშლა და იქ მაცხოვრებელი მოსახლეობის გაძევება, მაგრამ ამგვარი აკრძალვა დამოკიდებულია ბევრ გარემოებაზე, უპირველესად კი, ოკუპანტის მიერ ჩამოსახლებული სამოქალაქო მოსახლეობის ადგილობრივ მოსახლეობასთან ინტეგრაციასა და ასიმილაციაზე, შესაბამისად თითოეული ასეთი დავა უნდა გადაწყდეს ინდივიდუალურ კონტექსტზე დაფუძნებული მიდგომით, რადგან ამ საკითხში საერთაშორისო სამართალი არ გვთავაზობს ერთიან და ზოგად მიდგომას;
- 2.4. ოკუპაციის ფაქტი შეიძლება აღიარებულ იქნეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ შესაბამისი სავალდებულო რეზოლუციის მიღებით, რაც თავის მხრივ შესაძლოა გულისხმობდეს საბჭოს მიერ ამ ოკუპაციის „ავტორიზაციასაც“. ასეთ შემთხვევას ადგილი ჰქონდა 2003-2004 წელს ერაყის ოკუპაციისას. გაერო-ს

მიერ მანდატირებული ოკუპაციისას დასაშვებია ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლით დადგენილი ნორმებისაგან გადახვევა და განსხვავებული საოკუპაციო რეჟიმის დაფუძნება, თუკი უშიშროების საბჭო ამას საჭიროდ მიიჩნევს, მაგრამ ამგვარი გადაწყვეტილების მიღებისას მისი უფლებამოსილება იზღუდება *jus cogens* ნორმებით. აქვე, აღსანიშნავია, რომ ტრანსფორმაციული მიზნებისათვის გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ ნება დართული ერაყის ოკუპაცია არ შეიძლება განიხილებოდეს ზოგად პრეცედენტად, რომლის გამეორებაც პოტენციურად შესაძლებელია სახელმწიფოთა პრაქტიკაში. პირიქით, ერაყის შემთხვევა იყო *sui generis*, რომლის მსგავსი ოკუპაციაც დასაშვებია ისევ და ისევ უშიშროების საბჭოს მანდატის ქვეშ და არა ცალმხრივად რომელიმე სახელმწიფოს პრაქტიკაში;

25. გაერთიანებული ერების მიერ ავტორიზებული ოკუპაციის პირობებში, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დარღვევაზე სრული პასუხისმგებლობა ეკისრება ოკუპანტ ძალას (სახელმწიფოს) და არა გაერო-ს, შესაბამისად ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის უფლების დარღვევის შემთხვევაში ნებისმიერი პრეტენზია უნდა წაყენოს ოკუპანტ სახელმწიფოს და არა გაერო-ს უშიშროების საბჭოს.

დაბოლოს, პასუხს გავცემთ ნაშრომისათვის უმთავრეს შეკითხვებს: დღესდღეობით არსებული ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზა აწესრიგებს თუ არა ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ ყველა ასპექტს და ამ მხრივ დეტალურად განსაზღვრავს თუ არა ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებს? რამდენად ადეკვატურად ასახავს ოკუპაციის საერთაშორისო სამართალი თანამედროვე საოკუპაციო პრაქტიკას და საჭიროებს თუ არა მოდიფიკაციას?

ოკუპაციის სამართალი არ აწესრიგებს ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ ყველა ასპექტს, შესაბამისად ის საკითხები, რომელიც არაა დაფარული

ოკუპაციის სამართლით უნდა დარეგულირდეს საერთაშორისო სამართლის სხვა დარგებისა და ოკუპაციის სამართლის ურთიერთქმედებით. ამგვარი დარგებია: ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, საერთაშორისო სისხლის სამართალი და გარემოს დაცვის საერთაშორისო სამართალი.

ოკუპირებული ტერიტორიების საერთაშორისო სამართლებრივი რეჟიმი მკაფიოდ არ განსაზღვრავს ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების ფარგლებს, მეტიც, ოკუპაციის სამართალი ოკუპანტს საკმაოდ ფართო დისკრეციას სთავაზობს, რაც ამ უკანასკნელს მოქმედების თავისუფლებას აძლევს და პრინციპში, ოკუპანტი ძალის ბევრი ქმედება, რომელიც შეიძლება მორალურად გაუმართლებლად მიიჩნეოდეს, ოკუპაციის სამართლით შესაძლოა კანონიერადაც კი ჩაითვალოს. ამრიგად, ოკუპაციის სამართლის სულისკვეთება უფრო მეტად „დამთმობი“ და „ნებადამრთველია“ (*permissive*) ოკუპანტი ძალისადმი, ვიდრე პირიქით, ოკუპანტი ძალა არის „მორჩილი“ (*submissive*) ოკუპაციის სამართლისა. ეს მეტწილად გამოწვეულია იმ ეპოქით, რა ეპოქაშიც ოკუპაციის სამართალი ჩამოყალიბდა და იმ კონტექსტით, რა კონტექსტშიც ის განვითარდა.

რაც შეეხება, ოკუპაციის სამართლის ადეკვატურობას, მიუხედავად მისი ჩამოყალიბების ადრინდელი პერიოდისა, არ გვაქვს საფუძველი დავუშვათ რომ თანამედროვე ოკუპაციის სამართალი ადეკვატურად არ ასახავს რეალობას. მხოლოდ ის ფაქტი, რომ ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების კონკრეტული ასპექტები (მაგ. როგორცაა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გარემოს დაცვა) დეტალურად არაა მონესრიგებული ოკუპაციის სამართლით, არასაკმარისი საფუძველია იმისათვის, რომ დავადგინოთ ოკუპაციის სამართლის არაადეკვატური ხასიათი თანამედროვე საოკუპაციო პრაქტიკასთან მიმართებით. ოკუპაციის სამართლის ნორმები იმდენად მოქნილია, რომ ფართო ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, რაც როგორც მთავრობებს, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციებსა თუ სასამართლო ორგანოებს ამ ნორმების განმარტებისა და შეფარდებისათვის მოქმედების თავისუფლებას აძლევს, რის შედეგადაც

თანამედროვე პრაქტიკაზე ხდება საუკუნის წინ მიღებული დებულებების ადეკვატური მორგება.

ოკუპაციის სამართლის მოდიფიკაცია ცალმხრივი ქმედებით ყოველად დაუშვებელია და საერთაშორისო სამართლის ბოროტად გამოყენებას უწყობს ხელს. სახელმწიფოების მიერ ოკუპაციის სამართალში არსებული ყველა კონვენციური, ჩვეულებითი თუ სხვა წყაროდან გამომდინარე ვალდებულებები კეთილსინდისიერად უნდა შესრულდეს. მხოლოდ გაერთიანებული ერების უშიშროების საბჭოს აქვს იმის უფლებამოსილება, რომ თუკი საჭიროდ ჩათვლის, *ad hoc* საფუძველზე, შეცვალოს ოკუპაციის სამართლით დადგენილი წესრიგი და გაერო-ს წესდების მე-7 თავის საფუძველზე შესასრულებლად სავალდებულო რეზოლუციების მიღების გზით მოახდინოს ოკუპაციის სამართლის მოდიფიკაცია და განსხვავებული საოკუპაციო რეჟიმის დადგენა, რაც მოიცავს როგორც ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირების განსხვავებულ წესებს, ასევე ოკუპანტი ძალის უფლებამოსილების გაფართოებულ ფარგლებსაც. თუმცა უშიშროების საბჭოს მიერ ოკუპაციის სამართლის დებულებების შეცვლის ყოველი ამგვარი მცდელობა უნდა განიხილებოდეს, როგორც კონკრეტულ სიტუაციას მორგებული ერთჯერადი მისადაგება, რომელმაც არამც და არამც არ შეიძლება საფუძველი ჩაუყაროს ზოგადი მიდგომის ჩამოყალიბებას და ოკუპაციის სამართლის გლობალურ დონეზე მოდიფიკაციას.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, დასკვნის სახით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრირება უნდა განხორციელდეს ოკუპაციის არსებული სამართლებრივი წესრიგის მიხედვით, რომელიც ოკუპანტ ძალას აძლევს ფართო უფლებამოსილებას, მაგრამ ამავდროულად უწესებს გარკვეულ შეზღუდვებსაც. ტერიტორიის ადმინისტრირებასთან დაკავშირებული ის საკითხები, რომელიც პირდაპირ არაა დარეგულირებული სამხედრო ოკუპაციის საერთაშორისო სამართლით უნდა მოწესრიგდეს ისეთი მომიჯნავე დარგებით, როგორიცაა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, გარემოს დაცვის საერთაშორისო სამართალინაშრომ და საერთაშორისო სისხლის

სამართალი. რაც შეეხება ოკუპაციის სამართლის მოდიფიკაციას და მის მორგებას თანამედროვე რეალობაზე, მსგავსი განვითარება საყოველთაო დონეზე გამორიცხულია, დასაშვებია მხოლოდ კონკრეტულ ოკუპაციის კონტექსტზე გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ არსებული სისტემისგან გადახვევისა და განსხვავებული საოკუპაციო რეჟიმის დადგენის შესაძლებლობა, რომელიც იმოქმედებს მხოლოდ იმ კონკრეტულ სიტუაციაში, რომელიც საფუძვლად დაედო უშიშროების საბჭოს შესაბამის გადანყვეტილებას და არც ერთ შემთხვევაში არ იმოქმედებს *vis-à-vis* სხვა ოკუპაციებთან.

ბიბლიოგრაფია / References

(ბიბლიოგრაფია მოიცავს წიგნზე მუშაობისას გამოყენებულ ყველა წყაროს. ზოგიერთი მათგანიდან ციტატა არაა უშუალოდ ნაშრომში მოყვანილი, მაგრამ მათმა დამუშავებამ გავლენა მოახდინა ავტორისეული მოსაზრებების ჩამოყალიბებაში, შესაბამისად წიგნის ეს ნაწილი ჩამოთვლის ყველა წყაროს, რომელიც ავტორმა მოიძია და დაამუშავა წიგნზე მუშაობისას)

წიგნები, მონოგრაფიები / books, monographs

Author(s) / Editor(s)	Title, Date and Place of Publication
Akram, S.M., Dumper, M., Lynk, M., Scobbie, L. (eds.)	<i>International Law and the Israeli-Palestinian Conflict: A rights-based approach to Middle East peace</i> , London/New York, 2011
Alexidze, L.	<i>International Law and Georgia from Antiquity to Present, vol. I: History, Concepts, Discourse</i> , Tbilisi, 2012
Alkatout, J.	<i>The Legality of Targeted Killings in View of Direct Participation in Hostilities</i> , Berlin, 2015
Alston, P. (ed.)	<i>Non-State Actors and Human Rights</i> , Oxford, 2005
Ando, N.	<i>Surrender, Occupation and Private Property in International Law: An Evaluation of US Practice in Japan</i> , Oxford, 1991
Arai-Takahashi, Y.	<i>The Law of Occupation: Continuity and Change of International Humanitarian Law, and its Integration with International Human Rights Law</i> , Leiden, Boston, 2009

- Argenti, P.P. *The Occupation of Chios by the Germans and Their Administration of the Island: Described in Contemporary Documents*, Cambridge, 1966
- Arnold, R., Quenivett, N. (eds.) *International Humanitarian Law and Human Rights Law: Towards a New Merger in International Law*, Leiden, Boston, 2008
- Barican L.B. *Military Occupation: Its Legal Effects and Limitations*, Manila, 1947
- Bar-Tal, D., Schnell, I. (eds.) *The Impacts of Lasting Occupation: Lessons from Israeli Society*, Oxford, 2013.
- Bekker, P.H.F., Dolzer, R., Waibel, M. (eds.) *Making Transnational Law Work in the Global Economy: Essays in Honor of Detlev Vagts*, Cambridge, 2010
- Ben-Naftali, O. (ed.) *International Humanitarian Law and International Human Rights Law*, Oxford, 2011
- Benvenisti, E. *The International Law of Occupation*, Oxford, 2012
- Bianchi, A. (ed.) *Non-State Actors and International Law*, England/USA, 2009
- Blank, L.R., Noone, G.P. *International Law and Armed Conflict: Fundamental Principles and Contemporary Challenges in the Law of War*, New York, 2013
- Bordwell, P. *The Law of War Between Belligerents: A History And Commentary*, Chicago, 1908

- Botha, N., Olivier, M., van Tonder, D. (eds.) *Multilateralism and International Law with Western Sahara as a Case Study* (collection of conference papers. conference held in Pretoria, South Africa 4-5 December, 2008) Pretoria, 2010
- Bothe, M. (ed.) *New Rules for Victims of Armed Conflicts*, Leiden, Boston, 2013
- Bouchet-Saulnier, F. *The Practical Guide to Humanitarian Law*, Plymouth, 2007
- Bowden, B., Charlesworth, H., Farall, J. (eds.) *The Role of International Law in Rebuilding Societies after Conflict: Great Expectations*, Cambridge, 2009
- Briat, M., Judith, A. Freedberg, J.A. (eds.) *Legal Aspects of International Trade in Art*, The Hague, London, Boston, 1996
- Crawford, J. *Brownlie's Principles of Public International Law*, Oxford, 2012
- Buergenthal, T. *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, 1981
- Burns, E.L.M. *Between Arab and Israeli*, London, 1962
- C. Breu, S.C., Jachec-Neale, A. (eds.) *Testing the Boundaries of International Humanitarian Law*, London, 2006
- Carlton, E. *Occupation: The Policies and Practices of Military Conquerors*, London, 1992
- Cassese, A. *International Law*, Oxford, 2005
- Cassese, A. *The Human Dimension of International Law: Selected Papers*, Oxford, 2008

- Clapham, A. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*, Oxford, 2006
- Clapham, A., Gaeta, P. (eds.) *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*, Oxford, 2014
- Cockburn, P. *The Occupation War and Resistance in Iraq*, London/New York, 2007
- Cottier, T., Pauwelyn, J., Bonanomi, E.B. (eds.) *Human Rights and International Trade*, Oxford, 2005
- Crawford, J. *State Responsibility: The General Part*, Cambridge, 2013
- Crawford, J. *Creation of States in International Law*, Oxford, 2007
- Crawford, J., Pellet, A., Olleson, S. (eds.) *The Law of International Responsibility*, Oxford, 2010
- Cuyukens, H. (ed.) *Revisiting the Law of Occupation*, Leiden, Boston, 2018
- De Brabandere, E. *Post-conflict Administration in International Law: International Territorial Administration, Transitional Authority and Foreign Occupation in Theory and Practice*, Leiden, 2009
- De Schutter, O. *Transnational Corporations and Human Rights*, Oxford/Portland, 2006
- de Wet, E. *The Chapter VII Powers of the United Nations Security Council*, Oxford, 2004

- Deva, S., Bilchitz, D. (eds.) *Human Rights Obligations of Business: Beyond the Corporate Responsibility to Respect?*, Cambridge, 2013
- Dikker Hupkes, S.D. *What Constitutes Occupation? Israel as the Occupying Power in the Gaza Strip after the Disengagement*, Leiden, 2008
- Dine, J. *Companies, International Trade and Human Rights*, Cambridge, 2005
- Dinstein, Y. *The International Law of Belligerent Occupation*, Cambridge, 2019
- Dunning, J.H., Lundan, S.M. *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Cheltenham/Northampton, 2008
- Efrat, E. *The West Bank and Gaza Strip: A Geography of Occupation and Disengagement*, New York, 2006
- Engdahl, O., Wrangé, P. (eds.) *Law at War: The Law as it Was and the Law as it Should Be (Liber Amicorum Ove Bring)*, Leiden/Boston, 2008
- Enneking, L.F.H. *Foreign Direct Liability and Beyond*, The Hague, 2012
- Fassbender, B., Peters, A. (eds.) *The Oxford Handbook of The History of International Law*, Oxford, 2012
- Feilchenfeld, E.H. *The International Economic Law of Belligerent Occupation*, Washington, 1942
- Finkelstein, C., Ohlin, J.D., Altman, A. (eds.) *Targeted Killings: Law and Morality in an Asymmetrical World*, Oxford, 2012
- Fiore, P. *Nouveau Droit International Public*, Paris, 1869

- Fitzmaurice, M., Merkuris, P. (eds.) *The Interpretation and Application of the European Convention of Human Rights: Legal and Practical Implications*, Leiden/Boston, 2013
- Fox, G.H. *Humanitarian Occupation*, Cambridge, 2008
- Fraenkel, E. *Military Occupation and the Rule of Law: Occupation Government in the Rheinland, 1918-1923*, London/New York/Toronto, 1944
- Freidman, L. (ed.) *The Law of War: A Documentary History, Vol. I*, New York, 1972
- French, D. (ed.) *Statehood and Self-Determination: Reconciling Tradition and Modernity in International Law*, Cambridge, 2013
- Funck, T., Sorel, B.A. *Precis du Droit des Gens*, Paris, 1877
- Gardam, J.G., Javris, M.J. *Women, Armed Conflict and International Law*, The Hague/Boston/London, 2001
- Gathii, J.T. *War, Commerce and International Law*, Oxford, 2010
- George, D.E. *Israeli Occupation: International Law and Political Realities*, New York, 1980
- Gill, T.D., Fleck, D. (eds.) *The Handbook of the International Law of Military Operations*, Oxford, 2010
- Gill, T.D., Heere, W.P. *Reflections on Principles and Practice of International Law*, The Hague, 2000
- Grabewarter, C. *European Convention on Human Rights – Commentary*, Munich, 2014

- Graber, D.A. *The Development of the Law of Belligerent Occupation 1863-1914: A Historical Survey*, New York, 1949
- Green, L.C. *The Contemporary Law of Armed Conflict*, Manchester, 2008
- Greenspan, M. *The Modern Law of Land Warfare*, Los Angeles/Cambridge, 1959
- Greenwood, C. (ed.) *Essays on War in International Law*, London, 2006
- Hall, E. *A Treatise on International Law*, Oxford, 1904
- Halleck, H.W. *Halleck's International Law or Rules Regulating the Intercourse of States in Peace and War*, vol. II, London, 1878
- Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick (eds.) *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford, 2014
- Harris, D.J. *Cases and Materials of International Law*, Oxford, 2004
- Harris, W.W. *Taking Root: Israeli Settlement in the West Bank, the Golan and Gaza-Sinai, 1967-1980*, New York, 1980
- Heazle, M., Islam, I. (eds.) *Beyond the Iraq War, The Promises, Pitfalls and Perils of External Interventionism*, Cheltenham/Northampton, 2006
- Henckaerts, J.M., Doswald-Beck, L. *Customary International Humanitarian Law*, vol.I, ICRC, Cambridge, 2007

- Henkin, L. *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, 1981
- Hensel, H.M. (ed.) *The Legitimate Use of Military Force: The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict*, Burlington, 2008
- Hill, R.P., Langan, R. (eds.) *Handbook of Research on Marketing and Corporate Social Responsibility*, Cheltenham/Northampton, 2014
- Hutter, S. *Starvation as a Weapon: Domestic Policies of Deliberate Starvation as a Means to an End under International Law*, Leiden/Boston, 2014
- James Keith, K. *The Extent of the Advisory Jurisdiction of the International Court of Justice*, Leiden, 1971
- Junne, G., Verkoren, W. (eds.) *Post-conflict Development: Meeting New Challenges*, London, 2005
- Kattan, V. (ed.) *The Palestine Question in International Law*, London, 2008
- Kay, A.J. *Exploitation Resettlement Mass Murder: Political and Economic Planning for German Occupation Policy in the Soviet Union, 1940-1941*, New York/Oxford, 2006
- Kohen, M.G. (ed.) *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution through International Law*, Leiden, 2007
- Kolb, R., Hyde, R. *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts*, Oxford/Portland, 2008
- Koutroulis, V. *Le Début ET la Fin de L'application du Droit de L'occupation*, Paris, 2010

- Kristjansdottir, E., Nollkaemper, A., Ryngeart, C. (eds.) *International Law in Domestic Courts: Rule of Law Reform in Post-Conflict States*, Cambridge/Antwerp/Portland, 2012
- Kyre, M., Kyre, J. *Military Occupation and National Security*, Washington D.C., 1968
- Langholtz, H., Kondoch, B., Wells, A. (eds.) *International Peacekeeping: The Yearbook of International Peace Operations*, Volume 9, Leiden/Boston, 2005
- Lauterpacht, H. (ed.) *Oppenheim's International Law, Volume II: Disputes, War and Neutrality*, London/New York/Toronto, 1952
- Lijnzaad, L., van Sambeek, J., Tahzib-Lie, B. (eds.) *Making the Voice of Humanity Heard (Essays on humanitarian assistance and international humanitarian law in honor of HRH Princess Margriet of the Netherlands)*, Leiden/Boston, 2004
- Lipsky, G.A. (ed.) *Law and Politics in the World Community*, Berkeley, Los-Angeles, 1953
- Longobardo, M. *The Use of Armed Force in Occupied Territory*, Cambridge, 2018
- Martin, F.F., Schnably, J.S., et. al (eds.) *International Human Rights and Humanitarian Law: Treaties, Cases and Analysis*, Cambridge, 2006
- May, L., Edenberg, E. (eds.) *Just Post Bellum and Transitional Justice*, Cambridge, 2013
- May, L., Newton, M. *Proportionality in International Law*, Oxford, 2014

- McBarnet, D., Voiculescu, A., Campbell, T. (eds.) *The New Corporate Accountability: Corporate Social Responsibility and the Law*, Cambridge, 2007
- McGoldrick, D. *From '9-11' to the 'Iraq War 2003': International Law in an Age of Complexity*, Oxford/Portland, 2004
- McK. Sparks, T., Sulmasy, G.M. (eds.) *International Law Challenges: Homeland Security and Combating Terrorism* International Law Studies, Volume 81, Naval War College, Newport, Rhode Island, 2006
- Meloni, C., Tognoni, G. (eds.) *Is There a Curt for Gaza? A Test Bench for International Justice*, The Hague, 2012
- Melzer, N. *Targeted Killing in International Law*, Oxford, 2008
- Meyer, M.A., McCoubrey, H. (eds.) *Reflections on Law and Armed Conflicts*, The Hague/Boston/London, 1998
- Montefiore, S.S. *Jerusalem: The Biography*, London, 2011
- Moyakine, E. *The Privatized Art of War: Private Military and Security Companies and State Responsibility for Their Unlawful Conduct in Conflict Areas*, Cambridge/Antwerp/Portland, 2015
- Nabulsi, K. *Traditions of War: Occupation, Resistance and the Law*, Oxford, 1999
- Newton, M., May, L. *Proportionality in International Law*, Oxford, 2014

- Pedrozo, R.A. (ed.) *The War in Iraq: A Legal Analysis* International Law Studies, Volume 86, Naval War College, Newport, Rhode Island, 2010
- Peleg, I. *Human Rights in the West Bank and Gaza: Legacy and Politics*, New York, 1995
- Perrin, B. (ed.) *Modern Warfare: Armed Groups, Private Militaries, Humanitarian Organizations, and the Law*, Vancouver, Toronto, 2012
- Philipp, C.E., von Bogdandy, A., Wolfrum, R. (eds.) *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Leiden/Boston, Volume 9, 2005
- Pictet, J.S. *The Geneva Conventions, Commentary, Vol. IV*, Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, ICRC, Geneva, 1958
- Playfair, E. (ed.) *International Law and the Administration of Occupied Territories: Two Decades of Israeli Occupation of the West Bank and Gaza Strip*, Oxford, 1992
- Pocar, F., Pedrazzi, M., Frulli, M. (eds.) *War Crimes and the Conduct of Hostilities*, Cheltenham, Northampton, 2013
- Provost, R. *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge, 2004
- Qafisheh, M. (ed.) *Palestine Membership in the United Nations: Legal and Practical Implications*, Cambridge, 2013
- Queniver, N., Shah-Davis, Sh. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Challenges in the 21st Century*, The Hague, 2010

- Ragazzi, M. (ed.) *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*, Leiden/Boston, 2005
- Raue, J., Sutter, P. (eds.) *Facets and Practices of State-Building*, Leiden/Boston, 2009
- Roberts, A., Guelff, R. *Documents on the Law of War*, Oxford, 2000
- Rogers, A.P.V. *Law on the Battlefield*, Manchester, 2004
- Rosenblad, E. *International Humanitarian Law of Armed Conflict: Some Aspects of the Principle of Distinction and Related Problems*, Geneva, 1979
- Rossides, E.T., Coufoudakis, V. *The United States and Cyprus: Double Standards and the Rule of Law*, Washington, 2002
- Sacerdoti, G. (ed.) *General Interests of Host States in International Investment Law*, Cambridge, 2014
- Sands, P., Booth, C. (eds.) *From Nuremberg to The Hague: The Future of international Criminal Justice*, Cambridge, 2001
- Sassoli, M., Bouvier, A.A., Quintin, A. (eds.) *How Does Law Protect in War? Vol. I, II, III*, Geneva, 2012
- Sassoli, M. *International Humanitarian Law: Rules, Controversies and Solutions to Problems Arising in Warfare*, Elgar Publishing, 2019
- Schneider, I., Hanstein, T. (eds.) *Beitrage zum Islamischen Recht V*, Frankfurt am Main, 2006
- Schmitt, M.N., Pejic, J. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines (Essays in Honour of Yoram Dinstein)* Leiden/Boston, 2007

- Schmitt, M.N., von Heinegg, W.H. (eds.) *The Implementation and Enforcement of International Humanitarian Law*, London, 2012
- Schumacher, G. *A Bloody Business: America's War Zone Contractors and the Occupation of Iraq*, St. Paul, 2006
- Scott, C. (ed.) *Torture as Tort: Comparative Perspectives on the Development of Transnational Human Rights Litigation*, Oxford/Portland, 2001
- Shaw, M.N. *International Law*, Cambridge, 2008
- Shehadeh, R. *The Law of the Land: Settlements and Land Issues under Israeli Military Occupation*, Jerusalem, 1993
- Shiner, P., Williams, A. (eds.) *The Iraq War and International Law*, Oxford/Portland, 2008
- Sokmen, M.G. (ed.) *World Tribunal on Iraq: Making the Case Against War*, Northampton, 2008
- Solis, G.D. *The Law of Armed Conflict – International Humanitarian Law in War*, Cambridge, 2010
- Stahn, C., Easterday, J.S., Iverson, J. (eds.) *Jus Post Bellum*, Oxford, 2014
- Stirk, P.M.R. *The Politics of Military Occupation*, Edinburgh, 2009
- Stone, J. *Legal Controls of International Conflicts*, 1959

- Svensson-McCarthy, A.L. *The International Law of Human Rights and States of Exception with Special Reference to the Travaux Preparatoires and Case Law of the International Monitoring Organs*, The Hague, Boston, London, 1998
- T.J. Lennon, A., Eiss, C. (eds.) *Reshaping Rogue States: Preemption, Regime Change, and U.S. Policy Toward Iran, Iraq, and North Korea*, Cambridge/London, 2004
- Tan, A.T.H. (ed.) *A Handbook o Terrorism and Insurgency in South-east Asia*, Cheltenham/Northampton, 2007
- Thakur, R., Malcontent, P. (eds) *From Sovereign Impunity to International Accountability: The Search for justice in a World of States* UNU Press, 2004
- Thauer, C.R. *The Managerial Sources of Corporate Social Responsibility: The Spread of Global Standards*, Cambridge, 2014
- Tricker, B. *Corporate Governance: Principles, Policies, and Practices*, Oxford, 2015
- Trindade, A.A.C. *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium*, Nijhoff, 2010
- van Dijk, P., van Hoof, F., van Rijn, A., Zwaak, L. (eds.) *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Antwerp/Oxford, 2006
- van Dongen, Y. *The Protection of Civilian Populations in Time of Armed Conflict*, Groningen, 1991
- Venturini, G., Bariatti, S. (eds.) *Individual rights and International Justice*, Milan, 2009

- von Glahn, G. *The Occupation of Enemy Territory: Commentary on the Law and Practice of Belligerent Occupation*, Mineapolis, 1957
- von Glahn, G. *Law among Nations*, New York, 1992
- von Heinegg, W.H., Hellestveit, C., Horvat, S. (eds.) *Practice and Customary Law in Military Operations Including Peace Support Operations* (collection of materials of 18th international congress held in La Marsa, Tunis, 5-9 May, 2009) Brussels, 2011
- Vuijlsteke, M., Olteanu, F. (eds.) *The Need for Justice and Requirements for Peace and Security* (Proceedings of the Bruges Colloquium held at 9-10 September, 2004) Brugge, 2005
- Wahlgren, P. (ed.) *Law and Development*, Stockholm, 2015
- Warmbrun, W. *The Dutch under German Occupation 1940-1945*, Oxford, 1963
- Weiler, T., Baetens, F. (eds.) *New Directions in International Economic Law: In Memoriam Thomas Walde*, Leiden/Boston, 2011
- Zegveld, L. *Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge, 2002

თავები სხვადასხვა კრებულებში / chapters in different collection editions

Author, Chapter

Editor, Publication

Afsah, E. *Iraq: From 'Troubled Law of Occupation' to Constitutional Order? China Shop Rules and International Responsibility*

Al-Rahoo, M. *The Iraqi Legal System under the Occupation*

Ben-Naftali, O. *Pathological Occupation: Normalizing the Exceptional Case of the Occupied Palestinian Territory and Other Legal Pathologies*

Benvenisti, E. *The Law of Unilateral Termination of Occupation*

Benvenisti, E., Keinan, G. *The Occupation of Iraq: A Reassessment*

Benvenisti, E., Saliternik, M. *The Treatment of Occupation Legislation by Courts in Liberated Territories*

Bolton, G. *International responses to the secession attempts of Kosovo, Abkhazia and South Ossetia 1989–2009*

Schneider, I., Hanstein, T. (eds.) *Beiträge zum Islamischen Recht V*, Frankfurt am Main, 2006

Sokmen, M.G. (ed.) *World Tribunal on Iraq: Making the Case Against War*, Northampton, 2008

Ben-Naftali, O. (ed.) *International Humanitarian Law and International Human Rights Law*, Oxford, 2011

Zimmermann, E., Giegerich, T. (eds.) *Veröffentlichungen des Walther-Schücking-Instituts für Internationales Recht an der Universität Kiel*, Kiel, 2009

Pedrozo, R.A. (ed.) *The War in Iraq: A Legal Analysis* International Law Studies, Volume 86, Naval War College, Newport, Rhode Island, 2010

Kristjansdottir, E., Nollkaemper, A., Ryngaert, C. (eds.) *International Law in Domestic Courts: Rule of Law Reform in Post-Conflict States*, Cambridge /Antwerp/ Portland, 2012

French, D. (ed.) *Statehood and Self-Determination: Reconciling Tradition and Modernity in International Law*, Cambridge, 2013

C. Breu, S. *The Humanitarian Law Implications of the Advisory Opinion on the Legal Consequences of the Construction of a wall in the Occupied Palestinian Territory*

Carcano, A. *The right to Self-Determination of the Iraqi People in the Practice of the Security Council Concerning the Occupation of Iraq*

Carey, P. *East Timor under Indonesian Occupation, 1975-99*

Chinkin, C. *Laws of Occupation*

Chinkin, C. *The Continuing Occupation? Issues of Joint and Several Liability and Effective Control*

Clapham, A. *The complexity of international criminal law: Looking beyond individual responsibility to the responsibility of organizations, corporations and states*

Danchin, P.G. *International Law, Human Rights Law and the Transformative Occupation*

C. Breu, S.C., Jachec-Neale, A. (eds.) *Testing the Boundaries of International Humanitarian Law*, London, 2006

Venturini, G., Bariatti, S. (eds.) *Individual Rights and International Justice*, Milan, 2009

Tan, A.T.H. (ed.) *A Handbook of Terrorism and Insurgency in Southeast Asia*, Cheltenham/Northampton, 2007

Botha, N., Olivier, M., van Tonder, D. (eds.) *Multilateralism and International Law with Western Sahara as a Case Study* (collection of conference papers. conference held in Pretoria, South Africa 4-5 December, 2008) Pretoria, 2010

Shiner, P., Williams, A. (eds.) *The Iraq War and International Law*, Oxford/Portland, 2008

Thakur, R., Malcontent, P. (eds) *From Sovereign Impunity to International Accountability: The Search for justice in a World of States* UNU Press, 2004

Bowden, B., Charlesworth, H., Farrell, J. (eds.) *The Role of International Law in Rebuilding Societies after Conflict: Great Expectations*, Cambridge, 2009

Domb, F. *The Separation Fence in the International Court of Justice and the High Court of Justice: Commonalities, Differences and Specifics*

Fitzmaurice, A. *Discovery, Conquest, and Occupation of Territory*

Fliedler, W. *Safeguarding of Cultural Property during Occupation – Modifications of The Hague Convention of 1907 by World War II?*

Garraway, C. *Occupation Responsibilities and Constraints*

Garraway, C.H.B. *The Duties of the Occupying Power: An Overview of the Recent Developments in the Law of Occupation*

Green, L.C. *Is There a 'New' Law of Intervention and Occupation?*

Halliday, D. *The UN and its Conduct during the Invasion and Occupation of Iraq*

Ioannides, C.P. *Turkish-Controlled Cyprus: The Consolidation of Occupation*

Schmitt, M.N., Pejic, J. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines (Essays in Honor of Yoram Dinstein)* Leiden/Boston, 2007

Fassbender, B., Peters, A. (eds.) *The Oxford Handbook of The History of International Law*, Oxford, 2012

Briat, M., Judith, A. Freedberg J.A. (eds.) *Legal Aspects of International Trade in Art*, The Hague, London, Boston, 1996

Hensel, H.M. (ed.) *The Legitimate Use of Military Force: The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict*, Burlington, 2008

Raue, J., Sutter, P. (eds.) *Facets and Practices of State-Building*, Leiden/Boston, 2009

McK. Sparks, T., Sulmasy, G.M. (eds.) *International Law Challenges: Homeland Security and Combating Terrorism* International Law Studies, Volume 81, Naval War College, Newport, Rhode Island, 2006

Sokmen, M.G. (ed.) *World Tribunal on Iraq: Making the Case Against Occupation War*, Northampton, 2008

Rossides, E.T., Coufoudakis, V. *The United States and Cyprus: Double Standards and the Rule of Law*, Washington, 2002

- Koskenniemi, M. *Occupation and Sovereignty – Still a Useful Distinction?*
- Lijnzaad, L. *How Not to Be an Occupying Power: Some Reflections on UN Security Council Resolution 1483 and the Contemporary Law of Occupation*
- Majima, Sh. *Just Military Occupation? A Case Study of the American Occupation of Japan*
- McCarthy, C. *Legal Reasoning and the Applicability of International Human Rights Standards during Military Occupation*
- Quigley, J. *The Status of Jerusalem after the Admission of Palestine to the United Nations*
- Rivkin, D.B., Bartram, D.R. *Military Occupation: Legally Ensuring a Lasting Peace*
- Robert, A. *Transformative Military Occupation: Applying the Laws of War and Human Rights*
- Engdahl, O., Wrangé, P. (eds.) *Law at War: The Law as it Was and the Law as it Should Be* (Liber Amicorum Ove Bring), Leiden/Boston, 2008
- Lijnzaad, L., van Sambeek, J., Tahzib-Lie, B. (eds.) *Making the Voice of Humanity Heard (Essays on humanitarian assistance and international humanitarian law in honor of HRH Princess Margriet of the Netherlands)*, Leiden/Boston, 2004
- May, L., Edenberg, E. (eds.) *Just Post Bellum and Transitional Justice*, Cambridge, 2013
- Arnold, R., Quenivett, N. (eds.) *International Humanitarian Law and Human Rights Law: Towards a New Merger in International Law*, Leiden, Boston, 2008
- Qafisheh, M. (ed.) *Palestine Membership in the United Nations: Legal and Practical Implications*, Cambridge, 2013
- T.J. Lennon, A., Eiss, C. (eds.) *Reshaping Rogue States: Preemption, Regime Change, and U.S. Policy Toward Iran, Iraq, and North Korea*, Cambridge/London, 2004
- Schmitt, M.N., Pejic, J. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines (Essays in Honor of Yoram Dinstein)* Leiden/Boston, 2007

- Ronen, Y. *Entities that Can be States, but Do Not Claim to Be*
- Ronen, Y. *Post-Occupation Law*
- Sassoli, M. *Current Developments in the Law of Military Occupation: Maintenance of Public Order and Civil Life in Occupied Territories and Legislative Power of Occupying Power*
- Schmitt, N., Garraway, C. *Occupation Policy in Iraq and International Law*
- Scobbie, I. *Natural Resources and belligerent occupation: Perspectives from international humanitarian and human rights law*
- Shraga, D. *Military Occupation and UN Transitional Administrations: The Analogy and Its Limitations*
- Tate, C.J. *The Occupation of Iraq*
- French, D. (ed.) *Statehood and Self-Determination: Reconciling Tradition and Modernity in International Law*, Cambridge, 2013
- Stahn, C., Easterday, J.S., Iverson, J. (eds.) *Jus Post Bellum*, Oxford, 2014
- Vuijsteke, M., Olteanu, F. (eds.) *The Need for Justice and Requirements for Peace and Security* (Proceedings of the Bruges Colloquium held at 9-10 September, 2004) Brugge, 2005
- Langholtz, H., Kondoch, B., Wells, A. (eds.) *International Peacekeeping: The Yearbook of International Peace Operations*, Volume 9, Leiden/Boston, 2005
- Akram, S.M., Dumper, M, Lynk, M., Scobbie L. (eds.) *International Law and the Israeli-Palestinian Conflict: A rights-based approach to Middle East peace*, London/New York, 2011
- Kohen, M.G. (ed.) *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution through International Law*, Leiden, 2007
- Pedrozo, R.A. (ed.) *The War in Iraq: A Legal Analysis* International Law Studies, Volume 86, Naval War College, Newport, Rhode Island, 2010

Wilde, R. *Some Reflections on the Obligation to Respect Local Law in the Situation of Occupation, Communication*

von Heinegg, W.H., Hellestveit, C., Horvat, S. (eds.) *Practice and Customary Law in Military Operations Including Peace Support Operations* (collection of materials of 18th international congress held in La Marsa, Tunis, 5-9 May, 2009) Brussels, 2011

Wolfrum, R. *Iraq – from Belligerent Occupation to Iraqi Exercise of Sovereignty: Foreign Power versus International Community Interference*

Philipp, C.E., von Bogdandy, A., Wolfrum, R. (eds.) *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Leiden/Boston, Volume 9, 2005

Wolfrum, R. *The Adequacy of International Humanitarian Law Rules on Belligerent Occupation: To What Extent May Security Council Resolution 1483 Be Considered a Model for Adjustment?*

Schmitt, M.N., Pejic, J. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines (Essays in Honor of Yoram Dinstein)* Leiden/Boston, 2007

სტატიები, პუბლიკაციები / articles, publications

Abi-Saab, R. *The ‘General Principles’ of Humanitarian Law According to the International Court of Justice* in *International Review of the Red Cross*, no.259, 1987;

Anderson, M.R. et.al, *The International Law Commission and the Future of International Law*, The British Institute of International and Comparative Law, 1998 ;

Arai-Takahashi, Y. *Preoccupied with Occupation: Critical Examinations of the Historical Development of the Law of Occupation* in *International Review of the Red Cross*, vol.94, no.885, 2012;

Baars. G. *Corrie et al. v. Caterpillar: Litigating Corporate Complicity in Israeli Violations of International Law in the U.S. Courts* in *Yearbook of Islamic and Middle East Law*, vol.11, 2004-2005;

Bali, A. *International Law and Rights-based Remedies in the Israeli-Palestine Conflict: Settlements* in *Hastings International and Comparati-*

- ve Law Review, vol.28, 2004-2005;
- Bar-tal, D. et. al. *Security Feelings among Jewish Settlers in the Occupied Territories* in Journal of Conflict Resolution, vol.19, no.2, 1995;
- Bazargan, S. *Proportionality, Territorial Occupation, and Enabled Terrorism* in Journal of Law and Philosophy, no.32, 2013;
- Becker, A. *The Dilemmas of Protecting Civilians in Occupied Territory: The Precursory Example of the World War I* in International Review of the Red Cross, vol.94, no.885, 2012;
- Bekker, P. *The World Court's Ruling Regarding Israel's West Bank Barrier and the Primacy of International Law: An Insider's Perspective* in Cornell International Law Journal, vol.38, 2005;
- Benvenisti, E. *Applicability of the Law of Occupation* in the Proceedings of the American Society of International Law, vol.99, 2005;
- Benvenisti, E. *The Security Council and the Law on Occupation: Resolution 1483 on Iraq in Historical Perspective* in IDF Law Review, vol.1, 2003;
- Benvenisti, E., Zamir, E. *Private Claims to Property Rights in the Future Israeli-Palestinian Settlement* in American Journal of International Law, vol.89, 1995;
- Besson, S. *The Extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: Why Human Right Depend on Jurisdiction and What Jurisdiction Amounts to* in Leiden Journal of International Law, vol.25, 2012;
- Bhuta, N. *The Anatomies of Transformative Occupation* in The European Journal of International Law, vol.16, no.4, 2005;
- Bina, M. *Private Military Contractor Liability and Accountability after Abu Ghraib* in John Marshall Law Review, no.39, 2005;
- Blum, Y.Z. *The Missing Reversioner: Reflections on the Status of Judea and Samaria* in Israel Law Review, vol.3, 1968;

- Boon, K.E. *The Future of the Law of Occupation* in the Canadian Yearbook of International Law, vol. XLVI, 2008;
- Borchard, E. *The Treatment of Enemy Property* in The Georgetown Law Journal, no.34, 1946;
- Bothe, M. *Beginning and End of Occupation*, *Current Challenges to the Law of Occupation* in Proceedings of the Bruges Colloquium, no.34, 2005;
- Bothe, M. *Occupation, Belligerent* in Encyclopedia of Public International Law, vol.3, 1997;
- Buchan, R. *International Community and the Occupation of Iraq* in Journal of Conflict and Security Law, vol.12, 2007;
- Campanelli, D. *The Law of Military Occupation Put on the Test of Human Rights Law* in International Review of the Red Cross, vol.90, no.871, 2008;
- Canor, I. *When Jus ad Bellum Meets Jus in Bello: The Occupier's Right of Self-Defence against Terrorism Stemming from Occupied Territories* in Leiden Journal of International Law, vol.19, 2006;
- Cassese, A. *Legal Considerations on the International Status of Jerusalem* in Palestinian Yearbook of International Law, vol.3, 1986;
- Cassese, A. *The Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky?* In European Journal of International Law, no.11, 2000;
- Chahtman, A. *Occupation Courts, Jus ad Bellum and Non-State Actors: Revisiting the Ethics of Military Occupation* in New York University School of Law Jean Monet Papers no.15/13, 2013;
- Colby, E. *Occupation under the Laws of War* in Columbia Law Review, vol.26, 1926;
- Conte, A. *Human Rights Beyond Borders: a New Era in Human Rights Accountability for Transnational Counter-Terrorism Operations?* in Journal of Conflict and Security Law, vol.18, no.2, 2013;
- Cummings, E.R. *Oil Resources in Occupied Arab Territories* in Journal

- of International Law and Economics, vol.9, 1974;
- Darcy, Sh., Reynolds, J. *An Enduring Occupation: The Status of the Gaza Strip from the Perspective of International Humanitarian Law* in Journal of Conflict and Security, vol.15, no.2, 2010;
- Dayanim, B. *The Israeli Supreme Court and the Deportations of Palestinians: The Interaction of Law and Legitimacy* in Stanford Journal of International Law, vol.30, 1994;
- Dennis, M. *Application of Human Rights Treaties Extraterritorially During times of Armed Conflict and Military Occupation* in The Proceedings of the American Society of International Law, vol.100, 2006;
- Dennis, M.J., Surena, A.M. *Application of the International Covenant on Civil and Political Rights in Times of Armed Conflict and Military Occupation: The Gap between Legal Theory and State Practice* in European Human Rights Law Review, vol.13, 2008;
- Dinstein, Y. *The International Law of Belligerent Occupation and Human Rights* in Israel Yearbook of Human Rights, no.8, 1978;
- Dinstein, Y. *Legislation Under Article 43 of the Hague Regulations: Belligerent Occupation and Peace Building* in Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University, Occasional Paper Series, no.1, fall 2004;
- Evans, M. *Balancing Peace, Justice and Sovereignty in Jus Post Bellum: The Case of 'Just Occupation'* in Millennium: Journal of International Studies, vol.36, no.3, 2008;
- Fabio Nicolosi, S. *The Law of Military Occupation and the Role of de jure and de facto Sovereignty* in Polish Yearbook of International Law, vol. XXXI, 2011;
- Fahy, C. *Legal Problems of German Occupation* in Michigan Law Review, vol.47, 1948-1949;
- Fairman, C. *Asserted Jurisdiction of the Italian Court of Cassation over the Court of Appeal of the Free Territory of Trieste* in American Journal of International Law, no.45, 1951;

- Feinstein, A., Weiner, R. *Israel's Security Barrier: an International Comparative Analysis and Legal Evaluation* in *The George Washington International Law Review*, vol.37, 2005;
- Ferraro, T. *Determining the Beginning and End of an Occupation Under International Humanitarian Law* in *International Review of the Red Cross*, vol.94, no.885, 2012;
- Fidler, D.P. *Foreign Private Investment in Palestine: An Analysis of the Law on the Encouragement of Investment in Palestine* in *Fordham International Law Journal*, vol.19, 1995-1996;
- Fox, G.H. *The Occupation of Iraq* in *Georgetown Journal of International Law*, vol.36, 2004-2005;
- Fox, G.H. *Transformative Occupation and the Unilateralist Impulse* in *International Review of the Red Cross*, vol.94, no.885, 2012;
- Fraleigh, C.A. *The Validity of Acts of Enemy Occupation Authorities Affecting Property Rights* in *Cornell Law Quarterly*, no.35, 1949;
- France, M.M. *The Jerusalem Light Rail System: Symbolic Issue or International Responsibility of the French State?* in *Guild Practitioner*, Vol. 63;
- Freeman, A.V. *War Crimes by Enemy Nationals Administering Justice in Occupied Territory* in *American Journal of International Law*, vol.41, 1947;
- Frowein, J.A. *The Relationship between Human Rights Regime and Regimes of Belligerent Occupation* in *Israeli Yearbook on Human Rights*, vol.28, 1998;
- Gaggioli, G., Kolb, R. *A Right to Life in Armed Conflicts? The Contribution of the European Court of Human Rights* in *Israel Yearbook on Human Rights*, vol.37, 2007;
- Gal, T. *Unexplored Outcomes of Tadic: Applicability of the Law of Occupation to War by Proxy* in *Journal of International Criminal Justice*, vol.12, no.1, 2014;
- Gasser, H.P. *Notes on the Law on Belligerent Occupation* in *The Military*

- Law and the Law of War Review, vol.1-2, 2006;
- Gerson, A. *Off-Shore Oil Exploration by a Belligerent Occupying Power: The Gulf of Suez Dispute* in American Journal of International Law, vol.71, 1977;
- Gerson, A. *War, Conquered Territory, and Military Occupation in the Contemporary International Legal System* in Harvard International Law Journal, vol.18, no.3, 1977;
- Giladi, R. *A Different Sense of Humanity: Occupation in Francis L'lever's Code* in International Review of the Red Cross, vol.94, no.885, 2012;
- Gill, T.D. *Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise its Enforcement Powers under Chapter VII of the Charter* in Netherland Yearbook of International Law, vol.26, 1995;
- Glazier, D. *Ignorance Is Not Bliss: the Law of Belligerent Occupation and the US Invasion of Iraq* in Rutgers Law Review, vol.58, no.1, 2005-2006;
- Grammatikas, V. *Kosovo v. South Ossetia? Modern politics of Secession and International Law* in Tbilisi State University Journal of International Law, vol. 1, 2009;
- Gutterige, J.A.C. *Geneva Conventions of 1949* in British Yearbook of International Law, no.26, 1949;
- Gvirtzman, H. *Maps of Israeli Interests in Judea and Samaria Determining the Extent of the Additional Withdrawals*, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 1998;
- Hakki, M.M. *Property Wars in Cyprus: the Turkish Position According to International Law* in The International Journal of Human Rights, vol.15, no.16, 2011;
- Hammer, L. *Re-examiing the Extraterritorial Application of the ECHR to Northern Cyprus: the Need for a Measured Approach* in The International Journal of Human Rights, vol.15, no.6, 2011;
- Harpaz, G., Shany, Y. *The Israeli Supreme Court and the Incremental*

- Expansion of the Scope of Discretion under Belligerent Occupation Law* in Israeli Law Review, no.43, 2010;
- Harris, G.T. *The Era of Multilateral Occupation* in Berkley Journal of International Law, vol.24, 2006;
- Haunton, M. *Peacekeeping, Occupation and Cultural Property* in the University of British Columbia Law Review, 1995;
- Hauswaldt, C. *Problems under the EC-Israel Association Agreement: The Export of Goods Produced in the West Bank and the Gaza Strip under the EC-Israel Association Agreement* in European Journal of International Law, vol.14, no.3, 2003;
- Hirsch, M. *The Legal Status of Jerusalem Following the ICJ Advisory Opinion on the Separation Barrier* in Israeli Law Review, vol.38, 2005;
- Hmoud, M. *The Use of Force against Iraq: Occupation and Security Council Resolution 1483* in Cornell International Law Journal, no.36, 2003-2004;
- Holmila, E. *Another Brick in the Wall? The Decision of the Israeli Supreme Court in the case of Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel and Commander of the IDF Forces in the West Bank (HCJ 2056/04, 30 June 2004)* in Nordic Journal of International Law, vol.74, 2005;
- Horowitz, J. *Human Rights, Positive Obligations, and Armed Conflict: Implementing the Right to Education in Occupied Territories*, International Humanitarian Legal Studies, 1(2010);
- Hover, M.R. *The Occupation of Iraq: a Military Perspective on Lessons Learned* in International Review of the Red Cross, vol.94, no.885, 2012;
- Irmscher, T.H. *The Legal Framework for the Activities of the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo: The Charter, Human Rights, and the Law of Occupation* in German Yearbook of International Law, no.44, 2001;

- Jadallah, D. *Colonialist Construction in the Urban Space of Jerusalem* in *The Middle East Journal*, vol.68, no.1, 2014;
- Jennings, R.Y. *Nullity and Effectiveness in International Law*, Cambridge Essays in International Law (essays in honour of Lord McNair) London, 1965;
- Jessup, P.C. *A Belligerent Occupant's Power over Property* in *American Journal of International Law*, vol.38, 1944;
- Johnson, J.C. *The Obligation to Protect Cultural Property during Military Occupation* in *Military Law Review*, vol.190-191, 2006/2007;
- Kaikobad, K.H. *Problems of Belligerent Occupation: The Scope of Powers Exercised by the Coalition Provisional Authority in Iraq, April/May 2003-June 2004* in *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 54, no.1, 2005;
- Kattan, V. *The Legality of the West Bank Wall: Israel's High Court of Justice v. the International Court of Justice* in *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol.40, 2007;
- Kokott, J., Sobotta, C. *The Kadi Case – Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance?* in *European Journal of International Law*, vol.23, no.4, 2012;
- Kolb, R. *Étude sur l'occupation et sur l'article 47 de la IVème Convention de Genève du 12 août 1949 relative à la protection des personnes civiles en temps de guerre: le degré d'intangibilité des droits en territoire occupé* in *African Yearbook of International Law*, vol.10, 2002;
- Kolb, R. *Occupation in Iraq Since 2003 and the Powers of the UN Security Council* in *International Review of the Red Cross*, vol.90, no.869, 2008;
- Kontorovich, E., Kweskin, P. *Is Gaza Still Occupied?* in *Jerusalem Post*, June 2, 2011 ;
- Koutrakos, P. *Legal Issues of EC-Cyprus Trade Relations* in *International and Comparative Law Quarterly*, vol.52, 2003;
- Koutroulis, V. *Of Occupation, Jus ad Bellum and Jus in Bello: A Reply*

- to Solon Solomon's *The Great Oxymoron: Jus In Bello Violations as Legitimate Non-Forcible Measures of Self-Defense: The Post-Disengagement Israeli Measures towards Gaza as a Case Study* in Chinese Journal of International Law, vol.10, 2011;
- Koutroulis, V. *The Application of International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Prolonged Occupation: Only a Matter of Time?* in International Review of the Red Cross, vol.94, no.885, 2012;
- Kretzmer, D. *The Advisory Opinion: The Light Treatment of International Humanitarian Law* in the American Journal of International Law, vol.99, 2005;
- Kretzmer, D. *The Law of Belligerent Occupation in the Supreme Court of Israel* in International Review of the Red Cross, vol.94, no.885, 2012;
- Kretzmer, D. *The Occupation of Justice: The Supreme Court of Israel and the Occupied Territories* in State University New York Press, New York, 2002;
- Lancaster, N.F. *Occupation Law, Sovereignty and Political Transformation: Should the Hague Regulations and the Fourth Geneva Convention Still Be Considered Customary International Law?* in Military Law Review, vol.189, 2006;
- Lapidoth, R. *The Advisory Opinion and the Jewish Settlements* in Israeli Law Review, vol.38, 2005;
- Lesch, M. *Israeli Settlements in the Occupied Territories 1967-1977* in Journal of Paletine Studies, vol.7, no.1, 1977;
- Leurquin, A. *L'occupation allemande en Belgique et l'article 43 de la Convention de la Haye du 18 octobre, 1907* in International Law Notes, vol.1, 1916;
- Longobardo, M. *State Responsibility for International Humanitarian Law Violations by Private Actors in Occupied Territories and the Exploitation of Natural Resources*, Netherlands International Law Review 63 (3) (2016) ;
- Loucaides, L. *Is the European Court of Human Rights Still the Principled*

- Court of Human Rights After Demopoulos Case?* in *Leiden Journal of International Law*, vol.24, 2011;
- Loucaides, L.G. *The Protection of the Rights to Property in Occupied Territories* in *International and Comparative Law Quarterly*, no.53, 2004;
- Lubell, N. *Human Rights Obligations in Military Occupation* in *International Review of the Red Cross*, vol.94, no.885, 2012;
- McBeth, A. *Privatising Human Rights: What Happens to the State's Human Rights Duties when Services are Privatised?* in *Melbourne Journal of International Law*, vol.5, 2004;
- McCarthy, C. *The Paradox of the International Law of Military Occupation: Sovereignty and the Reformation of Iraq* in *Journal of Conflict and Security Law*, vol. 10, 2005;
- Meron, T. *Applicability of Multilateral Conventions to Occupied Territories* in *American Journal of International Law*, vol.72, 1978;
- Meron, T. *The Martens Clause, Principles of Humanity, and Dictates of Public Conscience* in *American Journal of International Law*, no.94, 2000;
- Milanovic, M. *Al-Skeini and Al-Jedda in Strasbourg* in *The European Journal of International Law*, vol.23, no.1, 2012;
- Milanovic, M. *Lessons for Human Rights and Humanitarian Law in the War on Terror: Comparing Hamdan and the Israeli Targeted Killings Cases* in *International Review of the Red Cross*, vol.89, no.886, 2007;
- Mongelard, E. *Corporate Civil Liability for Violations of International Humanitarian Law* in *International Committee of the Red Cross*, vol.88, no.863, 2006;
- Morgenstern, F. *Validity of the Acts of the Belligerent Occupant* in *British Yearbook of International Law*, vol.28, 1951;
- Muchlinski, P. *The Corporate Responsibility to Respect Human Rights: Implications for Corporate Regulations and Governance*, paper presented at the CBERN on Business and Human Rights Symposium, Toronto 25-28 February, 2010;

- Neuer, H.C. *Hamas Says Gaza Strip 'not occupied'; UN Disagrees* in Jerusalem Post, January 5, 2012;
- Nicolosi, S.F. *The Law of Military Occupation and the Role of Dejure and Defacto Sovereignty* in the Polish Yearbook of International Law, vol.31, 2011;
- Parameswaran, K. *The Use of Military Force and the Applicable Standards of Force Governing Police Operations in Occupied Territories* in The Military Law and the Law of War Review, vol.1-2, 2006;
- Parsons, B.C. *Moving the Law of Occupation into the Twenty-First Century* in Naval Law Review, no.57, 2009;
- Paust, J. *The United States as Occupying Power over Portions of Iraq and Special Responsibilities under the Laws of War* in Suffolk Transnational Law Review, vol.27, 2003-2004;
- Paz-Fuchs, A., Ronen, Y. *Occupational Hazards* in Berkley Journal of International Law, vol.30, no.2, 2012;
- Power, S. *The 2003-2004 Occupation of Iraq: Between Social Transformation and Transformative Belligerent Occupation* in Journal of Conflict and Security Law, Oxford, 2014;
- Power, S. *War, Invasion, Occupation? A Problem of Status on the Gaza Strip* in the Trinity Collage Law Review, vol.12, 2009;
- Quigley, J. *Loan Guarantees, Israeli Settlements and Middle East Peace* in Vanderbilt Journal of Transnational Law, vol.25, no.4, 1992;
- Ratner, S. *Foreign Occupation and International Territorial Administration: The Challenges of Convergence* in The European Journal of International Law, vol.16, no.4, 2005;
- Reisman, M. *The Constitutional Crisis in the United Nations* in American Journal of International Law, vol.87, 1993;
- Reuger, C. *The Law of Military Occupation* in The Military Law and the Law of War Review, vol.1-2, 2006;
- Roberts, A. *The End of Occupation: Iraq 2004* in the International and

- Comparative Law Quarterly, vol.54, no.1, 2005;
- Roberts, A. *What is Military Occupation?* in British Yearbook of International Law, vol.55, 1984;
- Robinson, J. *Transfer of Property in Enemy Occupied Territory* in American Journal of International Law, no.39, 1945;
- Ronen, Y. *Human Rights Obligations of Territorial Non-State Actors* in Cornell International Law Journal, vol.49, no.1, 2013;
- Ronen, Y. *Status of Settlers Implanted by Illegal Territorial Regimes* in British Yearbook of International Law, vol.79, no.1, 2008;
- Rostow, N. *Gaza, Iraq, Lebanon: Three Occupations Under International Law* in Israel Yearbook on Human Rights, vol.37, 2007;
- Rubin, B. *Disengagement from the Gaza Strip and Post-Occupation Duties* in Israeli Law Review, vol.42, 2009;
- Sanger, A. *Property Rights in an Occupied Territory* in The Cambridge Law Journal, vol.70, no.1, 2011;
- Saperia, J. *Jerusalem: Legal Status, Condominium and Middle East Peace* in Journal of East Asia & International Law, spring, 2010;
- Saranti, V. *The International Law of Military Occupation and the European Convention on Human rights. Reflections on the Recent Jurisprudence on Cyprus* in International Yearbook on Human Rights, vol. VI, 2011;
- Sassoli, M. *Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers* in European Journal of International Law, no.16, 2005;
- Scheffer, D.J. *Beyond Occupation Law* in American Journal of International Law, vol.97, 2003;
- Schmitt, M. *Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Corporations or Civilian Employees* in Chicago Journal of International Law, 2005;

- Schwarzenberger, G. *International Law as Applied by International Courts and Tribunals* in *The Law of Armed Conflicts*, vol.II, 1968;
- Schwebel. S.M. *What Wight to Conquest?* in *The American Journal of International Law*, vol. 64, no.2, 1970;
- Schwenk, E.H. *Legislative Power of the Military Occupant under Article 43, Hague Regulations* in *Yale Law Journal*, no.54, 1994;
- Scobbie, I. *An Intimate Disengagement: Israel's Withdrawal from Gaza, the Law of Occupation and of Self-determination* in *The Yearbook of Islamic and Middle East Law*, vol.11, 2004-2005;
- Scobbie, I. *Is Gaza Still Occupied Territory?* in *Forced Migration Review*, vol. 26, 2006;
- Scobbie, I. *Smoke, Mirrors and Killer Whales: The International Court's Opinion on the Israeli Barrier Wall* in *German Law Journal*, vol.5, 2004;
- Shanker, M.G. *The Law of Belligerent Occupation in the American Courts* in *Michigan Law Review*, vol.50, no.7, 1952;
- Shany, Y. et. al. *The Legal Status of Gaza after Israel's Disengagement* in *The Hebrew University of Jerusalem International Law Forum*, Research Paper no.12-06, 2006;
- Slomanson, W.R. *Palestinian Statehood: a Secessionist Dialogue* in *Miskolc Journal of International Law*, vol.8, no.1, 2011.
- Solomon, S. *The Great Oxymoron: Jus In Bello Violations as Legitimate Non-Forcible Measures of Self-Defense: The Post-Disengagement Israeli Measures towards Gaza as a Case Study* in *Chinese Journal of International Law*, vol.9, 2010;
- Stein, E. *Application of the Law of the Absent Sovereign in Territory under Belligerent Occupation: the Schio Massacre* in *Michigan Law Review*, vol.46, no.3, 1948;
- Syring, T. *Beyond Occupation: Protected Persons and the Expiration of Obligations* in *ILSA Journal of International and Comparative Law*,

- vol.17, 2010-2011;
- Talmon, S. *The Responsibility of outside Powers for Acts of Secessionist Entities* in *International and Comparative Law Quarterly*, vol.58, 2009;
- Tedlock, R.D. *Occupation Law and Foreign Investment in Iraq: How an Outdated Doctrine Has Become an Obstacle to Occupied Populations* in *United States Federal Law Review*, vol.39, 2004-2005;
- Thienel, T. *The ECHR in Iraq* in *Journal of International Criminal Justice*, vol.6, 2008;
- Ticehurst, R. *The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict* in *International Review of the Red Cross*, no.317, 1997;
- Tittlemore, B.D. *Belligerents in blue helmets: applying international humanitarian law to United Nations peace operations* in *Stanford Journal of International Law*, vol.33, 1997;
- Van Nuffel, P. *The Story of the Israeli Settlements in the West Bank as It Is Told in International Law* in *Military Law and Law of War Review*, vol.33, 1994;
- Vite, S. *Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations* in *International Review of the Red Cross*, vol.91, no.873, 2009;
- Vite, S. *The Interrelation of the Law of Occupation and Economic, Social and Cultural Rights: the Examples of Food, Health and Property* in *International Review of the Red Cross*, vol.90, no.871, 2008;
- Vite, S. *Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations* in *International Review of the Red Cross*, vol.91, no.873, 2009;
- Walsh, B., Peleg, I. *Human Rights under Military Occupation: The Need for Expansion* in *The International Journal of Human Rights*, vol.2, no.1, 1998;
- Watkin, K. *Maintaining Law and Order during Occupation: Breaking the Normative Chains* in *Israeli Law Review*, vol.41, 2008;

- Watkin, K. *Use of Force During Occupation: Law Enforcement and Conduct of Hostilities* in *International Review of the Red Cross*, vol.94, no.885, 2012;
- Watts, G.T. *The British Military Occupation of Cyrenaica, 1942-1949* in *Problems of Public and Private International Law*, vol.37, 1952;
- Wilde, R. *Complementing Occupation Law? Selective Judicial Treatment of the Suitability of Human Rights Norms* in *Israeli Law Review*, vol.42, 2009;
- Wolfrum, R. *Iraq – from Belligerent Occupation to Iraqi Exercise of Sovereignty: Foreign Power Versus International Community Interference* in *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol.9, 2005;
- Yingling, R.T., Ginnane, R.W. *The Geneva Convention of 1949* in *American Journal of International Law*, no.46, 1952;
- Zemach, A. *Frog in the Milk Vat: International Law and the Future of Israeli Settlements in the Occupied Palestinian Territories* in *The American University International Law Review*, no.30, 2015;
- Zemach, A. *Taking War Seriously: Applying the Law of War to Hostilities within an Occupied Territory* in *The George Washington International Law Review*, vol.38, 2006;
- Zemanek, K. *The Legal Foundations of the International System* in *Revue des Cours*, vol.266, 1998;
- Zgonec-Rozej, M. *International Decisions (Al-Jedda v. UK)* in *American Journal of International Law*, vol.106, no.4, 2012;
- Zgonec-Rozej, M. *International decisions, (Al Skeini v. UK)* in *American Journal of International Law*, vol.106, 2012;
- Zwanenburg, M. *Existentialism in Iraq: Security Council Resolution 1483 and the Law of Occupation* in *International Review of the Red Cross*, no.856, 2004;
- Zwanenburg, M. *Pieces of the Puzzle: Peace Operations, Occupation and the Use of Force* in *The Military Law and the Law of War Review*, vol.1-2, 2006;

Zwanenburg, M., Bothe, M., Sassoli, M. *Is the Law of Occupation Applicable to the Invasion Phase?* in International Review of the Red Cross, vol.94, no.885, 2012.

**საერთაშორისო ხელშეკრულებები და კონვენციები /
international treaties and conventions**

Charter of the United Nations, San-Francisco, 1945;

Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949;

Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949 (Fourth Geneva Convention);

Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907 (Hague Regulations);

Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques, 10 December 1976

Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague, 14 May, 1954;

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4 November, 1950.

International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December, 1966;

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977;

Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July, 1998;

Treaty concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the Euro-

pean Union, Protocol No.10.

გაერთიანებული ერების დოკუმენტები / UN documents

Area C Humanitarian Response Plan Fact Sheet, August 2010, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs;

Guiding Principles on Business and Human Rights, UN (2011);

HRC General Comment 18: Non-Discrimination (9 November 1989);

HRC General Comment 27: Freedom of Movement (Article 12), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.9 (1999);

Note by the United Nations Secretary-General: Situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967, UN Doc. A/61/470, 27 September 2006;

Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises Addendum `Corporations and Human Rights: a survey of the scope and patterns of alleged corporate-related human rights abuse~ /HRC/8/5/Add. 2, 23 May 2008;

Report on the situation of human rights in the Palestinian Territories occupied by Israel since 1967, J. Dugard, Special Rapporteur, E/CN.4/2006/29, 17 January 2006;

Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Civil and Political rights, Including the Questions of Disappearances and Summary Executions, UN Doc. E/CN.4/2005/7 (2004);

Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Special Rapporteur on the Rights of Everyone to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health, Representative of the Secretary General on Human rights of Internally Displaced Persons, and Special Rapporteur on Adequate Housing as a Component of the Right to an Adequate Standard of Living, Mission to Lebanon and Israel, Human Rights Council, UN Doc. A/HRC/2/7 (2006);

UN GA res. A/RES/65/19, 6 December, 2010;

UN GA res.62/243, 14 March 2008;

UN Human Rights Office of the High Commissioner `The Corporate Responsibility to Respect Human Rights: An Interpretive Guide~ Geneva, 2012;

UN SC res. 1483 (22 May, 2003);

UN SC res. 1511 (16 Oct. 2003);

UN SC res. 1546 (8 June, 2004);

UN SC res. 465, (1980);

UN SC res. 465, (1980);

UN SC res. 986 (14 April 1995);

UN SC res.884, 12 November 1993;

UN General Assembly resolution 1803 (XVII) New York, 14 December 1962 ;

Declaration on the Establishment of a New International Economic Order (General Assembly resolution 3201 (S.VI) of 1 May 1974) ;

Charter of Economic Rights and Duties of States (General Assembly resolution 3281 (XXIX) of 12 December 1974) ;

United Nations *Israeli Settlements in Gaza and the West Bank (including Jerusalem) Their Nature and Purpose*, New York, 1982;

სხვადასხვა / miscellaneous

Actes de la Conférence de Bruxelles de 1874;

ADL Archive *Hamas Fact Sheet*;

Amendment to the Company Law No.21 of 1997 - Coalition Provisional Authority Order No. 64 CPA/ORD/29February2004/39 (February 29, 2004);

Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001.Text adopted by the ILC at its fifty-third ses-

sion, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/56/10). The report, which also contains commentaries on the draft articles, appears in the *Yearbook of the International Law Commission, 200*, vol.II, Part Two; *Business and International Humanitarian Law: An Introduction to the Rights and Obligations of Business Enterprises under International Humanitarian Law* (International Committee of the Red Cross, 2006); Charter of the International Military Tribunal (IMT Nuremberg); Committee of Ministers of the Council of Europe, res. DH (79), 21 August, 1979; Council of Europe Parliamentary Assembly, Res.1416 (2005); CPA Regulation #1, May 16, 2003; Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements 'Oslo Accords' (1993); European Commission, Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia Part I; Final Record of the Geneva Conference, working document of the 3rd committee working on GC IV; Foreign Investment – Coalition Provisional Authority Order No. 39 CPA/ORD/19September2003/39 (September 19, 2003); *Hidden Injustices: A Review of PA and Hamas Human Rights Violations in the West Bank and Gaza*, Report Presented by: Jerusalem Institute of Justice, November, 2012; Human Rights Council, Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories, 12th session, 2009. UN Doc. A/HRC/12/48; Human Rights Council, Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories, 12th session, 2009. UN Doc. A/HRC/10/22; ILC, *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law – Report of the Study Group of the International Law Commission*, Finalized by Martti Kos-

kenniemi, UN Doc A/CN.4/L.682, 13 April 2006, p.176;

Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code). 24 April 1863; Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874 (Brussels Declaration);

International Law Commission's Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto. Text adopted by the International Law Commission at its Fifty-eighth session, in 2006, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/61/10). The report, which also contains commentaries on the draft articles, appeared in Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two;

Report of the International Law Commission Seventy-first session (29 April–7 June and 8 July–9 August 2019) General Assembly Official Records Seventy-fourth Session Supplement No. 10 (A/74/1), United Nations, New York, 2019

Israeli Prime Minister's Office, Cabinet Resolution Regarding the Disengagement Plan: Addendum A – Revised Disengagement Plan – Main Principles, 6 June 2004;

Israeli Settlements Policy, Middle East Research and Information Project Reports, no.59, 1977;

Law for Extension of the Emergency Regulations (Judea and Samaria – Criminal Adjudication and judicial Assistance), 5767-1967 S.H. 517;

Military Commander's Order on Administration of Municipal Councils (Judea and Samaria) 5741-198, no.892;

Order on Administration of Municipal Councils (Judea and Samaria), 5741-1981, no.892;

Practical Guide on Admissibility Criteria, European Court of Human Rights, Council of Europe, 2011;

Practical Guide on Article 2 of Protocol no. 1 to the European Convention on Human Rights, Council of Europe;

Proceedings of the Hague Peace Conference, Translation of the Official Texts, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 1920: Conference of 1899;

Statute of the International Court of Justice;

The Judge Advocate General's School Text no. 11, *Law of Belligerent Occupation*, Michigan, 1945;

The Laws of War on Land. Oxford, 9 September 1880 (Oxford Manual);

The Manual of the Law of Armed Conflict, UK Ministry of Defence;

The Security Council and Rule of Law in the Proceedings of the American Society of International Law, 2009;

The US Army, Marine Corps, *Counterinsurgency Field Manual*;

The US Field Manual, US FM 27-10, 1956;

U.S. Department of State, Bureau of Democracy, Human rights and Labor – Country Reports on Human Rights Practices for 2013, Israel and the Occupied Territories, Part: Occupied Territories;

UK *Manual on the Law of Armed Conflict* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2004);

United States War Department, General Orders Affecting the Volunteer Force, Washington 1863, 1864;

US War Department Field Manual, *Rules of Land Warfare*, 1 October, 1940.

გამოყენებული საქმეები / Table of Case

ICJ

egal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 2004, p.136

Corfu Channel Case, Judgment of April 9th, 1949:I.C.J. Reports 1949, p.4

Barcelona traction, Light and Power company, Limited, Judgement, (Second Phase) I.C.J. Reports 1970, p.3

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Report, 1996, p.226

Case concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports, 2005, p.168

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007, p.43

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia (Serbia and Montenegro), Further Requests for the Indication of Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I.C.J. Reports, 1993, p.325

Nottebohm Case (second phase), Judgment of April 6th, 1955: I.C.J. Reports 1955, p.4

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council

Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, p. 16

Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta), Judgment, I.C.J. Reports 1985, p.13

Colombian-Peruvian asylum case, Judgment of November 20th 1950: I.C.J. Reports, 1950, p.266

Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I.C.J. Reports, 1992, p.114

Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Report, 1998, p.115

ICTY

Prosecutor v. Naletilic and Martinovic, judgment of trial chamber (2003), no.IT-98-34-T

Prosecutor v. Tadic, Judgment of trial chamber (1995) No. IT-94-I-AR72

Prosecutor v. Tadic, Judgment of appeal chamber (1997) No. IT-94-1-T

Prosecutor v. Delacic, Judgment of trial chamber (1998) No. IT-96-21-T

Prosecutor v. Delalic, Mucic, Delic and Landzo Judgment of appeals chamber (2001), No. IT-96-21-A

Prosecutor v. Milorad Krnojelac, Judgment of Appeals Chamber, (2003), No. IT-97-25A

Prosecutor v. Blaskic, judgment of trial chamber, (2000), No.IT-95-14-T

Prosecutor v. Kunaric et al, judgment of trial chamber, (2001), No.IT-96-23/1T

Prosecutor v. Zoran Kupreškić et al., judgment of trial chamber, (2000), No. IT-95-16-T

Prosecutor v. Krnojelac, judgment of appeals chamber (2003), No.IT-97-25A

Prosecutor v. Krstic, judgment of trial chamber (2001), No.IT-98-33-T

Prosecutor v. Blagoje Simic, Miroslav Tadic and Simo Zaric, judgment of trial chamber (2003), No.IT-95-9-T

Prosecutor v. Milorad Krnojelac, Judgment of appeals chamber (2003), No.IT-97-25-A

PCIJ

Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), P.C.I.J. series A/B, no.53 (1933)

HCJ

The Public Committee against Torture in Israel and Palestinian Society for the Protection of Human Rights and the Environment v. The Government of Israel, The Prime Minister of Israel, The Minister of Defense, The Israel Defense Forces, The Chief of the General Staff of the Israel Defense Forces, Shurat HaDin – Israel Law Center and 24 others

785/87, 845/87 827/88, Abd al Nasser al Aziz Abd al Affo et al. v. Commander of the IDF Forces in the West Bank et al.

Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel, Commander of the IDF in the West Bank

3436/02, Custodia Internazionale de Terra Santa v. Government of Israel et al.

7957/04 Zaharan Yunis Muhammad Mara'abe, Morad Ahmed Muhammad Ahmed, MuhammadJamil Mas'ud Shuahani, Adnan Abd el Rahman Daud Udah, Abd el Rahim Ismail Daud Udah, Bassem Salah

Abd el Rahman Udah, The Association for Civil Rights in Israel v. The Prime Minister of Israel, The Minister of Defense, The Commander of IDF Forces in the Judea and Samaria Area, The Separation Fence Authority, The Alfei Menashe Local Council

593/82, Tzemel Adv. Et al. v. (a) Minister of Defence, (b) Commander of the Antzar Prison (“Antzar Prison Case”)

9132/07 Jaber Al-Bassiouni Ahmed and others v. Prime Minister of Israel and Minister of Defence of Israel.

7957/04, Zaharan Yunis Muhammad Mara’abe, Morad Ahmed Muhammad Ahmed, Muhammad Jamil Mas’ud Shuahani, Adnan Abd el Rahman Daud Udah, Abd el Rahim Ismail Daud Udah, Bassem Salah Abd el Rahman Udah, The Association for Civil Rights in Israel v. The Prime Minister of Israel, The Minister of Defense, The Commander of IDF Forces in the Judea and Samaria Area, The Separation Fence Authority, The Alfei Menashe Local Council

390/79, Dweikat (Elon Moreh) Case

8414/05, Modi’in Ilit case (Yassin v. Government of Israel et al.)

5666/03 Kav la Oved and others v. National Labour Court of Jerusalem and others

123/83, KPA Steel v. State of Israel, Criminal Appeal

3125/98, Ayad et. al v. IDF Commander of Judea and Samaria et. al.

69493/81, Abu Aita et al. v. Commander of the Judea and Samaria Region et al.

393/82 Jamayit Iscan Almalmun Althaunia Almahduda Almesaulia v. The Commander of IDF in the Judea and Samaria Area

3451/02, Almadni et al. v. Minister of Defence of Israel et al.

97/79 Abu Awad v. Commander of the Judea and Samaria Region

5973/92 The Association of Civil Rights in Israel et al. v. The Minister of Defence et al.

302/72 Sheikh Suleiman Abu Hilu et al. v. State of Israel et al.

660/88, Insh El Usra Association et al. v. IDF Commander in Judea and Samaria

834/07, Tekatka et al. v. Government of Israel et al.

337/71, Christian Association for the Holy Places v. Minister of Defense et al.

179/77, Bank Leumi Le-Israel B.M. v. Hirschberg

211/73, Shurpa v. Wechsler

393/82, A Teachers' Housing Cooperative v. The Military Commander of the Judea and Samaria Region

593/82, Tzemel Adv. Et al. v. (a) Minister of Defence, (b) Commander of the Antzar Prison ("Antzar Prison Case")

1661/05, Gaza Coast Local council case

7918/05, Nango et. al. v. Government of Israel et. al.

606/78, Ayub et. al v. Minister of Defence et. al.

258/79, Amira et. al v. Minister of Defense et. al.

3125/98, Ayad et al. v. IDF Commander of Judea and Samaria et al.

Jerusalem District Court

6718/05, Bitton v. Helman

739/03, Gaoni v. Cohen

HRC

Lopez Burgos v. Uruguay, Communication no. r 12/52

Montero v. Uruguay, communication no. 106/1981

Nystrom v. Australia, comm. no. 1557/2007

Stewart v. Canada, communication No. 538/1993

ECtHR

Bankovic, Stojanovic, Stoimedovski, Joksimovic and Sukovic v. Belgium, theCzech Republic, Denmark, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Italy,Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Spain, Turkey, and theUnited Kingdom, (2001)

Loizidou v. Turkey, no.15318/89, judgment on merits (1996)

Loizidou v. Turkey, no.15318/89, preliminary objections (1995)

Cyprus v. Turkey, no.25781/94 (2001)

Demades v. Turkey, no.16219/90 (2003)

Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v. Turkey, no.16163/90 (2003)

Georgia v. Russia (II), no.38263/08, decision on admissibility, 2011

Demopoulos and Others v. Turkey, nos. 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04. Grand Chamber decision on admissibility, 2010

Slivenko v. Latvia, application no.48321/99, 2003

Al-Skeini v. UK, No.55721/07 (2011)

Al-Jedda v. United Kingdom, no.27021/08, 2011

Evans v. the United Kingdom [GC], no.6339/05, 2006

E.B. v. France [GC], no.43546/02, 2008
Peck v. the United Kingdom, no.44647/98, 2003
Pretty v. the United Kingdom, no.2346/02, 2002
Niemietz v. Germany, no.13710/88, 1992
Üner v. the Netherlands [GC], no.46410/99
EHHR, Cyprus v. Turkey, no.8007/77
Prokopovich v. Russia, no.58255/00, 2005
Gillow v. the United Kingdom, no.9063/80, 1986
Maslov v. Austria, no.1638/03, 2008
Buckley v. the United Kingdom, no.20348/92, 1996
Airey v. Ireland, no.6289/73, 1979
Tysi c v. Poland, no.5410/03, 2007
Selçuk and Asker v. Turkey, no.12/1997/796/998-999, 1988
A, B and C v. Ireland [GC], no.25579/05, 2010
Nasri v France, no.19465/92, 1995
McKerr v. United Kingdom, no.28883/95, 2001
McCann and Others v. United Kingdom, no.18984/91, 1995
Ilascu and Others v. Moldova and Russia, no.48787/99, 2004
Behrami and Behrami v. France, no.71412/01, 2007
Saramati v. France, Germany and Norway, no.78166/01, 2007
Ivantoc and Others v. Moldova and Russia
Katan and Others v. Moldova and Russia

Military Tribunals of Allied Forces

Trial of Wilhelm List and Others (Hostages Trial), (1949)

The United States of America v. Friedrich Flick, et al. (1947)

The United States of America vs. Alfried Krupp, et al.(1948)

Trial of Carl Krauch and Twenty-Two Others (the I.G. Farben Trial) (1948)

Trial of Bruno Tesch and Two Others (“The Zyklon B Case”) (1947)

The Trial against Goering, et al., (1946)

The Trial of the Major War Criminals, (1947)

Von Leeb and Others, 28 October (1948)

USA v. Otto Ohlendorf et al. (Einsatzgruppen Trial) (1948)

ECJ

C 420/07, Meletis Apostolides v David Charles Orams, Linda Elizabeth Orams, preliminary ruling, (2007)

C-402/05 P and C-415/05 P, Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities, Judgment of the Court (Grand Chamber) (2008)

Other National and Special Courts

Christiansen trial, Netherlands, Special Court (1948)

In re P. (Komotini Case). Greece, Court of First Instance of Rhodope. Judgment No. 67 of 1948

German-Belgian Mixed Arbitral Tribunal Award on Societe Anonime du Canal de Blaton a Ath c. Etat Allemand (1926)

Rainbow Warrior (New Zealand v. France), France-New Zealand Arbitration Tribunal (1990)

Bil'in v. Green Park International and Green Mount International, Québec Superior Court, Canada (2009)

Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Partial Award in Eritrea's Prisoners of War Claims, 1 July 2003

United States District Court. D. Utah, Central Division. ABOITIZ & CO. v. PRICE. (1951)

Hamdan v. Rumsfeld, US Supreme Court, 548 U.S. (2006)

Decision of the Court of Cassation of Belgium, May 18, 1916

District Court of Aker, Norway, Overland case, (1943-5_ 12 AD 446, Case No. 156, p. 447) (1943)

Greece, Areopagus Court of Cassation, In re S. Judgment No. 255 (1944)

Greece, Criminal Court of Heraklion (Crete), Re A. Judgment No. 106 (1945)

Hyatt International Corporation v. Islamic Republic of Iran in Awards of Iran-US Claims Tribunal, vol.9 (1985)

Deutsch v. Turner Corporation, US Federal Appeal Court for 9th circuit (2003)

Bodner v. Banque Paribas, US District Court for the Eastern District of New York (2000)

Burger-Fischer v. Degussa, US District Court for the District of New Jersey (1999)

R (on the application of Al-Skeini) v. Secretary of State for Defence (Redress Trust Intervening) UKHL (2007)

Case of Al-Skeini and others, UK Court of Appeal (2005)

Trail Smelter case, 16 April 1938, 11 March 1941; 3 RIAA 1907 (1941);
on damages

გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“

თბილისი, მ. კოსტავას ქ. №75

ტელ: (+995 032)238 35 99; (+995)557 51 51 34

ვებ-გვერდი: www.law.ge

ელ-ფოსტა: Info@law.ge

www.facebook.com/PublishingWorldofLawyers

